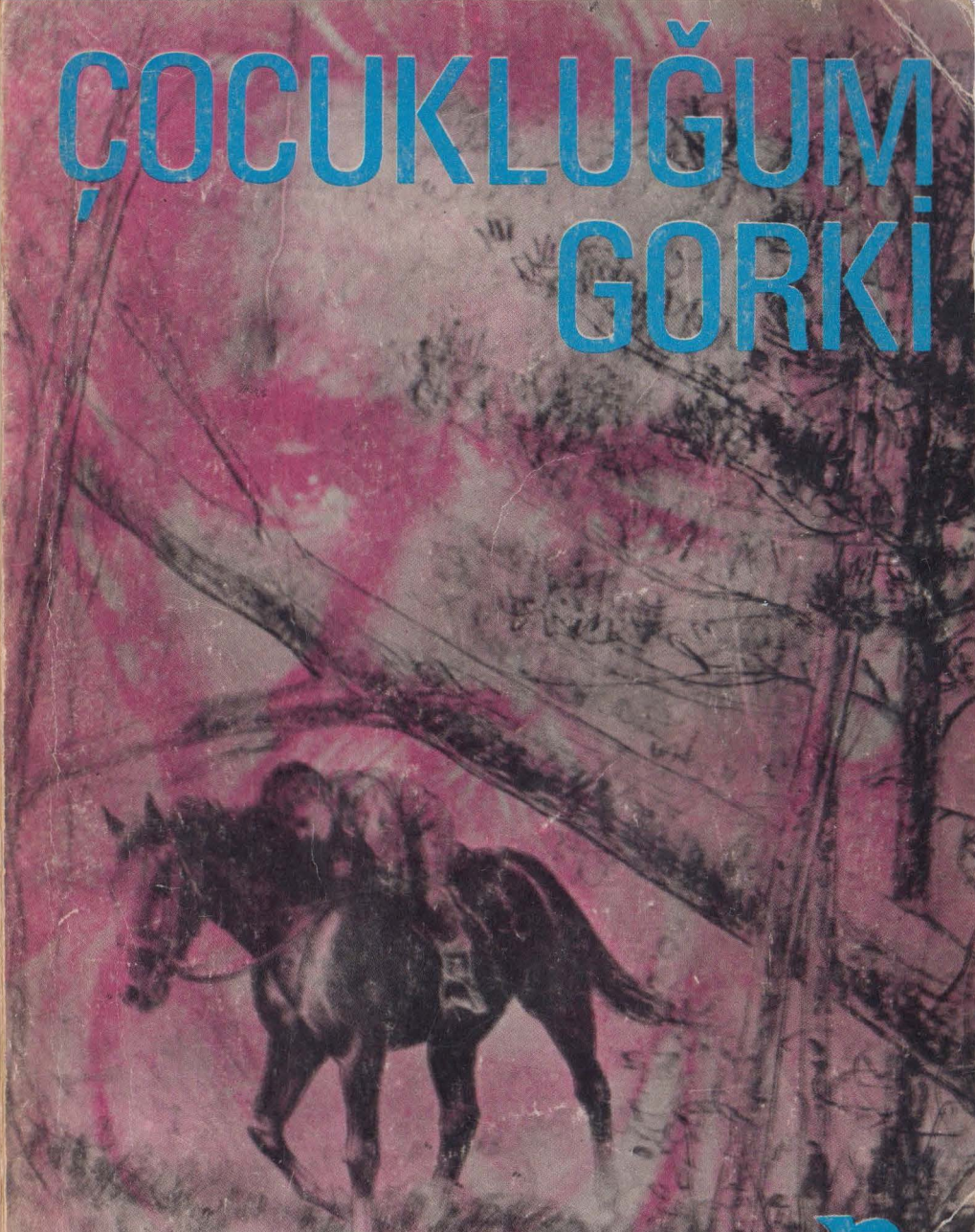
ÇOCUKLUĞUM

GORKİ

ARARAT YAYINEVİ

8

ÇOCUKLUĞUM GORKİ 8

MAKSİM GORKİ

ÇOCUKLUĞUM

Rusca Aslından

Çeviren :

Leman BAHÇECİ

Ararat Yayınevi

Ararat Yayınevi Koll. Şti. Nuruosmaniye Cad. 24/2 Cağaloğlu - İstanbul

Dizgi Bilgiç Matbaası

Baskı Doyuran Matbaası

İstanbul: 1974

ÖNSÖZ

Aleksey Maksimoviç Peşkov (Maksim Gorki)[1] 16 ya da 28 Mart 1868 de Nijni Novgorod'da doğdu. Babası Maksim Savvatiyeviç Peşkoş; Volga gemi yapımevinde bir marangoz, annesi Varvara da boyacı Vasiliy Vasileviç Kaşirin'in kızıdır. 1871 temmuzunda Maksim Savvatiyeviç koleradan ölmüş, dul kadın küçük oğlu Maksim ile birlikte ülkesine, Nijni'deki baba ocağına dönmüştür.

Küçük Maksim için yepyeni bir yaşam başlamıştır burada; kaba rezaletlerle, kişioğluna yapılan işkencelerle, acımasız gaddarlıklarla dolu yepyeni bir yaşam... Ama Maksim boyun eğmez bunlara, elinden geldiğince karşı çıkar, direnir.

Bu karanlık Kaşirin dünyasının tek aydın kişisi Akulina İvanovra Kaşirina, yani Gorki'nin büyük annesidir. «Çocukluğum» eserinin en sevimli, unutulmaz kahramanı, Gorki'nin yetişmesinde etkin rol oynayan bu kadın; halk edebiyatını çok iyi bilen, insanları, doğayı, tüm yaşamı olduğu gibi seven, ona usanmadan masallar, öyküler anlatan, şiirler okuyan görkemli bir insandır. Yazarın dediği gibi: «Ben ninemin şiirleriyle, balla dolu bir arı kovanı gibiydim; onun şiir şekilleriyle de düşünüyordum galiba.»

---

(1) Gorki sözcüğü, Rusça «acı» kelimesinden gelir.

Maksim'in yaşamında annesinin büyük bir etkisi olmamıştır.

İflâs eden dede Kaşirin, dokuz yaşındaki torununu bir ayakkabıcı dükkanına çırak olarak verir. Yoksulluk yüzünden yazar, sadece iki yıl okuyabilmiştir ilkokulda. On altı yaşına dek Nijni'de çeşitli işlerde çalışmış, sonra da kent kent dolaşarak duvarcılık, demir işçiliği, aşçı yamaklığı v.b. uğraşılarla ekmek parasını çıkarmış, boş vakitlerini okumakla geçirmiştir. Gorki'nin emeğe ve edebiyata olan tutkusu, onun sağlam karakterini yaratmış, aydın olmayan ortamdan sıyrılmasını, dünyaca ünlü bir yazar olmasını sağlamıştır.

Yaşamının ilk dönemini otobiyografi üçlüsünde; «Çocukluğum», «Ekmeğimi Kazanırken», «Benim Üniversitelerim» eserlerinde anlatmıştır.

Gorki, edebiyat uğraşılarına şair olarak başlamıştır. İlk ve büyük eseri «Yaşlı Meşe Ağacının Şiiri» dir. Yazı tekniğinde ilk öğretmeni yazar V. G. Korolenko olmuştur. Onun aracılığıyla M. Gorki öykülerini önceleri, Nijni'de çıkan «Volga Gazetesi«nde, 1894 yılından sonra da Moskova dergilerinde yayınlamaya başlamıştır. İlk eserleri: «Kız ve Ölüm», «Makar Çudra», «Yaşlı Kadın İzergil», «Çelkaş», «Danko'nun Yüreği» diye sıralayabileceğimiz romantik öykülerdir.

Gorki, Rus halkının gaddarlıkla dolu yaşamını yakından izlemiş, kişiliğinde yaşamış bir yazar olarak konularını genellikle bu acı yaşamdan seçmiştir.

Öykülerinin çoğunda baş kahraman halktan, köy ya da kent emekçilerini temsil eden bir kişidir. Diğer kahramanlarsa; toplumca gereksiz görülen adamlar; hırsızlar, alkolikler, serseriler, kürek mahkumu olmuş kimselerdir. Yazar, bu «gereksiz adamlar»ı anlatmakla edebiyatta yepyeni bir çığır açmıştır. Kişileri, çağın

dev yazarlarınkinden değişik, bambaşkadırlar. Rus halkının zekâsını, yeteneklerini, ahlâkını, insancıl duygularını belirleyen, ulusunu, vatanını seven, toplumun aşağı tabakasından aç, çıplak insancıklardı bunlar. Köylü ve kentlinin karanlık yaşamı, Gorki'nin kaleminde öylesine canlanmıştır ki, insan belleğine kolayca yerleşir ve türlü düşünceler yaratır. O, sadece bu acı gerçekleri görmekle kalmamış: «...hayvancasına her tür pisliğin oluşturduğu öylesine kalın ve doğurgan tabakanın bulunması değildir. Bu tabakanın içinden aydın, bilinçli ve yaratıcı bir şeylerin, bütün zıt güçlere karşı başarıyla çimlenmekte olduğudur. İyilik, insancıl duyguların gelişmesi, daha olumlu, daha parlak ve daha insancasına bir yaşama yeniden doğacağımızın sarsılmaz umudu, muştucusudur.» (Çocukluğum) diyerek sağlam yaratma gücünü de sezinlemiştir. Onun kahramanları, bu iğrenç gerçeklerin karşısında boyun eğen değil, ona karşı çıkan kimselerdir. Onların fırtınalı yaşamı, Volga'nın geniş, engin ve heybetli akışı içinde çalkalanıp kaynaşmaktadır.

Gorki, kahramanlarını yalnız serseriler, «gereksiz adamlar» arasında aramamıştır. 1898 yılında yayınlanan ilk büyük romanı «Foma Gordeev» de bizi tüccarların, «Artamanovların İşi» romanındaysa milyoner fabrikatörlerin dünyasına götürmektedir.

Büyük yazarın oluşması, bir yandan Rus klâsik edebiyatı ve Rus kültürünün insansever geleneklerinin, diğer yandan da devrimcilerin etkisi altında kalarak olmuştur.

Çocukluk ve gençlik yıllarını sokak külhanileri, paçavracılar, soytarılar, Volga tayfaları, balıkçılar, yapı ustaları, liman hammalları, göçebe çingeneler arasında sürekli sıkıntı ve yoksulluk içinde geçiren Mak-

sim Peşkov, genç yaşlarda devrimcilerin arasına katılmış, onların ideolojisini benimsemiştir. Ama büyük yazarın dilediği ihtilâl; 1917 ihtilâli değildir. Onun düşlediği; «küçük adam»ın içindeki cevheri değerlendirecek, ruhunu kurtaracak, ona insanlığını tanıttıracak bir uyanışın ihtilâlidir. 1905 ihtilâlini hazırlayanlardan biri olan Gorki, İtalya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. 1917 ihtilâline dek karısı ve çocuğuyla Kapri adasında kalan yazar, orada, en güzel eseri olan otobiyografi üçlüsünü yazmıştır. «Ana» romanı da yurt dışında yazılmıştır. 1917 ihtilâlinden az sonra çok sevdiği yurduna dönmüş, 1918 yılında bolşevik hükümetle arası açılmış ve kendisine Rusyayı terketmesi önerilmiştir. 1921 de yazar tekrar yurt dışına çıkmış, İtalya ve Fransa'da yaşamıştır. 1928 de karısını ve oğlunu Fransa'da bırakarak, bütün varlığıyla Rus olan Gorki, yine özlemini çektiği vatanına, Rusya'ya dönmüştür. Volga'nın bu sadık dostu 1936 yılında Krim'de hayata gözlerini yummuştur.

Gorki'nin başlıca eserleri: Öykü, roman ve tiyatro türündedir. En ünlü romanları: Foma Gordeev, Üçler, Ana, Çocukluğum, Ekmeğimi Kazanırken, Benim Üniversitelerim, Artamanov'ların İşi ve Klim Samgin'in Hayatı. Bu eserin bir ve ikinci cildi 1925 de yayınlanmış, üçüncü cildi bitirmeye ise yazarın ömrü yetmemiştir.

Öyküleri: Eskizler ve Hikâyeler, Yaz, Okurov Kenti, Matvey Kojemyaki'nin Hayatı, Rus Hikâyeleri, İtalya Hikâyeleri.

Oyunları: Dipte, Küçük Burjuvalar, Yazlıkçılar, Güneş Çocukları, Barbarlar, Düşmanlar, Sonuncular, Vassa Jeleznsauva.

Lemân BAHÇECİ

Oğluma ithaf ediyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

Loş, dar bir odada pencerenin önünde, beyaz giysiler içinde, son derece uzun boylu babam yerde yatıyordu. Çıplak ayaklarının parmakları garip bir biçimde açılmıştı. Göğsünün üzerinde uysal uysal duran müşfik ellerinin parmakları ise eğriydi. Her zaman içi gülen gözleri, birer madeni para gibi siyah yuvarlaklar oluşturacak biçimde sıkıca kapalıydı. Kapkaranlıktı sevimli yüzü, soğuk soğuk sırıtan dişleri korkutuyordu beni.

Üzerinde kırmızı etekliği olan yarı giyimli annem, yanına diz çökmüş, benim karpuz kabuklarını testereleмeği çok sevdiğim siyah tarakla babamın uzun ve yumuşak saçlarını, alnından ensesine doğru tarıyordu. Derin, kısık bir sesle durmadan birşeyler söylüyordu. Onun da gri gözleri şişmiş, iri gözyaşları akıtarak eriyor gibiydi.

Büyük annem beni elimden tutmuştu. Yusyuvarlaktı. Kocaman bir kafası, iri gözleri ve tuhaf, pörsük bir burnu vardı. Baştan ayağa kadar siyah, uysal ve bir hayli de ilgi çekiciydi. O da garip ve ahenkli hıçkırıklarını anneminkilerine uydurarak ağlıyordu. Tüm

bedeni titriyor ve beni babama doğru itip duruyordu. Ama ben gitmemekte direnerek arkasına gizlendim; korkuyor ve sıkılıyordum.

Bugüne değin büyüklerin ağladığını hiç görmemiştim. Ninemin tekrarlayıp durduğu şu sözleri de anlayamıyordum bir türlü:

— Haydi, vedalaş babacığınla, artık onu bir daha göremeyeceksin, öldü canım, pek erken, daha yaşı çok gençti...

— Ağır hastaydım — Zaten henüz kalkmıştım ayağa. Hastalığım sırasında — bunu çok iyi anımsıyorum — benimle ne güzel oynamıştı babam. Sonra, birdenbire kayboldu ortadan ve onun yerine acayip bir varlık olan büyük annem geldi.

— Yürüyerek nereden geldin? diye sordum.

— Yukarıdan, Nijni'den.[1] Yürüyerek değil de araçla geldim! Su üzerinde yürünür mü, zıpzıp!

Bu yanıtı tuhaf geldi bana, ne demek istediğini anlayamadım. Yukarda, sakallı, saçları boyalı acemler oturuyordu. Bodrumda ise sapsarı bir yaşlı kalmuk, koyun postları satıyordu. İnsan, merdivenlerden trabzana ata biner gibi binip aşağı inebilirdi, ya da düştüğü zaman tepe takiak yuvarlanabilirdi. Bunu pekalâ biliyordum. Suda gitmek de ne oluyordu? Herşey anlamsız ve eğlendirici bir tarzda karmakarışıktı.

— Neden zıpzıpmışım diye sordum büyük anneme.

O da gülerek:

— Gürültü yapıyorsun da ondan, dedi. Konuşması tatlı, derli toplu ve şefkat doluydu. Onunla daha ilk

---

(1) Nijiniz Novgorod, Rusya'da bir eyalet adıdır. Nijniy'nin diğer anlamı da «alttır.»

günü dostluk kurdum ve şimdi de beni bu odadan hemen uzaklaştırmasını istiyordum.

Annemin durumu bana dokundu: Onun gözyaşları ve hıçkırıkları içimde yeni bir üzüntü uyandırıyordu. İlk kez görüyordum onu böyle. Yoksa her zaman ağırbaşlıydı, az konuşurdu. Temiz, derli toplu ve at gibi de boylu posluydu. Sert bir vücudu, çok kuvvetli kolları vardı. Şimdi ise hoşa gidecek bir görünüşü yoktu. Her yanı şişmiş, saçları darmadağınık, üzerindeki her şey bozulmuştu; daima özenle tarayıp, büyük, açık renkli bir şapka gibi duran saçlarının bir kısmı omuzlarına ve yüzüne dökülmüş, diğer bir kısmı da babamın cansız yüzüne değerek, sağa sola sallanıp duruyordu. Epey zamandan beri odada bulunduğum halde, bana bir defacık olsun dönüp bakmamıştı bile. Hıçkıra hıçkıra, gözyaşlarına boğularak habire babamın saçlarını tarıyordu.

Simsiyah mujiklerle küçük rütbeli bir polis kapıdan içeriye bakıyorlardı.

Polis öfkeyle:

— Daha çabuk davranın! diye bağırıyordu.

Pencere, yelken gibi kabaran siyah bir şalla kapatılmıştı. Bu görünüm bana bir gezimi anımsattı: Bir gün babam, beni bir yelkenliyle gezdirirken birdenbire gök gürlemiş, babam gülmüş, beni sıkıca dizlerinin arasına alarak:

— Yok birşey, korkma Luk! diye bağırmıştı.

Birden, annem kendini zorlayarak yerinden kalktı, ama hemen geri oturdu, sonra saçlarını dağıtarak sırtüstü yere devrildi. Solgun beyaz yüzü morardı ve babam gibi sırıtarak, korkunç bir sesle:

— Kapatınız kapıyı!... Çabuk, Aleksey'i dışarıya çıkarın! diye bağırdı.

Büyük annem beni iterek kapıya koştu ve oradakilere:

— Korkmayın kardeşler, bizi rahat bırakın, İsa aşkına gidin! Kolera değil, doğum bu, ne olur gidiniz! diye bağırdı.

Ben kuytu bir köşede, sandığın arkasına saklanmış, oradan, dişlerini gıcırdatarak inleyen, kıvranan anneme bakıyordum. Büyük annem ise çevresinde dönüyor, ve şefkat dolu bir sesle:

— Tanrı ve oğlun için sabret Varvara'cığım! diyordu. Çok kutsal olan Tanrının annesi koruyucumuzdur.

Korkmaya başlamıştım; babamın çevresinde dolaşıp duruyorlar, ikide bir ona çarpıyorlar, inleyip bağırıyorlardı. Babam ise kıpırdamadan yatıyor, gülüyordu sanki. Yerdeki bu kıpırdanışlar uzun sürdü; annem bir kaç kez ayağa kalktı, tekrar düştü. Büyük annem kocaman, siyah, yumuşak bir top gibi yuvarlana yuvurlana odaya girip çıkıyordu. Sonra bir bebek haykırışı yırttı karanlığı. Ninem

— Şükür Allahım, oğlan! dedi ve mumu yaktı.

Sığındığım köşede uyuyup kalmışım ki, bundan sonrasını anımsamıyorum...

İkinci anımsa şu: Yağmurlu bir gün, mezarlığın tenha bir köşesi... yapışkan toprağın kaygan tümseğinde durmuş, babamın tabutunu indirdikleri çukura bakıyordum. Çukurun dibinde bir hayli su ve kurbağalar vardı; ikisi tabutun sarı kapağına tırmanmıştı bile.

Mezarın başında ben, büyük annem, sırılsıklam olmuş polis ve ellerinde kürekleri olan asık yüzlü iki mujik duruyorduk. Ilık, inci gibi, hafif bir yağmur hepimizi ıslatıyordu.

Polis uzaklaşırken,

— Doldurun çukuru, dedi.

Büyük annem, yüzünü başörtüsünün ucuyla gizleyerek ağlamaya başladı. Mujikler eğilerek, mezara acele acele toprak atmaya koyuldular. Mezardan su fışkırdı. Kurbağalar tabutun üstünden atlayarak çukurun duvarlarına sıçrıyorlardı; ama atılan topraklar onları tekrar dibe düşürüyordu.

Ninem omuzumdan tutarak:

— Lenya, çekil! dedi.

Elinden sıyrıdım, canım gitmek istemiyordu.

— Ne biçim çocuksun, yarabbim, diye söylendi büyük annem. Ama bu ne bana ne de Tanrıya aitti. Başını eğerek hareketsiz, sessiz, uzun bir süre orada kaldı. Mezar artık dolmuştu, büyük annemse hâlâ duruyordu orada.

Mujiklerin kürekleri toprağın üzerinde şak, şak gümbürdüyordu. Rüzgâr çıkıp yağmuru dağıttı.

Ninem, elimden tutarak, bir sürü siyah haçlarla dolu olan uzaktaki kiliseye doğru sürükledi beni. Çıkarken:

— Niye ağlamıyorsun? diye sordu. Ağlasaydın biraz!

— Canım istemiyor, dedim.

— Eh, canın istemiyorsa ağlama, dedi fısıldarcasına.

Garibime gidiyordu bütün bunlar. Çok seyrek ağlardım ben; o da acıdan değil, gücenmekten. Babam, ağlamalarıma gülerdi daima, annemse:

— Seni ağlamaktan menediyorum! diye bağırırdı.

Sonra, çevresi koyukırmızı evlerle çevrili, çok çamurlu, arabayı sarsan bir yoldan geçerken büyük anneme sordum:

— Kurbağalar çıkmayacaklar mı oradan?

— Hayır, artık çıkamazlar, Allah yardımcıları olsun!

Ne babam, ne de annem Allah adını böyle sık sık ve candan ağızlarına alırlardı.

Bir kaç gün sonra, büyük annem ve annemle birlikte vapurun küçük bir kamarasında yolculuk yapıyorduk. Yeni doğan kardeşim Maksim ölmüştü. Beyaz bezlere sarılı, kırmızı şeritle kundaşlanmış olarak köşedeki masanın üzerinde yatıyordu.

Ben, sandık ve bohçaların üzerine yerleşmiş, at gözü gibi fırlak yuvarlak pencereden bakıyordum; ıslak camın arkasında bulanık ve köpüklü su durmadan akıyordu. Zaman zaman yukarı sıçrıyor, camı yalıyordu. Elimde olmayarak yere atlardım.

Büyük annem:

— Korkma, dedi ve yumuşacık elleriyle beni kaldırıp tekrar bohçaların üzerine yerleştiriyordu.

Suyun üstünü gri, nemli bir sis kaplamıştı. Uzaklarda kapkara toprak bir an için görünüyor, yeniden sisin ve suyun içinde kayboluyordu. Etrafta herşey titriyordu. Yalnız annem, duvara dayanmış, ellerini başının arkasına koymuş, dimdik, kıpırdamadan duruyordu. Yüzü karanlık ve anlamsızdı; gözleri sıkıca kapalıydı ve hiç konuşmuyordu. Bambaşka olmuş, değişmişti. Üzerindeki giysiyi bile tanımıyordum.

Büyük annem ona bir kaç kez usulcacık:

— Varya, biraz bir şeyler yeseydin ya! dedi.

Hiç birine karşılık vermedi annem, yerinden kıpırdamadı.

Büyük annem benimle fısıldayarak, annemleyse yüksek sesle konuşuyordu. Ama konuşması dikkatli, çekingen, ve pek azdı. Ondan korkuyor gibi geliyordu

bana. Bu davranışlarını anlıyor ve ona daha çok yakınlık duyuyordum.

Annem birdenbire yüksek ve kızgın bir sesle,

— Saratov! diye bağırdı. Nerede bu tayfa?

Onun bu sözleri de bana anlamsız ve yabancı geldi; Saratov, tayfa ne demek oluyordu?

İçeri geniş omuzlu, ak saçlı, mavi giysili bir adam girdi. Küçük bir sandık getirmişti. Büyük annem onu aldı ve içine kardeşimin cesedini yerleştirmeye başladı. Sonra sandığı kollarına alarak kapıya doğru yürüdü. Ama kapının önünde gülünç bir şekilde bocaladı; çünkü şişmandı, kamaranın dar kapısından ancak yan yan geçebilirdi.

— Eh, anne! diye bağırdı annem, elinden sandığı kaparak dışarı çıktı. İkisi de ortadan kayboldular. Bense kamarada kalmış, mavi giysili mujiğin seyrine dalmıştım.

Bana doğru eğilerek,

— Ne o, kardeşiniz sizi bıraktı galiba? dedi.

— Sen kimsin?

— Tayfayım.

— Saratov kim?

— Bir şehir... Pencereye bak, işte orada!

Pencerenin arkasında koyu renkte, sarp bir kara parçasının hareket ettiği görünüyordu: Fırından yeni çıkmış, kesilmiş kocaman bir ekmek parçasını andıran bir şekilde tütüyordu o.

— Büyük annem nereye gitti?

— Torununu gömmeye.

— Onu toprağa mı gömecekler?

— Tabiî toprağa gömecekler.

Tayfaya, babamı gömerken kurbağaları canlı can-

lı toprağın altında nasıl bıraktığımızı anlattım. Beni havaya kaldırdı ve göğsüne sıkıca bastırarak öptü.

— Eh, küçük dostum, sen henüz hiç bir şey anlamıyorsun, dedi. Kurbağalara acımak gerekmez, boşver onları! Annene acı asıl sen. Ne felâketler gelmiş kadıncağızın başına...

Üstümüzde bir uğuldama, bir ötme oldu. Bunun vapurdan geldiğini bildiğim için artık korkmadım, ama tayfa:

— Kaçmalıyım! diyerek beni aceleyle yere bıraktı ve dışarı fırladı.

Benim de canım kaçmak istiyordu buradan; kapının önüne çıktım. Loş ve dar koridorda kimse yoktu. Merdivenin madeni kısımları parlıyordu. Yukarı baktığımda ellerinde torbaları, bohçaları olan insanlar gördüm. Yolcuların vapurdan çıkıp gittiklerini anladım. Demek ki, benim de gitmem gerekiyordu.

Mujiklerle birlikte vapurun bordasına, çıkış köprüsüne geldiğim zaman herkes bana bağırmaya başladı:

— Bu kimin çocuğu? Kiminsin sen?

— Bilmiyorum!

Beni bir hayli ittiler, sarstılar, sıkıştırdılar. Sonunda ak saçlı tayfa çıkageldi.

— Bu Astrahanlı, kamaradan... diye açıklamalar yaparak beni yakaladı.

Bir koşuda götürdü kamaraya, bohçaların üzerine yerleştirdi ve:

— Gösteririm sana! diye parmağı ile korkutarak çıkıp gitti.

Başımın üstündeki gürültü gittikçe azalıyordu. Vapurun gürlemesi durmuş, artık titreyiş başlamıştı. Kamaranın penceresini ıslak bir duvar örttü; içerisi ka-

ranlık ve boğucu oldu. Bohçalar şişmiş gibiydiler, beni sıkıştırıyorlardı sanki. Herşey kötüydü. Belki de bu bomboş vapurda beni böyle yalnız bırakıp gideceklerdi.

Kapıya yanaştım, açamadım. Bakır topuzu bir türlü çeviremedim. Süt şişesini alıp bütün gücümle topuza vurdum. Şişe kırıldı ve süt ayaklarıma dökülüp çizmelerimin içine aktı.

Başarısızlığıma üzülerek bohçaların üzerine uzandım ve sessizce ağlamaya başladım. Gözyaşları içinde uyuyup kalmışım.

Uyandığım zaman vapur yine gürlüyor ve titriyordu. Kamaranın penceresi güneş gibi pırıl pırıl parlıyordu. Büyük annem yanıma oturmuş saçlarını tarıyor, bir şeyler mırıldanarak yüzünü kırıştırıyordu. Çok gür saçı vardı. Bu maviye çalan siyah saçlar omuzlarını, göğsünü, dizkapaklarını tamamen örtüyor, yerlerde sürükleniyordu. Bir eliyle yerden havaya kaldırdığı bu saç tutamına seyrek dişli tahta tarağı zorla daldırmaya çalışıyor, dudakları bükülüyor, koyu gözleri öfkeyle parlıyordu. Yüzü de bu saç kalabalığı içinde küçücük ve gülünç görünüyordu.

Bugün öfkeliydi galiba, ama saçlarının neden bu kadar uzun olduğunu sorunca dünkü sevimli ve yumuşak sesiyle:

— Besbelli, Allah onları bana ceza olsun diye vermiş, tarayabilirsen tara şu melûnları! dedi. Gençliğimde övünürdüm bu uzun saçlarla, ama şimdi ihtiyarlığımda, onlara lânet okuyorum. Hadi sen uyu! Daha erken, güneş daha yeni doğuyor.

— Artık uyumak istemiyorum.

— Peki, uyuma! diyerek hemen razı oldu. Bu sıra-

da hem saçını örüyor, hem de annemin sırtüstü, tel gibi gerilmiş bir durumda yattığı divana kaçamak bakışlar fırlatıyordu.

— Söyle bakalım, dün şişeyi nasıl parçaladın? Yalnız yavaş konuş!

Büyük annem şarkı söyler gibi konuşuyordu. Çiçekler gibi nazik, parlak ve renkli olan onun sözleri hafızama kolayca yerleşiyordu. Gülümsediği zaman, vişneyi andıran koyu göz bebekleri genişliyor ve anlatılamayacak kadar tatlı bir ışıkla parlıyordu. Gülümsemesi, beyaz ve sağlam dişlerini hoş bir şekilde meydana çıkarıyor, esmer yanaklarının bir çok kırışıklarına rağmen, yüzü genç ışıklı görünüyordu. Yalnız büyük delikli ve ucu kırmızı olan pörsük burnu bu hoşluğu bozuyordu. Büyük annem, gümüşle süslenmiş siyah bir kutudan enfiye çekerdi. Kendisi baştan ayağa koyu renkliydi, ama gözlerinde sönmek bilmeyen tatlı ve sıcak pırıltı onu içten aydınlatıyordu. Kambur denecek kadar çökük ve çok şişmandı, ama çevik ve hafifti hareketleri; büyük bir kediyi andırıyordu, bu uysal hayvan gibi de yumuşacıktı.

Onu tanımazdan önce, sanki bir karanlıkta uyuyordum: Geldiğinde uyandırdı beni, aydınlığa kavuşturdu. Çevremde olan herşeyi, kopmaz bir bağla bağladı, renk renk bir dantel gibi ördü ve kısa bir süre içinde, yaşamımın sonuna dek kalbime en yakın bir dost, benim için en anlayışlı ve en değerli insan oldu. Onun dünyaya ve yaşama karşı olan temiz sevgisi, bana güç vererek ruhumu zenginleştirdi.

İKİNCİ BÖLÜM

Kırk yıl önce vapurlar ağır giderdi. Nijni'ye kadar

yolculuğumuz çok uzun sürdü. Güzelliklerini doya doya tattığım o ilk günleri çok iyi anımsıyorum.

Hava çok güzeldi; sabahtan akşama dek büyük annemle güvertede duruyor, parlak gökyüzünü, ipeklerle süslenmiş, sonbaharın yaldızladığı Volga kıyılarını seyrediyorduk. Açık kızıl renkte olan vapur, akıntı yönünde yukarıya doğru ilerliyor, çarkları tembel tembel, ama büyük bir gürültüyle gri-mavi sulara çarpıyor, arkasına uzun yedek halatla bağlanmış mavnayı çekiyordu. Gri renkli bir tesbih böceğine benziyordu mavna. Volga'nın üzerinden belirsizce geçmektedir güneş. Dekor saatten saate yenileşiyor, değişiyor. Yeşil dağlar, karanın zengin giysisinin görkemli kıvrımlarıdır sanki. Kıyıdaki şehirler, köyler uzaktan pryanikleri[1] andırıyor. Bir altın sonbahar yaprağı suyun üstünde yüzüyor.

Büyük annem bordadan bordaya geçerek her an:

— Bak, ne kadar güzel! diyor ve sevinçten gözleri ışıl ışıl parlıyordu.

Bir çok kez kıyının seyrine daldığı anlar unutuyordu beni. Ellerini göğsüne kavuşturup duruyor, gözyaşları içinde gülümsüyor, konuşmuyordu. Ben de çiçekli, koyu renk basma eteğinden çekiyordum.

— Ha? diye silkiniyordu. Uyuklamış da düş görüyordum galiba.

— Niçin ağlıyorsun öyleyse?

Gülümseyerek:

— E, canım, diyordu, sevinçten ve yaşlılıktan olsa gerek. Yaşlıyım artık, altmış yılım geçti gitti.

Enfiyesini çektikten sonra, bana iyi kalpli haydutlar, azizler, cinler ve çeşitli hayvanlar üzerine garip masallar anlatmaya başladı.

Masalları yavaşça, mistik bir şekilde anlatıyordu.

(1) Tatlı, baharatlı bir tür bisküvi, bal ve şekerle yapılır.

Sanki kalbime yüceltici bir kuvvet akıtmak istermişcesine genişlemiş gözbebeklerini gözlerimin içine dikerdi. Konuşması şarkıyı andırıyor ve devam ettikçe de sözleri daha ahenkli oluyordu. Onu dinlemek öyle hoştu ki; Dinliyor ve:

— Bir tanecik daha! diye yalvarıyordum.

— Bir gün yaşlı bir domovoycuk[1], sobanın altında otururken pençesine erişte batmış, sallanıp duruyormuş: «Uf, farecikler, çok acıyor, ay fareler, dayanamayacağım,» diye sızlanıyormuş.

Ninem, bunları anlatırken elleriyle ayağını kaldırıp sallıyor, sanki acıyı kendisi çekiyormuş gibi yüzünü gülünç bir şekilde buruşturuyordu.

Yanımızda duran sakallı ve sevimli birer müjik olan tayfalar dinleyip gülüyorlar, onu överek

— Haydi nine, bir şeyler daha anlat! diye rica ediyorlardı.

Sonra da:

— Buyrun, akşam yemeğini beraber yiyelim, diyorlardı.

Yemekte büyük anneme votka, bana da karpuz ve kavun ikram ederlerdi; ama bütün bunlar gizli yapılırdı; çünkü vapurda meyva yemeyi yasaklayan bir adam vardı.[2] Eline geçirdiği meyvaları toplayıp denize atardı. Üzerine, polislerinkine benzer madeni düğmeli bir giysi giyerdi. Her zaman sarhoştu. Herkes kaçıyordu ondan.

Annem güverteye çok seyrek çıkıyor ve bizden uzak duruyordu. Hiç konuşmazdı. Uyumlu iri vücudu, koyu ve sert yüzü, örülmüş sarı saçlarının ağır tacı, güçlü

---

(1) Eski Rus inanışlarına göre bir tür ev cini.

(2) O zamanlar koleraya karşı alınan bir tedbir.

ve sert görünüşü, hayalimde bir sis ya da saydam bir bulut gibi canlanıyor. Bu bulutun içinden, büyük anneminkilerine benzeyen iki iri göz soğuk soğuk bakıyor sanki.

Birinde sert bir sesle:

— Herkes sizinle alay ediyor, anne! demişti.

Büyük annem:

— Boşver! diye umursmadan karşılık verdi. Canları istediği kadar gülsünler, ne olacakmış!

Nijni ili göründüğünde, büyük annemin o çocuksu sevinci hâlâ gözlerimin önündedir. Kolumdan tutarak beni bordaya doğru itiyor ve bağırıyordu:

— Bak, bak ne güzel! İşte, yavrum, bizim Nijni burası! Allahım, bu ne güzellik! Hele kiliseler, baksana, sanki uçuyorlar...

Ve ağlayacakmış gibi bir tavırla anneme:

— Varyacığım, diyordu. Biraz baksana, unutmuşsundur belki, gel, biraz sen de neşelen!

Annem suratını asarak gülümsemişti.

Vapur, güzel Nijni'nin karşısında, sivri direklerini dikmiş yüzlerce mavna ve kayığın sımsıkı sardığı nehirde durduğu zaman, bordasına içi insanla dolu büyük bir kayık yanaştı, vapurdan atılan iskeleye kancayla bağlandıktan sonra içindekiler birer birer güverteye çıkmaya başladılar. Uzun, siyah giysili, ufak tefek, zayıf, altın gibi sarı sakallı, kuş gagası burunlu, yeşil gözlü bir ihtiyar en önde hızlı hızlı yürüyordu.

Annem yüksek ve güçlü bir sesle,

— Babacığım! diye bağırarak üzerine yıkılıverdi. O da küçük kırmızı elleriyle annemin başını çabuk çabuk okşuyor ve çığlık atar gibi bağırıyordu:

— Ne o, budalam? Ha! İşte... Ah sizler...

Büyük annem fır fır dönerek hepsine birden sarıl-

maya ve öpmeye çalışıyordu. Beni gelenlere doğru iterek hızlı hızlı:

— Haydi, çabuk ol! dedi. Bu Mihaylo dayın, bu Yakov... Natalya yengen, bunlar erkek kardeşler, iki dayının oğulları, ikisinin de adı Saşa, kızkardeşleri Katerina. İşte bütün sülâlemiz, görüyorsun ya, ne kadar çok!

Dedem ona,

— Nasılsın anam? diye sordu.

Üstüste üç kez öpüştüler.

Dedem, kalabalıktan beni çekip çıkardı. Başımı tutarak:

— Kimin olacaksın, söyle bakalım? dedi.

— Astrahan'lı, kamaradan...

Dedem anneme,

— Neler söylüyor bu? diye sordu. Cevap beklemeden beni tekrar kendine çekti.

— Elmacık kemikleri tıpkı babasınınki gibi... dedi. Haydi kayığa inin!

Kıyıya çıktık ve hep birlikte, solgun ve ezilmiş otlarla örtülü iki büyük yamacın arasındaki iri taşlarla döşeli yolu tırmanmaya başladık.

Dedemle annem hepimizin önünde yürüyorlardı. Onun boyu anneminkinden tam bir kafa boyu daha kısaydı, küçük adımlarla hızlı hızlı yürüyordu. Annem ise ona üstten bakıyordu ve havada yürüyormuş gibiydi. Arkalarından, dedem gibi zayıf olan düz siyah saçlı Mihayil, sarı ve kıvırcık saçlı Yakov dayılarım hiç konuşmadan yürüyorlardı. Aralarında alacalı giysiler içinde birtakım şişman kadınlarla beş-altı çocuk da vardı; hepsi de benden büyük, sessiz sedasızdılar. Ben, büyük annem ve küçük yengem Natalya ile gidiyordum.

Solgun yüzlü, mavi gözlü ve koca karınlı yengem, ikide bir duruyor ve nefes nefese:

— Oh, artık dayanamıyorum, yürüyemiyeceğim! diye mırıldanıyordu.

Büyük annem öfkeli bir sesle:

— Ne demeğe seni buraya kadar sürüklediler? diyordu. Bu ne aptal sülâle!

Büyüklerin de küçüklerin de hiç biri hoşuma gitmedi. Onların arasında kendimi yabancı hissediyordum. Büyük annemi de artık gözüm tutmuyordu, benden uzaklaşmış gibiydi.

Özellikle dedemden hoşlanmadım. Onda, bana karşı düşmanca bir şeyler sezinlemiştim sanki. İçimde dedeme karşı apayrı bir dikkat, kuşkulu bir ilgi uyanmıştı.

Bayırın başına varmıştık. Sokağın başladığı yerde, sağ yamaca doğru yatmış, kirli pembe boyalı, alçak çatısı hemen çökecekmiş sanılan, pencereleri dışarı fırlamış tek katlı basık bir ev duruyordu. Dışardan bana büyük göründü ama, içerisi küçük loş odalara bölünmüş, dardı. Evin içinde, vapurdan indiğimiz zaman iskelenin önünde olduğu gibi öfkeli insanlar dolaşıp duruyor ve soyguncu serçe sürüsünü andıran çocuklar koşuşuyorlardı. Tanıyamadığım keskin bir koku bütün evi sarmıştı.

Kendimi bir avluda buldum; ora da sevimsiz bir yerdi. Her yanında kocaman ıslak bezler asılıydı ve rengârenk sularla dolu kazanlar vardı. Onların içine de bezler ıslatılmıştı. Köşede, yıkılmaya yüz tutmuş alçacık bir ek binadaki ocağın içinde harıl harıl odunlar yanıyor, bir şeyler fokur fokur kaynıyordu. Görünmeyen bir adam, yüksek sesle:

— Santal, fuksin zaç... diye anlaşılmaz bir şeyler söylüyordu.

Anlatılmayacak kadar garip, katı, renksiz bir yaşam başladı ve korkunç bir hızla akıp gitti. O yaşamı bugün iyiliksever, ama son derece doğru sözlü biri tarafından gayet güzel anlatılmış acıklı bir masal gibi anımsıyorum. Bazan geçmişi zihnimde canlandırırken onun gerçekliliğine inanmakta kendim de güçlük çekiyorum. Bir çok olguları çürütmek, reddetmek isterdim, ama bu «akılsız sülâle»nin karanlık yaşamı gaddarlıkla öylesine doluydu ki...

Ama gerçek, merhametten üstündür!... Burada söz konusu olan ben değilim, basit Rus insanının yaşamış ve halen yaşamakta olduğu o korkunç izlenimlerinin dar ve boğucu çevresidir.

Herkesin birbirine karşı duyduğu kin, dedemin evini koyu bir sis gibi kaplamıştı. Büyükleri zehirlemiş, çocukları bile içine almıştı. Daha sonra, büyük annemin anlattıklarından öğrenmiştim ki; annem, erkek kardeşlerinin babalarından malın dağıtımını ısrarla istedikleri tam o günlerde gelmişti. Annemin beklenmedik dönüşü, onların ayrılma isteğini daha çok kızıştırdı. Onlar, annemin kendisine ayrılmış, fakat dedemin rızası olmadan evlendiği için verilmeyen cehizini isteyeceğinden korkuyorlardı. Dayılarıma göre bu cehiz kendi aralarında paylaşılmalıydı. Çoktan beri de kimin şehirde, kimin Oka'nın[1] öbür kıyısındaki Kunavin kasabasında atölye açacağını şiddetle tartışıyorlardı.

Gelişimizden az sonra mutfakta, yemek sırasında bir kavga patladı. Dayılarım, birden ayağa fırladılar ve

(1) Oka: Volga'nın bir kolu.

masanın üstünden eğilerek dedeme karşı, dişlerini hırslı hırslı gösterip, köpekler gibi silkinerek bağırıp çağırmaya başladılar. Kıpkırmızı kesilen dedem, masaya kaşıkla vurarak horoz gibi çınlayan bir sesle:

— Sizi sokak sokak dilendiririm! diye bağırdı.

Büyük annem, yürek acısıyla yüzünü buruşturarak:

— Hepsini ver onlara babam, daha rahat edersin; ver! dedi.

Dedem gözlerini iri iri açarak:

— Sus, onlara yüz veren sensin! diye bağırdı.

Onun ufak tefek olmasına rağmen kulak patlatırcasına bağırabilmesi şaşılacak şeydi.

Annem, sofradan kalktı ve acele etmeden pencereye doğru çekilerek hepisine sırtını çevirdi.

Birden Mihayil dayım, erkek kardeşinin yüzüne bir tokat indirdi. Öteki feryat ederek üstüne atıldı. İkisi de homurtular, ahlar, oflar içinde birbirine küfrederek yere yuvarlandılar.

Çocuklar ağlamaya başladı. Hamile olan Natalya yengem acı acı bağırdı ve annem onu kucaklayıp bir yere sürükledi. Neşeli ve yüzünde çiçek bozukları olan Yevgeniya dadı, çocukları mutfaktan kovuyordu. Sandalyeler devriliyordu. Geniş omuzlu genç kalfa Tsiganok,[1] Mihayil dayımın sırtına ata biner gibi oturdu. Siyah gözlüklü, dazlak ve sakallı bir adam olan Grigoriy İvanoviç ise havluyla dayımın kollarını sakin sakin bağlıyordu.

Dayım, boynunu uzatarak siyah ve seyrek sakalı ile yerde sürünüyor ve korkunç bir şekilde hırıldıyordu. Dedem masanın etrafında koşuşarak:

---

(1) Tsiganok — Rusça çingenecik demektir.

— Bunlar kardeş ha! Aynı kandan hem! Ah, sizler!... diye çığlıklar koparıyordu.

Ben, daha kavganın başında korkmuş, ocağın[1] üstüne atlamıştım. Orada, tüyler ürpertici bir şaşkınlık içinde büyük annemin bakır ibrikle su dökerek Yakov dayımın yaralanmış yüzündeki kanı nasıl yıkadığını seyrediyordum. Dayım ağlıyor ve tepiniyordu. Ninem ise tatsız bir sesle:

— Melûnlar, vahşi sülâle, kendinize gelin! diye söyleniyordu.

Dedem, yırtılmış gömleğini omuzuna çekerek ona:

— Ah cadaloz ah, niye böyle canavarlar doğurdun? diye bağırdı.

Yakov dayım gittikten sonar büyük annem köşeye çekildi ve:

— Ey Tanrının kutsal anası, sen evlâtlarımın aklını başına getir! diye acı acı inlemeye başladı.

Yanına yaklaşan dedem, herşeyin devrilip döküldüğü masaya bakarak yavaşça:

— Onlara göz kulak ol, anam, diye mırıldandı, bakarsın Varvara'nın canına okurlar. O itlerden herşey beklenir.

— Allah esirgesin! Hadi gömleğini çıkarıver de dikeyim...

Dedemin başını avuçları içine alan büyük annem, onu alnından öptü. Dedemin boyu daha kısa olduğundan yüzü omuzuna değiyordu.

— Anlaşılan paylaştırmak gerek, anam...

— Gerek, babacığım, gerek!

---

(1) O zamanki ocaklar tuğladan yapılır, hem ısınmak, hem de yemek pişirmek için kullanılırdı. Soğuk kış günlerinde de üstünde yatılabilecek kadar büyüktü.

Uzun uzadıya konuştular. Önce dostçasına, sonra dedem, dövüşe başlamadan önce bir horozun yaptığı gibi ayağını yere vurmaya başladı ve ninemi parmağı ile tehdit ederek yüksek sesle:

— Bilirim ben seni, diye bağırdı, onları daha çok seviyorsun! Ama Mişka'n bir cizvit, Yaşka'n ise bir Farmasondur! Varımı yoğumu içkiye verecekler, har vurup harman savuracaklar!...

Sobanın üzerinde beceriksizce dönerken ütüyü devirdim. Basamaklardan tangur tungur inerek bulaşık suyu ile dolu leğenin içine cup diye düştü. Dedem basamağa atladı, beni çekip aldı, sonra da yüzüme, beni ilk kez görüyormuş gibi bakmaya başladı.

— Kim koydu seni onun üstüne? Anan mı?

— Kendim çıktım.

— Yalan söylüyorsun!

— Hayır, kendim çıktım. Korktum da.

Avucu ile alnıma vurarak beni itti.

— Tıpkı babası... Defol dışarı!

Zaten bir an önce mutfaktan kaçıp gitmeye can atıyordum.

Dedemin yeşil, zeki ve keskin gözleriyle beni gözetlediğini çok iyi görüyor ve ondan korkuyordum. Bu yakıcı gözlerden daima gizlenmek istediğimi hâlâ anımsıyorum. Dedem bana zalim bir adam gibi görünüyordu. Herkesle kışkırtıcı, kızdırmak için alaylı ve gönül kırıcı bir tavırla konuşuyordu. Sık sık:

— Ah, sizler! diye haykırırdı. Bu uzun e-e sesi bende, her zaman sıkıcı ve dehşet verici bir duygu uyandırırdı.

Akşam çayındaki dinlenme saatinde dedem, dayılarım ve işçiler atölyeden mutfağa gelirlerdi. Hepisi yorgun, santalla boyalı ve zaçtan yanık elleri, şeritle

bağlı saçlarıyla mutfağın köşesindeki ikonalara[1] benziyorlardı. Bu tehlikeli saatte, dedem geçip benim karşıma oturur, diğer torunlarını kıskandırarak benimle daha çok konuşurdu. Kendisi derli toplu ve tığ gibiydi. İpeklerle dikilmiş, boynuna kadar kapalı olan atlas yeleği eski ve aşınmıştı. Basma gömleği kırışık, pantalonunun dizlerinde büyük yamalar göze çarpıyordu. Herşeye rağmen, çeket ve plastronlu gömlekler giyen, boyunlarında ipekli fişü taşıyan oğullarından daha giyinik, temiz ve güzel görünüyordu.

Geldiğimizden bir kaç gün sonra beni dua öğrenmeye zorladı. Benden yaşça daha büyük olan diğer çocukların tümü, evin pencerelerinden altın kubbeleri görünen Uspensk kilisesinin kutsal eşya koruyucusundan okuma yazma dersleri alıyorlardı.

Bana, sakin ve ürkek Natalya yengem öğretmenlik yapıyordu. Onun çocuksu bir yüzü ve öyle parlak duru gözleri vardı ki, onların içinden sanki başının arkasındaki her şeyi görmek mümknüdür sonıyordum.

Gözlerinin içine, uzun zun, bakışımı ayırmadan, göz kırpmadan bakmayı severdim. Gözlerini kısıp, başını sağa sola çevirirerek yavaşça, fısıldar gibi rica ederdi:

— Haydi, lütfen söyle bakalım: «Gökteki babamız, ije, esi»[2]

«Yakoji ne demek?» diye sorduğumda etrafına ürkek ürkek bakınır, bana şu öğüdü verirdi:

— Sorma, sormak kötü şey! Sadece dediklerimi tekrarla: «Gökteki babamız... Hadi bakalım!»

---

(1) Aziz rejimleri.

(2) Rusya'a kilise duaları Rus ortodoks kilisesinin resmi dili olan Slavonca okunur. Bu dilde «yakoje» baba demektir.

Merak ediyordum: Neden sormak kötü şeymiş? «yako je» sözü de benim için bir sırdı ve ben onu elim den geldiğince her tekrarlayışımda kasten değişik bir şekilde:

— «Yakov je», «yav ko je»[1] e diye söylerdnm.

Solgun benizli yengem sabırla yanlışımı düzeltir, hep kısık olan sesiyle:

— Hayır, sen sadece «yako je» diyeceksin, derdi.

Kendisi de, tüm sözleri de basit değildi. Bu da beni sinirlendiriyor, duayı ezberlememe engel oluyordu.

Birinde dedem:

— Bugün ne yaptın bakalım, Alyoşka? diye sordu. Oynadın! Alnındaki şişten belli. Ama hüner değil alın şişirmek. Nasıl, «Gökteki Babamızı öğrendin mi?

Yengem yavaşça:

— Hafızası biraz zayıf, dedi.

Dedem kızıl kaşlarını kaldırıp gülümsedi ve:

— Öyleyse ona iyi bir dayak atmak gerekiyor, dedi.

Yeniden bana:

— Sana baban hiç dayak attı mı? diye sordu.

Ne demek istediğini anlamadığım için sesimi çıkarmadım. Annem:

— Hayır, dedi, Maksim dövmezdi onu, benim de dövmeme izin vermezdi.

— Neden?

— Dayak hiç bir şey öğretmez, derdi.

Öfkesini açıkça belli eden bir sesle dedem.

— Allah beni bağışlasın, dedi, ama şu toprağı bol olasıca Maksim aptalın biriymiş.

---

(1) «Ya ve koje» — Rusça deri içindeyim demektir.

Sözleri beni gücendirdi. O da bunun farkına varınca:

— Niye suratını astın? diye sordu. Şuna bak...

Gümüş rengine dönüşen kızıl saçlarını sıvazladıktan sonra ekledi:

— Bense bu cumartesi günü Saşka'yı yüksük meselesi için sökeceğim.[1]

— Sökmek de ne oluyor?

Hepsi güldüler. Dedem:

— Sabret, görürsün, dedi.

Bir kenara çekildikten sonra düşünmeye başladım: Sökmek. Boyamak için verilmiş giysilerin dikişlerini sökmek demektir, dayak atmak ve dövmek de aynı şeyler olsa gerek. At, köpek, kedi dövülür, ama çocukları dövdüklerini hiç görmedim. Gerçi, burada dayılarım çocuklarının alnına veya enselerine fiskeler vururlardı. Ama çocuklar hiç aldırmazlar, sadece vurulan yeri kaşımakla yetinirlerdi. Onlara bir kaç kez sormuştum:

— Acıyor mu? diye.

Hepsi de yiğitlik göstererek:

— Hayır, şu kadarcık bile acımıyor, diye karşılık vermişlerdi.

Sözkonusu yüksük olayını biliyordum.

Çay saati ile akşam yemeği arasında dayılarımla usta, boyanmış kumaş parçalarını birbirine dikiyor, etiket yapıştırıyorlardı. Mihayil dayım, yarı kör Grigori'ye muziplik yapmak isteyerek, dokuz yaşındaki yeğenine, ustanın yüksüğünü mumun alevinde kızdırmasını söyledi. Saşa, fitilin yanık ucunu indirmek için kullanılan maşayla yüksüğü tutup ateşte iyice kızdırdı

(1) Sökmek: Rusça'da dayak atmak ve herhangi bir şeyi sökmek anlamlarında kullanılır.

ve usulcacık Grigori'nin elinin altına bırakıp sobanın arkasına saklandı. Tam o sırada dedem geldi, işine devam etmek üzere yerine oturdu ve kızgın yüzüğü parmağına geçiren kendisi oldu.

Mutfaktaki gürültüyü duyunca hemen oraya koştuğumu anımsıyorum. Dedem yanan parmağıyla kulağını tutuyor, tuhaf tuhaf zıplayıp ve bağırıyordu:

— Kimin işi bu? Gâvurlar!...

Mihayil dayım masanın üzerine eğilmiş, yüksüğü parmağıyla dürtüp üflüyor, ustaysa hiç oralı değil, dikişine devam ediyordu. Gölgeler, onun kocaman dazlak kafasında zıplıyorlardı. Yakov dayım koşarak geldi, sobanın köşesine saklanarak için için gülmeye başladı. Büyük annem çiğ bir patatesi rendeliyordu.

Mihayil dayı birdenbire:

— Saşka Yakovov yaptı bunu, dedi.

Sobanın arkasından fırlayan Yakov dayı:

— Yalan söylüyorsun! diye bağırdı.

Oğluysa bulunduğu köşede ağlıyor ve bağırıyordu:

— Baba, inanma! Kendisi yap dedi bana...

Dayılarım kavga etmeye başladılar. Dedem ise hemen sakinleşti, parmağına rendelenmiş patatesi yerleştirdi ve hiç bir şey söylemeden beni alarak dışarı çıktı.

Herkes Mihayil dayımın kabahatli olduğunu söylüyordu. Çay içerken:

— Onu dövecek misiniz? diye sordum.

Dedem, bana yan gözle bakarak:

— Gerekli, diye mırıldandı.

Mihayil dayı eliyle masaya vurarak anneme bağırdı:

— Varvara, şu eniğini sustur, yoksa gebertirim onu!

Annemse:

— Hele kılına dokun da göreyim seni... diye karşılık verdi.

Bu söz üzerine herkes sustu.

Annem öylesine kısa cümleler kullanabiliyordu ki, sanki o cümlelerle insanları kendinden itip uzaklaştırıyor, küçültüyordu onları

Hepsinin annemden çekindiklerini açıkça görüyordum. Dedem bile onunla diğerleri ile konuştuğu gibi değil, yumuşak bir sesle konuşuyordu. Hoşuma didiyordu bu ve dayızadelerimin önünde,

— Benim annem en güçlüdür, diye gururla övünüyordum.

İtiraz etmiyorlardı.

Ama bir cumartesi günü geçen olay, anneme olan güvenimi sarstı.

O gün, ben de suç işlemiş bir çocuktum artık.

Büyüklerin kumaş renklerini değiştirme hünerlerine çok ilgi duyuyordum; sarı bir kumaşı alıp, siyah bir suya batırıyorlar, oradan koyu mavi bir renkte çıkarıyorlardı. Gri bir parçayı kırmızımtrak suda çalkalıyorlar, bordo kırmızısı oluveriyordu. Gerçekte basitti bu belki, ama benim için anlaşılmaz bir işti.

Kendim de bir şeyler boyamak istedim ve bunu ciddi bir çocuk olan Yakov dayımın oğlu Saşka'ya açtım. Her zaman büyüklerin takdirini kazanır, herkese kibar davranır, herkesin yardımına seve seve koşardı Saşka. Büyükler, onun usluluğunu ve zekâsını överlerdi. Ama dedem Saşa'ya yan gözle bakar:

— Eh, amma da yağcısın sen ha! derdi.

Çok zayıf, esmer ve yengeçlerinki gibi fırlak gözleri olan Saşa Yakovov, sözleri boğuluyormuşcasına söyleyerek hızlı hızlı ve alçak bir sesle konuşurdu.

Sanki bir yere kaçıp saklanmaya hazırlanıyormuşcasına her an bakışlarını çevresinde gezdirirdi. Koyu kestane renginde gözbebekleri hareketsizdi, fakat heyecana kapıldığı zamanlar gözlerinin akı titrerdi.

Kendisini sevmiyordum. Silik, ağırbaşlı, sakin ve üzgün bakışlı güler yüzlü Saşa Mihayilov daha çok hoşuma giderdi. Yumuşak huylu annesine çok benziyordu. Çirkin dişleri vardı; üst çenesinden iki sıra çıkıktı bu dişler. Çok ilgilendiriyordu onu. Arka taraftaki dişlerini sallayarak çekebilmek için parmaklarını ağzından hiç çıkarmazdı. Dişlerini ellemek isteyen herkese nazlanmadan izin verirdi. Bu halinden başka ilgi çekici bir taraf bulamıyordum kendisinde. Bu tıklım tıklım dolu evde yalnız yaşıyor, gündüz kuytu köşelerde, akşamları da pencerenin önünde oturmayı seviyordu. Burada, sessizlik içinde onunla otumak, ona sıkıca sokulup akşamın kızıl ufkunda Uspensk tapınağının altın kubbeleri etrafında uçuşan kara kargaların yükseklere çıkmalarını, alçalmalarını, sonra da kararan ufku siyah bir ağ ile örterek arkalarında boşluk bırakıp bir yerlere kaybolmalarını seyrederek bir saat susmak güzel bir şeydi. Bunu seyrederken insanın canı hiç bir şeyden söz etmek istemiyor, tatlı tatlı bir hüzün kaplıyordu kalbini.

Yakov dayımın Saşa'sı ise herşey üzerinde büyükler gibi bol bol ciddiyetle konuşabilirdi. Benim boyacılık yapmak istediğimi öğrenince, bayramlık beyaz sofra örtüsünü dolaptan alıp maviye boyamamı öğütledi ve büyük bir ciddiyetle:

— Bana inan, beyaz bez herşeyden daha kolay boyanır, dedi.

Ağır sofra örtüsünü dolaptan çıkarıp aldım ve avluya fırladım. Daha örtünün bir ucunu gökmavi boya

kazanına batırmıştım ki, Tsiganok birdenbire üzerime atıldı, örtüyü elimden kaptı ve kocaman avuçlarıyla iyice sıkarak, kapı aralığından beni izleyen Saşa'ya:

— Çabuk nineni çağır! diye bağırdı.

Karmakarışık siyah başını içkarartıcı bir şekilde sallayarak bana:

— Hah, şimdi öyle bir dayak yiyeceksin ki, dedi.

Koşarak gelen ninem sızlandı durdu, beni tuhaf tuhaf azarlayarak ağladı bile.

— Seni gidi tuzlu kulaklı permyak[1], seni!...

Sonra Tsiganok'a yalvarmaya başladı:

— Aman Vanya, sen dedeye sakın bir şey söyleme! Ben ne yapıp yapar işi idare ederim.

Vanka, rengârenk önlüğüyle ellerini kurulayarak kaygılı bir sesle:

— Bana ne, dedi. Ben söylemem; Saşutka fitlemesin de...

— Kaygılanma sen, ben ona bir ikilik[2] verir, sustururum, dedi ninem ve beni içeriye götürdü.

Cumartesi günü ayinden önce beni mutfağa götürdüler. İçerisi karanlık ve sessizdi. Sofa ile odaların sımsıkı kapalı kapılarını, dışardaki sonbahar gecesinin gri sisiyle yağmurun hışırtısını iyice anımsıyorum. Ocağın kararmış ağzı önündeki geniş bir sıranın üstünde öfkeli, başka birini anımsatan Tsiganok oturuyordu. Dedem, leğenin yanındaki köşede ayakta duruyordu. Suyla dolu bir kovadan uzun çubuklar çıkarıyor, yan yana getirip ölçüyor ve ıslık çaldırırcasına havada sallıyordu. Kuytu bir yerde duran büyük annem hızla enfiyesini çekiyor ve:

---

(1) Perm: Rusya'nın kuzeyinde bir bölge. Permyak: Permli.

(2) İki kopek. Kopek: Ufak Rus parası.

— Memnun-sun... zalim... diye söyleniyordu.

Saşa Yakovov mutfağın ortasındaki bir sandalye üzerine oturmuş, gözlerini yumruklarıyla oğuşturuyor ve yaşlı bir dilençininkine benzeyen bir sesle:

— Bağışlayın beni, Allah aşkı için... diye inliyordu.

Mihayil dayının çocukları; oğluyla kızı, sandalyenin arkasında omuz omuza taş kesilmiş duruyorlardı.

Dedem, uzun, ıslak bir değneği avucuyla sıvazlayıp:

— Sopayı attıktan sonra bağışlarım, diye karşılık verdi. Hadi, çıkar bakalım pantolonunu.

Konuşması sakindi. Ne sesinin tonu, ne çocuğun oturduğu sandalyenin gıcırdaması, ne de büyük annemin şıpıdık ayak sesleri basık ve isli tavanlı loş mutfağın mutfak sessizliğini bozmuyordu.

Saşa ayağa kalktı, pantalonunu çözdü, dizlerine kadar indirdi ve elleriyle tutarak, ayakları dolaşa dolaşa sıraya doğru gitti. Onun bu yürüyüşünü seyretmek hiç de hoş bir şey değildi. Benim de dizlerim titriyordu.

Bundan sonrasıysa çok daha kötüydü. Saşa yüzükoyun sıraya yattı, Vanka geniş bir havluyla koltuk altlarından ve boynundan sıraya bağlayıp üzerine eğildi, siyah elleriyle ayak bileklerinden tuttu.

— Leksey, diye beni çağırdı dedem. Yakına gel! Hadi, kime söylüyorum?... İşte, sopa nasıl atılırmış gör bakalım... Bir!...

Elini hafifçe kaldırarak çıplak vücuda indirdi sopayı. Saşa çığlığı bastı.

Dedem:

— Yalan söylüyorsun, dedi, bu acımaz! İşte, böylesi daha çok acır!

Ve öyle bir vurdu ki, vücutta hemen kızıl bir çizgi alevlenerek kabardı. Saşa ise uzun uzun inledi.

Dedem kolunu muntazam hareketlerle kaldırıp indiriyor ve:

— Tatlı değil mi? Hoşuna gitmiyor mu? diye soruyordu. Al, bu da yüksük için!

Kolunu kaldırdığı zamanlar göğsümdeki her şey onunla beraber kalkıyordu, indirdiğinde sanki ben de düşüyordum.

Saşa ince, iğrneç bir sesle bağırıyordu:

— Bir daha yap... ma... ya... cağım Örtüyü ben söyledim sana... ben söylemiştim ya!...

Dedem, sanki zebur kitabı okuyormuş gibi sükunetle:

— İhbarcılık bir meziyet değildir! İlk sopayı da ihbar eden yer. İşte bu da örtü için! diye konuşuyordu.

Büyük annem yerinden fırladı ve beni kolları arasına alarak:

— Leksey'i vermem! Vermem, canavar herif! diye bağırdı.

Sonra kapıya ayağı ile vurarak:

— Varya, Varvara!... diye annemi çağırmaya başladı.

Dedem üzerine atıldı ninemi, yere devirdi ve beni yakalayarak sıraya doğru götürdü. Kucağında çırpındım, kızıl sakalını çektim, parmağını bile ısırdım. Bar bar bağırıyor, kolları arasında beni eziyordu. Sonunda sıranın üzerine atarak yüzümü kan içinde bıraktı.

— Bağlayın şunu! Geberteceğim!... diyen vahşi haykırışı hâlâ kulaklarımdadır.

Annemin kireç kesilmiş yüzünü, kocaman kocaman açılmış gözlerini de anımsıyorum. Sıranın etrafında koşuşuyor, kısık bir sesle:

— Yapma baba!... bağışla... bana ver onu!... diye yalvarıyordu.

Dedem, kendimi kaybedinceye kadar dövdü beni. Birkaç gün hasta yattım. Tek penceresi olan küçük odada, geniş, sıcak bir yatağın içinde yüzükoyun yatıyordum. İkonalarla dolu camekanın önünde gece gündüz yanan kırmızı bir kandil vardı.

Bu hastalık süresi, yaşantımın önemli günleri oldu. O günler beni öyle olgunlaştırdı ki, içimde birtakım garip duygular uyanmaya başladı. O günlerden sonra içimde insanlara karşı kuşkulu bir dikkat belirdi. Sanki kalbimin üstünden derisini yüzmüşlerdi. Bana ya da başkalarına yapılan herhangi bir hakaret ve acıya karşı son derece duygulu olmuştum.

Herşeyden önce annemle büyük annem arasında geçen kavga beni çok şaşırtmıştı. İri yarı bir kadın olan büyük annem, odanın sıkışıklığında, annemi köşeye, ikonaların bulunduğu yere doğru itiyor ve:

— Niye onu elinden çekip almadın, ha? diye homurdanıyordu.

— Korktum.

— Sen ha, bu gövdenle! Utan Varvara! Ben, şu yaşlı halimle bile korkmuyorum! Utan!...

— Beni rahat bırak anne, zaten midem bulanıyor!

— Hayır, sen sevmiyorsun onu, acımıyorsun öksüze.

Annem yüksek ve acı bir sesle:

— Ben ölünceye kadar öksüzüm anne, dedi.

Sonra köşedeki sandığın üzerine oturarak uzun uzun ağlaştılar.

Annem:

— Aleksey olmasaydı durmazdım, giderdim bir

yere! Bu cehennemde yaşayamıyorum anne, yapamıyorum! Gücüm kalmadı... diye konuşuyordu.

— Yavrum, canım benim, diye mırıldanıyordu büyük annem.

Annemin kuvvetli olmadığını anladım. Herkes gibi o da korkuyordu dedemden. Katlanılması güç bir yaşamın sürdürüldüğü bu evden çıkıp gitmesini engelleyen ben oluyormuşum. Buna çok üzüldüm. Çok geçmeden annem gerçekten ortadan kayboldu. Bir yerlere konuk gitmişti.

Bir gün dedem, damdan düşer gibi ansızın çıkageldi odama; yatağıma oturdu, buz gibi soğuk eliyle başımı okşayarak:

— Merhaba delikanlı, dedi, dargınlığı bırak da konuş bakalım, hadi!...

İçimden bir tekme savurmak geliyordu ona, ama kıpırdanmak canımı acıtıyordu. Eskisinden daha çok kızıllaşmış olarak göründü bana. Başı üzüntülü olduğunu belirten bir tarzda sallanıyordu, parlak gözleriyse duvarda bir şeyler arıyor gibiydi. Cebinden bir ballı çörek, iki düdüklü şeker, elma ve bir avuç kuru üzüm çıkardı. Hepsini yastığımın üzerine koydu.

— Bak işte, görüyorsun ya, sana armağanlar getirdim, dedi ve eğilerek alnımdan öptü. Sonra özellikle eğri ve kuş tırnağına benzeyen tırnaklarında göze batan sarıya boyanmış küçük, fakat kaba eliyle başımı yavaşça okşayarak konuşmaya başladı:

— Seni o zaman fazla hırpaladım delikanlım. Çok sinirlenmiştim; ısırdın beni, tırmaladın, ya, ben de çok kızmıştım sana. Biraz fazla kaçtı, biliyorum, ama zararı yok, ders olsun sana! Şunu aklından çıkarma ve iyi bil ki, insanı kendi yakını döverse hakaret sayılmaz, daha çok onun iyiliği içindir. Ama yabancıların seni dövme-

sine asla izin verme. Dediğim gibi yakının döverse hiç bir zararı olmaz. Beni hiç dövmediler mi sanıyorsun? Hey yavrum hey, beni öylesine döverlerdi ki Alyoşa, sen en korkulu düşlerinde bile göremezsin. Beni öylesine incitirlerdi ki, inan olsun Tanrının kendisi görse o bile ağlardı. Ama ne oldu sonunda? Yoksul bir annenin öksüz oğluyken bugünkü durumuma geldim, atölye başkanı yönetici oldum.

Zayıf ve derli toplu vücuduyla bana yaslanarak çocukluk günlerinden söz etmeye başladı. Anlamlı, tok sözcükleri buluyor, birbirine kolaylıkla ve ustaca ekleyerek konuşuyordu. Yeşil gözleri pırıl pırıl ışıldıyor, altın gibi parlak saçları dimdik oluyordu. Yüksek sesini kalınlaştırarak boru ötüyormuş gibi konuşuyordu.

— Sen vapurla geldin buraya, buhar ve makina getirdi seni. Oysa ben gençliğimde, Volga'yı yalnız kendi kuvvetimle mavnaları çekerek geçerdim. Mavna su üzerinde yüzer ve ben yalınayak, sivri çakıllar ve döküntüler üzerinde kıyı boyunu güneşin doğuşundan geceye kadar adımlardım. Güneş enseni kızdırır, başın kazan gibi kaynar, iki büklüm olmuşsun ve kemiklerinin çatırtısını kulaklarınla duyarsın. Yürü babam yürürsün, yolu da göremezsin üstelik, çünkü gözler kanter içindedir. Canın ağlamak ister, bırakırsın gözyaşlarını. Ya Alyoşa, kimseye de yakınamazsın. Yürürsün, yürürsün, tâ kayış elinden kayıp, yüzükoyun yere düşünceye dek. Buna da sevinirsin; demek ki tükenmişsin artık. Allahın ve merhametli efendimiz İsa peygamberin gözleri önünde ister dinlen, ister geber! İşte böyle yaşadık biz Alyoşa!... Volga anamızı tam üç kez boyladım böylece. Simbirsk'ten Ribinsk'a[1], Saratov'dan

(1) Volga üzerindeki Vilanof ve Çekakov şehirlerinin eski adları.

buraya, Astrahan'dan Makarye ve, yani panayıra kadar binlerce verst yolu yürürdüm. Dördüncü yıl başburlak[2] oldum, ne denli zeki bir insan olduğumu gösterdim patrona.

Dedem konuşurken, gözümde, küçük ve kuru ihtiyarcık, tek başına, boz renkli kocaman mavnayı akıntıya karşı yürüten bir deve dönüşerek gitgide büyüyordu.

Bazan yataktan fırlıyor, burlakların kayışlarla mavnaları nasıl çektiklerini, suyu nasıl boşalttıklarını, ellerini kollarını sallayarak, eğilip bükülerek anlatıyordu. Hafif bir basso sesle birtakım şarkılar söylüyor, sonra yeniden yatağa atlıyor, daha tok sözlerle, daha coşkulu anlatmaya devam ediyordu:

— Ama buna karşılık da Alyoşa, yaz akşamları Jiguli[3] dağlarında mola verdiğimiz zamanlar, yeşil dağın altında herhangi bir yerde dinlenirken koşamızı[4] pişirmek için ateş yaptığımız oluyordu. Dertli bir burlak içten gelen bir şarkı tutturur, bütün artel buna katılır, çevreyi gümbür gümbür gürletirdik. Tüylerimiz diken diken olurdu ve Volga çok daha hızlı akıyor görünürdü gözümüze. Öyle ki bir at gibi şahlanır bulutlara yükselirdi sanki. Tüm dertlerimiz rüzgârın uçurduğu toz gibi dağılır, öylesine şarkıya dalardık ki, kaşa kazandan taşardı. O zaman aşçımızın kafasına bir kepçe indirip «istediğin kadar eğlen, ama işini unutma» dememiz gerekirdi.

---

(2) Burlak: Volga üzerinde mavnaları çekenlere verilen ad.

(3) Volga'nın orta bölgesinde çok pitoresk bir dağ silsilesi. Nehir kuzeyinden, doğudan ve güneyden dağı sarar.

(4) Kara buğday, darı, pirinç vb. ile yapılan pilav ya da bulamaç.

Bu arada bir kaç kez kapıdan bakan, dedemi çağıranlar oldu. Ama ben:

— Gitme! diye yakardım her seferinde.

Dedem de gülümseyerek:

— Sabredin biraz... diyerek çağıranları atlattı.

Akşam oluncaya dek anlattı. Büyük bir sevecenlikle vedalaşıp gittikten sonra, dedemin zalim ve korkunç bir adam olmadığını anladım. Acımasızca dövdüğünü anısamak bana acı veriyor ve gözlerim yaşarıyordu. Unutma olanağını kolay kolay bulamayacaktım.

Dedemin ziyareti, kapımın geniş çapta herkese açılmasını sağladı. Sabahtan akşama dek elinden geleni yaparak beni eğlendirmeye çalışan biri yatağımın yanından ayrılmıyordu. Anılarıma göre bu ziyaretler her zaman neşeli ve eğlendirici olmuyorlardı. En çok büyük annem bulunuyordu yanımda. Aynı yatakta yatıyorduk. Bu günlerin anılarından bende en derin iz bırakanı Tsiganok'un ziyareti oldu. Bir akşam üstü, dört köşe, geniş göğüslü, kocaman kıvırcık saçlı başıyla Tsiganok kapıda belirdi. Bayram günlerinde olduğu gibi altın renginde ipekli bir gömlek, kadife pantolon giymiş, ayağına da gıcırdayan körüklü çizmeler geçirmişti. Saçları parlıyordu. Şişi, içleri gülen gözleri gür kaşları altında pırıl pırıldı. Yeni çıkmış siyah kaytan bıyığının altından beyaz dişleri görünüyordu. Gömleği, gece gündüz yanan kandilin kızıl alevini yansıtan bir parlaklık saçıyordu.

Gömleğinin kolunu dirseğine kadar yavaş yavaş kıvırdı ve kırmızı yara izleriyle dolu çıplak kolunu gösterdi.

— Baksana, ne kadar şişti. Daha da kötüydü, ama epey geçti. Senin anlayacağın, dedenin iyice öfkelendiğini, seni acımadan döveceğini anladığım an, hemen bu

kolumu elinin altına uzattım. Değneğin kırılacağını, dedenin başkasını almak için bırakıp gideceğini, bu sırada ninenin, ya da annenin davranıp seni götüreceklerini düşünmüştüm. Ama kırılmadı değnek, suya batırılmış olduğundan esnekti. Gene de benden az yedin sen. Benimkilerin ne biçim olduğunu görüyorsun değil mi? Aramızda kalsın, ben bir düzenbazım, dostum!...

İpek kadar yumuşak, tatlı bir kahkaha attı. Şişmiş kolunu yeniden incelerken gülüyordu.

— Sana öyle acıdım ki, boğazımın tıkandığını hissettim! Felâket! O ise durmadan indiriyordu.

Başını sallayıp at gibi soluyarak dedem hakkında bir şeyler anlatmaya başladı. Hemen kanım kaynadı, büyük bir yakınlık duydum. Bir çocuk kadar saftı.

Ona kendisini çok sevdiğimi söyleyince unutulmaz bir saflıkla:

— Evet, dedi, ben de seni seviyorum. Bu kadar acıya da sevdiğim için katlandım. Başkaları için yapmazdım bunu, hepsi vız gelir bana!

Sonra sık sık kapıya bakarak bana öğüt vermeye başladı.

— İlerde seni tekrar döverlerse kendini sıkmamaya bak, vücudunu germe... anladın mı? Vücudun gergin olduğu zaman iki misli acır. Gevşek dur, yumuşak olması için de pestil gibi yat! Soluğunu da tutma, derin derin nefes al ve avazın çıktığı kadar bağır. Bunları iyice tut aklında.

— Beni gene dövecekler mi? diye sordum.

Tsiganok sükunetle:

— Ne sandın ya? dedi. Tabii dövecekler! Diğerleri gibi seni de sık sık pataklayacaklardır

— Niye?

— Deden bir sebep bulur nasıl olsa.

Tsiganok endişeli bir sesle öğütlerine yeniden başladı.

— Eğer yukardan aşağıya doğru, yani sadece değneği indirmek suretiyle döverlerse, o zaman rahat yat, gevşek dur. Yok, eğer sürükleyerek döverlerse, yani derini soymak istercesine vurup da değneği kendine doğru çekerse, o zaman sen de ona doğru, değneğin ardından kıvrıver vücudunu. Anlıyorsun değil mi? Böyle yaparsan daha az acı duyarsın!

Koyu renk şaşı gözünü kırparak ekledi:

— Ben bu işi karakol polisinden daha iyi bilirim. Derim öyle serttir ki aziz dostum, ondan eldiven bile dikilir.

Onun neşeli yüzüne baktığımda, büyük annemin anlattığı Çaroğlu İvan ve Aptal İvan masalını anımsıyordum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İyileştiğim zaman Tsiganok'un evde önemli bir yeri olduğunu anladım. Dedem ona, oğullarına bağırdığı gibi sık sık ve öfkeyle bağırmıyordu. Arkasından başını sallıyor, gözlerini süzüyor,

— Altın gibi elleri var İvanka'nın, diyordu. Kaya gibi de üstelik. Şu sözümü unutmayın: Eninde sonunda adam olacak İvanka!

Dayılarım da ona nazik ve dostça davranıyorlardı. Hemen hemen her akşam bir muziplik yapmadan duramadıkları Grigori ustaya yaptıkları şakaları ona yapmazlardı. Kimi zaman makasının sapını ateşte kızdırırlar, kimi zaman da sandalyenin üzerine sivri ucu yukarıya gelen bir çivi koyarlar, bazan da, yarı kör olan

adamın önüne çeşitli renklerde kumaş parçaları koyarlardı. O da onları birbirine diker ve sonunda da dedemden işitmediği kalmazdı.

Bir gün öğle yemeğinden sonra mutfağın asma ranzasında uyurken, yüzünü kırmızı boya ile boyamışlardı ve Grigori uzun zaman böyle gülünç ve korkunç bir suratla gezdi. Boz sakalının üstünde gözlüğünün camları yuvarlak, sönük iki leke gibi duruyor, uzun ve kıpkırmızı burnu, uzatılmış bir dil gibi mahzun sarkıyordu.

Onların muziplikleri hiç bitmezdi, ama usta bunların tümüne ses çıkarmadan katlanır, sadece hafifçe bağırırdı. Ütü, makas, maşa, ya da yüksüğe dokunmadan önce parmaklarını tükrüğüyle bol bol ıslatırdı; onun alışkanlığı olmuştu bu. Sofrada bile bıçağını ya da çatalını almadan önce parmaklarını tükrükler, çocukları bol bol güldürürdü. Ağrıyan bir yeri olduğu zaman kocaman yüzünde birçok kırışıklıklar belirirdi. Kaşlarını kaldırdığı an bunlar alnına doğru garip bir şekilde kayar, çıplak kafası üzerinde kaybolup giderdi.

Dedemin, oğullarının bu eğlencesini nasıl karşıladığını anımsamıyorum. Ama ninem onlara yumruğunu sallar:

— Utanmazlar, kötü kalpli mendeburlar! diye bağırırdı.

Dayılarım, Tsiganok'un bulunmadığı zamanlar ondan öfkeyle, alayla söz ederlerdi. İşini eleştirirler, hırsızlık ve tembellikle suçlardı. Bunun nedenini nineme sordum.

Her zaman olduğu gibi seve seve, açıkça anlattı bana.

— Bak oğlum, ikisi de kendilerine atölye açtıkları zaman Vanüşka'yı yanlarına almak isterler. İşte bu

nedenle kötülüyorlar onu birbirlerine; güya işe yaramaz bir işçiymiş! Yalan söylüyorlar tabii, kurnazlık ediyorlar akıllarınca. Sonra Vanüşka'nın onların yanına gitmeyip, dedenle kalacağından korkuyorlar. Deden ise kaprislidir, İvanka ile üçüncü bir atölye de açabilir. Bu da hiç bir zaman işine gelmez dayılarının. Anladın mı?

Ninem yavaşça gülerek:

— Güya kurnazlık ediyorlar, diye devam etti. Tanrı bile güler onlara. Deden bu numaraları anlıyor ve kasten Yaşa ile Mişa'yı karşılıklı kışkırtıyor. Onlara «İvan'ın[1] bedelini verir, askerlikten kurtarırım»[2] Onlarsa bunu istemiyor, dedene kızıyorlar. Bedel bir hayli pahalı olduğundan, ona verilecek paraya kıyamıyorlar.

Şimdi, büyük annemle yine vapurdaki gibi senli benli olmuştuk. Her akşam yatmadan önce bana masallar ya da masala benzeyen kendi yaşamını anlatırdı. Ailenin iş hayatından, malın mülkün bölüşülmesinden, dedemin kendisi için yeni bir ev alışından, arada bir gülerek, kendini ilgilendirmiyormuş gibi, sanki dedemden sonra evin ikinci büyüğü değil de bir komşuymuş gibi söz açardı.

Tsiganok'un sokağa atılmış bir çocuk olduğunu da ondan öğrendim. Yağmurlu bir ilkbahar gecesi, evin ana kapısı önündeki sıra üzerinde bulmuşlar onu.

Ninem düşünceli ve esrarlı bir tarzda anlatıyordu:

— Bir önlüğe sarılı olarak yatıyordu. Zorlukla ağlıyordu. Soğuktan iyice uyuşmuş, donmak üzereydi.

---

(1) İVAN: Tsiganok'un küçük adıdır.

(2) Çar I. Nikola zamanında, yüksek bir para ödeyerek askerlik yapmama olanağı vardı. Bedellilerin yerine ise ücretli gönüllüler alınırdı. (M. GORKİ)

— Çocukları neden atarlar sokağa?

— Annenin sütü olmaz, besleyemez çocuğunu. İşte böyle bir anne evin birinde yeni doğan bir çocuğun öldüğünü duyunca gizlice kendininkini oraya bırakır.

Bir süre sustu, başını kaşıdı, sonra içini çekerek ve tavana bakarak konuşmasını sürdürdü:

— Hep yoksulluktan Alyoşa; yoksulluk öyle kötü bir şey ki, sözle anlatılamaz! Hem, evlenmemiş bir kız çocuk doğuramaz, ayıplarlar! Deden Vanyuşka'yı karakola götürmek istedi, ama ben caydırdım onu. «Kendimize alalım, Allah onu bize ölen çocuklarımızın yerini tutsun diye gönderdi,» dedim. Ya, onsekiz çocuk doğurdum ben. Eğer hepisi de yaşasaydı bir sokak dolusu insanımız, on sekiz de evimiz olacaktı. Bak Alyoşa, daha on dört yaşındaydım kocaya verildiğimde, ilk çocuğumu doğurduğum zaman da on beşine yeni basmıştım. Allah kanımı sevmiş olacak, birer birer aldı çocuklarımı ve melek yaptı. Bir yandan çok üzülüyor, bir yandan da seviniyorum ölümlerine.

Üzerinde yalnız bir gömlekle yatağın ucunda oturan büyük annemin siyah saçları dağılmıştı. İri gövdesi, karmakarışık başıyla Sergaç[1] ormanından gelen sakallı bir oduncunun birkaç gün önce avlumuza getirdiği ayıya benziyordu.

Temiz ve kar gibi beyaz göğsünün üzerinde haç çıkartarak yavaşça güldü ve bütün vücuduyla sallanarak:

— İyilerini kendine aldı, kötülerini ise bana bıraktı, dedi. İvanka'yı bulunca çok sevindim. Sizleri, küçükleri pek severim. Aldık, vaftiz ettirdik onu yaşıyor işte, çok iyi bir çocuk oldu. Önceleri ona «mayısi

(1) Sergaç, Nijni - Novgord'un 130 kilometre güney doğusundadır.

böceği» derdim; sürünerek yürür ve bütün odalardan duyulacak kadar yüksek sesle tıpkı bir mayıs böceği gibi vızıldardı. Onu sev oğlum, çok temiz ruhludur.

İvan'ı seviyordum, üstelik müthiş de hayrandım ona.

Cumartesi günleri dedem, hafta içinde suç işlemiş çocuklara dayak attıktan sonra akşam duası için kiliseye gider, o gittikten sonra da mutfakta tarif edilemeyecek kadar eğlenceli bir gece başlardı. Tsiganok, sobanın arkasından siyah hamam böcekleri çıkarır, iplikten bir koşum takımı yapar, kâğıttan kızak keserdi. Hemen arkasından, iyice temizlenmiş sarı masanın üzerinde dört karayağız at koşulu kızağın gezisi başlardı. İnce bir çıra ile onların koşusunu yöneten İvan ise coşkuyla bağırırdı:

— Piskoposu aramaya gidiyorlar!

Hamam böceklerinden birinin sırtına ufak bir kâğıt parçası yapıştırır, onu da kızağın arkasından koştururdu:

— Torbayı unutmuşlar, keşiş koşarak götürüyor, diye açıklardı.

Böceğin ayaklarını iplikle bağlar, hayvancık düşe kalka sürünürken Vanka ellerini çırparak haykırırdı:

— Kilisenin kutsal eşya koruyucusu meyhaneden çıkmış, akşam duasına gidiyor!

Onun buyruğuyla arka ayakları üzerinde duran, uzun kuyruklarını sürükleyerek, birer inciyi andıran siyah canlı gözlerini kırpıştırarak yürüyen fareler göstirirdi bize. Farelerle ilgilenir, onları korurdu. Koynunda taşır, ağzından şekerle besler, öper ve inandırıcı bir sesle:

— Fare, akıllı ve uysal bir yaratıktır, derdi. Do-

movoy çok sever onları. Fareleri besleyene Domovoy dede huzur sağlar...

Oyun kâğıtları ve parayla birtakım gösteriler yapmasını becerirdi, iyice çocuklaşır, hepimizden daha çok bağırırdı. Yine bir gün oyun oynarken çocuklar onu üstüste bir kaç kez yendiler. Çok üzüldü, kızdı, suratını asarak bıraktı oyunu. Sonra da burnunu çeke çeke bana yakındı:

— Biliyorum, sözleşmişler aralarında, birbirlerine göz kırparak işaret veriyor, masanın altından kâğıtlarını değiştiriyorlardı. Kaçar mı benim gözümden? Oyun mu bu yani? İş hileye kaldıktan sonra onlardan çok daha âlâsını beceririm ben!

On dokuz yaşındaydı ve dördümüzün yaş toplamından daha büyüktü.

Özellikle dedemin ve Mihail dayımın konukluğa gittikleri bayram akşamlarındaki halini hiç unutamıyorum. Saçları karmakarışık Yakov dayım elinde gitarıyla mutfağa gelirdi. Büyük annem, bol çerezle çay, dibi cam üzerine işlenmiş güzel kırmızı çiçeklerle süslü yeşil damasko içinde votka ikram ederdi. Bayramlık giysileri içinde Tsiganok, fırıldak gibi döner dururdu ortalıkta. Gözlüğünün siyah camları parlayarak sessiz, yan yan gelirdi usta Grigoriy. Kırmızı ve çilli yüzlü, kurnaz bakışlı, boru sesli ve küp gibi yusyuvarlak olan Yevgeniya dadı da bulunurdu aramızda. Bazan da Uspensk kilisesinin sakallı, uzun saçlı zangoçu ve turna ya da lota balığına benzeyen yapışkan, ne olduğu belirsiz birtakım kişiler de katılırlardı.

Hepisi de bol bol iç çekerler, çok yerler ve içerlerdi. Çocuklara şeker, yemiş, pasta ve birer kadeh tatlı likör verilirdi. Gitgide hızlanan garip bir şenlik başlardı.

Yakov dayım sevinç içinde gitarının akordunu yapar, bitirdikten sonra da hep aynı sözleri söylerdi:

— Eh, artık başlıyorum!

Kıvırcık saçlarını arkaya atar, boynunu bir kaz gibi uzatır, gitarının üzerine eğilirdi. Yuvarlak ve kaygusuz yüzü gölgelenir, canlı bakışları bir noktaya dikilirdi. Tellere hafifçe dokunur, insanı kendinden geçiren, canlandıran, coşturan havalar çalardı.

Onun müziği tam bir sessizlik isterdi. Hızlı akan bir ırmak gibi, çok uzaklardan geliyormuşcasına döşeme ve duvarlardan süzülür, kalplerimizde coşkunluk, anlatılmaz bir üzüntü ve kaygu duyguları uyandırtıktan sonra sessizliğe karışır, yok olurdu. Bu müziğin etkisiyle hem kendimize, hem başkalarına karşı bir acıma duygusu içimizi doldururdu. Büyükler çocuklaşır, hayallere dalmışların sessizliği içinde kımıldamadan dururduk.

Özellikle Saşa Mihayilov büyük bir dikkatle dinlerdi; hep dayıma doğru uzanır, ağzı açık gitara bakar, çoğu zaman salyalar akardı dudaklarından. Bazan kendinden öylesine geçerdi ki, kolları üzerine yere düşer, donuk bakışlı gözleri faltaşı gibi açık, döşemenin üzerinde öylece kalırdı.

Büyülenmiş gibi olurduk hepimiz. Yalnız semaver, gitarın yakınmasını dinlememize engel olmadan usul usul öterdi. Sonbahar gecesinin karanlığına yönelmiş dört köşeli iki küçük pencereye zaman zaman birinin vurduğu duyulurdu. Masanın üzerinde, iki yağ mumunun birer mızrak gibi sivri sarı alevleri titreşirdi.

Yakov dayım gitgide kendinden daha çok geçer, dişleri kenetlenmiş, derin bir uykuya dalmış gibi olurdu. Yalnız ellerinde ayrı bir yaşam vardı. Sağ elinin bükülmüş parmakları koyu renkli tellerin üzerinde bel-

li belirsiz bir şekilde titreşir, kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan bir kuşu andırırdı. Sol elinin parmaklarıysa gitarın sapı üzerinde büyük bir hızla kayıp giderdi.

İçkiliyken, dişleri arasından fısıltılar çıkararak, kulakları tırmalayan bir sesle, hemen hemen her seferinde sonu gelmeyen bir şarkıyı söyler dururdu:

Yakov köpek olsaydı,
Ulurdu sabahtan akşama dek:
Oy canım sıkılıyor
Oy içim hüzün doluyor.
Yolda bir rahibe yürüyor,
Duvarda bir karga duruyor
Oy canım sıkılıyor.
Ocağın arkasında bir cırcır ötüyor.
Hamam böcekleri kuşkulanıyor.
Oy, canım sıkılıyor.
Bir dilenci ayak sargısını kurutmak için astı,
Bir başka dilenciyse bu sargıları çaldı!
Oy canım sıkılıyor!
Ah, içim hüzün doluyor!

Bu şarkıya bir türlü dayanamazdım. Dayım dilençilerle ilgili kısmı söylerken içimi dayanılmaz bir üzüntü kaplar, hüngür hüngür ağlardım.

Hepimiz gibi Tsiganok da müziği büyük bir dikkatle dinlerdi. Parmaklarını siyah saçlarına daldırır, gözlerini bir noktaya diker, bir kedi gibi solurdu.

Bazan da birdenbire ve üzgün bir sesle haykırırdı:

— Ah, benim de sesim olsaydı, Tanrım, nasıl şarkılar söylerdim!

Büyük annem içini çeker,

— Yeter Yaşa, yüreğimizi parçaladın! derdi. Ee, Vanya'cığım, sen de dans etsene biraz!...

Bu isteğini çoğu zaman hemen yerine getirmezlerdi, ama öyle olurdu ki, dayım bir an için tellere avucuyla basar, tellerin üzerinden, görünmeyen bir şeyi yere fırlatıyormuş gibi kuvvetle yumruklarını sıkar ve gür bir sesle bağırırdı:

— Yok olsun üzüntü de acı da, yeiin dibine batsın! Kalk, Vanka!..

Sarıgömleğini çekiştirerek kendisine çekidüzen veren Tsiganok çivi üzerinde yürüyormuş gibi usul usul mutfağın ortasına çıkardı. Esmer yanakları kızarır ve çekinngen bir gülümsemeyle:

— Biraz daha hızlıca Yakov Vasiliç! derdi.

Gitar çılgıncasına çalar, ökçeler takır takır yeri döver, masa ve dolaptaki kapkacak çın çın öterdi. Mutfağın ortasında Tsiganok kollarını kuş kanatları gibi germiş, ayaklarını farkedilmeyecek bir hızla oynatır, bir alev gibi parlar, bir çaylak gibi uçardı. Birdenbire nara atarak yere çömelir, altın bir kırlangıç gibi çırpınırdı. İpek gömleğinin parıltısı çevreyi aydınlatır, titreşen ve parıldayan ipek sanki yanıp dökülürdü.

Tsiganok yorulmadan dans eder, dans ederken de kendinden geçerdi. Eğer o sırada kapı ardına dek açılmış olsaydı dans ede ede sokağa çıkar, belki de kimsenin bilmediğin yerlere doğru akıp giderdi.

Yakov dayım ayağı ile tempo tutar:

— Daha hızlı! diye haykırdı.

Tiz bir sesle ıslık çalar, kışkırtıcı bir tonda şu nükteli tekerlemeyi söylerdi:

— Ah, eğer iri pençelerime acımasaydım,
Karım ve çocuklarımı bırakır giderdim.

Masada oturanları da birileri dürtüklüyordu sanki; onlar da zaman zaman bağrışıyor, bir yerleri tutuşmuş gibi çığlıklar atıyorlardı. Sakallı Grigori usta şak şak dazlak kafasına vuruyor, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu. Birinde, bana doğru eğildi ve omuzumu yumuşak sakalıyla örterek büyük bir adama sesleniyormuş gibi kulağıma:

— Baban burada olsaydı Leksey Maksimiç, bambaşka bir hava katardı, diye fısıldadı. Neşeli bir adamdı, sevinç saçardı çevresine. Onu hatırlıyorsun değil mi?

— Hayır.

— Ya?.. Bazan büyük annenle öyle dans ettikleri olurdu ki, seyrine doyamazdın!

Usta uzun boylu ve kupkuru bir adamdı. İkonlardaki azizlere benziyordu. Ayağa kalktı ve ninemin önünde eğilerek her zamankinden daha kalın bir sesle:

— Akulina İvanovna, dedi, lütfen, bir kerecik olsun şöyle bir dönüver. Bir zamanlar Maksim Savvateev'le dolaştığın gibi. Kırma bizi!

Büyük annem sıkılgan bir gülümsemeyle:

— Yok canım, diye itiraz etti, ilâhi Grigoriy İvaniç, ne diyorsun efendim? Dans etmek nerde, ben nerde? Herkesi güldürmek için mi...

Bulunanlar ricayı yenileyince, nenem bir genç kız gibi ayağa fırladı, etekliğini düzeltti, dimdik doğruldu, iri başını arkaya atarak mutfak boyunca yürüdü ve:

— Eh, artık canınız istediği kadar gülünüz! diye bağırdı Haydi Yaşa, müzngi değiştir!..

Dayım kendini toparladı, gözlerini yarı kapayarak daha ağır bir hava çalmaya başladı. Tsiganok bir an için

durdu ve fırlayıp çömelerek büyük annemin çevresinde dans etmeye başladı. Büyük annemse kollarını açmış, kaşlarını kaldırmış, koyu gözlerini ta uzaklara dikmiş bir durumda, döşemenin üzerinde, havada uçuyormuş gibi sessizce dalgalanıyordu. Bu hal bana gülünç görünmüş olacak ki, yavaşça güldüm. Usta parmağı ile beni sert sert azarladı, diğer büyükler de kınayıcı bir şekilde baktılar.

— Dur İvan, dedi usta gülümseyerek.

Tsiganok hemen kenera çekildi ve eşiğe oturdu. Yevgeniya dadıysa alçak ve hoş bir sesle şarkı söylemeye başladı:

Bütün hafta boyunca dantel ördü.

Kız öyle yoruldu ki, sanki yarı yarıya öldü.

Büyük annem dans etmiyor, sanki birşeyler anlatıyordu. Düşünceli bir tavırla sallanıyor, kolunun altından etrafa göz atarak sessizce ilerliyor, iri vücudu kararsızlık içinde sarsılıyor ve ayakları yere dikkatle basıyordu. Birdenbire bir şeyden ürkmüş gibi durdu; yüzü titredi, kaşları çatıldı, dudaklarında iyimser ve sevimli bir gülümseme belirdi. Birine yol veriyormuş gibi kenara çekildi, başını eğip gittikçe daha tatlılaşan gülümsemesiyle yerinde dona kaldı. Tekrar fırladı, rüzgâr gibi dönmeye başladı. Daha alımlı, daha uzun boylu görünüyordu gözüme. Yeniden gençleşmiş gibiydi. Bu dönüşler sırasında o denli güzel ve sevimli oluyordu ki, seyrine doyamıyordum.

Yevgeniya dadı ise boru gibi ötüyordu:

Pazar günü ayinden sonra
Dans ettrm gece yarısına kadar,
Sokaktan en geç ben döndüm,
Ne yazık ki, bayram az sürdü.

Dasını bitirince büyük annem semaverin yanındaki yerine oturdu. Herkes övüyordu onu. O da, saçlarını düzeltiyor:

— Yok canım, siz de! diyordu. Siz gerçek dansözleri görmemişsinizde ondan... Bizim Balahna'da[1] bir kız vardı. Kimin kızıydı, adı neydi, anımsamıyorum ama, onun dansını seyredenler sevinçten ağlarlardı. Onu seyretmek tam bir bayramdı, başka hiç bir eğlenceye gerek kalmazdı. Çekinmeden söyleyebilirim şimdi, kıskanırdım onu...

Büyük bir ciddilikle Yevgeniya dadı:

— Şarkıcılar ve dansözler dünyanın en değerli kişileridir, dedi. Hemen arkasından Çar David'i anlatan bir şarkı söylemeye başladı. Yakov dayımsa Tsiganoka sarılmış, ona şöyle diyordu:

— Sen meyhanelerde dans etsen, milleti çıldırtırsın, aslanım!..

— Sesimin güzel olmasını isterdim, diye dert yandı Tsiganok. Tanrı bana güzel bir ses verseydi on yıl durmamacasına şarkı söyler, sonra dilediği yere gider, hatta manastıra bile kapanırdım.

Votka içiyorlardı. Özellikle Grigoriy'di en çok içen. Büyük annem, hem ardı ardına bardağını dolduruyor, hem de ona:

— Bak, Grişa, büsbütün kör olacaksın! diyordu.

— Olsun varsın, ihtiyacım yok artık gözlerime. Gördüm göreceğim kadarını...

İçerdi, ama sarhoş olmazdı. Hatta içtikçe daha çok konuşkan olur, hemen her zaman bana babamdan söz açardı:

---

(1) Volga üzerinde, Nijni Novgorod'a yakın bir şehir.

— Maksim Savvateyiç, ah canım, ne iyi kalpli bir adamdı o...

Büyük annem içini çeker ve desteklerdi:

— Evet, derdi, Tanrının sevgili kuluydu o...

Herşey benim için öylesine ilgi çekiciydi ki, onları büyük bir dikkatle izlerdim. Kalbimi birtakım tatlı ve tükenmek bilmeyen hüzün kaplardı. Kader ve sevinç insanların içinde yan yanadır. Farkına varılmadan, olağanüstü bir hızla, birinin yerini diğeri alarak birbirlerinden hemen hemen hiç ayrılmazlar.

Bir gün, bir parça içmiş olan Yakov dayım gömleğini parçalamaya, kıvırcık saçını, seyrek sarı bıyıklarını, burnunu sarkan dudağını koparırcasına çekiştirmeye başladı.

— Nedir bu çektiğim? Niçin böyle oluyor? diye bağıra bağıra ağlıyor, gözyaşları sel gibi akıyordu.

Yanaklarını, alnını, göğsünü yumrukluyor,

—Alçağın, namussuzun biriyim, tükenmiş bir ruhum, bir hiçim! diye inliyordu.

Grigoriy kükrüyordu sanki.

— Hah!.. İşte!..

Diğerleri gibi içkili olan büyük annem, oğlunun kolundan tutmuş, onu yatıştırmaya çalışıyordu.

— Yeter artık Yaşa, Allah ne yapacağını bilir!..

İçince daha da güzelleşiyordu büyük annem. Koyu gözlerinin içi gülüyor ve herkesin içini ısıtan bir ışık saçıyordu çevresine. Kızarmış yüzünü mendiliyle rüzgarlarken şakrak bir sesle:

—Tanrım, Tanrım! derdi. Herşey ne kadar güzel, baksanıza be, ne kadar güzel her şey!..

Kalbinin bu haykırışı tüm yaşamının gerçek paralosıydı.

Aslında vurdumduymaz olan dayımın gözyaşları ve çığlıkları beni çok şaşırtmıştı. Nineme onun neden ağladığını, küfrettiğini, kendisini yumruklayarak dövdüğünü sordum.

Her zamankinin aksine cevap vermekte isteksizdi büyük annem:

— Herşeyi bilmen gerekmez! dedi. Sabret, bu işlere karışman için daha erken...

Bu sözler merakımı daha çok artırdı. Atölyeye gidip İvan'ı sıkıştırmaya başladım. O da söylemek istemedi. Ustaya yan gözle bakarak gülümsüyor, beni dışarı iterken de:

— Rahat bırak beni, çekil git! diye bağırıyordu. Yoksa atar kazana boyarım seni ha!..

Alçak, geniş üç gömme kazanlı ocağın önünde duran usta, uzun bir siyah sopayla kazanları karıştırıyor, sopayı çıkarıp kaldırdığında ucundan sızan renkli damlalara bakıyordu. Ateş harıl harıl yanıyor, alevler, papaz cübbesi gibi regarenk olan önlüğünün ucunda akisler bırakıyordu. Kazanların içindeki boyalı su fokur fokur kaynıyor, yoğun bir sis gibi yakıcı buhar kapıya doğru sızıyordu. Kuru bir rüzgar kasıp kavuruyordu dışarıyı.

Usta, gözlüklerinin altından kızarmış ve bulanık gözleriyle bana baktı, sonra kaba bir sesle İvan'a:

— Ocakların odunu kalmamış görmüyor musun? dedi.

Tsiganok, koşarak avluya çıktığı zaman Grigoriy bir sandal çuvalına oturdu ve:

— Buraya gel! diye çağırdı beni.

Dizlerine oturttu, sıcak ve yumuşak sakalını ya-

nağıma dayayarak hiç unutmayacağım şu sözleri söyledi:

— Dayın karısını döve döve, işkence yaparak öldürdü. Şimdi de vicdan azabı çekiyor. Anladın mı? Dikkat et, herşeyi anlaman gerek, yoksa mahvolursun!

Grigoriy ile büyük annemle olduğumuz gibi içtenlikle konuşuyordu, ama onu dinlerken tüylerim ürperiyordu. Bana öyle geliyordu ki, gözlüklerinin altından herşeyin içyüzünü görüyor, her olayın derinliklerine inebiliyordu.

Acele etmeden sürdürdü konuşmasını:

— Döve döve nasıl öldürdü biliyor musun? Şöyle: Onunla yatar, başına yorganı geçirip her yanını sarar ve eze eze döverdi Nedenine gelince, sorsan herhalde kendisi de bilmezdi nedenini.

Bir kucak odunla döndü İvan, ocağın önüne çömelip ellerini ısıtmaya koyuldu. Grigoriy, İvan'ın gelişine önem vermeyerek inandırıcı bir sesle anlatmasını sürdürdü:

— Belki de kendisinden daha iyi olduğu için döverdi onu, çünkü kıskanırdı. Kaşirin'ler, iyileri sevmezler, yavrum, kıskanırlar ve çekemedikleri için de yok ederler onları. Babanın başını nasıl yediklerini nineye bir soruver. Herşeyi anlatır sana. Çünkü yalan söylemeyi sevmez de, beceremez de. İçki içmesine, enfiye çekmesine rağmen bir evliya gibidir, ermiştir sanki. Sen sımsıkı sarıl ona...

Kucağından kaydım, üzüntü ve dehşet içinde avluya çıktım. Evin sofrasına geldiğimde İvan yetişti arkamdan, başımı tutarak yavaşça kulağıma fısıldadı:

— Korkma ondan, iyi bir insandır. Gözlerinin içine bak,yeter; o hoşlanır bundan.

Burada herşey bambaşka, üstelik korku vericiydi. Çevremi saran yaşamdan başka bir şey bilmiyordum. Ama babamla annemin başka türlü bir yaşantıları olduğunu şöyle böyle anımsıyordum. Onların konuşmaları, eğlenmeleri değişikti. Her zaman birlikte gezerler, yan yana birbirlerine yakın otururlardı. Akşamları, penceremizin önünde otururlar, gülerler, yüksek sesle şarkı söylerlerdi. Sokaktan geçenlerin çoğu durur, bakardı onlara. Yukarıya bakan adamların yüzünü, yemekten sonraki bulaşık tabaklara benzetirdim. Dedemin evinde ise çok az gülünüyordu. Genellikle bağrışıyorlar, birbirlerini tehdit ediyorlar, köşelere çekilip gizli gizli fısıldaşıyorlardı. Çocuklar sessiz ve silikti; yağmur yemiş toprak gibi yere yapıştılar sanki. Kendimi yabancı hissediyordum bu evde. Bu yaşam bende sayısız yaralar bırakarak şüpheci yapıyor, her şeyi büyük bir dikkatle incelemeye zorluyordu. Her zaman kuşkuluydum.

İvan ile dostluğum gittikçe artıyordu. Büyük annem, güneşin doğuşundan gece yarılarına dek ev işleriyle uğraştığından, hemen hemen bütün gün Tsiganok'un çevresinde dolaşıyordum. Dedemi beni dövdüğü zamanlar, o yine eskisi gibi kolunu değneğin altına koyuyor ve ertesi gün şişmiş parmaklarını göstererek:

— Yok, arkadaş, diye yakınıyordu, hiç bir yararı yok bunun. Sen nasıl olsa yiyorsun yiyeceğin dayağı, bense boş yere çekiyorum bu sıkıntıyı, şu halime baksana. Burada artık sana daha fazla yardımım dokunmaz.

Yine de dayak sırasında yapardı aynı şeyi.

— Hani yardım etmek istemiyordun?

— İstemiyordum ama, kolumu sokuvermişim işte... Zaten nasıl olduğunun bende farkında değilim...

Çok geçmeden Tsiganok hakkında öğrendiğim bir şey, ona olan ilgi ve sevgimi daha da artırdı.

Tsiganok her cuma, büyük annemin sevgilisi afacan, kurnaz, tatlıya düşkün Şarap adındaki doru iğdiş atını geniş kızağa koşar, kendisi dizlere gelen kısa bir kürk giyer, başına kalpağını geçirir, belini yeşil bir kumaşla sıkıca sardıktan sonra pazara yiyecek almaya giderdi. Bazan çok geç kalırdı. Evdekileri bir telaştır alır, pencerelere koşar, soluklarıyla camlardaki buzları eriterek sokağı gözetlerlerdi.

— Geliyor mu?

— Hayır!

Herkesten çok büyük annem heyecanlanırdı.

— Ah, derdi oğullarına ve dedeme, mahvedeceksiniz, adamı da atı da mahvedeceksiniz! Sizde hiç utanma, sıkılma yok mu vicdansız herifler! Elinizdekiler yetmiyor mu? Ah, akılsız sülale, açgözlüler, Allah cezanızı versin hepinizin!

Somurtur, homurdanırdı dedem:

— Peki peki sus, son olsun bu...

Tsiganok bazı cumalar ancak öğleye doğru dönerdi. Dayılarımla dedem aceleyle avluya çıkarlardı. Hırslı hırslı enfiyesini çeken büyük annem, ağır adımlarla yavaş yavaş giderdi arkalarından. Böyle zamanlarda nedense pek hantal olurdu. Çocuklar koşarak gelir; domuz yavruları, kesilmiş tavuk, balık ve çeşit çeşit et parçalarıyla yüklü kızağın boşaltılması büyük bir neşe içinde başlardı.

Dedem, keskin gözlerinin yan bakışlarıyla yükleri yoklar, Tsiganok'a sorardı:

— Söylenenlerin hepsini de aldın mı?

— Hepsi tamam, diye neşeli neşeli cevap verirdi İvan ve ısınmak için avlunun ortasında hoplayıp zıplar, kulakları sağır edecek şekilde eldivenlerini şakırdatırdı.

— Vurma eldivenleri, para verildi onlara, diye sert sert bağırırdı dedem. Para arttı mı?

— Hayır.

Dedem, ağır ağır yükün çevresinde dolaşır, alçak sesle:

— Yine bir çok şey getirmişsin, derdi. Ama bak, sakın parasız almış olmayasın? Öyle şey istemem ben!

Cevap beklemeden yüzünü buruşturarak hızlı adımlarla çekip giderdi.

Dayılarım sevinçle kızağın üstüne atılırlar, tavuk, balık, kaz etlerini, dana butlarını avuçlarında tartarak ıslık çalarlar, avluyu takdirlerini anlatan yaygaralarla doldururlardı.

— Amma da ustaca seçmişsin ha!

En çok Mihayil dayım hayran kalırdı. Yükün çevresinde yay gibi zıplar, ağaçkakan gibi herşeyi tek tek koklar, dudaklarını zevkle şapırdatır, canlı gözlerini tatlı tatlı süzerdi. Babası gibi kuru, fakat daha uzun boyluydu, bir odun kömürü kadar da siyahtı. Üşümüş ellerini elbisesinin kollarına sokarak Tsiganok'u sorguya çekerdi:

— Kaç para vermişti babam sana?

— Beş ruble.

— Ama onbeş rublelik yiyecek var burada. Sen ne kadar harcadın?

— Dört ruble on kopek.

— Demek ki doksan kopeği cebine indirdin. Gördün mü, Yakov, nasıl biriktiriliyormuş para?

Soğuğa rağmen sadece bir gömlekle duran Yakov dayım, gözlerini kırparak mavi, soğuk gökyüzüne bakar, ara sıra yavaşça güler ve:

— Bize de bir votka parası bırakıver Vanka, diye ağır ağır konuşurdu.

Büyük annemse koşumlarını çözerken konuşurdu atıyla:

— Noldu yavrum? Nen var kuzucuğum? Canın oynamak mı istiyor? Peki, git canım, yaramazlık yap biraz, eğlen!

Koca Şarap gür yelesini sallar, beyaz dişleriyle omuzunu tırmalar, saçlarını örten ipekli başörtüsünü çekerdi. Gülüyormuş gibi bakar, kirpiklerindeki ince buz parçacıklarını silerken hafifçe kişnerdi.

— Ekmek mi istiyorsun?

Ninem, dişleri arasına iyice tuzlanmış kocaman bir ekmek parçasını sokar, önlüğünü torba gibi çenesi altına tutarak düşünceli bir şekilde onun yiyişini seyrederdi.

Birinde Tsiganok, genç bir at gibi oynaya zıplaya ninemin yanına yaklaştı.

— Oh, nineciğim, iğdiş öyle iyiydi ki, hem o kadar da akılı ki!

Ninem ayağını hırsla yere vurdu.

— Yılışma, defol! diye bağırdı. Biliyorsun ki, sevmiyorum seni bugün.

Bana da Tsiganok'un satın almaktan çok pazarda çaldığını anlattı. Neşesiz bir sesle:

— Deden ona beş ruble verir, dedi, o ise üç rublelik alır, on rublelik de aşırır. Çalmayı seviyor yüzsüz! Birinde denemiş, becermiş. Evdekiler duyunca

gülüştüler, başarısı için övdüler onu, o da hırsızlığı huy edindi. Deden gençliğinde yoksulluğun acısını çok çekmiş, şimdi de, yaşlılığında açgözlü oldu. Para onun yanında öz oğullarından daha kıymetlidir, üstelik bedavaya da bayılır! Mihaylo ile Yakov'a gelince...

Elini salladıktan sonra bir dakikalığına sustu, sonra açık duran enfiye kutusuna bakarak hırçın bir sesle sürdürdü konuşmasını:

— Ya, Liyonya, bu iş kör karının ördüğü dantele benzer. Biz çıkaramayız onun örneğini. İvanka'yı hırsızlık yaparken yakalarlarsa emdiği sütü burnundan getirir, öldüresiye döverler...

Biraz daha sustu sonra:

— Eeh! dedi yavaşça. Bizde kural çok, ama doğruluk arama...

Ertesi ünü Tsiganok'a artık hırsızlık yapmaması için yalvarmaya başladım:

Yoksa döve döve öldürecekler seni, dedim.

Gülümsedi.

— Yakalayamazlar ki, dedi, sıyrılırım. Becerikliyim bu hususta, üstelik atım da ateş gibi! Ama hemen arkasından suratı asıldı. Evet, hırsızlığın kötü ve sakıncalı olduğunu biliyorum. İsteyerek değil can sıkıntısından yapıyorum. Sonra para da, biriktirdiğim yok. Sağolsun dayıların hafta içinde olanların hepsini sızdırırlar. Acımıyorum paraya, üzülmüyorum da. Alın, diyorum. Gözüm tok benim.

Birdenbire beni kolları arasına aldı ve hafifçe sarstı.

— Sen zayıf ve incesin, ama kemiklerin sağlam, büyüyünce kuvvetli bir erkek olacaksın. Ne istiyorum biliyor musun? Gitar çalmayı öğren! Rica et Yakov dayına, olur vallahi bu iş! Ne yazık ki çok küçüksün

daha! Küçüksün, ama hırçınsın. Dedeni sevmiyor musun?

— Bilmem.

— Bense nineden başka Kaşirin'lerin hiçbirini sevmiyorum. Şeytan alsın hepsini!

— Ya beni?

— Sen Kaşirin değilsin? Peşkov'sun, başka kandan, başka sülaleden...

Birden bire kolları arasına aldı, kuvvetlice sıktı beni. İnlercesine:

— Ah, güzel bir sesim olsaydı, dedi. Allah Allah!.. Yakardım o zaman milleti... Hadi git, kardeşim, git, benim çalışmam gerekli...

Beni yere indirdi. Ağzına bir avuç ufak çivi alıp dört köşeli büyük bir tahtaya siyaha boyanmış yaş kumaş parçalarını gerip çakmaya başladı.

Kısa bir zaman sonra öldü Tsiganok.

Şöyle oldu ölümü: Avlu kapısının yanında sapı kalın ve budaklı meşe ağacından büyük bir haç duvara dayalı dururdu. Çoktandır oradaydı. Daha bu eve geldiğim ilk günlerde gözüme çarpmıştı. O zaman daha yeni ve daha sarıydı. Sonbahar yağmurları iyice kararttı mıştı şimdi. Reçine yağıyla karışmış acı bir odun kokusu yayıyordu. Dar ve pis avluda boşuna yer tutuyordu, Onu, karısının mezarına dikmek için Yakov dayım satın almıştı. Ölümünün yıldönümünde bu haçı mezarlığa kadar kendi omuzlarında taşımaya adamıştı.

Bu yıldönümü kışın başında bir Cumartesi gününe rasladı. Hava çok soğuk ve fırtınalıydı. Rüzgâr, damlardaki karı her yana savuruyordu. Evdekilerin hepsi avluya çıktılar. Dedemle ninem üç torunuyla birlikte mezarlığa matem ayini için daha önceden gitmiş-

lerdi. İşlediğim bazı suçlar nedeniyle ceza olsun diye beni evde bıraktılar.

Birbirinin aynı siyah gocuk diyen dayılarım, haçı yerden kaldırıp kollarına yasladılar. Grigoriy ve tanımadığım bir adam, ağır sapı güçlükle kaldırıp Tsiganok'un geniş omuzuna koydular. Tsiganok sendeledi, ayaklarını açarak düşmemeye çabaladı.

Grigoriy:

— Gücün yetecek mi? diye sordu.

— Bilmem çok ağır gibi...

Mihayil dayım öfkeyle:

— Kapıları aç kör şeytan! diye bağırdı Grigoriy'e.

Yakov dayımsa:

— Utan Vanka! dedi, biz ikimiz de zayıfız senden!

Gene de Grigoriy kapıları açarken İvan'a sıkı sıkıya tenbih etti:

— Kendini zorlamamaya bak! Allah yardımcın olsun!

Mihayil dayım sokaktan bağırdı:

— Dazlak ahmak!

Avluda bulunanların tümü gülüştüler bu söze ve yüksek sesle konuşmaya başladılar Haçın götürülmesinden herkes memnun gibiydi.

Grigoriy İvanoviç beni elimden tutup atölyeye götürdü.

— Belki deden bugün seni dövmeyecek, dedi. Pek güleryüzlü görünüyordu da.

Atölyede, boyanmak için hazırlanmış bir yün yığınının üzerine oturttu beni, omuzlarıma kadar özenle sardı. Kazanlardan yükselen buharları koklayarak düşünceli bir edayla konuşmaya başladı.

— Bak canım, tam otuzyedi yıldır tanıyorum dedeni. İşlerin başlangıcında da gördüm, sonunda da görüyorum. Eskiden canciğer iki arkadaştık biz. Bu işi de beraber düşündük, beraber başladık. Akıllıdır deden, gördüğün gibi patron oldu, bense başaramadım. Ama Allah hepimizden daha akıllıdır. O bir kez gülümseye görsün, en akıllı insan bile aptallaşır karşısında. Sen konuşulanların, yapılanların gerçek anlamını şimdilik anlamıyorsun; ama anlaman gerek herşeyi. Öksüzlerin yaşamı çok ağırdır. Baban Maksim Savvateyiç üstün yetenekli bir adamdı, herşeyi anlıyordu. Bunun için de deden ne sayar, ne sever, ne de saygı gösterirdi ona.

Ocakta titreşen kızıl ve altın renkli ateşi, kazanlardan maviye çalan bir sis halinde çıkan, eğri büğrü çatının tahtalarına sinen beyaz buhar bulutlarının yükselişini seyrederken bu güzel sözleri dinlemek gerçekten büyük bir zevkti. Çatının yosun tutmuş tahta aralıklarından mavi şeritler halinde gökyüzü görünüyordu. Fırtına dinmiş, güneş parlıyordu. Avluya baştan sona cam tozu serpiştirilmişti sanki. Sokakta kızakların ızgaraları gıcırdıyor, evlerin bacalarından çıkan mavi dumanlar kıvrıla kıvrıla yükseliyordu. Hafif gölgeler kar üzerinde sessizce kayıyor, bir öyküyü dile getiriyorlardı sanki.

Uzun boylu, çıkık kemikli Grigoriy, sakallı, şapkasız başı, kocaman kulaklarıyla iyi kalpli bir büyücüye benziyordu. Kaynayan kazanları karıştırırken bile bana vereceği öğütleri sıralıyordu.

— Karşındakinin doğrudan doğruya gözünün içine bak. Bir köpeğin saldırısına da uğrasan, ona da öyle bak, hemen uzaklaşır senden...

Ağır gözlükleri burun kemiğini ezmişti, kanlanan

ucu masmaviydi. Nineminkine benziyordu burnu. Birdenbire:

— Dur, bir dakika! dedi. Sessizliği dinledi. Sonra ocağın kapağını ayağıyla kapatıp atölyeden fırladı. Avluda seke seke koşuyordu. Ben de peşinden...

Mutfakta, yerde, sırtüstü yatıyordu. Tsiganok. Pencereden giren ışık çizgilerinin biri başıyla göğsüne, diğeri de ayaklarına düşüyordu. Alnı garip bir şekilde parıldıyordu; kaşları yukarı kalkık, şaşı gözleri tavana dikiliydi. Kararmış dudakları titriyor, aralarından pembe köpük kabarcıkları görünüyordu. Ağzının kenarında yanaklarına, boynuna, sonra da yere kan akıyordu. Sırtından da oluk oluk kan boşanıyordu. Ayakları biçimsiz bir şekilde açılmıştı İvan'ın Paçaları lastikli pantolonu ıslanmış, döşeme tahtalarına yapışmıştı. Döşeme, çakıllı kumla ovulmuş, pırıl pırıl parlıyordu. Kıpkırmızı kan olukları, ışık çizgilerini geçerek kapının eşiğine doğru uzanıyordu.

Tsiganok hareket etmiyordu. Sadece yanına uzanmış ellerinin parmakları döşemeyi tırmalayarak kıpırdanıyor, boyalı tırnakları güneşte parlıyordu.

Yevgeniya dadı çömelmiş, İvan'ın eline ince bir mum koymaya çalışıyordu. Fakat İvan tutamıyor, mum yere düşüyor, fitili kana batıyordu. Dadı yerden alıyor, kanlanan yerini önlüğünün ucuyla siliyor, tekrar İvan'ın titreşen parmakları arasına sıkıştırmaya çalışıyordu. Bir fısıltı dalgası kaplamıştı mutfağı.

Yakov dayım tir tir titriyor, başını sağa sola döndürerek ürkek bir sesle:

— Kösteklendi, diye anlatıyordu. Dayım sapsarı kesilmiş, ezilip büzülüyordu. Sönük gözlerini kıpıştırıyordu durmadan.

— Düştü, haç ezdi onu, sırtına vurdu. Bizi de sakatlayacaktı, ama tam zamanında attık elimizden.

Grigoriy boğuk bir sesle:

— Siz ezdiniz onu! dedi.

— Öyle mi? Elbette...

— Siz!..

Kan durmadan akıyor, eşiğin altında meydana gelen koyu gölcükte birikiyordu. Tsiganok pembe köpükler saçarak düş görüyormuşcasına mırıldanıyordu. Döşemenin içine girecekmiş gibi yere yapışmış, eriyor, gittikçe daha yassılaşıyordu sanki.

Yakov dayım fısıltıyla:

— Mihaylo babama haber vermek için atı kiliseye koşturdu. Ben de onu bir arabaya atarak doğru buraya getirdim. İyi ki ben durmadım sapın altında, yoksa işte böyle...

Dadı, Tsiganok'un elini mumu yeniden sıkıştırdı. Bu elin içinde erimiş mumla gözyaşları birlikte akıyordu.

Grigoriy yüksek ve kaba bir sesle:

— Başucuna yere yapıştırsana, sersem dedi.

— Haklısın.

— Başından şapkasını da çıkar!

Dadı, İvan'ın başından şapkayı çekip aldı. Başı küt diye yere vurdu ve yana yattı. Kan daha çok akmaya başladı. Ağzının yalnız bir yanından akıyordu artık. Bu halin uzaması korkunç bir şeydi. Önceleri Tsiganok'un dinlendiğini, biraz sonra kalkıp oturacağını, yere tükürüp «Öf, ama da sıcak» diyeceğini sanıyordum. Pazar günleri öğle uykusundan uyandığı zamanlar hep böyle yapardı. Ama kalkmıyor, gitgide eriyordu zavallı. Güneş artık ondan uzaklaşmıştı; ışık çizgileri kısalmış, ancak pencere pervazlarına uzanabili-

yordu. Tüm vücudu kararmıştı, parmaklarını bile kıpırdatamıyordu artık dudaklarındaki köpük de kaybolmuştu. Başucunda çepçevre altın renkli alevler saçan üç mum dikiliydi. Alevler gür, simsiyah saçlarını aydınlatıyor, esmer yanakları üzerinde sarı sarı titreşiyordu. Sivri burnunun ucuyla dişleri parlıyordu.

Dadı yere diz çökmüş ağlıyor, kendi kendine mırıldanıyordu:

— Güvercinim benim , sevimli şahinim...

Korkunç, ürpertici bir şeydi bu. Masanın altına girip saklandım. Biraz sonra mutfağa ağır adımlarla sırtında rekun kürkünden gocuğuyla dedem giriverdi. Arkasından, yakası kürkle süslü geniş mantosuyla ninem, Mihayil dayım, çocuklar, tanımadığım daha bir sürü yabancı doluverdiler içeri.

Dedem gocuğunu yere atıp bağırdı:

— Alçaklar! Böyle bir genci boşuboşuna harcadınız! Beş altı sene sonra paha biçilmez biri olacaktı...

Yerde sürünen giyisiler, İvan'ı görmeme engel oluyorlardı. Masanın altından çıktım. Kendine sürünmeme sinirlenen dedem beni bir köşeye fırlattı, küçük kırmızı yumruklarını sıkarak dayılarımın üzerine yürüdü.

— Eşşek herifler!.. diye bağırdı.

Sonra sıranın üzerine, ellerine dayanıp oturdu. Gözyaşı dökmeden hıçkıra hıçkıra ağlamaya, gıcırtılı bir sesle konuşmaya başladı:

— Biliyorum, diken gibi batıyordu size o... Ah Vanya'cığım... küçük budalam! Ne yapalım, ha? Yapılacak ne kaldı ki? Atlar, yabancı, dizginler, çürük...

Ana ana, Allahın gazabına uğradık bu son yıllarda ha? Ne dersin olanlara, ana?..

Yere serilmiş olan büyük annem, İvan'ın yüzünü,

başını, göğsünü elliyor, gözlerinin içine üflüyor, kollarını ovalıyordu. Bütün mumları devirdi. Güçlükle ayağa kalktı sonra; parlak siyah giyisi içinde baştan ayağa kapkaraydı. Gözlerini korkunç bir şekilde açtı,

— Defolun, melûnlar! diye söylendi.

Dedemden başka hepsi çıktılar mutfaktan.

Tsiganok'u gizlice, törensiz toprağa verdik.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ağır bir battaniye dört kat sarılı olarak geniş bir yatakta yatıyor, diz çökmüş ninemin Tanrıya nasıl yakardığını dinliyordum. Bir elini göğsüne koymuş, diğeriyle de arada bir, acele etmeden istavroz çıkarıyordu.

Dışarda şiddetli bir rüzgar, soğuk bir hava vardı. Ayın yeşilimsi ışığı buz parçacıklarıyla bezenmiş camlardan sızıyor, büyük annemin sevimli, iri burunlu yüzünü iyice aydınlatıyor, koyu renk gözlerini fosfora benzeyen bir ateşle parıldatıyordu. Ninemin saçlarını örten ipekli başörtüsü sacla kaplanmış gibi parlıyordu. Koyu renk giysi hışırdıyor, omuzlarından sıyrılarak yere seriliyordu.

Yakarışını bitirince ninem, sessizce soyunur, giysilerini özenle köşedeki sandığa yerleştirir, yatağa yaklaşırdı. O zaman ben derin uykudaymışım gibi yapardım.

Yavaşça:

— Yalan söylüyorsun galiba, derdi, haydut bozuntusu söyle bakalım; uyuyor musun, uyumuyor musun? Canım benim, meğer uyumamış daha, Hadi ver bakalım battaniyeyi!

Bundan sonrasını önceden sezdiğimden, gülümsemekten kendimi alamazdım. O zaman homurdanmaya başlardı:

— Ya, demek sen ihtiyar ninenle oyun oynamaya kalkıyorsun ha!..

Battaniyeyi bir ucundan tutar, öyle ustaca ve kuvvetle çekerdi ki, uçar gibi havaya zıplar, bir kaç kez yuvarlandıktan sonra yumuşak, kuştüyü şilteye küt diye düşerdim. Kahkahayla gülerdi:

— Ne oldu, hinoğlu hin? Yedin mi ayvayı?..

Bazan yakarışı çok uzun sürer, ben gerçekten uykuya dalar, onun yattığını duymazdım.

Uzun yakarışlar, genellikle kederli, kavga ve dövüşlü günlerin sonunda olurdu. Onları dinlemek çok ilgi çekiciydi. Ninem, evde olup bitenleri bütün ayrıntılarıyla anlatırdı Tanrıya; Şişman gövdesiyle diz çöktüğü zaman bir tepeyi andırırdı. Önce hızlı hızlı anlaşılmaz bir şeyler fısıldar, sonra da kalın bir sesle mırıldanırdı:

— Ulu Tanrım, herkesin kendi çıkarını düşündüğünü bilirsin sen. Büyük oğlum Mihaylo şehirde kalmalıdır, nehrin öte yakasına gitmek ağırına gidiyor. Onun için yeni bir yerde işlerin nasıl gideceği bilinmez. Babası Yakov'u daha çok seviyor. Bir insanın çocuklarını aynı oranda sevmemesi, onları ayırması doğru mudur Tanrım? İhtiyar inatçının tekidir. Sen akıl ver ona yarabbim!..

Büyük, ışıldayan gözleriyle kararmış ikonalara bakar, Tanrısına önerilerde bulunurdu:

— Sen ona iyi bir düş göster, çocuklar arasında malı nasıl ayırmak gerektiğini anlat ona Tanrım.

İstavroz çıkarır, kocaman alnını yere vurarak

tahtalara kapanır, yeniden doğrulup inandırıcı bir sesle sürdürürdü yakarışını:

— Varvara'ya da biraz sevinç, biraz umut gönder Tanrım! Seni, nasıl oldu da bu derece kızdırdı? Onun günahları başkalarından daha mı çok? Genç, sağlam bir kadın; ama keder içinde yaşıyor!.. Tanrım, Grigoriy'i de gör, Gözleri gittikçe daha kötü oluyor. Kör olursa, yollarda sürünecek. İyi bir insan için reva mı bu? Bütün hayatını bu eve verdi, bütün gücünü dedemize harcadı, ama dedemiz ona yardım edecek mi sanki... Oh, Tanrım, Tanrım!..

Büyük annem ,derin bir uykuya dalmış, ya da soğuktan donmuş gibi başını eğer, kollarını aşağı sarkıtır, uzun süren bir sessizliğe dalardı.

Sonra kaşlarını çatar, yüksek sesle:

— Daha söyleyeceğim neler vardı? diye anımsamaya çalışırdı. Ortadokslara merhamet et, onları tüm sıkıntılarından kurtar! Ben günahkâr kulunu da bağışla! Kötülüğümden değil, akılsızlığımdan günah işlediğimi iyi bilirsin sen!

Derin bir nefes aldıktan sonra şefkat ve sevinç dolu bir sesle:

— Azizim, derdi, sen herşeyi biliyorsun, herşeyden haberin vardır, baba!..

Kendisine bu kadar yakın olan ninemin Allahını çok beğenirdim. Sık sık:

— Allahı anlatsana bana! diye yavarırdım.

Allahtan söz açarken özel bir konuşma şekli olurdu; yere diz çöker, gözlerini yumar, başı açıksa bir örtüyle örter, yumuşak bir sesle, kelimeleri garip bir şekilde uzatarak ben uyuyuncaya dek uzun uzun anlatırdı.

— Allah, cennet çayırının ortasında, bir tepenin

üzerinde, gümüş ıhlamur ağaçlarının altında, mavi yakuttan yapılmış tahtında oturur. Bu ıhlamur ağaçları bütün yıl boyunca çiçek açar. Çünkü cennette ne kış, ne de güz vardır. Çiçekler hiç bir zaman solmaz, azizleri hoşnut etmek için durmadan açarlar. Allahın çevresinde karın yağışını, ya da arıları andıran bir sürü melek uçuşur. Beyaz güvercin kılığında yerden göğe, gökten yere uçarlar; bizler, insanoğulları arasında olup bitenleri Allaha anlatırlar. Sana da, bana da, dedene de birer melek verilmiştir. Allah her kuluna karşı adildir Örneğin senin meleğin Allaha: «Leksey dedesine dil çıkardı» derse, Allah da: «Öyleyse ihtiyar da ona sopa atsın!» diye buyurur. Herkes için böyledir bu ve Allah herkese hakkı olanı verir: Kimine keder, kimine sevinç... Onun yanında herşey o kadar iyidir ki, melekler coşarlar, kanatlarını çırparak «Şükür sana Allahım, şükür sana!» diye durmamacasına şarkı söylerler. O da sevgili, yavrum, «çok iyi» dercesine sadece gülümser onlara.

Ninem de başını sallayarak gülümserdi.

— Sen bütün bunları gördün mü? diye sorardım.

— Görmedim, ama biliyorum, diye düşünceli düşünceli karşılık verirdi.

Allah, cennet, melekler üzerine konuşurken nenem sanki küçülür, uysallaşırdı. Yüzü gençleşir, nemli gözleri tatlı bir ışıkla parıldardı. İpek gibi saç örgülerini elime alır, boynuma dolar, hiç kıpırdamadan onun hiç bir zaman can sıkmayan, usandırmayan uzun öykülerini büyük bir dikkatle dinlerdim.

— Allahı görmek insana nasip edilmemiştir. Görsen kör olursun. Yalnız ermişler bakabilirler ona. Ama melekleri gördüğüm oldu. Temiz ruhlu insanlara görünürler onlar da. Bir sabah ayininde kilisede dururken,

mihrabda iki tanesi sis gibi dolaşıyordu. Arkalarındaki herşey görünüyordu. Pırıl pırıldılar. Dantel ve tülden kanatları yere kadardı. Mihrabın çevresinde dolaşıyor, ihtiyar İlya babaya yardım ediyorlardı. Bitkin kollarını dua için kaldırdığında dirseklerinden tutuyorlardı. Çok yaşlı ve kördü papaz İlya; herşeye çarpıyordu. Kısa bir süre sonra öldü. Onları gördüğüm zaman sevinçten dona kaldım, kalbim sızlamaya, gözyaşlarım elimde olmadan akmaya başladı. Ah, ne kadar güzeldi! canım Liyoka, Tanrının yanında, gökte her şey o kadar iyi ki, aynı iyilikler yerde de kendini gösteriyor herşey öyle iyi...

— Bizde de mi büyük anne, bizde de mi herşey iyi?

Büyük annem istavroz çıkardıktan sonra karşılık verdi:

— Meryem anaya bin şükür, herşey iyi!

Bu cevap şaşırtı beni: Evde herşeyin iyi olduğunu söylemek biraz zordu. Yaşantımız kötüydü ve gün geçtikçe de kötüye gidiyordu bence.

Bir gün Mihayla dayımın odasının önünden geçiyordum. Baştan ayağa beyazlar giymiş Natalya yengemin eli göğsünde odanın içinde koşup durduğunu gördüm. Hafif, ama dehşet verici sesle:

— Allahım, canımı al, kurtar beni... diye çığlık atıyordu.

Grigoriy'nin: «Kör olup da dilenciliğe çıkmam daha iyi olacak,» diye mırıldanış nedenini anladığım gibi, yengemin de yakarışını anlamıştım. Grigoriy'nin bir an önce kör olmasını istiyordum. Gezdirmek için elinden tutar, birlikte dilenmeğe çıkardık. Bu düşüncemden kendisine de söz etmiştim. Usta bıyık altından gülümsemiş bana şu cevabı vermişti:

— Olur, peki, gideriz! Ben de bütün şehire: «Bu çocuk ,kooperatif başkanı Vasiliy Kaşirin'in torunu, kızının oğludur...» diye yayarım. Çok eğlenceli olur...

Bir çok kez Natalya yengemi, anlamsız gözlerinin altında mosmor şişkinlikler ve solgun yüzünde göze çarpan kabarmış dudaklarla gördüm.

Nineme sordum:

— Dayım dövüyor mu onu?

İçini çekerek:

— Gizlice dövüyor, afaroz edilmiş melûn! dedi. Deden, Natalya'yı dövmesine izin vermediği için, o da geceleri dövüyor. Dayın kötü kalpli, huysuz bir adamdır, yengense çok ağır, uysal bir kadın.

Heyecanlanarak anlatmasını sürdürdü:

— Gene de eskisi kadar dövmüyor şimdi! Ağzına, kulağına vuruyor, biraz da saçlarından çekiyor. Eskiden saatlerce süren işkenceler yapardı. Birinde deden beni, hem de paskalyanın birinci gününde sabah ayininden akşama dek dövdüydü. Döver, döver; yorulunca dinlenmek için oturur, sonra yeniden başlardı. Hayvan dizginleriyle, eline geçen herşeyle vurmuştu.

— Niçin dövmüştü?

— Bilmem, unutmuş olacağım nedenini!.. Bir başka seferde canımı alacakmışcasına dövmüş baş gün da aç bırakmıştı üstelik. Ölümden zor kurtuldum. Hele birinde de...

Bu sözler beni öyle şaşırtmıştı ki, az kalsın dilim tutuluyordu. Büyük annem iki misli iriydi ondan ve dedemin onu dövebileceğine bir türlü inanamıyordum.

— O senden daha mı kuvvetli?

— Daha kuvetli değil, daha yaşla! Üstelik de kocam. Benim için Allaha o hesap verecek. Bana da sabretmek düşer.

İkonların tozunu alır, madeni çerçevelerini,[1] temizlerken onu seyretmek ilgi çekici ve hoştu. Çok görkemliydi bu İkonalar. Taçları inci, görmüş, değerli taşlarla süslüydü. Büyük annem birini alır, gülümseyerek ona bakar, duygulanır:

— Ne sevimli bir yüz!.. derdi.

Sonra istavroz çıkarır, öperdi onu.

— Tozlanmış, isden kararmış, ey sen dertlerimizin devası! tükenmez sevincimiz olan anamız!.. Bak Liyonya, sevgili yavrum, ne kadar zarif bir resim. Şekiller küçücük, ama her biri bir başka güzel. Bunun adı: «On iki yortu.» Ortasında da Fedorovskaya'nın en iyi Meryem anası var. Şu da. Benim için ağlama anam» İkonu.

Bana öyle geliyordu ki, dayımın bitkin kızı Katerina'nın bebekleriyle oynadığı gibi, büyük annem de aynı içtenlik ve ciddilikle İkonalarla oynuyordu.

Ninemin sık sık şeytan gördüğü olurdu. Bazan tek tek, bazan da birkaçını bir arada.

— Büyük perhiz ayının bir gecesinde Rudolf'ların evinin önünden geçiyordum. Gece mehtaplı ve süt gibi bembeyazdı. Birden, çatıda, bacanın yanında oturan kocaman, siyah, tüylü bir şeytan gördüm. Boynuzlu kafasını bacanın üstüne eğmiş, burnunu çeke çeke kokluyordu. Hem kokluyor, hem de kuyruğunu çatının üzerinde sürükleyip duruyordu. Hemen istavroz çıkardım: «Allah dirilsin, düşmanları savrulsun» u okudum. O zaman hafif bir çığlık attı, çatıdan tepetaklak kayarak avluya düştü. Duam kabul olmuş, şeytan sav-

---

(1) Ortodoks kiliselerinde ikonalar Azizlerin yalnız yüzüyle elleri görünecek şekilde, çevresi çoğu kez gümüşten, bazan da parlak tenekeden çerçevelerle süslüdür.

rulmuştu. Herhalde Rudolf'lar o gün beyaz etle yemek pişirmişlerdi de şeytan sevinerek onu kokluyordu...

Bir şeytanın çatıdan tepetaklak uçuşunu gözönüne getirerek gülüyordum. Ninemse sürdürüyordu konuşmasını:

— Onlar tıpkı küçük çocuklar gibi yaramazlığı pek severler! Birinde hamamda çamaşır yıkıyordum, gece yarısına doğruydu. Birden ocağın kapısı çatırdıyla açıldı. İçinden, birbirinden küçük, kırmızı, yeşil, ya da hamam böceği gibi siyah şeytancıklar fırlayıverdiler. Kapıya doğru koştum, ama çıkış yoktu. Şeytanların ortasında saplanıp kaldım, bütün hamamı doldurmuşlardı, kıpırdayamıyordum bile. Ayaklarımın altına sokuluyor, oramı buramı çekiştiriyor, beni öylesine sıkıştırıyorlardı ki, istavroz çıkaramıyordum. Kedi yavruları gibi tüylü, yumuşak ve sıcacıktılar. Hepsi de arka ayakları üzerinde duruyor, dönüyor, türlü yaramazlıklar yapıyorlardı. Fare dişine benzeyen dişlerini gösteriyorlardı. Yeni çıkan boynuzları altında yeşil gözleri dışarı fırlamıştı. Kuyrukları domuz yavrularınınki gibiydi. Ah, sen beni koru Tanrım! Kaybetmişim kendimi... Ayıldığımda mum sönmek üzereydi, teknedeki su soğumuş ,çamaşırlar yere atılmıştı. Ah, kahrolasıcalar! diye düşündüm.

Gözlerimi kapamış; ocağın ağzından, gri taşların üzerinden kalabalık bir sürü halinde renk renk, tüylü yaratıkların küçük hamamı doldurduğunu, mumu üfleyip, pembe dillerini yaramaz yaramaz çıkardıklarını görüyordum. Bu hem gülünç, hem de korkunç bir şeydi. Büyük annem başını sallıyor, bir an için susuyor, sonra yeniden, alevlenmiş gibi anlatıyordu:

— Bu melûnları bir kez daha görmüştüm: Yine bir kış gecesiydi, korkunç bir tipi vardı. Dükof deresinden

geçiyordum. Hani, anlatmıştım sana; Yakov ile Mihaylo'nun, babanı boğmak için buz deliğine atmaya çalıştıkları küçük gölün orası. Tam hendeğin dibindeki patikaya varmıştım ki, birtakım sesler, uğultular duymaya başladım. Baktım; bana doğru karayağız atlar koşulu bir troyka[1] dörtnala geliyordu. Şöyle iri yarı, kırmızı kalpaklı bir şeytan kazık gibi dikilmiş, atları yönetiyordu. Sürücü yerinde ayağa kakmış, kollarını ileri uzatmış, demir zincirden olan dizginleri tutuyordu. Troyka dereden geçemedi ve doğruca kar bulutuyla kaplı göle uçtu. Kızağın içinde de hep şeytanlar oturuyordu; ıslık çalıyorlar, bağırışıyorlar, kalpaklarını sallıyorlardı. İtfaiyecilerinkine benzeyen bu troykalardan yedi tanesi geçip gitti. Atların hepsi de karayağızdı. Ata benzedikleri halde aslında hepsi de ana-babaları tarafından lânetlenmiş insanlardı. Böyle insanlar şeytanların arzularına hizmet ederler. Şeytanlar onları at gibi kullanır, çeşitli bayram gecelerinde koştururlar. Benim görmüş olduğum o gece de, şeytanların düğünü vardı herhalde.

Nineme inanmamak elimde değildi, Çünkü öylesine yalın ve inandırıcı konuşuyordu ki.

Hele hele Meryem ananın, yeryüzünde çekilen acıları görmek için nasıl dolaştığını, eşkiya «prenses» Yengaliçeva'yı[2] ona Rus insanlarını dövmemesini malını mülkünü alarak onları soymamasını öğütleyen halk şiirlerini çok güzel söylerdi. Tanrının kutsal kulu olan Aleksey[3] ile Cenkçi İvan hakkında da

(1) Rusyada üç at koşulu araba ya da kızak.

(2) Rus halk masallarında bir tip.

(3) Aleksey: 4. yüzyılın hıristiyan evliyalarındandır. Romalı bir Patriciyan zengindi. Kudüs'e gidip hacı olabilmek için her şeyini

manzum masallar anlatırdı. Çok akıllı Vasilia erkek keçi Papas ve Allahın vaftiz çocuğuyla ilgili masasallarda anlatırdı. Marfa Posandnitsa,[4] eşkiya elebaşısı Usta Kadın, Mısırlı günahkâr kadın Mariya[5] ve eşkiya annesinin üzüntüleri üzerine anlattıkları çok korkunç şeylerdi. Bunlardan başka büyük annem, daha pek çok masal, öykü, tarihsel olay ve halk şiirleri bilirdi.

Ne dedemden, ne şeytanlardan, ne diğer gizli güçlerden, hiç bir şeydan korkmayan ninemin hamam böceklerinden ödü kopan, uzakta bile olsalar sezinler-böceklerinden ödü kopra, uzakat bile olsalar sezinlerdi onları. Bazı geceler beni uyandırdığı bile olurdu.

— Olyoşa, evladım, bir hamam böceği dolaşıyor, İsa aşkına ez onu! diye fısıldardı.

Uyku sersemliği içinde kalkar, mumu yakar yerde sürünerek düşmanı araştırmaya koyulurdum. Bu araştırma her zaman başarıyla sonuçlanmazdı.

— Hiç bir yerde yok, derdim.

Başına dek çektiği battaniyenin altında kıpırdamadan yatan ninem, zor duyulur bir sesle yalvarırdı:

— Oh, var, hadi ara yavrum, lütfen! Burada olduğundan eminim...

Hiç bir zaman da yanılmazdı. Gerçekten yataktan uzak bir köşede bulurdum hamam böceğini.

---

terketti. Yedi yıl sonra dilene dilene baba ocağına döndü. Ölünceye dek kimse tarafından tanınmadan yokluk içinde yaşadı.

(4) Posadnitsa: Valinin karısı. Marfa Posadnitsa, 15. yüzyılın tarihsel bir kişisidir.

(5) Rus halk masallarında bir tip.

(6) Rus halk masallarında bir tip.

— Öldürdün mü? Çok şükür! Teşekkür ederim canım der, battaniyeyi başından atar, gülümseyerek rahat bir nefes alırdı. Eğer böceği bulamazsam uyuyamazdı. Gecenin ölü sessizliği içinde, en ufak bir hışırtıda vücudunun irkildiğini hisseder, nefesini tutarak fısıldadığını duyardım.

— Eşiğin yanında... sandığın altına girdi...

Bazan:

— Hamam böceklerinin nesinden korkuyorsun? diye sorardım.

Verdiği karşılık genellikle çok sert olurdu:

— Anlamıyorum, derdi, neye yarar onlar? Kapkara şeyler. Habire sürünüyor, sürünüyorlar... Tanrı her yaratığa bir görev vermiş; tesbih böceği evde rutubet olduğunu, tahta kurusu duvarların pisliğini gösterir, bit, hastalığın habercisidir. Her yaratığın bir anlamı var, ama hamam böceklerinin anlam ve görevini gel de anla.

Bir akşam, gene diz çökmüş, Tanrıyla içtenlikle söyleşirken, kapıyı hızla ardına kadar açan dedem kısık bir sesle:

— Oh, ana, diye inledi. Allah bizi cezalandırdı; yanıyoruz!

Nenem yerden kalkıverdi.

— Deme! diye bağırdı.

Karanlıkta ayaklarıyla bir hayli gürültü ederek büyük konuk odasına koştular.

Büyük annem sert ve güçlü bir sesle emirler veriyordu:

— Yevgeniya, ikonaları topla! Natalya, çocukların yanına git.

Dedemse:

— İ-İ..İ.. diye inlemesini sürdürüyordu.

Mutfağa koştum. avluya bakan pencere altın gibi parıldıyor, döşemenin üzerinde sarı ışık lekeleri akıp gidiyordu. Yalınayak olan Yakov dayım, çizmelerini giyerken tabanları yanıyormuş gibi sıçrıyor, bir yandan da bağırıyordu:

— Bunu Mişka ateşledi, ateşledi ve gitti!

Büyük annem:

— Sus köpek, dedi ve onu kapıya doğru öyle bir itti ki, dayım nerdeyse yere kapaklanacaktı.

Camların buz örtüsünden atölye çatısının nasıl yandığı ve açık kapıdan da kıvrak bir ateşin fışkırdığı görülüyordu. Sessiz gecede, onun kırmızı çiçekleri dumansız açıyordu. Yalnız çok yukarılarda, samanyolunu görmeme engel olmayan koyu bir bulut uçuşuyor, kar kıpkırmızı bir renkte ışıldıyordu. Yapıların duvarları titriyor, ateşin harıl harıl yandığı sıcak avlu köşesine gideceklermiş gibi sallanıyorlardı. Ateş, atölye duvarlarının yarıklarını kızıla boyuyor, alevler, kızğın eğri birer çivi gibi dışarı çıkıyorlard. Altın sarısı ve kızıl şeritler, çatının kuru ve kapkara tahtalarını hızla sarıyor, kıvrıla kıvrıla yükseliyorlardı. Onların arasında ince toprak baca dimdik duruyor ve tütüyordu. Pencerelerin camlarına hafif çıtırdılar, yumuşak hışırtılar vuruyordu. Gittikçe yayılıyordu yangın. Alevlere bürünmüş atölye, kilisedeki İkonostaz'a[1] benzemeye başlıyordu. Görünüşü dayanılmaz bir hal almıştı.

Başıma kalın bir gocuk atıp, ayaklarıma herhangi birinin cizmelerini geçirdim. sofanın merdivenlerine fırladım, olduğum yerde donakaldım. Alevlerin parıl-

(1) İkonostaz: Ortodoks kiliselerinde papazın ayini idare ettiği yerin önünde boydan boya uzanan aziz resimleriyle dolu tahta perde.

tılı ışıltısı gözlerimi kamaştırıyor, dedemin, Grigori'nin, dayımın çığlıkları sersemleştiriyor, ninemin hareketleri ürkütüyordu beni. Başına boş bir torba geçirmiş, bir çula sarınmış, doğru ateşe koşuyor, bağırarak içine giriyordu.

— Zaçı unuttunuz aptallar!.. Zaç patlıyacak!

Dedem:

— Grigoriy, tut onu! diye haykırdı. Ah, mahvoldu...

Fakat büyük annem, her yanı duman içinde, iki büklüm, ileri uzattığı ellerinde bir kova büyüklüğünde olan zaç yağı şişesiyle yangından çıkmıştı bile. Bir yandan hırıldayarak öksürüyor, bir yandan da bağırıyordu:

— Baba, atı dışarı çıkar! Sırtımdakilerini alın! Yanıyorum, görmüyor musunuz?...

Grigoriy tutuşmuş çulu çekip aldı omuzlarından ve iki büklüm, atölye kapısına kürek kürek kar yığınları atmaya başladı. Dayım, elinde baltayla sıçrayıp duruyordu. Dedem, ninemin üzerine kar atarak çevresinde koşuşturuyordu. Büyük annem şişeyi bir kar yığınına soktu, avlu kapısına doğru koştu, açtı ve orada toplananlara yalvarmaya başladı:

— Ambarı kurtarın komşular! Ateş ambara, samanlığa geçerse herşeyimiz kül olur, sizin evlere de sıçrar yangın! Çatıyı yıkın, kuru otları bahçeye taşıyın! Grigoriy, üstüne at, neden yere saçıyorsun Yakov, telaşlanma, baltaları, kürekleri ver komşulara... Hadi aslan komşularım, hep beraber sarılalım işe, Allah yardımcımız olsun!..

Yangın kadar ilgi çekiciydi büyük annem. Sanki yakalamak istiyorlarmış gibi alevler ona kadar uzanı-

yor, aydınlatıyorlardı. Baştan ayağa simsiyah olmuş, avlunun içinde sağa sola koşuyor, her yere zamanında yetişiyor, herşeyi görüyor, herkesi yönetiyordu.

Dört nala koşarak Şarap girdi avluya, şahlanarak dedemi devirdi. Ateşin vurduğu iri gözleri kızıl bir parıltıyla ışıldadılar. At kişnedi, şaha kalktı. Dedem dizginleri bırakarak yana sıçradı.

— Ana, tut! diye bağırdı.

Büyük annem yeniden şahlanan atın önüne atıldı ve dimdik durdu karşısında. At acı acı, kişnedi, yan yan alevlere bakarak nineme doğru uzandı.

Atın boynuna hafif şaplaklar indiren büyük annem dizginleri aldı, kalın bir sesle:

— Korkma şekerim! diye konuşmaya başladı. Seni bu dehşet içinde bırakır mıyım ben? Ah, benim fareciğim ah!..

Ondan üç misli büyük olan farecik, arkasından avlu kapısına doğru uslu uslu gidiyor, ninemin kırmızı yüzüne bakarak pufluyordu.

Yevgeniya dadı, sarınmış, yavaş yavaş inliyen çocukları evden çıkardı ve dedeme:

— Vasiliy Vasiliç, Leksey yok... diye bağırdı.

Dedem elini salladı:

— Hadi git, git! diye karşılık verdi.

Dadım beni de alıp götürmesin diye kapı önündeki merdivenlerin altına gizlendim.

Atölyenin çatısı çökmüştü. Alevlerle altın gibi parlayan kiriş, sırıkları göğe doğru sivri sivri yükseliyordu. Yapının içinde yeşil, mavi, kırmızı ateş uğultu ve çatırdıyla patlıyordu. Alevler demet demet avluya ve kocaman ateşin önünde toplanan, ona kürekleriyle karatan insanların üzerine fırlıyordu. Kazanlar şiddetle

kaynıyor, buharla duman birbirine karışmış koyu bir bulut halinde yükseliyordu. Avlunun içine, insanın gözünü yaşartan pis bir koku yayılmıştı. Merdivenlerin altından çıkıp, nineme doğru koştum.

— Çekil burdan!.. diye bağırdı. Ezerler seni, çekil...

O anda avluya tepesi demir başlıklı bir atlı dörtnala girdi. Kızıl atın ağzından köpükler saçılıyordu. Binicisi elindeki kırbacı hışımla kaldırıp indiriyor.

— Dağılın! diye bağırıyordu.

Çıngıraklar hızlı hızlı ve neşeyle çalmaya başladılar. Herşey bayram günlerinde olduğu gibi güzeldi. Büyük annem beni merdivenlere doğru itti.

— Kime söylüyorum ben, çekilsene!

Böyle anlarda onun buyruklarına uymamak olanaksızdı. Mutfağa gittim ve yeniden yapıştım pencerenin camına. Ama kapkara insan kalabalığından artık görünmüyordu yangın. Siyah kış şapka ve kasketleri arasında sadece madeni başlık parlıyordu.

Su fışkırtarak, çiğneyerek çabucak bastırdılar yangını. Polis, halkı dağıttı, ninem de mutfağa döndü.

— Kim bu? Sen misin Alyoşa? Uyumadın mı daha? Korkuyor musun? Korkma korkma, bitti artık herşey...

Yanıma oturdu ve hiç konuşmadan sallanmaya başladı. Durgun gecenin, sessiz karanlığın yeniden dönmesi güzel bir şeydi.

Dedem geldi, kapının eşiğinde durdu.

— Ana?..

— Ne var?..

— Yandın mı?..

— Eh, şöyle böyle.

Bir kibrit yaktı, mavi ışığıyla iyice ise bulanmış sansara benzeyen yüzünü aydınlatarak masadaki mumu buldu ve ağır ağır ninemin yanına oturdu.

Büyük Annem:

— Yıkansaydın keşke, dedi.

Kendisi de is içindeydi ve keskin bir duman kokusu yayılıyordu üzerinden.

Dedem derin bir nefes alarak:

— Allah sana yardım ediyor, dedi, bazan sana öyle çok akıl veriyor ki!..

Omuzunu sıvazladı ve dişlerini göstere göstere gülerek ekledi:

— Az bir zaman için, bir saat için bile olsa, ama veriyor...

Ninem de gülümsedi, bir şeyler söylemek istedi, ama dedem somurtarak kesti sözünü:

— Grigori'nin hesabını görmeli, tamamen onun dikkatsizliği bu. Herif çalışacak durumda değil artık, iyice tükendi. Yaşka merdivenlere oturmuş ağlıyor, aptal herif... Yanına gitseydin bari.

Ninem kalktı, elini ağzına götürüp üfledikten sonra çıkıp gitti.

Dedem yüzüme bakmadan yavaşça sordu:

— Başından sonuna bütün yangını gördün mü? Nasıldı ninen, ha? Ne de olsa ihtiyar... tükenmiş çökmüş... İşte böyle! Ah silzer ah!..

İki büklüm oldu, uzun süre sustu. Sonra kalktı, parmaklarıyla mumun fitilini temizleyerek yeniden sordu:

— Korktun mu?

— Hayır.

— Korkulacak bir şey yoktu zaten.

Öfkeyle sırtından gömleğini çekip aldı, köşedeki musluğa gitti. Orada karanlıkta ayağını yere vura vura konuşmasını sürdürdü:

— Yangın, aptallık! Yangını önlemek için, onu çıkaranı kırbaçlayacaksın meydanlarda. Ya bir budaladır o, ya da bir hırsız. Bas kırbacı, bas kırbacı, bak o zaman çıkar mı bir daha yangın? Ne oturup duruyorsun sen? Hadi, git de uyu artık.

Kalkıp odama gittim, ama o gece uyumak kısmet olmadı bana. Yatağa henüz yatmıştım ki, insan sesine benzemeyen bir ulumayla fırladım yerimden. Yeniden mutfağa koştum. Dedem gömleksiz, elinde mumla ortada duruyordu. Mum titriyordu. Yerinden kıpırdamadan kısık bir sesle:

— Ana, Yakov... Nedir bu? diyordu.

Ocağın üstüne atladım, bir köşeye sindim. Evin içinde yangında olduğu gibi aceleyle sağa sola koşuşmalar başladı. Gittikçe yükselen ahenkli fakat acı bir uluma dalga dalga tavana ve duvarlara çarpıyordu. Dedemle dayım şaşırmış bir halde koşuşuyorlardı. Ninem bağıra bağıra onları bir yerlere göndermeye çalışıyordu Grigoriy gürültüyle ocağa odun dolduruyor, tencerelere su koyuyor. Astrahan devesi gibi başını sallayarak dolaşıyordu mutfakta.

Ninem:

— Önce ocağı yak! diye seslendi ona.

Grigoriy çıra aramaya koyuldu, ayağım eline değince ürkek bir sesle bağırdı:

— Kim var burada? Oh, korkuttun beni... A oğlum, her tarafta sen varsın, gerekli gereksiz her yerde...

— Ne oluyor? diye sordum.

Kayıtsız bir tavırla:

— Natalya yengen doğuruyor, dedi.

Annemin, doğururken hiç de böyle bağırmadığını anımsadım nedense.

Grigoriy ateşi yakıp, tencereleri üstüne koyduktan sonra ocağın üstüne, yanıma çıktı. Cebinden, kilden yapılmış bir pipo çıkarıp bana gösterdi.

— Tütün içmeye başlıyorum artık, gözlerim için, dedi. Ninen, enfiye çek diyor, ama tütün içmek bence daha iyi...

Ayaklarını sarkıtmış, ocağın kenarında oturuyor; aşağıda yanan mumun cılız ışığına bakıyordu. Kulağı ve yanağı kurumla boyanmış, bir yanı yırtık gömleğinden çember gibi geniş kaburgaları görünüyordu. Gözlüğünün camlarından biri kırılmıştı; camın yarısı çerçeveden düşmüş, bir yara gibi kırmızı ve nemli gözü görünüyordu. Piposunu yaprak tütünüyle doldurdu. Lohusanın inlemelerine kulak kabartıyor, bir sarhoş gibi sözü geveleyerek mırıldanıyordu.

— Ne de olsa yanında ninen. Çocuğu nasıl alacak acaba? Bak bak, nasıl inliyor yengen! Ninen de epey yandı üstelik. Unuttular zavallıyı, biliyorsun belki, daha yangının başlangıcından sancılanmaya başlamıştı. Korkudan... Gör işte, insan doğurmak ne zor! Bir de saygı duymuyorlar kadınlara. Şunu aklından çıkarma delikanlı: Kadınlara saygı göstermek gerek, yani analara...

Arada bir uyukluyor, gürültülü hareketlerden, kapıların açılıp kapanmasından, ya da Mihayil dayımın sarhoş naralarından uyanıyordum. Birtakım garip sözler geliyordu kulağıma:

— Çar kapılarını açmalı[1]

— Kandil yağıyla rom ve kurum verin ona: Yarım bardak kandil yağı, yarım bardak rom ve bir çorba kaşığı da kurum...

Mihaylo dayım sırnaşıkça yalvarıyordu:

— Bırakın beni de bakayım...

Dayım ayaklarını açmış yerde oturuyor, avuçlarını döşemeye vurarak yere tükürüyordu. Ocağın üstü dayanılamayacak kadar sıcak olmuştu. Aşağı indim, dayımın yanına yaklaştığımda ayağımdan yakaladı, çekti, enseme vurduğu tokatla yere düşürdü beni.

— Ahmak! diye bağırdım.

Ayağa fırlayıp yeniden yakaladı beni, havaya kaldırarak kükredi:

— Ulan seni ocağa vura vura ezerim!..

Kendime geldiğim zaman konuk odasında, ikonaların bulunduğu köşede, dedemin dizlerindeydim. Gözlerini tavana dikmiş beni sallıyor, yavaş yavaş konuşuyordu:

—Suçlarımız bağışlanmaz, kimsenin...

Başının üstünde bir kandil, odanın ortasındaki maseanın üzerinde de bir mum yanıyordu. Bir kış sabahının loş aydınlığı vuruyordu pencereye.

Dedem bana doğru eğilerek sordu:

— Bir yerin ağrıyor mu?

Her yanım ağrıyordu; başım ıslak, vücudum pestil gibiydi, ama bunları söylemek, yakınmak istemiyordu canım. Çevremdeki herşey o denli garipti ki! Odadaki sandalyelerin tümünde yabancı kişiler oturuyor-

---

(1) Çar kapıları: Kilise mihrabının ana kapıları. İnanışa göre, zor doğumlarda çar kapılarını açmak uğur getirirmiş.

du; morlar giymiş bir papaz, asker giysili, gözlüklü, ak saçlı bir bey de daha birçokları. Tahta heykelcikler gibi donmuş kalmış, kıpırdamadan duruyorlardı. Yakın bir yerdeki suyun şıpırtısını dinliyorlardı sanki. Yakov dayım, kollarını arkasına kenetlemiş, kapının yanında dimdik duruyordu. Dedem ona:

— Al şunu, götür de yatır!..

Dayım parmağıyla işaret ederek yanına çağırdı beni, ayaklarının ucuna basa basa ninemin odasına doğru yürüdü. Yatağa çıktığımda fısıldadı:

— Natalya yengen öldü...

Bu haber şaşırmadı beni; zaten çoktandır varlığını duyurmayan bir yaşam sürüyordu aramızda. Mutfağa çıkmıyor, sofraya oturmuyordu.

— Ninem nerede?

Dayım elini salladı.

— Orada! diye cevap verdi ve yine çıplak ayaklarının ucuna basa basa çıkıp gitti.

Odanın içini seyrederek yatıyordum yatakta. Pençerenin camlarına tanıdığım bir çok kişinin kıllı, renksiz belirsiz yüzleri yapışmıştı. Köşede, sandığın üstünde büyük annemin giyisisi asılıydı. - Bunu biliyordum. Ama bana, oraya birisi saklanmış, çıkmak için bir şeyleri kolluyor gibi geliyordu. Başımı yastığın altına saklayıp, tek gözümle kapıyı gözetlemeye koyuldum. Yataktan fırlamak, buralardan kaçıp gitmek istiyordum. Fakat hava çak sıcaktı ve ben hareket edemeyecek kadar bitkindim. Kesif, ağır bir koku nefesimi daraltıyor, yerde akan kan derecikleri içinde Tsiganok'un ölüsünü görüyordum. Kafamda, kalbimde, ya da vücudumun herhangi bir yerinde ur gibi bir şey büyüyor, büyüyordu. Bu evde şimdiye dek gördüklerimin tümü,

kış ortasında yol alan bir kervan gibi üzerimden geçiyor, beni eziyor, yok ediyordu.

Yavaş yavaş açıldı kapı ve büyük annem usulcacık bir gölge gibi girdi içeri. Kapıyı omuzuyla kapadı ve sırtını dayadı. Gece gündüz yanan kandilin ufacık mavi ışığına doğru ellerini uzatıp bir çocuk gibi sızlandı:

— Elceğizlerim of elceğizlerim ağrıyor...

BEŞİNCİ BÖLÜM

Dayılarım, ilkbahara doğru tüm malı mülkü paylaştırıp ayrıldılar. Yakov kentte kaldı. Mihayil nehrin karşı yakasına geçti. Dedemse Polevaya sokağında kocaman ve ilginç bir ev satın aldı. Kâgir olan zemin katında bir meyhanesi, tavan arasında sevimli küçük bir odası ve çıplak dallı söğüt ağaçlarıyla dolu, dereye kadar uzanan büyük bir bahçesi vardı. Bahçenin karları erimiş, yumuşak yollarında dolaşırken dedem neşeli neşeli göz kırpmış,

— Amma da çok çubuk var ha! demişti. Yakında sana okuma yazma öğretmeye başlayacağım. O zaman bu çubuklar öyle işe yarayacak ki!

Bütün ev tıklım tıklım doluydu kiracılarla. Yalnız üst katta dedem kendisi ve konukları için bir oda bırakmıştı. Ninemse benimle birlikte tavan arasına yerleşti. Penceresi sokağa bakıyor, kenarından biraz eğilince, akşamları ya da bayram günlerinde meyhaneden çıkan, sokakta sallana sallana yürüyen, nara atarak düşen sarhoşlar görülebiliyordu. Bazı sarhoşları çuval gibi sokağa atarlar, ama onlar yeniden meyhanenin kapısını zorlarlardı. Kapı vurulur, zangır zangır öter, keskin

çığlıkların koparıldığı bir kavgadır başlardı. Bunları ve benzeri bir çok olayları yukardan seyretmek hoş oluyordu. Dedem, sabah erkenden oğullarının atölyelerine gider, onların yerleşmelerine yardım ederdi. Akşamları yorgun, üzgün, öfkeli dönerdi eve.

Büyük annem yemek pişirir, dikiş diker, bahçedeki meyve ve sebze ağaçlarıyla uğraşırdı. Bütün gün, görünmez bir kırbaçla hız verilen kocaman bir topaç gibi döner dururdu. Sık sık keyifle enfiyesini çeker, aksırır ve terli yüzünü silerken konuşurdu.

— Varolsun namuslu insanların dünyası, yüzyıllar boyu yaşasın! E, Olyoşa, evladım. işte sessizliğe kavuştuk! Göklerin kraliçesi, şükürler olsun sana, herşey o kadar iyi oldu ki!

Bana kalırsa hiç de sessiz bir yaşantımız yoktu; Kiracılar evin içinde, avluda sabahtan akşamın geç saatlerineдek koşuşup duruyorlardı. İkide bir komşular geliyordu. Hepsi de aceleci oluyor, her zaman gecikmiş olmaktan sızlanıyor, bir şeylere hazırlanıyor ve ninemi çağırıyorlardı:

— Akulina İvanovna!

Herkese karşı aynı tatlılıkla gülümser, herkese karşı içtenlikle davranırdı. Baş parmağıyla burun deliklerine enfiyesini doldurur, burnunu, parmağını kırmızı kareli mendiline özenle siler ve konuşurdu:

— Bitlere karşı hanımefendiciğim sık sık hamamda yıkanmalı kendinizi nane boğusuna tutmalısınız. Eğer bit cildin altında yaşayan cinstense o zaman bir çorba kaşığı çok temiz kaz yağı bir çay kaşığı süblime ve üç damla ağır civa alır, bunları bir fincan tabağında porselen bir çubukla iyice karıştırıp, cildinize sürersiniz. Bunları bir tahta kaşık, ya da kemikle karıştırır-

sanız civa kaybolur. Bakır ya da gümüş kullanmayınız sakın, zararlıdır!

Bazan da düşünceli bir tavırla öğütler verirdi:

— Siz anacığım, Peçora'ya[1] Asaf babaya gidiniz. Size başk bir şey söyleyemeyeceğim.

Ninem ebelik yapar, aile kavgalarını ve tartışmalarını inceler, çocukları tedavi eder, kadınlara öğretmek için uğur getiren «Meryem Ana Rüyası» nı ezbere bilir, ev işleri üzerinde yol gösterirdi:

— Salatalık, turşu olacağı zamanı kendisi gösterir. Kendi kokusundan başka kokusu olmadığı zamanı kollayın ve hemen tuzlayın. Kvasın[2] sağlam olması için kızıştırmak gerekir. Tatlıdan hoşlanmaz o. Biraz kuru üzüm katınız, ya da kova başına bir zalotnik[3] şeker atnız. Verenetsi[4] çeşitli şekillerde yapılır: Tuna ve gişpanya[5] şekili var, bir de kafkas...

Bütün gün evde, bahçede, avluda hep büyük annemle dolaşıyor, onunla birlikte aralıksız çay içtikleri, çeşitli öyküler anlatarak saatlerce oturdukları komşulara gidiyordum. Yapışmıştım ona sanki ve yaşantımın o döneminde; yorulmak bilmeyen, kalbi tükenmeyen iyi niyetlerle dolu o yaşlı kadından başka hiç bir şey yok diyebilirim.

Bazan(kısa bir süre için annem gelirdi; gururlu, sert, herşeye kış güneşi gibi soğuk ve kurşuni gözleriyle bakar, ardında hiç bir anı bırakmadan birdenbire

(1) Peçora manastırı. Nijni - Noggorod kentinin yakınında.

(2) Kvas: Kuru ekmekle kuru üzümden, ya da arpa suyuyla yapılan bir içki türü. Görünüşü biraya benzer.

(3) Zolotnik: Eski tartı ölçüsü. Aşağı yukarı 4 grama eşittir.

(4) Fırında pişirilip mayalandırılmış süt.

(5) Gişpanya: Rus halk dilinde İspanya demektir.

tekrar kaybolurdu. Nereden geldiğini ya da hiç bir anı bırakmadan birdenbire tekrar kaybolurdu. Nereden geldiğini ya da nereye gittiğini bilemezdim!

Birinde büyük anneme!

— Sen büyücü müsün diye sordum.

Gülümsedi,

— Nerden çıkarıyorsun bunları? dedi, hemen ardından düşünceli bir tavırla ekledi:

— Nasıl büyücü olabiliirm ben; büyücülük zor bir sanattır. Bense okuma yazma bile bilmiyorum. A harfini bile... Bak, okumuş adamdır deden, ama Meryem anamız bu akıllılığı vermedi bana.

Ardından gözlerimin önüne yaşantısının yepyeni bir parçasını daha sererdi:

— Ne de olsa öksüz büyüyen biriyim ben. Annecğim yersiz yurtsuz, üstelik sakat bir kadındı. Daha kızken korkutmuş onu efendisi. Bir gece korkudan kendini pencereden aşağı atmış; böğrü zedelenmiş, omuzu yaralanmış. O olaydan sonra sağ kolu, yani ona en çok yarayan organı kurudu. Oysa annem tanınmış bir dantelciydi. Sağ kolu gittikten sonra efendisine de yaramaz olmuştu artık. «Git, bildiğin gibi yaşa,» diyerek kovmuşlar onu. Kolsuz bir insan nasıl yaşayabilirdi? Bunu düşünen olmadı. Yollarda sürünerek dilenmeye başladı O zaman insanlar daha varlıklı, daha iyi kalpliydiler. Dülgerler, dantelci kadınlar seçkin kişilerdi. Sonbahar ve kış günlerinde annemle ben şehirde dilenirdik. Ama Cebrail kılıcını savurup kışı kovunca İlkbahar toprağı kucaklayınca, biz daha uzaklara, gözümüzün gördüğü her yere giderdik. Murom'a[1] Yüryevest'e[2]

(1) Oka'nın sol kıyısında, Nijni Novgorod'un 150 km. güney batısında bir kent. 10. y. da kurulmuştur.

Volga'nın yukarılarına, Oka'nın sakin kıyılarına dek uzanırdık. İlkbahar ve yazın güzeldi dolaşmak; toplar yumuşak, otlar kadife gibi olurdu. Kutsal Meryem anamız çiçekler serperek süslerdi kırları. İçimiz sevinçle dolar, kalbimiz ferahlardı. Ara sıra annem mavi gözlerini yarı kapar, çok yüksek sesle bir şarkı tuttururdu. Sesi güzel değildi, ama çın çın öterdi. Çevremizde herşey onu dinlemek için susar, kıpırdamazdı sanki. İsa aşkı için güzel yaşardık! Ben dokuz yaşımı bitirince sokak sokak dolaştırmaktan utanç duymaya başladı ve Balahna'ya yerleştik. Kendisi yine kapı kapı dolaşıyor, yortu günlerinde kilise kapılarında dileniyordu. Ben evde oturuyor, dantel örmeyi öğreniyordum. Bir an önce anneme yardımcı olabilmek için bütün gücümü harcıyordum. Başaramadığım günler gözyaşı dökerdim. Allahın işine bak ki, iki yıl içinde bu işi en güzel şekilde öğrendim ve ünüm kısa bir zamanda kente yayıldı. İyi işlenmiş örgü arayan herkes bana koşuyordu: «Hadi Akulya, oynat bakalım şişlerini!» derlerdi. Bu sözler beni coşturur, bayrammış gibi sevinirdim. Tabii bütün hüner benim ustalığımda değildi, esas başarımı anneme borçluydum. Bir kolu olmadığı için kendisi çalışamazdı, ama nasıl olması gerektiğini anlatmasını çok iyi bilirdi. İyi bir öğretici, on işçiden daha değerlidir. Başarılarımdan gurur duyuyordum, üstelik burnum da büyümüştü. «Anne, artık dilenmeyi bırak, ben tek başıma çalışacak, sana bakacağım» demeye başladım. Azarladı beni: «Sus ve işine bak sen! Kazandığın parayı çehizin için biriktiriyorum!» dedi.

---

(2) Oka'nın sağ kıyısında, Nijni Novgorod'un 130 km. kuzey batısında bir kent.

Kısa bir süre sonra deden çıktı karşıma. Dikkati çeken bir gençti. Yirmi iki yaşındaydı ve başburlaklığa kadar yükselmişti. Annesi gözüne kestirmiş beni. «Çalışkan, üstelik bir dilencinin kızı. Bize uyar, başı eğik olur aramızda...» demiş olacak. Kendisi kalaç[1] satardı. Çok kötü kalpli bir kadındı. Allah düşmanımın karşısına çıkarmasın öylesini... Eh, öyle habisleri anmak neye yarar? Allah da görüyor onları nasıl olsa. Hem şeytan da dostlarıdır öylelerinin.

Ninem içtenlikle gülüyordu. Burnu gülünç bir şekilde titriyor, gözleriyse düşünceli düşünceli ışıldıyordu. Beni okşuyor, anlatmak istediklerini elleri, sözlerinden daha iyi dile getiriyordu.

Sakin bir akşamı anımsıyorum: Dedemin odasında çay içiyorduk. Dedemin neşesi yoktu pek. Omuzlarını uzun bir havluyla örtmüş, gömleksiz, yatağın içinde oturuyordu. Ter içindeydi; sık sık kurulanıyor, hırıldayarak soluyordu. Yeşil gözleri donuklaşmış, yüzü şişmiş ve kıpkırmızı kesilmişti. Özellikle sivri ve küçücük kulakları kırmızıydı. Çay bardağını almak için uzattığı eli acınacak bir şekilde titriyordu. Uysallaşmış, kendisini tanıyanları şaşırtacak derecede değişmişti. O haşin dedem gitmiş, başkası gelmişti sanki.

Şımarık çocuklarınkini andıran nazlı bir sesle nineme sordu:

— Niçin şeker vermiyorsun bana?

Ninem tatlı, fakat kesin bir sesle karşılık verdi:

— Balla iç, sana daha iyi gelir!

Dedem. soluk soluğa, hırıldayarak sıcak çayını içiyor ve nineme yalvarıyordu:

---

(1) Ruslarda kilit şeklinde pişirilmiş buğday ekmeği.

— Sen iyi bak bana da ölmeyeceğim anacığım!

— Karkma bakarım.

— Şimdi ölürsem sanki hiç yaşamamış gibi olacağım. Herşey boşa gidecek!

— Sesini çıkarma da yat bakalım artık, konuşmak iyi gelmez sana.

Dedem gözlerini kapar, kararmış dudaklarını şapırdatarak bir dakika kadar susar, sonra bir şey batmış gibi silkinerek tekrar konuşmaya başlardı

— Yaska ile Mişka'yı bir an önce evlendimeli. Belki yeni karılarıyla, doğacak çocukları akıllandırır onları, değil mi?

Kentte, onlara uygun kızların kimlerde olabileceğini anımsamaya çalışıyordu. Büyük annem ses çıkarmıyor, bardak bardak üstüne çay içiriyordu. Ben pencerenin önüne oturmuş, kentin üzerine çöken akşam kızıllığının yayılmasını, evlerin kızıl bir ışıkla parlayan pencere camlarını seyrediyordum. Anımsayamadığım bir suçumu cezalandırmak için avluda ve bahçede gezinmemi yasaklamıştı dedem.

Bahçede, kayın ağaçlarının üzerinde böcekler vızıldıyarak uçuşuyordu. Komşu avluda bir fıçıcı çalışıyor, yakın bir yerde bıçak bileniyordu. Bahçenin ilerisindeki derede bir sürü çocuk gür çalıların arasında bir görünüp bir kaybolarak gürültüyle oynuyorlardı. Özgürlük beni çekiyor, odada geçirilen akşamın hüznü kalbimi dolduruyordu.

Dedem bilmediğim bir yerden yepyeni bir kitap çıkarıp avucunda şaklattı ve canlı bir sesle beni çağırdı

— Hadi bakalım, tuzlu kulaklı permyak, gel yanıma! Otur şuraya kalmuk suratlı! Bu şekli görüyor

musun? Bunun adı az'dır.[1] Söyle bakalım: Az! Buki! Vedi! nedir?

— Buki.

— Tam isabet! Peki bu?

— Vedi.

— Atıyorsun ulan! Bu bir az'dır. Iyi bak, bu glagol, şu dobro, şu da est'tir. Bu ne?

— Dobro.

— Tamam! Bu?

— Glagol.

— Doğru! Ya bu?

— Az.

Burada ninem karıştı söze:

— Baba, sakin sakin yatsaydın ya...

— Dur ana, sus bakalım sen! Bu işin tam zamanı benim için. Yoksa kötü düşüncelerden kurtaramam kendimi. Hadi Leksey, devam et!

Sıcak ve nemli kolunu boynuma doladı, omuzumun üstünden kitabı burnumun ucuna tutarak göstermeye başladı. Üstünden ağır bir sirke, ter ve pişmiş soğan kokusu yayılıyordu. Boğuluyordum sanki. O ise kızıyor, homurdanıyor, kulağımın dibinde bar bar bağırıyordu:

— Zemliya! Lüdi!

Sözlerini biliyordum ama, slav işaretleri onların karşılıkları değildi. «zemliya» solucana, «glagol» sırtı kambur Grigoriy'e, «ya» ninemin benimle birlikteki haline benziyordu. Dedeminse alfabenin bütün harf-

(1) Slovon alfabesinde Unomnoteknik nedenlerle harfler adlarını kendilerinden değil, bu harflerle başlayan bir sözden alırlar. Örneğin: A: Az, B: Buki, D: Dobro -iyi-, G: Glagol -fiil- Z: Zemliya -toprak- L: Ludi -insanlar- gibi.

leriyle benzerlikleri vardı. Uzun süre çalıştırdı alfabenin üzerinde. Bazısında sırayla, bazısında karışık soruyordu. Onun şiddetli öfkesi beni de etkiledi, ben de terliyor, avazım çıktığı kadar bağırıyordum. Buysa güldürüyordu onu. Bir elini göğsüne kayarak öksürüyor, kitabı buruşturuyor ve hırıldayarak konuşuyordu:

— Ana bak, işin içinden nasıl çıkıveriyor, görüyor musun? Ah Astrahan sıtması, ne anırıyorsun ulan, ha, niçin?

—Siz bağırıyorsunuz...

Onun ve nenemin halı beni eğlendiriyordu. Ninem dirseklerini masaya, yumruğunu da yanağına dayamış bize bakıyor, gülüyordu.

— Yeter yırtındığınız!

Dedem içten bir dastlukla açıkladı bana davranışını:

— Ben hasta olduğum için bağırıyorum, ama sen, ha?

Terden ıslanmış başını sallayarak nineme:

— Toprağı bol olsun Natalya, hafızası olmadığını söylüyordu, dedi. Yanlış anlamış; Allaha şükür, at gücünde zekâsı var. Devam et bakalım kalkık burunlu!

Sonunda şakacıktan yataktan aşağı itti beni.

— Bu günlük bu kadar! Al şu kitabı; yarın bütün alfabeyi yanlışsız, bir bir okuyacaksın bana, bunun için de sana bir beşlik vereceğim...

Kitabı almak için elimi zattığımda dedem, yeniden kendisine doğru çekti beni ve sıkıntılı bir sesle;

— Annem bu dünyada tek başına bırakıp gitti seni, dostum...

Ninem kıpırdandı:

— Of, baba, niçin böyle konuşuyorsun?

— Söylemezdim ana, ama çok sıkılıyor canım. Ah, yolunu şaşırmadan önce ne iyi bir kızdı o.

Beni hışımla uzaklaştırdı yanından.

— Git, dolaş! Sokağa çıkayım deme sakın, yalnız avluda ve bahçede:..

Benim de istediğim bahçeye çıkmaktı zaten. Ben bahçedeki tepeye çıkar çıkmaz deredeki çocuklar taş atmaya başlardı bana. Ben de onlara, büyük bir zevkle aynı şekilde karşılık verirdim.

Çocuklar beni görür görmez:

— Çaylak geldi diye bağırırlardı. Pataklayalım onu!

Çaylağın ne anlama geldiğini bilmiyordum ve bu lakap gücendirmiyordu beni. Tek başıma çoğunluğa karşı kedimi savumaktan da haz duyuyordum. Attığım taşın yerine ulaşması, düşmanımın, kaçarak çalıların arasına saklanmasını görmek beni sevindiriyordu. Bu kavgalarımız kinsiz olur, çoğunlukla zararsız bir şekilde sonuçlanırdı.

Okumayı kolaylıkla öğreniyordum. Dedem bana karşı daha dikkatli davranıyor, gittikçe daha seyrek dövüyordu. Bana kalırsa, eskisinden daha sık dövülmeliydim; büyüdükçe cüretim daha çok artıyor, dedemin kural ve buyruklarını daha sık bozuyordum. O ise yalnız azarlamakla yetiniyordu.

Önceleri beni haksız yere dövdüğünü sanıyordum. Birinde de ona söyledim bu düşüncemi.

Hafifçe çeneme vurarak başımı kaldırdı, göz kırptı ve ağır ağır:

— Neee? dedi.

Arkasından gevrek gevrek güldü:

— Seni gidi sapık seni! dedi. Ne zaman ve ne kadar dövmenin gerektiğini sen nasıl bilirsin?

Bunu benden başka kimse bilmez, anladın mı? Çekil karşımdan şimdi, defol;

Ardından hemen umuzumdan tuttu, yeniden gözlerimin içine bakarak sordu:

— Sen kurnaz mısın, yoksa saf mı?..

— Bilmem

— Bilmiyor musun? Öyleyse ben söyleyeyim sana: Kurnaz ol, bu daha iyi. Saflıkla budalalık aynı şeydir. Anladın mı? Koyun saf olur. Bunları iyi tut aklında! Haydi git de gez...

Kısa bir zaman sonra heceleye heceleye zeburu okumaya başladım. Genellikle akşam çayından sonra uğraşırdık bununla, her seferinde de zeburu okumalıydım.

Sayfa üzerinde işaret çubuğuyla gösteriyor: B— İnsanlar — A - 1 — bla, yaşıyorsunuz — ya me — me — sut; mesut; bizim — bahtiyar, diye heceliyor, can sıkıntısından soruyordum:

— Bahtiyar erkek[1] Yakov dayım mı bu?

— Ensene tokadı patlatırsam o zaman anlarsın kimmiş bahtiyar adam! derdi dedem öfkeyle. Ama ben onun sırf alışkanlığı nedeniyle, laf olsun diye öfkelendiğini anlardım. Hemen hemen hiç bir zaman da bu anlayışımda yanılmıyordum. Bir dakika sanra bütün öfkesi uçmuş gitmiş olurdu. Devam ederdi:

— Evet, çalgı ve şarkılara bakılırsa o, kral Davut'tur,[2] davranışlarına göreyse zehirli Aveşelom![3] Kasideci, kelime oyuncusu, maskara... Ah sizler ah!

---

(1) Rusçada bu sözün iki anlamı vardır: Çok mutlu ve çok saf.

(2) Kral Davud: Eski yahudi kralı.

(3) Kral Davud'un tahta geçmek amacıyla babasına başkaldıran oğlu.

«bacaklarını keyifle oynatıp zıplıyorlardı,» Ama nereye kadar zıplayabileceksiniz, nereye kadar? İşte bütün mesele burada.

Okumamı bırakmış, onun kaygulu ve somurtkan yüzüne bakıyordum. Gözleri süzülmüş, üstünden bir yerlere bakıyordu. İçlerinden hüzünlü ve tatlı bir duygu ışıldıyordu o gözlerin. Böyle zamanlarda dedemin alıştığımız sertliğinin yok olduğunu hissediyordum. İnce parmaklariyle sık sık masaya vuruyor, boyalı tırnakları parıldıyor, altın renkli kaşları kıpırdanıyordu.

— Dede!

— Ha?

— Bir şeyler anlatsana.

Uykudan yeni uyanıyormuş gibi gözlerini parmaklarıya oğuşturur,

Sen okumuna bak, tenbel mujik diyordu. Masallara bayılıyorsun, ama zeburu sevmiyorsun...

Kendisinin de masalları zeburdan daha çok sevdiğinden kuşkulanıyordum ben. Hemen hemen ezberlemişti zeburu ve her gece, yatağa yatmadan önce kilisedeki papaz gibi yüksek sesle okurdu.

Ben yalvardıkça yumuşar sonunda razı olurdu.

Peki, senin dediğin olsun. Zebur sonsuza dek yanında kalacak, bense yakında Allahın huzuruna çıkacağım...

Eski koltuğun yün işlemeli arkalığına yaslanır, iyice içine gömülür, gözlerini tavanda bir noktaya diker, sakin ve düşünceli bir sesle geçmiş zamanlardan ve babasından sözederdi. Birgün tüccar Zaev'i soymak için Balahna'yı eşkiyalar basmış. Dedemin babası tehlike çanını çalmaya koşmuş ama eşkiyalar onu yakala-

(4) Zeburdan bir satır.

mış, kırbaçlarıyla döve döve parçalamış ve çan kulesinden aşağı atmışlar.

— Ben ozamanlar küçük bir çocuktum; olayları görmedim, hatırlamıyorum da. İlk anılarım 1812 den, Fransızların geldiği zamanlardan başlar. Tam on iki yaşını doldurmuştum. Bizim Balahna'ya otuz kadar tutsak getirmişlerdi. Hepsi de kupkuru, ufak tefek insancıklardı. Kim ne bulduysa geçirmişti sırtına, bir dilenci kalabalığından daha kötüydüler. Soğuktan titriyorlar, ayakta güç duruyorlardı. Mujikler onları öldürmek istiyorlar, ama muhafızlar engel oluyorlardı. Garnizon erleri gelip mujikleri dağıttılar Sonra düzeldi herşey, herkes alıştı onlara. Fransızlar becerikli, anlayışlı, oldukça da neşeli insanlardı. Sık sık şarkı söylüyorlardı.. Nijni'den troykalarla beyler, esirleri görmeye gelirlerdi. Aralarından bazıları Fransızlara küfreder, yumruk sallardı. Ara sıra dövüldükleri bile olurdu. Bazıları da onların diliyle dostça konuşur, para ve sıcak giysiler verirlerdi. Yaşlı bir bey ise yüzünü elleriyle kapayıp ağlamıştı: «Katil Bonapart, Fransızları büsbütün mahvetti!» demişti. Gördün mü işte? Bir Rustu bu, hem de bir bey. Ama iyi kalpliydi ve acımıştı yabancılara...

Dedem bir süre sustu, gözlerini kapayıp saçlarını avuçlarıyla düzeltti ve titizlikle geçmişi anımsayarak konuşmasını sürdürdü:

— Bir kış mevsimiydi, kar fırtınası savruluyordu sokaklarda, izbeler dondan çatır çatır çatırdıyordu. Onlarsa, yani Fransızlar, bizim pencerenin altına, anneme koşarlar - annem kalaç pişirir satardı - cama vurur, bağıra çağıra kalaç isterlerdi, Annem, izbemize sokmazdı onları, kalaçları camdan uzatırdı. Fransızlar da ocaktan yeni çıkmış sıcak kalaçları kaptıkları gibi

koyunlarına sokar, vücutlarına yapıştırır, hatta kalplerine bastırırlardı. Nasıl dayanırlardı buna, anlaşılacak gibi değildi. Çoğu ölmüştü soğuktan, çünkü sıcak bir ülkenin insanlarıydı onlar, soğuğa alışık değillerdi. Bahçemizdeki hamamlıkta iki kişi; bir subayla emireri Miron kalırlardı. Subay uzun boylu, zayıf, bir deri bir kemikti, dizlerine dek uzanan bir kadın salopu[1] giyerdi. Çok tatlı dilli ve ayyaştı; annem gizlice bira kaynatır, satardı. O da satın aldığı birayı içer, şarkı söylemeye başlardı. Dilimizi öğrenmişti. Sizin memleket yok açık hava, hep siyah, kötü! diye kekelerdi. İyi konuşamıyordu ama, istediğini anlatabiliyordu. Doğruydu dedikleri. Ülkemizin kuzey bölgelerinde iklim sertti. Volga'nın aşağılarında ise daha yumuşaktır. Hazer denizinin ötesindeyse hiç kar yağmazmış. İnanılabilir bunlara: Çünkü ne İncilde, ne de havarilerin kitabı olan Zeburda ne kar ne de kış sözü geçer İsa'nın yaşadığı yerlerse o tarafta... Hele Zeburu bitirelim, seninle İncili de okumaya başlarız.

Dedem yine uyukluyormuş gibi sustu. Birşeyler düşünüyor, küçük, keskin gözlerini kaydırarak pencereden bakıyordu.

— Anlatınız, dedim yavaşça.

— Ha, işte, irkilerek tekrar başladı. Fransızlardan sözediyorduk. Onlar bizden, biz günahkarlardan daha kötü insanlar değillerdi. Annemi «madama, madama» diye çağırırlardı. Hanımefendi demekmiş bu. Ama o hanımefendi un ambarından seksen kiloluk çuvalları sırtında taşırdı. Bir erkek kadar kuvvetliydi. Yirmi yaşıma geliceye kadar saçlarımdan tutup ko-

(1) Salop: XIX. y. y. ın ikinci yarısında zengin çevrelerde giyilen geniş ve özel bir biçimli olan kadın mantosu.

layca sarsardı beni. Yirmi yaşlarımda ben de fena değildim ha! Emireri Miron atları çok severdi. Ev ev dolaşır, tımar edebilmek için kendisine bir at verilmesini el kol işaretleriyle rica ederdi. Önceleri, «düşmandır, hayvanlarımızı hırpalar,» düşüncesiyle çekiniyorlardı. Ama sonra muzikler «Hadi Miron!» diye kendileri çağırır oldular. Miron gülümser, bir koç gibi başı önünde giderdi. Saçları kızıl, kıpkızıldı, koca burunlu, kalın dudaklıydı. Atlara çok iyi bakar, yalarını en iyi şekilde iyi etmesini bilirdi. Esirliği bitince burada, Nijni'de nalbant olarak kaldı. Bir süre sonra delirdi ve itfayeciler döve döve öldürdüler onu. Subaysa; ilkbahara doğru eriyip solmaya başladı ve Ay Nikola günü sessizce ölüverdi: Hamamın penceresi önünde oturmuş, başını dışarıya uzatmış, düşünüyormuş bir durumda buldular ölüsünü. Ona çok acımış, gizlice ağlamıştım. Hoş bir insandı. Beni kulaklarımdan tutar, kendinden, geçmişinden, bir çok şeylerden tatlı tatlı söz ederdi. Çoğu kez dediklerini anlayamazdım, gene de dinlemek çok hoşuma giderdi. Bir insan güleryüzlülüğü, iyi kalpliliği pazardan satın almaz. Kendinde olmalı. O adamda fazlasıyla vardı bu duygular. Bana kendi dilini öğretmeye başlamıştı, ama annem yasakladı, hatta bunun için papaza götürdü beni. Papaz da beni güzelce dövmesini ve subaydan uzak tutmasını öğütledi ona. Ya yavrum, çok sıkı bir yaşantımız vardı o zamanlar. Çok şükür sen çekecek değilsin öylelerini. Senin adına o hareketleri başkaları çekti. Unutma bunu. İşte karşında ben, neler çektim bilemezsin...

Ortalık kararıyordu. Dedem, akşamın loşluğunda büymüş görünüyordu; gözleri kendininki gibi ışıldıyordu. Herkes hakkında dikkatli, düşünerek konuşuyordu. Ama kendinden söz ederken değişiyor, ateşli,

hızlı konuşuyor, bol bol övünüyordu. Kendinden söz etmesi hoşuma gitmiyordu. İkide bir: «Aklında tut! Sakın unutma!» uyarıları da hoşuma gitmiyordu.

Anlatıklarından bir çoğunu sonradan anımsamak istemiyordum. Ama onlar dedemin uyarı ve buyruklarına gerek kalmadan acı bir diken gibi zihnime saplanıp kalıyordu. Çoğunlukla masal anlatmaz, yalnız görüp yaşadığı şeylerden söz ederdi. Soru sorulmasından hoşlanmadığını anlamıştım: Bu nedenle sık sık soruyordum:

— Kimler daha iyi, Fransızlar mı, Ruslar mı?

— Ne bileyim ben Fransızların kendi memleketlerinde nasıl yaşadıklarını görmedim ki... Bunları öfkeyle söyler ve eklerdi:

— Kokarca bile ininde kendini en iyi hisseder...

— Ya Ruslar, iyi midirler onlar?

— Her türlüsü var; iyisi de, kötüsü de. Pomeşçikler[1] devrinde daha iyiydiler; zincire vurulmuştu halk. Ya şimdi: herkes özgür, ama ne tadı, ne tuzu var! Beyler, kuşkusuz sert ve haşin olurlar, hem daha akıllılardır bizlerden. Hepsi için söylenemez bu tabii; bey iyi bir insansa tadına doyamazsın hayatın! Her toplulukta olduğu gibi beyler arasında da aptalları var. Boş çuval gibidirler onlar; içlerini neyle olursa olsun doldur, kabul ederler. Bizde çoktur böyleleri; bakarsın, dış görünüşüyle çok iyi bir insandır. Ama tanıyınca bir de görürsün ki, içi yenmiş istiridye kabuğu gibi bir herif. Kendi kendimizi terbiye etmeli, kafamızı bir iyi yontmalıyız. İşin kötü yanıysa, hakiki bileyi taşının olmaması...

---

(1) Eski Rusyada, kölelik devrinde büyük toprak sahibi asılzade sınıfı.

— Ruslar kuvvetli midir?

— Kuvvetlisi de var, zayıfı da. Ama mesele kuvvetli olmakta değil,beceriklilikte dir. İnsan olarak ne kadar kuvvetli olursan ol, yine de at senden daha kuvvetlidir.

— Öyleyse Fransızlar niçin savaş açtılar bize?

—Ee, savaş... çarın bileceği bir iş. Bizim kısa aklımız ermez!

Bonapart'ın nasıl bir insan olduğunu sorduğumda, dedem, asla unutamayacağım bir karşılık verdi:

— Atılgan bir adam. Bütün dünyayı eline geçirmek, bütün insanların eşit yaşamasını sağlamak istemişti. Beysiz, kölesiz, memursuz, sınıfsız, yalın bir yaşantıyı düşünüyordu. Yalnız adlar ayrı, herkes aynı haklara sahip olacak, dinleri de birleştirip bir din yaratacaktı. Tabii saçma bir şey bu. Yalnız yengeçler birbirine benzer, balıklarsa farklıdırlar. Mersin balığı yayına, çiğa balığı da ringa balığına benzemez. Bizde de vardı Bonapart'lar; Stepan Timofeyen Razin,[2] Emeliyan İvanov Pugeç.[3] Onları da başka zaman anlatırım sana.

Dedem bazan hiç konuşmaz, sanki beni ilk defa görüyormuş gibi gözlerini iri iri açarak süzerdi. Bu da hoşuma gitmezdi.

Benim yanımda babamdan ve annemden kesin olarak söz açmazdı.

Çoğunda bu konuşmalarımıza ninem de katılırdı, gelir, sessizce otururdu bir köşede. Varlığını duyurmadan, konuşmadan, uzun süre bekler, birdenbire yumuşak, tatlı bir sesle sorardı:

---

(2) Diğer adı da Stenka Razin.

(3) Razin ve Pugaç: Hükümete başkaldıran haydutlar.

— Hatırlıyor musun baba, Murom manastırına gitmiştik ikimiz. Ne kadar hoştu değil mi? Hangi yıldaydı acaba?..

Dedem biraz düşündükten sonra ayrıntılı bir karşılık verirdi:

— Yılını tam söyleyemeyeceğim, ama koleradan önce Olomçani'leri bir ormanda yakaladıkları yıldı.

— Öyle ya! Epey de korkmuştuk onlardan ha...

— Hı, hı!

Olonçanilerin kim olduğunu, neden ormanlara çıktıklarını sordum. Dedem açıkladı ama, pek isteye isteye yapmadı bu işi.

— Olonçaniler, köylü olan insanlardı. Saraya bağlı topraklardan, yada fabrikalardaki işten kaçarlardı.

— Nasıl yakalarlardı onları?

— Nasıl mı? Tıpkı çocukların koşmaca oynadığı gibi: Bir kısmı kaçar, bir kısmı da arkalarından koşar, arar, bulur, yakalardı. Yakaladıklarını kırbaçlarla döverler, burun deliklerini yırtarlar, cezalı oldukları belli olsun diye alınlarına birer damga vururlardı.

— Niye?

— Arandıklarında bulunmaları kolay olsun, diye. Karışık işler bunlar. Kaçanın mı, yoksa kovalayanın mı suçlu olduğunu kestiremeyiz biz, aklımız ermez...

Ninem yeniden söze karıştı:

— Hatırlıyor musun baba, büyük yangından sonra nasıl...

Herşeyde kesinliği seven dedem sert sert sözünü kesti:

---

(1) Rusya'nın kuzeyinde Ladoga gölü çevresinde Olonieç bölgesinin toprak köleleri.

— Hangi büyük yangın?

Onlar geçmişlerine dalar, beni unuturlardı. Sesleri ve konuşmaları öyle yavaş ve ahenkliydi ki, bazan bana şarkı söylüyormuş gibi gelirdi. Bir sürü hastalık yangın insanların dövülmesi, beklenmeyen ölümler, ustaca düzenlenmiş dolandırıcılıklar, İsa adına yapılan çılgınlıklar, öfkeli beyler hakkında söylenen bir şarkıydı bu.

Dedem yavaşça mırıldanırdı:

— Ne günler yaşadık, neler gördük!

— Fena mı yaşadık yani? Unuttun mu, Varna'yı doğurduğumdan sonraki ilkbahar ne güzel başlamıştı.

— 1948, tam Macaristan savaşının başladığı yıl. Çocuğun vaftiz babası Tihon'u, vaftizin ertesi günü cepheye göndermişlerdi...

Ninem içini çekerek:

— Ve öldü gitti zavallı, dedi.

— Evet, gitti ve öldü. O yıldan sonra da Allahın nimeti sala akan su gibi akmıştı evimize. Ah, Varvara!..

— Yeter baba...

Dedem kızdı, suratı asıldı:

— Niçin yeter be kadın, niçin? Ne yandan bakarsan bak, hiç biri adam olmadı çocuklarımızın. Övünülecek, elle tutulacak hiç bir tarafları yok! Kanımız, kuvvetimiz nereye gitti, Böyle mi olsun istiyorduk biz? İkimiz de sepetin içine dolduracağımızı umuyorduk, Allah elimize kötü bir kalbur veriverdi...

Dedem bağırıyor, bir yanı tutuşmuş gibi odanın içinde dolaşıp duruyor, acı acı inleyerek çocuklarına küfrediyor, küçük kuru yumruğunu sıkarak ninemin üzerine yürüyordu:

— O haydutlara hep sen yüz veriyordun! Şımar-

tan, her hareketlerine göz yuman sendin! Sen, sen, cadı karı, sen!..

Üzüntüden kahroluyor, ağlıyor, ikonaların bulunduğu köşeye gidip, kupkuru göğsünü yumrukluyordu.

— Of Allahım, herkesten daha mı günahkârım ben? Neden, neden?... diye haykırıyordu.

Bütün vücudu titriyor, nemli ve dargın gözleri öfkeyle ışıldıyordu.

Ninem karanlıkta istavroz çıkarıyor, sonra usulcacık dedeme yaklaşarak yatıştırmaya çalışıyordu onu:

— Neden bu kadar üzülüyor, kendini yiyip bitiriyorsun? Allah ne yaptığını bilir. Başkalarının çocukları bizimkilerden daha mı iyi sanki? Her yerde bu babacığım, her yerde bu; kavgalar, tepişmeler, şamatalar... Bütün ana babalar günahlarını göz yaşlarıyla temizliyorlar. Dünyada tek değilsin sen!..

Kimi zaman bu sözler onu yatıştırır, sesini çıkarmadan bitkin bir halde yatağına yıkılırdı. Biz de sessizce tavan arasındaki odamıza çıkardık.

Ama birinde, nenem yine tatlı sözlerle ona yaklaşırken dedem birdenbire döndü ve bütün gücüyle yüzüne bir yumruk indirdi. Ninem geriledi, sallandı ve elini dudaklarına götürdü. Sonra toparladı kendini sakin bir sesle:

— Ah, ahmak!.. dedi ve dedemin ayakları dibine kan tükürdü. Dedemse kollarını kaldırmış, bar bar bağırıyordu:

— Defol, gebertirim yoksa seni!

Ninem kapıya doğru çekilirken:

— Aptal, diye tekrarladı.

Dedem arkasından koştu, ama ninem acele etmeden içeri girdi ve kapıyı yüzüne kapadı.

Yanan kömür gibi kıpkırmızı olmuştu dedem, var gücüyle,

— İhtiyar şırfıntı!.. diye bağırıyor, kapının pervazına tutunmuş, tahtayı tırmıklıyordu.

Sobanın içinde ölü gibi oturuyordum. İnanmıyordum gördüklerime. Benim yanımda ilk kez vuruyordu nineme. Bu üzücü ve iğrenç olay dedemin yepyeni bir yanını açıklıyordu bana. Öyle bir şeydi ki, katlanma gücünü bulamıyordum kendimde, eziliyordum. Dedem, hâlâ kapının pervazına yapışmış, duruyordu orada. Üzeri külle kaplanıyormuş gibi grileşiyor, ezilip büzülüyordu. Birdenbire odanın ortasına döndü, diz çöktü, ama yerinde duramadı, eliyle yere tutunarak öne doğru kaydı. Hemen doğruldu ve göğsünü yumruklayarak:

— Ah, Tanrım.. dedi.

Sobanın sıcak çinilerinden kaydım ve dışarı fırladım. Yukarıda ninem suyla ağzını çalkalayarak geziniyordu.

— Acıyor mu? diye sordum.

Köşeye çekildi, bulaşık kovasına tükürdükten sonra sakin bir sesle:

— Bir şey yok, diye karşılık verdi, dişlerim zedelenmiş, sadece dudağım yarılmış ki, önemli değil.

— Niçin yaptı sana bunu?

Pencereden dışarıya bakıyordu şimdi.

— İhtiyara zor geliyor artık, kızıyor. Başarısızlıkları sinirlendiriyor onu. Hem git yat sen, düşünme bunları...

---

(1) Rusçada ismi Lejanka'dır. O zamanki Rus sobalarının oyuk kısmıydı. Burada uzanıp yatılabilirdi.

Bazı şeyler daha sormak istedim, fakat alışılmamış bir sertlikle bağırdı bana:

— Kime söylüyorum be? Git yat dedim ya sana! Ne laf anlamaz çocuksun!,,

Pencerenin önüne oturmuş dudağını emiyor, sık sık mendelinin içine tükürüyordu. Hem soyunuyor, hem de ona bakıyordum; siyah başının üstünde, pencerenin mavi karesi içinden yıldızlar görünüyordu. Dışarısı sessiz, odanın içi karnlıktı.

Yatağa yattığımda, ninem yanıma geldi, başımı okşadı,

— Sen rahat rahat uyu yavrum, dedi, ben de onun yanına ineyim. Bana fazla acıma, canım, ben de suçluyum galiba... Hadi uyu!

Beni öptü ve gitti. Dayanılmaz bir acı doldurmuştu içimi. Geniş, yumuşak, sıcacık yataktan fırladım ve pencereye yaklaştım. Aşağı, loş sokağa bakarken içimdeki sıkıntı donduruyordu beni.

ALTINCI BÖLÜM

Yeniden, bambaşka bir kâbus başladı. Bir akşamdı, çaylarımızı içtikten sonra dedemle ben Zebur okumaya oturmuştuk. Ninem bulaşıkları yıkıyordu. Ansızın Yakov dayım girdi odaya. Her zamanki gibi saçı başı darmadağınık, eski bir süpürge gibiydi. Selam bile vermeden, kasketini hışımla bir köşeye fırlattı, hoplayıp zıplayarak, dilinden çok kollarıyla konuşarak anlatmaya başladı:

— Babacığım, Mişka ortada hiç bir sebep yokken, yokyere kavga çıkarıyor! Yemeğe gelmişti bana; yedi, öküzler gibi içti, ondan sonra da pis bir çılgın-

lık gösterisine başladı. Kapkacağı kırdı, bir müşterinin yün elbisesini paramparça etti, camları indirdi, bana küfretti, Grigoriy'e yapmadığını bırakmadı. Şimdi de sakalını koparacağım babamın, öldüreceğim onu! diyerek buraya geliyor. Haberin olsun, dikkat et!..

Dedem, elleriyle masaya dayanarak yavaşça ayağa kalktı. Yüzü buruş buruştu.

— Duydun mu ana? diye haykırdı. Nasılmış?... Öz oğlu babasını öldürmeye geliyor! Eh, zamanı tam zamanı, çocuklar...

Dedem, odanın içinde omuzlarını oynatarak gezinmeye başladı, kapıya yaklaştı, ağır çengeli sert bir şekilde deliğine geçirdi, Yakov'a döndü:

Eee, siz hep Varvara'nın cehizini kapmaya çalışıyorsunuz, değil mi? dedi. Nah alırsınız köpoğluları!.

Parmağıyla burnuna doğru bir alay işareti yaptı.

Dayım şaşkın şaşkın sıçradı:

Ama babacığım, burda benim ne suçum var? diye karşı koydu.

— Senin mi? Bilirim ben senin ne bok olduğunu!

Ninem susuyor, çay fincanlarını aceleyle dolaba yerleştiriyordu.

— Ben sizi korumak için geldim buraya...

Dedem alaylı,

— Deme! diye haykırdı. Çok güzel! Teşekkür ederim, aslan oğlum! Ana, ver bakalım şu tilkinin eline ateş kancasını, ya da ütü gibi sert öldürücü bir şeyler. Sense Yakov Vasilev, babasının koruyucu meleği, kardeşin kapıyı zorlayıp girinci, vur onu kafama!..

Dayım ellerini cebine soktu ve bir kenara çekildi.

— Mademki inanmıyorsunuz bana...

— Sana mı inanayım ulan? diye, dedem ayağını yere vurarak bağırdı. Sana ha? Hayır, herhangi bir

hayvana, bir köpeğe, bir kirpiye inanırım, ama sana asla! Sen içirdin o köpeği, sen kışkırttın! Hadi bakalım vur şimdi! İstediğine vur, görelim ona mı vuracaksın, bana mı?..

Ninem yavaşça fısıldadı kulağıma:

— Koş yukarıya, pencereden bak, Mihayil dayını yolda görür görmez, hemen buraya gel, haber getir, hadi git, çabuk!

Ben, kudurmuş dayımın eve yapacağı saldırıdan biraz korkmuş, ama verilen görevle gururlu, pencerede dikiliyor ve yolu gözetliyordum. Geniş yol, kalın bir toz tabakasıyla kaplıydı. Tozların arasında kaldırım taşları ur gibi sırıtıyorlardı. Yol sola doğru epey uzuyor, dereyi keserek Ostrojna alanına ulaşıyordu. Orada, balçıklı toprak üzerine sağlamca oturtulmuş, dört köşesi kulelerle çevrili gri bir bina olan eski hapishane duruyordu. Hazin ve heybetli bir güzelliği vardı. Sağ tarafta, bizden üç ev ötede, muhafız bölüğünün sarı binası ve kurşun renkli yangın kulesiyle çevrili Senna alanı başlıyordu. Kulenin tepesindeki itfaiye bekçisi, kulübesinin çevresinde zincire bağlı bir köpek gibi dolaşıp duruyordu. Bütün alan hendeklerle yarılmıştı; birinin dibine yeşilimtrak bir su birikintisi toplanmıştı. Daha sağda, ninemin anlattığına göre bir kış günü dayıların, babamı buz oyuğuna attıkları pis kokulu Dükov havuzu görülüyordu. Pencerenin hemen karşısında renk renk küçük evlerle dolu dar bir sokak vardı. Bunun ucunda da basık ve yayık yapılı üç Aziz kilisesi göze çarpıyordu. Pencereden dosdoğru ileriye bakıldığında yeşil bahçelerin arasında, tersine çevrilmiş sandalları anımsatan çatılar görülebilirdi.

Uzun kışların tipileriyle silinmiş, sonbaharın bit-

mek bilmeyen yağmurlarıyla yıkanmış bizim sokağın evleriyse solmuş ve tozla kaplanmıştı. Hepsi de kilise kapılarındaki dilenciler gibi birbirine yaslanmış, benimle birlikte, onlar da pencerelerini açarak, kuşkuyla birilerini bekliyorlardı sanki. Tek tük yolcu, tıpkı sobanın tüneğindeki dalgın hamam böcekleri gibi acele etmeden geçip gidiyorlardı. Boğucu bir sıcaklık yükseliyordu bana doğru. Yeşil soğanlı ve havuçlu böreklerin sevmediğim ağır kokularını duyuyordum. Bu kokular daima canımı sıkarlardı.

Şu anda, dayanılmaz, bambaşka bir biçimde sıkılıyordu içim. Sanki içime eritilmiş sıcak kurşun dökülüyor, sıkıp eziyor, göğsümü daraltıyordu.

Bir balon gibi şiştiğimi, tabutu andıran bu odanın bana dar geldiğini hissediyordum.

İşte, oradaydı Mihayil dayım. Dar sokaktaki gri bir evin köşesinden bakıyordu. Kasketini kulaklarına dek indirmiş, kulaklarıysa öne doğru dikilip dışarı fırlamıştı. Üzerinde kızıl bir çeket vardı. Dizlerine kadar olan çizmeleri toz toprak içindeydi. Bir elini kareli pantolonunun cebine sokmuş, diğeriyle de sakalını tutuyordu. Yüzünü göremiyordum. Ama öyle bir duruşu vardı ki, bir sıçrayışta sokağı geçip, kara, kıllı elleriyle dedemin evine saldırmaya hazırlanıyordu sanki. Geldiğini haber vermek için aşağıya inmeliydim, ama bir türlü ayrılamıyordum pencereden. Dayım kül rengi çizmelerinin tozlanmasından korkuyormuş gibi dikkatle yolu geçti. Meyhane kapısının açıldığını duydum.

Aşağı koştum ve dedemin kapısını çaldım.

Dedem kapıyı açmadan kaba bir sesle:

— Kim o? diye sordu. Ha, sen misin? Meyhaneye mi girdi? Peki peki, sen çık yukarıya.

— Orada korkuyorum ben...

— Sabret biraz!

Yine pencerenin önüne dikildim. Hava kararıyordu. Yoldaki toz kabarmış, daha kalınlaşmış, daha da siyahlaşmıştı sanki. Evlerin pencerelerinde ışıkların sarı lekeleri yer yer parlıyordu. Karşıdaki evden müzik sesi geliyordu. Sayısız teller hüzünlü, ama güzel bir şarkıyı dile getiriyorlardı. Meyhanede de şarkı söylüyorlardı. Kapı açılınca yorgun, bitkin bir ses yayılıyordu sokağa. Bunun, çarpık dilenci, sakallı, ihtiyar Nikituşka'nın sesi olduğunu biliyordum artık. Sağ gözü kızıl bir koru andırıyordu, sol gözüyse iyice kapanmıştı. Kapı kapanınca onun şarkısı da baltayla vurulmuş gibi kesiliyordu.

Dilenciye gıpta ederdi ninem. Onun şarkılarını dinlerken içini çeker,

— Amma da kafalı adam, derdi. Ne güzel şarkılar, şiirler biliyor. Doğrusu büyük bir başarı!

Bazan avluya çağırırdı onu. Taşlıkta oturur sopasına dayanarak şarkı söyler, öyküler anlatırdı. Ninem de yanına oturur, onu dinler, sorular sorardı:

— Dur biraz, Meryem ana Riyazan'a da gitmiş miydi?

Dilenci kalın ve güvenli bir sesle:

— O her yere gitmiştir, bütün illere, derdi.

İçim sıkılıyor, gözlerim kararıyordu. Ninen gelseydi yanıma ne iyi olurdu! Ya da dedem. Babam geldi aklıma: Nasıl bir adamdı acaba? Niçin dedem ve dayılarım sevmezlerdi onu? Ninem, Grigoriy, Yevgeniya dadı onun hakkında hep iyi şeyler anlatıyorlar. Ya annem nerelerdeydi? Gittikçe daha sık düşünmeye başlamıştım annemi. Ninemin anlattığı tüm masal ve olayların kahramanı olarak onu görüyordum. Annemin

kendi ailesi içinde yaşamak istememesi, gittikçe daha çok yüceltiyordu onu gözümde. Onun, zengin yolcuları soyan, vurgunu yoksularla bölüşen iyi kalpli haydutların yanında, yol üzerindeki büyük handa oturduğunu düşlüyordum. Belki de ormanda, ya da mağaralarda yaşıyor olabilirdi. Tabii yine o iyi kalpli haydutların yanında. Onlara yemek pişiriyor, çaldıkları altınları koruyordu. Belki de Meryem anaya eşlik eden «prens-hanımefendi Yengaliçeva» gibi dünyayı dolaşıyor, onun hazinelerini soyuyordu. Meryem ana «Prens - hanımefendiyi inandırdığı gibi, annemi de yola getiriyordu.

Toplayamazsın aç gözlü esir
Bütün dünyadan altını, gümüşü;
Örtemezsin ey gözü dönmüş ruh
O tür zenginlikle günahlarını.

Annem de ona haydut «prens - hanımefendi» nin sözleriyle karşılık veriyordu:

Sen bağışla beni kutsal anamız,
Günahkar ruhuma şefaat eyle.
Soydumsa dünyayı kendime değil;
Biricik oğluma, canım yavruma.

Ve ninem gibi iyi kalpli olan Meryem ana onu bağışlar, şöyle der:

Sen ey tatar kanlı çılgın Varyuşa!
Sen ey hıristiyanlığın bir yüz karası.
Madem budur derdin çek git yoluna.
Yol da senin olsun, tüm gözyaşı da.
Ama rahat bırak iyi Rusları.
Var git ormanlara, soy Mordoy'ları[1]
Seteplerde dolaş, kov Kalmuk'ları

(1) Nijni Novgorod bölgesinde yaşayan Finliler.

Anımsadığım masallarla ayakta düş görüyordum sanki. Aşağıdan, avludan gelen çığlıklar, ayak tapırtıları, gürültüler beni kendime getirdi. Pencereden sarktım; dedem Yakov dayım, meyhanenin işçisi olan garip giysili Çeremin'li[2] Melyan, Mihayil dayımı yaka paça küçük kapıdan dışarıya attılar. Dayım direniyor, onlar da kollarına, sırtına ensesine, neresi raslarsa vuruyorlar, tekmeliyorlardı onu. Sonunda büyük bir hız la sokağın tozlarına yuvarlandı Miyahil dayım. Küçük kapı «şırak» diye kapandı, sürgüsü sürüldü. Buruşmuş kasketini kapının üzerinden sokağa attılar. Dayım yattığı yerde biraz kaldıktan sonra ayağa kalktı. Saçları karışmış, üstü başı yırtılmıştı. Yerden bir kaldırım taşı alıp kapıya fırlattı. Bu vuruş, fıçının dibine düşmüş gibi tınladı. Meyhaneden nara atarak, homurdanarak, elini kolunu sallayan bir sürü siyah gölge çıkıyordu. Evlerin pencerelerinden kafalar uzanmıştı. Sokak gülüşmeler, bağrışmalarla canlanıyordu. Bütün bunlar ilgi çekici, korku veren, ama sevimsiz bir masala benziyordu benim için.

Herşey silindi sonra, herkes sustu ve dağıldılar.

Ninem eşiğin yanındaki bir sandığın üstünde iki büklüm olmuş, hiç kıpırdamadan oturuyordu, nefes almıyordu sanki. Önüne durmuş, sıcak yumuşak, ıslak yanaklarını okşuyordum; hissetmiyor gibiydi. Büyük bir sıkıntı içinde kendi kendine mırıldanıyordu:

— Yarabbim, bana ve çocuklarıma verilecek hiç akıl kalmamış mıydı? Tanrım, ne olursun, acı bize...

Polevaya caddesindeki eve yerleşeli bir yıl olma-

(2) Çeremisin. Volga'nın orta bölgesinde Nijni - Novgorod'un doğusunda yerleşmiş Fin asıllı bir azınlık olan Mari'lerin eski adı.

mıştı daha. Ama bu süre içinde evimiz büyük bir şöhret kazandı. Hemen hemen her pazar mahallenin çocukları kapının önüne doluşurlar sokaktan gelip geçenlere neşe ile anlatırlardı:

— Kaşirinler yine dövüşüyorlar!..

Genellikle Mihayil dayım akşamları gelir, bütün gece evin çevresinde dolaşır, bizleri korku içinde bırakırdı. Bazan Kunavin esnaflarından iki üç yardakcısı da gelirdi onunla. Bahçeye atlarlar ahududu ve frenk üzümlerini köklerinden sökerler, sarhoş kafalarına esen herşeyi yaparlardı. Birinde hamamı alt üst ettiler. Kırılacak ne varsa hepsini kırıp döktüler; rafları, sıraları, su kazanlarını. Ocağı yıktılar, döşemenin tahtalarını kırdılar, kapı çerçeveleri söktüler.

Dedem derin bir üzüntü içinde pencerenin önünde durur, malını yıkıp yok edenlerin yaptıklarına kulak kabartırdı. Ninem avluda sağa sola koşturur, karanlıkta görünmezdi ama,

— Mişa, ne yapıyorsun Mişa? diye yalvaran çığrıkları duyuyordu. Karşılık olarak bahçeden iğrenç kufurler geliyordu. Sövüp sayan hayvanlar bunları öyle rahatlıkla söylüyorlardı ki, anlamlarını bilmiyorlar, laf olsun diye kullanıyorlar sanılırdı.

Böyle zamanlarda ninemin peşinden yetişemezdim. Yalnız olunca da korkuyordum. Dedemin odasına indim. Beni görünce:

— Defol, melun! diye bağırdı.

Tekrar tavanarasındaki odama, pencerenin önüne koştum. Avlunun karanlığında ninemi gözetlemeye koyuldum. Onu öldürecekler diye korkuyor, bağırıp çağırıyordum. Gelmiyordu ninem ama dayım sesimi duyunca galiz ve pis küfürlerle anneme sövmeye başladı.

Yine böyle bir olayın geçtiği akşam, dedem canı

sıkkın yatakta yatıyor, bir havluyla sarılı başını yastığın üzerinde sağa sola çeviriyor, keskin bir sesle yakınıyordu.

— Demek biz bunun için yaşamış, çalışmış çabalamış, mal mülk edinmişiz! Rezil olmaktan utanmasaydım polis çağırırdım, yarın da valiye çıkar, şikayetimi yapardım... Of, yüz karaları! hangi ana baba çocukların üzerine kışkırtır polisleri? Öyleyse yat aşağı ihtiyar!

Birden bire ayaklarını yataktan indirdi, sendeleyerek pencereye doğru gitti. Ninem kollarından tuttu.

— Nereye gidiyorsun, nereye?

Dedem derin bir nefes aldı, tıkanıyordu.

— Işığı yak! dedi.

Ninem mumu yaktı. Şamdanı eline aldı ve bunu tüfeğini tutan bir asker gibi kaldırdı, alaylı ve gür bir sesle bağırdı:

— Hey Mişka! Gece hırsızı! Kudurmuş, uyuz köpek!...

Pencerenin üst camı paramparça oldu. Ninemin yanıbaşına, masanın üzerine bir tuğla parçası düştü.

Dedem:

— Vuramadın!.. diye gürledi ve hıçkırığa benzeyen bir kahkaha attı.

Ninem, beni kucaklar gibi kucakladı onu, korku dolu bir sesle mırıldanarak yatağına götürdü.

— Ne yapıyorsun baba? Allah aşkına ne yapıyorsun? İsa korusun seni...Sana bir şey olursa Sibirya'ya sürerler onu; bu öfke içinde Sibirya'yı aklına bile getiremez.

Dedem ayaklarını oynatıyor, gözyaşı dökmeden hüngür hüngür ağlıyordu:

— Varsın öldürsün... diyordu kısık kısık.

Pencereden dayımın homurtusu, tepinmesi, duvarı yumruklaması duyuluyordu. Masanın üzerinden tüğla parçasını aldım, pencereye doğru koştum. Ninem yakalayıverdi beni ve köşeye itti.

— Ah, melûn seni...

Birinde dayım eline kalın bir sopa almış, taşlığın basamaklarında duruyor, kapıyı kırarak eve girmeye çalışıyordu. Kapının arkasındaysa elinde sopasıyla dedem, ellerinde sırıklarla iki kiracımız, oklavayla da meyhanecinin uzun boylu karısı onu bekliyorlardı. Hepsinin arkasındaydı ninem yalvararak tepiniyordu:

— Bırakın yanına gideyim! Söyleyecek bir çift sözüm var ona...

Dedem, «Ayı Avı» tablosunda mızrağı andıran av silahını tutan mujik gibi bir ayağını önüne atmış dikiliyordu. Ninemin yanına yaklaştığı zamanlar hiç konuşmuyor, sadece dirseği ve ayağıyla itiyordu. Dördüde korkunç bir şekilde hazırlanmış bekliyorlardı. Duvarda, başlarını zayıf ve titrek bir ışıkla aydınlatan fener yanıyordu. Bütün bunları tavanarasının merdivenlerinden seyrediyor, ninemi alıp yukarı götürmek istiyordum.

Dayım tüm gücüyle kapıyı kırmaya çabalıyor, başarıya doğru gidiyordu da. Kapı sarsılıyordu, üst menteşe fırlamak üzereydi. Alt menteşe kopmuş, çirkin bir sesle tınlıyordu. Dedem silah arkadaşlarına aynı sesle son buyruklarını veriyordu:

— Kollarına, ayaklarına vurun, başına vurmayın!..

Kapının yanında, duvarda, bir başın sığacağı kadar küçük bir pencere vardı. Dayım camını kırmıştı.

Kırılmış camıyla pencere kapkara duruyor, oyulmuş bir gözü andırıyordu.

Ninem oraya doğru atıldı, kolunu dışarı uzattı, sallayarak bağırdı:

— Mişa! İsa aşkına git buradan! Sakatlayacaklar seni, git!..

Pencereden geniş bir gölgenin kayıp, ninemin kolu üzerine düştüğünü gördüm. Dayım sopayla vurmuştu. Ninem inleyerek çöktü ve sırtüstü düştü yere. Ama bir kez daha bağırabildi:

— Miş-şa, kaç..

Dedem korkunç bir çığlık attı:

— Ah, gördün mü namussuzu, ana?..

Kapı ardına dek açıldı, dayım içeri daldı, ama kürekle atılan bir çamur gibi fırlatıldı taşlıktan.

Meyhanecinin karısı ninemi dedemin odasına götürdü. Biraz sonra asık bir yüzle dedem geldi ve nineme yaklaştı:

— Kırılmış mı kemik?

Ninem gözlerini açmadan:

— Of, kırılmış herhalde, diye inledi. Ne yaptınız ona?

Dedem sert sert bağırdı:

— Merak etme! Vahşi bir hayvan değilim ben. Bağladık, samanlıkta yatıyor. Su döktüm üzerine.. Öf, öyle kötü, öyle iğrenç bir insanki, çekmez olasıca kime çekmiş?..

Ninem tekrar inlemeye başladı.

Dedem:

— Çıkıkçıya haber gönderdim, dedi, sık biraz dişini. Ninemin yatağının kenarına oturdu. İkimizi de gönderecekler öbür dünyaya ana, hem de vaktinden önce gönderecekler!

— Ver herşeyi onlara.

— Ya Varvara?

Ninem yavaş ve sızlanan, dedem yüksek ve öfkeli bir sesle uzun uzun konuştular.

Sonra kambur, kulaklarına kadar uzanan koca ağızlı, yaşlı bir kadın geldi. Alt çenesi titriyor, ağzı balığınki gibi açık duruyor, sivri burnu ağzına girecekmiş gibi üst dudağı üzerinden sarkıyordu. Gözleri içine kaçmış, görülmüyordu. Sopasını yerde sürükleyerek ayaklarını güçlükle kaldırıyordu, elinde tangur tungur sesler çıkaran bir bohça taşıyordu.

Ninemi öldürecek olan Azrailin bu kadın olduğunu sandım ve avazım çıktığı kadar bağırarak atıldım üzerine:

— Defol buradan!..

Dedem güçlükle yakaladı beni ve zorla tavan arasındaki odama çıkardı...

YEDİNCİ BÖLÜM

Dedemle ninemin ayrı ayrı Allahları olduğunu kısa bir sürede anlamıştım. Ninem sabah uyanınca yatağında oturur, güzelim saçlarını uzun uzun tarar, dişlerini sıkarak siyah, ipek gibi saçlarını tutam tutam koparırdı. Beni uyandırmamak için de fısıltıyla söylenirdi.

— Ah kahrolasıca, koltun,[1] tutsun sizi melûnlar! Hay olmaz olasıcalar!

Saçlarını iyi kötü çözdükten sonra çabucak kalın

(1) Saç aralarında görülen bir cilt hastalığı. Saçlar birbirine yapışır, bir kütle haline gelir.

iki belik yapardı. Burnundan soluyarak yüzünü yıkar, uykudan buruşmuş geniş yüzünden öfkesi silinmeden ilkonaların önüne geçerdi. İşte o zaman, hemen bütün varlığını canlandıran sabah yakarışı başlardı.

Kamburu çıkmış sırtını dikleştirir, başını yukarıya kaldırır, Kazanlı Meryem ana ikonunun yuvarlak yüzüne tatlı tatlı bakardı. Bağlılığını gösteren davranışlarla istavroz çıkarır, içten gelen bir sesle fısıldadı:

— Ey, Allahın çok kutsal annesi! Gelecek günler için merhametini bizlerden esirgeme!

Yere kadar eğilir, doğrulur, yeniden daha içten, daha duygulu fısıldardı:

— Sevinçlerin kaynağı, güzelliklerin en temizi, çiçek açmış elma ağacı!..

Hemen hemen her sabah onu övmek için yeni sıfatlar bulur, bu buluşları da onun bütün yakarışlarını büyük bir dikkatle izlememi zorunlu kılardı.

— Benim saf ve kutsal kalbim! Dayanağım, sığınağım, altın güneşim, Allahımın annesi, kötü duygulardan koru, benim başkalarını incitmeme, başkalarının da haksız yere benim gönlümü kırmalarına izin verme! derdi.

Koyu gözlerinin içi güler, yeniden gençleşir, ağır eliyle yavaş yavaş istavroz çıkarırdı.

— İsa efendimiz, Allahın oğlu, annemin aşkına, benden, benim gibi aciz bir günahkârdan şefaatini esirgeme...

Sabah duaları uzun sürmezdi. Dedem artık hizmetçi tutmadığı için semaveri hazırlamak gerekiyordu. Eğer istediği saatte çay hazırlanmamış olursa dedem, öfkelenir, uzun uzun küfrederdi.

Dedemin, ninemden daha erken uyandığı olurdu; tavanarasındaki odaya çıkar, onu dua ederken yaka-

lardı. Yakarışlarını dinler, ince dudaklarını küçümser gibi büker, çay içerken de söylenir dururdu:

— Odun kafalı kadın, kaç kez söyledim sana; nasıl dua edileceğini öğrettim. Sen hâlâ kendi bildiğini okuyorsun, zındık! Allah nasıl sabrediyor, nasıl oluyor da çarpılmıyorsun, şaşıyorum.

Ninem düşünmeden verirdi karşılığını:

— O, anlar beni, ne söylersem anlar o...

— Haydi ordan melûn çuvaş![1] Anlarmış onu, tövbe tövbe!...

Ninem bütün gün Allahıyla beraberdi. Hayvanlara bile sözederdi ondan. Şuna kesin olarak inanmıştım ki, bu Tanrıya yeryüzündeki her şey, insanlar, hayvanlar, bitkiler, canlı cansız tüm yaratıklar seve seve boyun eğerlerdi. O, tüm yaratıklara aynı iyilikle davranır, daima yanlarında bulunurdu.

Bir gün meyhanecinin karısının, bütün aile tarafından sevilen yaramaz, kurnaz, pisboğaz, sırnaşık, sarı başlı, duman renkli kedisi bahçeden bir sığırcık getirmişti. Ninem bitkin kuşu ağzından çekip aldı ve hışımla çıkıştı kediye:

— Hiç Allah korkusu yok mu sende, alçak canavar?

Meyhanecinin karısı, kapıcı güldüler bu sözlere, ama ninem aynı hışımla onlara da bağırdı:

— Siz, Allahı tanımadıklarını mı sanıyorsunuz hayvanların? Her yaratık, onu, sizin tanıdığınız gibi tanır, imansızlar!

Son günlerde iyice semirmiş, ama her zaman üz-

(1) Volga'nın orta bölgesinde, Nijni - Novgorod'un güney batısında duran sarı ırktan bir halk topluluğu. Burada «yabanıl» anlamında kullanılmıştır.

gün bakışlı Şarap'ı arabaya koşarken de onunla söyleşirdi:

— Niçin öyle üzgünsün a gözümün içi, Allahımın güzel yaratığı, yaşlandın mı yoksa, canım?..

At içini çeker, başını sallardı bu sözlere.

Yine de ninem, Allahın adını dedem kadar sık anmazdı. Ninemin Allahını anlıyor, seviyordum, bende korku yaratmıyordu. Onun önünde yalan söylenmezdi, ayıptı çünkü. Bende yenilmez bir utanç duygusu uyandırdığı için nineme hiç bir zaman yalan söylemezdim. Bu iyi kalpli Allahtan hiç bir şeyin gizlenmeyeceğini biliyordum. Zaten gizlemek arzusu da yoktu içimde.

Birinde meyhanecinin karısı bir kavga sırasında dedeme küfrederken, tartışmaya karışmayan, bir seyirci gibi kenarda duran nineme de çattı ve ona eline geçen bir havucu fırlattı.

Ninem sinirlenmeden:

— Siz hanımefendiciğim, aptal bir kadınsınız! dedi. Bense çok kızmış, bu mendeburdan öç almaya karar vermiştim.

Kızıl saçlı, şişman, çifte gerdanlı bu suratsız kadını en iyi şekilde incitebilme yollarını uzun uzun düşündüm.

Kiracılarımızın aralarında geçen kavgalardan sonra birbirlerinden nasıl öç aldıklarını biliyordum: Kedilerinin kuyruklarını keserler, köpeklerini zehirlerler, tavuklarını, horozlarını öldürürler, ya da gece yarısı düşman tarafın mahzenine iner, lahana ve salatalık küfelerine gazyağı döker, kvas fıçılarını boşaltırlardı. Ama benim daha etkili, daha korkunç bir şeyler bulmam gerekliydi.

Sonunda da buldum: Meyhanecinin karısını gözet-

ledim. Bodruma indiği bir anda üzerine kapağı kapayıp kilitledim. Kapakta tepine tepine intikam dansımı oynadıktan sonra da anahtarı bir damın üzerine fırlattım, rüzgar gibi daldım mutfağa ve yemek pişirmekte olan ninemin yanında durdum. Ninem, ilk önce aşırı sevincimin nedenini anlamadı, anlayınca da uygun yerlerime bir kaç tokat vurup avluya gönderdi. Anahtarı bulmam için dama çıkarttı. Onun bu davranışı şaşırttı beni, ses çıkarmadan anahtarı bulup getirdim. Somurtarak avlunun bir köşesine çekildim. Oradan ninemin, tutsağım olan meyhaneci kadını kurtarışını, ikisinin dostça gülüşerek avludan geçişlerini seyrettim.

Meyhanecinin karısı tombul yumruğunu sallayarak:

— Gösteririm ben sana bacaksız! diye tehdit etti beni, ama anlamsız yüzünde saf bir gülümseme vardı. Nenem ensemden tutarak mutfağa götürdü beni ve sordu:

— Niçin yaptın bunu?

— Sana havuç fırlatığı için...

— Ne? Benim için mi?.. Sen, benim için ha? Demek öyle... Namussuz mendebur, ben seni şimdi ocağın içine, farelerin arasına hapsedeyim de aklın başına gelsin! Aman! Allah, koruyucuma bakın, koruyucuma!... Azşiş, patlayacaksın sonra. Dedene bir söylersem, alimallah derini yüzer senin. Çık odana, fırla!... Kitabını oku biraz.

Gün boyu hiç konuşmadı benimle, ama akşam duaya oturmazdan önce yatağın kenarına ilişti ve hiç unutamıyacağım şu sözleri söyledi:

— Dinle Liyonka, gözümün bebeği yavrum! Söyleyeceklerimi iyice sok kafana: Büyüklerin işine karış-

ma; kalbi bozuk kişilerdir büyükler. Onlar Allah tarafından denenmiştir, sen denenmedin daha. Onun için çocuk aklınla yetin onunla yaşa. Bekle, Allah senin de kalbine dokunsun, ödevini bildirsin, yolunu göstersin. Anladın mı? Olaylarda suçluyu aramak senin için değil. Hüküm vermek, cezalandırmak Allahın işidir. O'nun işine karışmak da hiç doğru olmaz, yavrum.

Sustu, enfiyesinden bir tutam çektikten sonra sağ gözünü kırparak ekledi:

— Allah bile bazan kimin suçlu, kimin suçsuz olduğunu bilemiyor ya...

— Tanrı herşeyi bilmiyor mu ki? diye şaşkınlıkla sordum. Yavaşça, ama üzüntülü bir sesle şu karşılığı verdi:

— Eğer herşeyi bilseydi, insanlar bir çok şeyleri yapmazlardı. Efendimizdir o; göklerden yeryüzüne, bizlere bakar, her şeyi görür. Her halde zaman zaman «İnsanlarım, sevgili insanlarım! Ah, ne kadar acıyorum size» diye hüngür hüngür ağladığı da olur.

Kendi de ağlamaya başladı, gözyaşlarıyla ıslanan yanaklarını silmeden ikonaların bulunduğu köşeye, dua etmeye çekildi.

O günden sonra onun Allahı benim daha yakınım, daha iyi anlayabildiğim bir varlık oldu.

Dedem de dualar öğretirken Allahın her yerde hazır ve nazır, her şeyi gören ve bilen ulu bir varlık, insanlara bütün işlerinde iyilik yapan bir yardımcı olduğunu söylerdi. Ama dedemin duaları, nineminkilere hiç benzemezdi. Sabahları ikonaların önüne geçmeden önce uzun uzun yıkanır, özenle giyinir, saçını sakalını tarar uzun uzun aynaya bakardı. Gömleğini düzeltip siyah boyun atkısını yeleğinin içine soktuktan sonra ihtiyatla, adeta sürünerek ikonaların önüne giderdi.

Her zaman, döşemede at gözünü andıran budak deliğinin yanında durur, başını öne eğer, bir asker gibi dimdik, kollarını yana sarkıtarak bir dakika sessiz durur, sonra açık ve tok bir sesle:

— Baba, oğul ve kutsal ruh adına! diye büyük bir ciddiyetle duasına başlardı.

Bana öyle gelirdi ki, bu sözlerden sonra odanın içine garip bir sessizlik çöker, sinekler bile daha dikkatli vızıldamaya başlardı.

Başı dik, kaşları kalkık, altın sarısı sakalı diken gibi dimdik dururdu. Duaları ezberlenmiş bir dersin tekrarı gibiydi. Sesi açık ve kesindi.

— Başımıza hakim gelecek ve hepimizin yaptıkları aççığa çıçkaçcak[1]

Göğsünü hafifçe yumruklar, ısrarla yalvarırdı:

— Yalnız sana karşı günah işledim, günahlarımdan yüzünü çevir...

«İnanç» duasını kelimeleri heceleyerek okur, sağ ayağı, ses çıkarmadan, duaya tempo tutuyormuş gibi titrerdi. Bütün vücudu ikonalara doğru gergin bir şekilde uzanır, daha incelmiş, daha kurumuş görünürdü.

— Kurtarıcımız dünyaya getiren sen, ruhumu bitmez tükenmez korkulardan kurtar! Ey, göklerin kraliçesi, kalbimin çığlıklarını hep sana arz ediyorum. Bana yardım et!

Yeşil gözlerinde yaşlar belirir, sesi yükselirdi:

— Yarabbim, haklı olarak beni huzuruna çıkarmayan hareketlerimi sayma, sana olan inancımı say!

Sık sık istavroz çıkarmaya başlar, tos vuruyormuş gibi başını bir o yana bir bu yana sallar, keskin çığlık-

(1) Zeburdan alınmış bir cümle.

lar çıkarır, hıçkıra hıçkıra ağlardı. Daha sonraları, havralarda bulunduğum günlerde dedemin bir yahudi gibi dua ettiğini anımsadım.

Semaver çoktandır masanın üstünde fokur fokur kaynıyordu. Odanın içine lorla yapılmış sıcak çavdar pidelerinin mis gibi kokusu yayılmıştı. İyice acıkmıştık. Ninem kapıya yaslanmış somurtuyor, gözlerini yere dikerek iç çekiyordu. Güneşin ışıkları pencereye vuruyor, ağaçlardaki sabah çiği, inci gibi parlıyordu. Havanın dedeotu, frenk üzümü ve olgun elma karışımı tatlı bir kokusu vardı. Dedemse hâlâ dua ediyor, sailanıyor, ağlıyordu.

İhtiraslarımın alevini söndür! Ben bir sefil, bir melunum!.

Sabah ve gece yatarken önce okunan bütün duaları ezbere biliyordum. Dedemin hatâ yapıp yapmayacağını, ya da bir kelimeyi kaçırıp kaçırmayacağını anlamak için büyük bir dikkatle izlerdim.

Yanılma çok ender olurdu, olunca da öç almışım gibi bir sevinç duygusu uyandırırdı bende.

Dedem duasını bitirince bana ve nineme:

— Merhaba! derdi.

Biz de karşılık verir, sofraya otururduk. Hemen yanlışını söylerdim dedeme:

— Bugün, «sayılsın» kelimesini söylemeyi unuttun.

— Yalan söylüyorsun, beni aldatmaya çalışıyorsun, değil mi? diye kuşkuyla, ısrarla sorardı.

— Vallahi unuttun! «Fakat hepsinin yerine imanım sayılsın!» demen gerekirken, «sayılsın'ı» unuttun.

Gözlerini suçlu suçlu kırpar:

Amma da atıyorsun ha! diye haykırırdı.

Yanlışını yüzüne vurmamın acısını sonra fazlasıyla

çıkaracak, acımadan öç alacaktı benden; bunu iyi biliyordum. Ama şu anda onu şaşkına dönmüş görmek beni çok sevindiriyordu.

Bir gün ninem şaka yollu takıldı dedeme:

— Allah senin dualarını dinlemekten usanmıştır herhalde. Aynı şeyleri tekrarlayıp duruyorsun hep.

İç karartıcı bir sesle:

— Ne demek istiyorsun sen be? diye bağırdı. Ne zırlayıp duruyorsun?

— Dinlediğim kadarıyla Tanrıya içten gelen tek bir söz söylemedin şimdiye kadar.

Dedem kıpkırmızı odu, titremeye başadı, sandalyenin üzerine çıkıp eline geçirdiği bir fincan tabağını başına fırlattı. Bir budağa raslayan testere gibi cır cır bağırdı:

— Defol buradan, moruk cadı!

Allahın yenilmez gücünden söz açarken, her şeyden önce onun zalimliğini belirtirdi: İnsanlar günah işledikleri vakit su altında bırakılırlar, yine günah işlediler mi şehirleri yıkılır, yakılır. Açlık ve veba ile cezalandırılırlar. Allah daima dünya üzerinde bir kılıç, günahkârlar için bir kamçıdır.

İnce parmaklarını masanın üzerine vurur:

— Allahın kanunlarına karşı gelen herkesin cezası ıstırap çekmek ve mahvolmaktır, dedi.

Allahın zalim olacağına hiç inanamıyordum. Dedemin, bende Allaha karşı değil de, kendine karşı korku yaratmak için bunları bilerek uydurduğundan kuşkulanıyordum. Açıkça da sordum ona bunu:

— Bunları sana boyun eğmem için mi söylüyorsun?

Aynı açıklıkla karşılık verdi:

— Elbette ya! Beyefendi bana boyun eğmeyecekmiş de kime eğecekmiş bakalım?

— Ya ninemin söyledikleri?

— Sen inanma o ihtiyar budalaya, diye öğütledi dedem. Gençliğinden beri aptalın tekidir o. Ne okuması ne de yazması vardır. Kaz kafalının biridir anlayacağın. Bu yüce fikirlerden sana söz etmesini yasaklayacağım ona. Söyle bakalım: Melekler kaç bölüme ayrılır ve görevleri nelerdir?

Hemen cevabını verir, o anda aklıma geleni sorardım:

— Peki, memur kime derler?

— Karıştırıyorsun, der, dudaklarını ısırıp gözlerini saklayarak gülümser, isteksizce açıklardı:

— Bu sorunun Tanrıyla bir ilişkisi yok. Memurlar insan kişilerdir, kanun yiyicileridir. Ekmek gibi atıştırırlar kanunları.

— Kanun dediğin ne, dede?

Neşelenir, keskin gözlerini iri iri açarak istekle anlatırdı:

— Kanunlar mı? Hım!.. onlar adetler demektir. İnsanlar bir arada yaşarlar, iyi bir şey değil mi? İşte bir arada yaşayan insanlar, bazı şeyleri kendimize adet edinelim kural, kanun olarak benimseyellim diye aralarında anlaşırlar. Şöyle anlatayım: Çocuklar bir oyun oynamaya hazırlanıyorlar diyelim. Önce ne yaparlar? Oyunun şeklini ve nasıl oynanacağını kararlaştırırlar, değil mi? İşte bu kararlar bir kanundur.

— İyi ama memurlar?

— Memur da o oyuna katılmış yaramaz bir çocuk gibidir. Gelir ve kararlaştırılan bütün kanunları bozarlar.

— Ama niye?

Dedem kaşlarını çatar sert sert:

— Daha senin aklın ermez bunlara! der ve yeniden telkinlerini sürdürmeye koyulurdu:

— İnsanların bütün işlerinin üstünde Tanrı vardır. İnsanlarla Tanrının istekleri başka başkadır. İnsanların olan hiç bir şey sağlam değildir. Allahın bir üflemesiyle hepsi toz duman olur.

Benim memurlarla ilgilenmemin bir çok nedeni vardı. Öğrenmek için de her yakaladığım fırsatta soruyordum:

— Yakov dayım şöyle bir şarkı söylüyor:

Beyaz meleklerdir Allahın yardımcıları,

Memurlarsa şeytanın uşakları! Ne demek istiyor burada dayım?

Dedem sakalını avuçlar, ağzına sokar, gözlerini kapardı. Yanakları titrerdi. İçin için güldüğünü anlardım.

— Yaşka ile seni ayaklarınızdan bağlayıp suya atmalı. Onun böyle şarkıları söylememesi, senin de dinlememen gerekli. Bunlar, eski iman taraftarlarının, Raskolnik'lerin[1] onlara benzer zındıkların uydurulmaları...

Düşünceye dalar, bakışını üzerimden bir yerlere diker, heceleri uzata uzata:

— Ah, sizler, ah!.. diye söylenirdi.

Allahı insanların çok üstünde ve korkunç görmesine rağmen, o da Allahı ve bir sürü azizi kendi işlerine karıştırıyordu. Ninemin azizleri: Nikola, Yüri,

---

(1) 1654'de Patrik Nikon'un Rus ortodoks kilisesi ayinlerinde yaptığı değişiklikleri, öz dine aykırı diye kabul etmeyen bir cemaatin mensupları.

Frol Lavr'dı. Bunlar insanlara çok yakın ve iyi kalpliydiler. Köy köy, kent kent dolaşırlar insanların yaşamına karışırlar, onların tüm özelliklerini taşırlardı. Dedemin azizleriyse din savaşçılarıydılar. Putları devirirler, Roma çarlarıyla tartışırlardı. Karşılık olarak da işkence edilirler, ateşte yakılırlar, derileri yüzülürdü.

Dedem bazan:

— Tanrı yardım etse de, beş yüz ruble kârla bile olsa şu evceğizi satabilsem, aziz Nikola'ya bir dua okuturdum diye hayal kurardı.

Ninemse gülerek şöyle derdi bana:

— Kutsal Nikola'nın yapacak hiç bir işi kalmamış da, kalkıp bu ihtiyar budalanın evini sattırmak için komisyonculuk yapacak!..

Dedemin çeşitli imzalarını taşıyan aziz resimleri sıralanmış kilise takvimlerini uzun süre saklamıştım. Aziz İvokim ve Azize Anna Gününün karşısına pas renginde mürekkep ve dik harflerle şu cümle yazılmıştı: «Bu merhametli azizler felaketten kurtardılar beni.»

Bu «felaket»i anımsıyorum. Dedem, işleri iyi gitmeyen oğullarına yardım edebilmek için tefecilik ediyordu. Gizli olarak rehin alıyor, karşılığında faizle para veriyordu. Birileri haber vermiş olacak ki, bir gece polisler bastılar evi, arama yaptılar. Büyük bir kargaşalık koptu; ama bir şey bulamadılar ve arama üzüntüsüz sonuçlandı. Dedem güneşin doğuşuna dek dua etti ve sabahleyin benim yanımda yazdı takvime o sözleri.

Akşam yemeklerinden önce dedem benimle birlikte Zeburu, saatler kitabını, ya da Suriyeli Efrem'in[2]

(2) Suriyeli Efrem — 306/378 — Tanınmış bir din bilgini.

kalın eserini okurdu. Yemekten sonra da yeniden dua etmeye başlar, akşamın sessizliğinde tövbe sözleri uzun süre çınlar dururdu evin içinde.

— Ey, herşeye kâdir olan, ölümsüz Tanrı, bana yol göster... Beni her çeşit saplantıdan koru... Tanrım, beni kötü insanların şerrinden koru... Bana gözyaşları ihsan et... Ölümlü olduğumu unutturma!..

Ninemse sık sık:

— Of, amma da yoruldum bugün! Galiba dua edemeden yatacağım, derdi.

Dedem beni kiliseye götürürdü; cumartesi günleri akşam ayinlerine, pazarlarıysa ikinci sabah ayinine giderdik. Tapınağın içinde hangi Allaha, ne zaman dua edildiğini ayırabiliyordum. Papazla zangocun bütün okudukları dedemin Allahına, koroysa ninemin kine seslenirdi.

Tanrılar arasında yaptığım, şüphesiz çocuksu ayırımı kabaca dile getiriyordum. Çok iyi anımsıyorum ki, bu ayrım ruhumda kuşkulu bir ikilik yaratıyordu. Dedemin Allahından korkuyordum: Hiç kimseyi sevmez, herkese dik dik bakar, herşeyden önce insanda kötü, çirkin, günah olabilecek davranışlar arar bulurdu. Kulaklarına inanmadığı, sürekli pişmanlık beklediği, onları cezalandırmaktan zevk aldığı belliydi.

O günlerdeki Allah üzerine duygu ve düşüncelerim, ruhumun en önemli, yaşantımın en güzel gıdalarıydı. Diğer bütün izenimler; zalimliği ve pisliğiyle bende nefret ve hüzün uyandırmaktan, içimi acıyla doldurmaktan başka bir işe yaramazdı. Allah, beni çevreleyen herşeyden daha iyi, daha güzel, daha parlak bir varlıktı. Bu da tüm yaratıkların en yakın, en sevimli dostu olan ninemin Allahıydı. Tabii bu sorunun ben-

de kuşku uyandırmaması da olanaksızdı; nasıl oluyordu da dedem bu iyi kalpli Allahı göremiyordu?

Sokağa çıkmama izin vermiyorlardı. Sokaktakiler haddinden fazla kızdırıyorlardı beni. Sokakta coşuyor, hemen hemen her zaman kavga çıkarıyor, ortalığı birbirine karıştırıyordum. Hiç arkadaşım yoktu. Komşu çocukları bir düşman gibi davranıyorlardı bana; beni Kaşirin diye çağırmaları hoşuma gitmiyordu. Onlar bunu anladılar ve büyük bir inatla bu tarafıma saldırır oldular. Beni her gördüklerinde birbirlerine:

— Bakın bakın, Kaşçey[1] Kaşirin'in toruncuğu çıktı!..

— Çullanın üzerine!.. diye bağırırlardı.

Kavga da hemen başlardı.

Yaşıma göre çok kuvvetli ve döğüşkendim. Üzerime daima toplu halde saldıran düşmanlarım da çekinmeden söylerdi bunu. Yine de her zaman sokak ve sokaktakiler galip geliyordu. Genellikle eve burnum ezilmiş, dudaklarım yarılmış, yüzümde çürükler, üstüm başım paramparça, toz toprak içinde dönüyordum.

Ninem beni korku içinde, acıyarak karşılardı.

— Ne oldu gene eşşek sıpası! Yine mi kavga ettin? Ne bu senden çektiğim a, başımın belâsı? Bir de ben başlarsam dayağa görürsün...

Yüzümü yıkar, çürüklerin üzerine sünger, bakır para koyar, ya da kurşun sirkesiyle silerdi.

— Ne diye her sokağa çıkışında kavga ediyorsun ha? Evde uslu bir çocuksun, ama dışarda değişiveriyorsun hemen! Böyle olmak utanç vermiyor mu sana? Dedene söyliyeyim de bir daha izin vermesin sana...

(1) Rus halk masallarının bir tipi. Düşmanı simgeler. Kötü, çirkin, kuru, yaşlı bir büyücüdür. Ölümsüz olarak nitelendirilir.

Dedem çürüklerimi görür, hiç bir zaman azarlamaz, ama homurdanır dururdu:

— Yine madalyalarını takmışsın ha? Sen, Arika - Bahadır.[1] Bir daha sokağa çıkayım deme, gebertirim seni. Duyuyor musun? Yasak artık sana sakak...

Sessiz olduğu zamanlar sevmezdim sokağı. Ama çocukların neşeli gürültülerini duyunca dedemin yasağına aldırmadan hemen kaçardım avludan. Çürükleri ve bereleri umursamıyordum; beni çileden çıkaran sokak oyunlarının gaddarlığıydı ki, çıldıracak dereceye getiriyordu beni. Çocukların köpek ya da horozları birbirine karşı kışkırtmasına, kedilere işkence yapmalarına, yahudilerin keçilerini kovalamalarına, sarhoş dilencilere ve «ölümü cebinde» diye takıldıkları deli Igoş ile alay etmelerine dayanamıyordum.

Igoş uzun boylu, tütsülenmiş balık gibi kupkuru bir adamdı. Koyun postundan yapılmış ağır bir gocuk giyerdi. Sert saçları, kemikli yüzüne dökülürdü hep. Sokakta iki büklüm, garip bir şekilde sallanarak ve gözlerini inatla yere, ayaklarının ucuna dikerek sessizce yürürdü. Dökme demir gibi sert yüzü, küçük hüzünlü gözleri korkuyla karışık bir saygı uyandırıyordu bende. Bana öyle geliyordu ki, bu adam çok ciddi bir işle uğraşıyor, bir şeyler arıyor ve ona kimsenin engel olmaması gerekli.

Çocuklar ardından koşar, kamburlaşmış sırtına taş atarlardı .Uzun bir süre onları görmüyormuş, sırtına değen taşların acısını duymuyormuş gibi davranırdı. Sonra birden durur, tüylü şapkalı başını kaldı-

---

(1) Bir Rus destanının kahramanı.

rır, titrek hareketlerle şapkasını düzeltir, uykudan yeni uyanıyormuş gibi çevresine bakınırdı.

— Olümü cebinde Igoş! Igoş, nereye gidiyorsun? Bakın, işte ölümü cebinde! diye bağrışırlardı çocuklar.

Elini cebine sokar, sonra hızla eğilir, yerden bir taş, odun parçası, toprak, eline ne geçerse alır, uzun kollarını beceriksizce sallayarak çocuklara atar ve küfrederdi. Her zaman üç kelime kullanırdı küfür olarak. Bu konuda mahalle çocuklarının dağarcığı çok daha zengindi. Bazan onların ardından topallıya topallıya koşardı. Uzun gocuk rahat koşmasına engel olur, kurumuş ağaç dallarını andıran kollarını ileri uzatarak dizüstü yere çökerdi. Sırtına, böğrüne taş yağdırırlardı çocuklar. En cesurları da yanına kadar sokulur, başına bir avuç toprak attıktan sonra kaçardı.

Sokakta beni en çok etkileyen, en ağır gelen olay; usta Grigoriy İvanoviç'tir. Gözleri kör olmuş, uzun boyu, ağırbaşlı hareketleriyle sessiz sedasız sokaklarda dolaşıp dileniyordu. Solgun yüzlü, yaşlı bir kadıncağız kolundan tutup gezdiriyordu. Pencerelerin önünde durur, başı yere eğik, ince sesiyle kelimeleri uzatarak:

— İsa aşkına, şu sefil amaya bir sadaka!. diye bağırırdı.

Grigoriy İvanoviç ise hiç konuşmazdı. Siyah gözlükleri dosdoğru boyası çıkmamış elleriyle durmadan geniş sakalını sıvazlardı. Dudakları sımsıkı kapalı olurdu herzaman. Sık sık görürdüm onu, ama hiç bir zaman bu birbirine bitişik dudaklardan en küçük bir sesin çıktığını duymadım. İhtiyarın bu suskunluğu karşısında büyük bir acı duyuyor ve eziliyordum. Yaklaşamazdım yanına ve hiç bir zaman da yaklaşamadım. Tam aksine; onu görür görmez eve kaçar, nineme haber verirdim:

— Grigoriy bizim sokaktan geçiyor!

Ninem üzgün, acı dolu bir sesle:

— Öyle mi? Al şunu, koş ver ona! derdi.

Kabalaşır, kızar, ona bir şey götürmek istemezdim. Ninem kapıya çıkar, yaya kaldırımında uzun uzun konuşurlardı. Grigoriy gülümser, sakalını sallar, tek ve kısa kelimelerle çok az konuşurdu.

Kimi zaman ninem mutfağa çağırır, çay içirir, yemek yedirirdi. Birinde beni sormuş. Ninem çağırdı, ama ben oradan kaçıp odunluğa saklandım. Onun yanına gidemezdim; çünkü karşısında dayanılmaz bir utanç duyuyordum. Ninemin de aynı utancı duyduğunu hissediyordum. Grigoriy hakkında yalnız bir kez konuştuk onunla: Mutfağa çağırdığı bir gün, kapıya kadar geçirdikten sonra avluda, başını önüne eğmiş ağır ağır yürüyor ve ağlıyordu. Yanına yaklaşıp elinden tuttum.

— Dedem niçin bakmıyor ona? diye sordum.

— Deden mi?

Durdu, beni göğsüne bastırdı ve geleceği haber veren bir falcı gibi fısıldadı:

— Şu sözlerimi aklında iyi tut oğlum; bu adam için Tanrı bizi öyle acı bir şekilde cezalandıracak ki...

Gerçekleşti söyledikleri. Aşağı yukarı on yıl sonra, ninem sonsuz uykusundayken, dedem aklını yitirmiş, şehrin sokaklarında sefil, aç, perişan dolaşıyor, pencerelerin altında durup:

— İyi kalpli ahçılar, bir parça börek veriniz bana, benim böreğimdir onlar! Ah sizler!.. diye iç acısı bir şekilde dileniyordu.

İnsanın içini hüzünle dolduran, heyecanlandıran ve ağır ağır söylenen bu: «Ah sizler!..» deyimi, geçmişinden kalan tek şeydir.

Igoş ve Grigoriy İvanoviç'ten başka beni sokaktan kaçmaya zorlayan bir de sapık kadın Voronika vardı. İri gövdesiyle, saçı başı darmadağınık, zilzurna sarhoş, bayram günlerinde görünürdü genellikle. Garip bir yürüyüşü vardı: Ayaklarını kımıldatmıyor, yere değdirmiyordu sanki. Çirkin ahlak dışı şarkılar haykırarak rüzgar gibi geçer giderdi sokaklardan. Herkes ondan kaçar, köşelere, avlulara, dükkânlara saklanırlardı. Yüzü masmavi ve balon gibi şişti. İri, korkunç gözleri gülünç bir şekilde dışarı fırlamıştı.

Bazı zamanlar:

— Ah, yavrularım benim, nerelerdesiniz siz? diye ağlayıp inlerdi.

Deli kadının ne demek istediğini, neden böyle ağladığını sordum nineme:

— Senin bilmen gerekmez! diye sert bir karşılık verdi, ama gene de kısaca anlattı:

Bu kadının Voronov adında memur bir kocası varmış. Adam, daha yüksek bir makama atanmak için karısını şefine satmış. O da alıp başka yerlere götürmüş onu. İki yıl evinden uzak yaşamış kadın. Döndüğünde biri oğlan, öbürü kız olan çocuklarının öldüğünü öğrenmiş. Kocasıysa, devlet parasını kumarda kaybettiğinden hapse atılmış. Kadıncağız kederinden içmeye, gezip tozmaya, sokağa çıktığında huysuzluklar yapmaya başlamış. Genellikle bayram günleri çıkıyor sokağa; akşam üzeri de polis yaklayıp götürüyor...

Evde olmak, sokakta olmaktan daha çok hoşuma gidiyordu. Özellikle öğleden sonralarını, dedemin Yakov dayımın atölyesine gittiği saatleri çok severdim. Ninem pencerenin önüne oturur, ilgi çekici masallar, olaylar anlatır, babamdan sözaçardı.

Kedinin pençesinden kurtardığı sığırcığın kırık kanadını kesmiş, kopan ayağın yerine bir tahta parçasını ustalıkla yerleştirmişti. Kuşu iyi ettikten sonra da konuşmayı öğretmeye çabalıyordu. İyi soydan, bulunmaz bir hayvanmış gibi davranıyordu ona. Kafesini pencerenin kenarına asmıştı. Önünde saatlerce durur, kalın bir sesle kömür gibi kapkara kuşa sıkılmadan tekrarlardı:

— Hadi söyle bakalım: Sığırcığa lapa verin!

Sığırcık yuvarlak, alaylı gözleriyle ona yan yan bakar, tahta ayağıyla kafesin incecik tabanına vururdu. Boynunu uzatır sarısasma kuşu gibi ıslık çalar, kestane kargasının, guguk kuşunun sesini taklit eder, kedi gibi miyavlamaya çalışır, köpeğin havlamasına benzetir, ama insan gibi konuşmasını bir türlü beceremezdi.

Ninem ciddi ciddi kızar:

— Şımarma! Sen yalnız «sığırcığa lapa» de, diye çıkışırdı.

Siyah tüylü yaramaz, avazı çıktığı kadar ninemin sözlerini andıran bir şekilde öterdi. Yaşlı kadın neşeyle güler, kuşa parmağıyla darı lapası yedirir,

— Ah hin oğlu hin ah, derdi, ben bilirim seni. Sen bir düzenbazsın! Dilersen her dediğimi yapabilir, her şeyi becerebilirsin!

Sonunda öğretebildi sığırcığa istediklerini. Bir süre sonra kuş, oldukça anlaşılır bir şekilde lapa istiyordu. Ninemi görür görmez de «mer-aba...» ya benzer bir şekilde ötüyordu.

İlk önce dedemin odasında asılıydı kuşun kafesi, ama çok geçmeden dedem onu bizim yanımıza, tavanarasına kovdu. Sığırcık dedemi öfkelendirmenin yolunu öğrenmişti çünkü. Duanın sözlerini açık bir şekilde

telaffuz ediyordu dedem, kuş da mum sarısı gagasını kafesin kamışları arasından sokuyor, dua sürecince ötüyordu:

— Tiyü, tiyü, tiyü—ırr, tu—ırr, ti—i—rr, tiyü...

Dedeme hareket gibi gelmişti bu. Birinde duasını yarıda bırakıp ayağını hızla yere vurmuş, kızgın kızgın bağırmıştı:

— Kaldırın şu iblisi buradan! Geberteceğim yoksa.

Evimizde çok ilginç, çok eğlenceli şeyler oluyordu. Zaman zaman dayanılmaz bir sıkıntı da eziyordu beni. Üzerime sanki ağır bir şeyler yükleniyor, görme, duyma ve diğer bütün duygularımı yitirmiş, körleşmiş, yarı ölüye dönmüş bir halde, derin ve karanlık bir çukurun içinde uzun zamandır yaşıyormuş gibi oluyordum.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Dedem beklenmedik bir zamanda evi meyhaneciye sattı ve Kanatnaya sokağında başka bir ev aldı. Evimizin sokağı kaldırımsızdı, otlara bürünmüş, temiz ve sakindi. Sonu doğrudan doğruya tarlalara çıkıyordu. Çeşitli renklere boyanmış küçük evlerle kuşatılmıştı.

Yeni evimiz eskisinden daha güzel, daha sevimliydi. Ön cephesi koyu renkte tatlı bir kırmızıyla boyanmıştı. Yola bakan üç penceresinin mavi pancurları ve tavanarasının kafes şeklindeki tek penceresi pırıl pırıl parlıyordu. Çatının sol tarafını karaağaç ve ıhlamur ağaçlarının gür yeşilliği kaplamıştı. Avluyla bahçede, saklambaç oyunu için sanki özel olarak düzenlenmiş bir çok köşe bucak vardı. Küçük fakat gür otlarla karmakarışık bahçeyi çok seviyordum. Bir köşesinde çocuk oyuncağı gibi küçücük hamam vardı, diğer köşe-

sindeyse yabani otların büründüğü yanmış eski hamamın kalıntıları olan kalın kirişler sivriliyordu. Bahçenin sol yanı albay Ovsiyannikov'u ahırlarının duvarı, sağ yanı Betlengı'n yapılarıyla çevriliydi. Arkası şütçü Petrovna'nın çiftliğine bitişikti. Bu şişman, kırmızı yanaklı, gürültücü kadın bir çanı andırıyordu. Çökmüş, karanlık, eski ve baştan başa yosunlarla kaplı olan evi, iki penceresiyle, derin derelerle yarılmış tarlaya, ormanın sisli maviliğine bakıyordu. Tarlada bütün gün asker eğitim yapıyorlardı. Sonbahar güneşinin eğik düşen ışınları altında süngüleri parlıyordu.

Bütün ev, tanımadığım insanlarla tıklım tıklım doluydu. Ön kesiminde tatar bir subay, ufak tefek, yusyuvarlak karısıyla oturuyordu. Bu kadın sabahtan akşama dek bağırır, kahkahayla güler, süslü gitarını çalardı. Yüksek ve temiz bir sesle diğerlerinden daha sık şu ateşli şarkıyı söylerdi:

Bir kadına bağlanmak hiç de hoş değil.
Daha başkasını aramak gerek!
Onu bulmasını bil.
Sadakat yolunda
Seni bekler bir mükâfat!
O—o ta—t—lı mükâ—f—at!..

Topaç gibi yusyuvarlak olan subay, pencerenin önünde oturur, mor yanaklarını şişire şişire, kızıla çalan gözlerini döndüre döndüre durmadan piposunu içer, köpeklerinkine benzeyen bir sesle öksürürdü:

Mahzenle ahırın üstündeki ek yapıda iki yük arabacısı; ufak tefek, kırçıl saçlı Piyotr amcayla, dümdüz, zarif yüzü kırmızı bakırdan yapılmış tepsiyi andıran bir genç olan Stepa adındaki dilsiz yeğeni otururdu. Uzun boylu, sıkıntılı emireri tatar Valey de burada

kalıyordu. Bütün bu kişiler benim için yeni ve sır dolu kimselerdi.

Beni en çok kendisine çeken pansiyonerimiz «Horoşeye gelo[1]» idi. Evin arka tarafında, mutfağın yanında, biri bahçeye, diğeri de avluya bakan iki pencereli uzun odayı kiralamıştı.

Zayıf, kamburumsu, beyaz yüzlü bir adamdı. Siyah sakalı ortadan ikiye ayrılmıştı. İyilik dolu gözlerine gözlük takardı. Sessiz ve kendi halindeydi. Yemeğe, ya da çaya davet ettiklerinde daima:

— Horoşeye delo, diye karışlık verirdi.

Ninem, her zaman onu bu adla çağırmaya başlamıştı:

— Liyonka, Horoşeye delo'yu çay içmeğe çağır; Horoşeye delo, neden bu kadar az yiyorsunuz siz? derdi.

Bütün odası sandıklar ve bilmediğim bir yazıyla yazılı kalın kitaplarla doluydu.[2] Her tarafta çeşitli sularla dolu şişeler bakır ve demir parçaları, kurşun çubuklar duruyordu. Sırtında kızıl renkli çeketi, ayağında gri kareli pantalonuyla, her yanı bir takım boyalarla boyanmış, saçı başı dağınık, sabahtan akşama dek odasından çıkmazdı. Hoşa gitmeyen bir koku yayılırdı üzerinden. Beceriksizdi de üstelik. Mırıldana mırıldana kurşun eritir, bakır parçalarını lehimler, küçük terazilerde bir şeyler tartar, parmaklarını yaktığı zamanlar da hızlı hızlı üflerdi. Sendeleyerek

(1) Rusçada «iyi iş» demektir. Bu sözü sık sık yine dediği için takma adı olmuştur.

(2) Bunlar Rus baskısı kitaplardı. Gorki çocukluğunda Sloven alfafesini öğrendiği için tanımıyordu. İki alfabe arasında bir hayli fark vardı.

duvarda asılı krokilere yaklaşır, gözlüğünü sildikten sonra ince düz, insanı şaşırtacak kadar beyaz olan burnunu kağıtlara değdirircesine koklardı onları. Bazan da odanın ortasında ya da pencerenin önünde birdenbire durur, yüzünü yukarı kaldırıp gözlerini kapar, o durumda uzun bir süre kıpırdamadan durur, donar kalırdı sanki.

Samanlığın çatısına tırmanır, açık pencereden onu seyrederdim. Masanın üzerindeki ispirto ocağının mavi alevini, onun karanlık gölgesini, ara sıra da buruşuk bir deftere birşeyler yazdığını görürdüm. Gözlükleri bir buz parçası gibi soğuk ve maviye çalan bir pırıltıyla parlardı. Bu adamın masallardaki büyücülerinkini andıran uğraşısı aşırı derecede ilgimi çekerdi ve saatler boyu çatıdan ayrılamazdım.

Bazan pencerenin önüne dikilir, ellerini arkasına bağlar, çerçeve içindeki bir tabloymuş gibi gözlerini çatıya diker, kıpırdamadan dururdu. Ama görmezdi beni ve ben de çok gücenirdin bu haline. Sonra birdenbire canlanır, masasına doğru fırlar, iki büklüm kağıtlarını karıştırırdı.

Zengin ve iyi giyimli olsaydı ondan korkardım gibi geliyordu bana. Ama yoksuldu o; Çeketinin yakasından kirli ve buruşuk gümleğinin yakası sarkıyordu. Pantalonları lekeli ve yamalıydı. Çıplak ayaklarına eskimiş terlikler giyerdi. Yoksullar ne korkulacak, ne de sakıncalı kişilerdi. Ninemin onlara karşı sevgi dolu davranışı, dedeminse nefreti bunu değişmez bir kural olarak benimsetmişti bana.

Horoşeye delo'yu hiç kimse sevmiyordu evde; herkes gülerek sözederdi ondan. Subayın neşeli karı-

sı onu: «tebeşir burun» Piyotr amca «eczacı» demse «büyücü farmason'» diye çağırırlardı.

Bir gün nineme:

— Ne işle uğraşıyor o? diye sordum.

Sert bir şekilde çıkıştı bana:

— Seni ilgilendirmez! Her işe burnunu sokma sen! diye azarladı.

Bir gün, bütün cesaretimi toplayarak penceresine yaklaştım. Heyecanımı saklamaya çalışarak sordum:

— Ne yapıyorsunuz?..

İrkildi, gözlüğünün altından uzun uzun baktı, yara ve yanık izleriyle dolu elini uzatarak:

— Gir içeriye! dedi.

Yanına kapıdan değil de pencereden çağırması, onu gözümde iyice yükseltti. Bir sandığın üzerine oturdu, önünde durdurdu beni, uzaktan, yakından itip çekerek bir süre inceledi. Sonunda yavaşça sordu:

— Kimsin sen?

Çok garibime gitti bu soru; çünkü mutfakta, yemekte, günde en az dört kez yanında otururdum.

— Bu evin torunuyum, diye karşılık verdim.

Parmağına bakarak:

— Ha, evet... dedi ve sustu.

O zaman daha da açıklamayı gerekligördüm:

— Ben Kaşirin değil, Peşkov'um...

«e» harfini aşırı derecede uzatarak tekrarladı:

— Peşkov'mu? İyi iş...

Beni kenara iterek kalktı, masasına giderken:

— Hadi uslu uslu otur sen... dedi.

---

(1) Fransızca «Franc-machon» sözünden bozmadır. O zamanki Rus halk dilinde bir kişiyi kötülemek için kullanılırdı. Habis, melûn, vb. gibi.

Mengeneye sıkıştırdığı bir bakır parçasını eğelemeye başladı. Mengenenin altındaki kartona dökülen altın rengindeki bakır talaşlarını seyrede ede bir hayli oturdum orada. Sonra talaşları avucuna topladı, kalın bir kaba koydu. İçine, küçük bir kavanozdan tuz gibi beyaz bir toz ekledi, hepsinin üzedine de siyah bir şişedeki sıvıdan döktü. Kabın içindekiler kaynamaya, duman çıkarmaya başladı. Yakıcı bir koku kaçtı genzime, öksürüğümü tutamadım. Başım da dönüyordu. Ama o gayet rahat övüne övüne sordu

— Nasıl, çok pis kokuyor değil mi?

— Evet, evet, çok pis!

— İşte dostum, pis kokması çok iyi!

Kendi kendine: «Amma da övünecek şeyi buldu!» diye düşündüm ve sert bir şekilde:

— Böyle berbat bir şey, hiç bir zaman iyi olamaz!... dedim.

Gözünü şaşkın şaşkın kırpıştırarak:

— Yok canım! diye haykırdı. Ama dostum, senin dediğin her zaman, her şey için geçerli değil! Boş ver onu da söyle: Aşık oynamasını bilir misin?

— Kemik oyunu mu?

— Evet, kemik oyunu oynar mısın sen?

— Oynarım.

— Kurşundan aşık yapayım sana, ister misin? Çok güzel bir şey olur.

— İsterim tabi...

— Öyleyse git, bir aşık getir bana.

İçinden hâlâ duman çıkan kaseyi avcunda tutarak yaklaştı bana ve bir gözüyle içine bakarak konuştu:

— Kurşundan çok güzel bir aşık kemiği yapacağım sana, ama bir daha benim yanıma gelmeyeceksin, tamam mı?

Bu teklifi çok gücendirdi beni.

— Yapsan da yapmasan da bir daha asla gelmem buraya... dedim ve kırgın kırgın bahçeye çıktım.

Dedem elma ağaçlarının köklerini gübreleyerek bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Sonbahar gelmiş, yapraklar çoktandır dökülmeye başlamıştı.

Makası uzattı bana.

— Hadi bakalım, ahududunun dallarını da sen buda, dedi.

— Horoşeye delo ne iş yapıyor? diye sordum.

Dedem birdenbire kabardı:

— Odayı da, evi de rezil ediyor! diye bağırdı. Döşemeyi yaktı, duvar kağıtlarını kirletti, eskitti. Ona çıkıp gitmesini, kendisine başka bir yer bulmasını söyliyeceğim artık.

— Çok iyi edersin! dedim ve ahududunun kurumuş dallarını kesmeye koyuldum.

Böyle konuşmakla acele etmiştim.

Yağmurlu akşamlarda, dedemin evden çıkıp gittiği zamanlar ninem bütün kiracıları çaya çağırır, mutfakta bir hayli ilgi çekici toplantılar düzenlerdi. Bu toplantılara arabacılar, emireri, daima canlı, hareketli olan Petrovna, sık sık da subayın şen şakrak karısı gelirlerdi... Horoşeye Delo ise herzaman sobanın yanında bir köşeye çekilir sessiz ve hareketsiz dururdu. Dilsiz Stiyopa tatarla iskambil oynardı. Valey, dilsizin geniş burnuna kâğıtlarıyla vurur;

— Ah şeytan seni! diye söylenirdi.

Piyotr amca kocaman beyaz bir ekmekle büyük bir toprak çömleğin içinde «çekirdek» reçeli getirir, dilim dilim ekmeği keser, üzerine bolca reçel sürer, nefis kırmızı dilimleri avucunda tutar, eğilir ve kibar bir davranışla,

Rica ederim, buyrun, yiyin! diyerek hepimize dağıtırdı. Dilimi elinden aldıklarında avucunu dikkatle inceler, bir damlacık olsun reçel görürse titizlikle yalardı.

Petrovna, şişe içinde vişne likörü, şen şakrak hanımsa fındık ve şeker getirirdi. Ninemin en büyük zevki olan zengin şölen böylece başlardı.

Horoşeye Delo'nun, kendisine bir daha gitmememi söylediği günden kısa bir süre sonra ninem böyle bir gece tertipledi. Dışarda, dinmek bilmeyen sonbahar yağmuru bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Rüzgâr uğulduyor, ağaçlar hışırdayan dallarıyla duvarları dövüyordu. Mutfağın içi sıcak ve içtenlik doluydu. Herkes birbirine sokularak oturmuş, yaşamlarından hoşnut görünüyorlardı. Ninem aralıksız, birbirinden güzel masallar anlattı durdu. Ayaklarını basamağa dayayarak ocağın kenarına oturmuş, küçük bir teneke lambanın aydınlattığı konuklara doğru eğilmişti. Neşesi yerinde olduğu zamanlar hep böyle ocağın kenarına oturur,

— Benim yüksek bir yerde oturup konuşmam daha iyi oluyor, derdi.

Ben dizinin dibine, geniş bir basamağa, hemen hemen Horoşeye Delo'nun tepesine yerleştim. Ninem «Savaşçı İvan ve Münzevi Miron» adında güzel bir öykü anlattı. Renkli ve inandırıcı cümleler düzenli bir şekilde akıyordu ağzından.

Çok eski bir zamanda,
Kötü kalpli Gordion adında bir voyvoda varmış
Ruhu, vicdanı kara, kalbi sanki taştanmış,
Doğruluğu hiç sevmez, hep işkence yaparmış.
Damarında kan diye kötülük dolaşırmış.

Kukumavin ininde yaşadığı gibi, yaşarmış.
O ülkede doğrunun, hakkın savunuçusu,
İyiliğin yanında, kötünün kovucusu,
Münzevi Miron diye yaşlı bir kişi varmış,
Korkusuzca herkese, hep iyilik yaparmış.
Kötü kalpli Gordion, Miron'u hiç sevmezmiş,
Yaptığını duydukça ondan nefret edermiş.
Bir gün buyruğu vermiş: — Söyleyin uşağıma
Sadık, cesur, korkusuz, savaşçı İvan'ıma.
Kuşansın kılıcını, çabuk yanıma gelsin,
Bana bağlılığını, kulluğunu göstersin.
İvan koşarak gelmiş, saygı ile eğilmiş,
Kötü kalpli Gordion bir dağ gibi gürlemiş:
— Hadi cesur İvanko! Git, ara, bul Miron'u
Gururuyla yaşasın istemiyorum onu!
Git, tut ak sakalından kes uğursuz sesini
İstiyorum ben senden o iğrenç kellesini,
Kopar ve bana getir, zevkle seyredeceğim
Köpeklerin önüne atıp yedireceğim...
— Buyruk senindir! dedi. İvan çıktı dışarı
Başı önüne eğik, düşündü acı acı:
— Allahın yazgısı bu, alın yazım, kim ne der?
Saklamış eteğinin altına kılıcını
Başlamış aramaya kutsal olan avını.
Varmış, vermiş selâmı ihtiyar münzeviye;
— Nasılsın, iyi misin, sağlığın nasıl? diye.
Zeki, bilgili Miron acıyla gülümsemiş,
Celladını şaşırtan şu karşılığı vermiş:
— Vazgeç ey İranuşka, saklanmaktan gerçeği,
Ulu Tanrı güçlüdür; görür, bilir herşeyi.
İyilik, kötülük de hep onun elindedir,
Şimdi söyle bakalım asıl niyetin nedir?
Saklamaya çalışma, çünkü biliyorum ben.

İvan mosmor kesilmiş, utanmış münzeviden.
Ama asi olmaktan korkmuş voyvodasına
İçi kan ağlayarak el atmış kılıcına.
Deri kınından tutup hızla çekip çıkarmış
Geniş etekliğine silip Miron'a bakmış.
Demiş: — Öldüreceğim seni ey ulu adam.
Hadi şimdi dua et Tanrıya kendin için,
Dostun, düşmanın, benim, bütün insanlar için.
Buyruk aldım yüceden, seni öldüreceğim.
Ona götürmek için başını keseceğim.
Daha körpe, fidancık bir meşenin altına
Yürümüş ağır ağır, diz çökmüş toprağına.
Ağaç Miron'a doğru saygı ile eğilmiş,
Yaşlı münzevi dönüp İvan'a gülümsemiş;
— Ey savaşçı, sen bana bütün insanlar için
Tanrıya son duamı yapmamı mı söyledin?
Bütün insanlar için dua çok uzun sürer,
Fazla bekleyemezsin, gel hayatıma son ver.
Hem beklememiş olur buyruğa baş eğersin
Hem de ben zavallıya eziyet çektirmezsin.
— Hayır!.. diye bağırdı, öfkeyle yiğit İvan
Söz verdim bir kere, ben sözüm sözdür sen inan.
Dua etmeye başla yüzyıl olsa beklerim.
Elimdedir kılıcım, üzerinde gözlerim.
Münzevi Miron uysal, başladı duasına
Sürdü akşama kadar, tâ gece yarısına,
Bir gün, iki gün derken, sürdü bahara kadar
Ay geçti, mevsim geçti, yağmaya başladı kar.
Yıl yılı kovalamış Miron hâlâ duada,
Savaşçı İvan sessiz beklermiş arkasında.
Körpe meşe büyümüş bulutlarda dalları,
Dört bir yana uzanmış gölge veren kolları.
Tek tek palamutlardan gür bir orman yeşermiş,

Ama kutsal duanın hiç de sonu gelmemiş.
Bugün bile ikisi duruyorlar orada;
İhtiyar sızlanarak hep Tanrıya duada.
İnsanlar için ondan şefaat dileniyor,
Meryem anadan şefkat, merhamet, nur istiyor.
Savaşçı İvan orda, bekler durur yanında
Yıpranmış, harap olmuş kılıcı toz içinde.
Zırhı pastan çürümüş, üstü başı perişan,
Çırılçıplak vücudu bitkin, yorulmuş İvan.
Yazın güneşi yakar, ama hiç kavurmazmış,
Fırtınası, rüzgârı kış boyu dondurmazmış.
Sinekler yavaş yavaş emerlermiş kanını,
Kurtlar, kuşlar, ayılar almazlarmış canını.
Güç, kuvveti kalmamış yerinde kıpırdayacak,
Kolunu kaldıracak, ne de söz söyleyecek,
Ulu Tanrının ona verdiği bir cezaymış,
Kötü buyruklara hiç boyun eğmemeliymiş.
Vicdansız kişilerin, merhametsiz beylerin,
Halkına acımayan, kanun, hak yiyenlerin,
Gücüne sığınarak kötülük yapmak günah.
Böyle kötülüklere izin vermiyor Allah!..
Biz günahkâr için hâlâ sürüp gidiyor
Miron'un duaları bizleri gözetiyor.
Bu dualar Tanrıya uçmaktadır yel gibi,
Okyanuslara akan coşkun, gür bir sel gibi...

Ninemin öyküsünün daha başlangıcında Horoşeye Delo'nun bir şeylerden huzursuz olduğunu hissettim. Kollarını garip bir şekilde, adeta çırpınarak hareket ettiriyor, gözlüklerini bir çıkarıp bir takıyor, akıcı sözlerin veznine uyarak ayarlıyordu onları. Başını sallıyor, parmaklarını gözkapaklarına bastırıyor, çok terlemiş gibi hızlı hareketlerle yüzünü ve alnını siliyordu. Konuklardan birisi kıpırdasa, öksürse, ya

da ayaklarını sürtse pansiyonerimiz kendinden beklenmeyen sert bir çıkış yapıyor:

— Ş—şşş! diyordu.

Ninem susunca o, coşkunlukla fırladı yerinden. Ellerini, kollarını sallıyor, yerinde fır fır dönüyor ve konuşuyordu:

— Bliyor musunuz, bir harika bu!.. Bunu hemen yazmalı, yitip gitmemesi, nesillere ulaşması için mutlaka yazıya geçirmeli!.. Müthiş bir şey bu. Bizim..

Ağlıyordu, yaşla doluydu gözleri ve o gözler bu yaşlarla yıkanıyordu sanki. Bu görüntü tuhaf, ama çok acı bir şeydi. Mutfağın ortasında gülünç ve beceriksizce zıplayıp duruyor, gözlüklerini takmaya çalışıyor, tel saplarını bir türlü kulağının arkasına geçiremiyordu. Piyotr amca şaşkınlıkla bakıyor, gülümsüyordu. Herkes susmuş onu seyrediyordu. Ninem:

— Hay hay aziz dostum, yazınız! dedi. Bence hiç bir kötülük yok bunda. Üstelik buna benzer birçoklarını daha bilirim ben...

Pansiyonerimiz büyük bir coşkuyla haykırıyordu:

— Hayır, hanımefendi, bunu, mutlaka bunu! Bu müthiş bir Rus öyküsü...

Birdenbire durdu mutfağın ortasında, dona kaldı. Sağ kolunu sallıyarak yüksek sesle bağırmaya başladı tekrar. Titreyen sol elindeyse gözlüklerini tutuyordu. Ayağını yere vura vura konuştu, konuştu. Hep aynı sözleri tekrarlayıp duruyordu:

— Evet efendim evet, başkasının vicdanına göre yaşanmaz!...

Sesi kısılınca sustu, teker teker hepimizi gözden geçirdi ve bir suçlu gibi başını eğerek çıkıp gitti.

Orada kalanlar birbirine bakarak gülümsediler.

Ninem ocağın kuytu bir yerine çekilerek derin derin içini çekti.

Petrovna kırmızı ve kalın ddaklarını avcuyla silerek sordu:

— Darıldı galiba?

— Hayır, dedi Piyotr amca, kendi hali öyle onun...

Ninem ocaktan indi, hiç konuşmadan semaveri ısıtmaya koyuldu.

Piyotr amca kendinden emin:

— Baylar hepsi de böyle kaprislidir! dedi.

Valey suratını asarak homurdandı:

— Bekâr bir adam her zaman budalalık yapar!

Gülüştüler. Piyotr amca:

— Ağladı bile, dedi. Besbelli turna balığıymış bir zamanlar şimdi ise ancak bir çamça balığı...

Canım sıkılmaya başladı; anlamadığım bir keder kapladı içimi. Horoşeye Delo çok şaşırtmıştı beni. Yaşlarla dolan gözlerini hiç unutamıyor, acıyordum ona.

Geceyi dışarda geçirdi, eve ertesi günü, ancak öğleden sonra sessiz ve üstü başı buruşmuş bir halde döndü. Hepimizden utandığı apaçık görünüyordu.

Suç işlemiş bir çocuk gibi nineme:

— Bana darıldınız değil mi? diye sordu. Çok gürültü ettim dün.

— Ne diye darılacak mışım size?

— Şey, işte karıştığım, çok konuştuğum için...

— Üzülmeyin, kimseyi gücendirmediniz siz.

Ninemin ondan çekindiğini hissediyordum. Yüzüne bakmıyor, her zamankinden yavaş bir sesle konuşuyordu.

Horoşeye Delo iyice yaklaştı ve şaşılacak bir sadelikle:

— Biliyor musunuz? dedi. Korkunç derecede yal-

nızım; hiç kimsem yok! Konuşacak hiç kimsem!... Susar, susar; birdenbire içi dolar, patlayıverir insan... Taşla, ağaçlarla bile konuşmaya razı olur...

Ninem biraz yana çekildi:

— Evlenseydiniz ya...

Horoşeye Delo yüzünü buruştuıdu.

— Eh!.. diye bağırdı ve eliyle ümitsizliğini gösteren bir hareket yapıp uzaklaştı.

Ninem kaşlarını çatarak baktı arkasından, enfiyesinden bir tutam çekti ve sert bir çıkışla bana:

— Uzak dur ondan, dedi, yanına gitme! Nasıl bir adam olduğunu Allah bilir.

Ama o yeniden kendine çekmişti beni.

«Korkunç derecede yalnızım!» dediği zaman yüzünün değişişini, yıkılışı görmüştüm. Bu sözlerde beni etkileyen, kalbime dokunan bir şeyler vardı. Onu aramaya gittim.

Odasının avluya bakan penceresinden içeriye bir göz attım, boştu. Sahibi gibi garip, gereksiz, gelişigüzel şeylerle doldurulmuş bir kilere benziyordu. Bahçeye gittim; orada, yanmış hamamın yanındaki çukurun içinde buldum onu. İki büklüm olmuş, elleri ensesinde, dirseklerini dizlerine dayamış, kollarıyla yüzünü gizlemiş, yarı yanmış bir kirişin ucunda rahatsız bir şekilde oturuyordu. Kiriş toprağa gömülmüştü. Sadece kömürleşmiş ucu kuru pelin, ısırgan otu ve dulavrat otları arasında sipsivri kalmıştı havada. Böyle rahatsız bir şekilde oturuşunu görünce ona karşı duyduğum yakınlık daha da arttı.

Uzun bir süre farketmedi beni. Puhu kuşunun kör gözlerini andıran bakışları bir noktaya saplanmıştı. Sonra birdenbire kızgınmış gibi sordu:

— Beni çağırmaya mı geldin?

— Hayır.

— Peki, ne arıyorsun burada?

— Hiç, öyle geldim işte.

Gözlüğünü çıkardı, kırmızı siyah lekelerle dolu mendiliyle sildi.

— Hadi, gel yanıma!..

Yanına oturduğumda sıkıca sarıldı omuzlarıma.

— Otur bakalım, dedi. Konuşmadan oturalım, kabul mü? Öylesi daha iyi çünkü. Söyle bakalım, inatçı mısın sen?

— Evet.

— İyi iş!

Konuşmadan oturduk. Akşam sessiz ve yumuşaktı. Herşeyin saatten saate yoksullaştığı, çeşitli renklere bürünerek sararıp solduğu sonbaharın ilk ve sıcak günlerinin hüzünlü akşamlarından biriydi. Toprak; zengin yaz kokularını tüketmiş, soğuk bir nem kokusu yayıyordu. Hava tuhaf bir şekilde saydamdı. Kızıla çalan gökte alacakargaların telaşlı uçuşları insanda üzüntülü düşünceler uyandırıyordu. Herşey derin bir sessizliğe gömülmüştü. En ufak bir ses; kuşların ya da yere düşen bir yaprağın hışırtısı bile insana kuvvetli geliyor, korkudan irkilmesine neden oluyordu. Ardından herşey derin bir sessizliğe gömülüyordu tekrar.

En temiz ve en parlak duygular böyle anlarda doğar. Ama onlar örümcek ağı gibi öyle ince ve öyle parlaktırlar ki, sözcükler onları anlatmada güçsüz kalır Bu düşünceler hemen doğar, ruhu kederle yakar, okşar, kuşkuyla doldurur, düşen yıldızlar gibi kaybolurlardı hemen. O zaman ruh kaynar, yaşam boyunca sürecek olan şeklini alır, gerçek yüzü ortaya çıkar.

Horoşeye Delo'nun sıcacık böğrüne yapışmış,

nunla birlikte elma ağaçlarının karanlık dalları arasından kırmızı gökyüzüne bakıyordum. Keten kuşlarının telaşlı uçuşlarını izliyor, soka kuşlarının dulavrat otlarının kuru başlarını didikleyerek kekremsi tohumlarını çekişlerini, kırlardan kopup gelen al kenarlı, mavimsi bulutların yaklaşısını seyrediyordum. Bulutların altındaysa kargalar mezarlıktaki yuvalarına doğru ağır ağır uçuyorlardı. Her şey güzel, nedense herzamankinden daha kolay anlaşılır ve daha yakındı insana.

Bazan Horoşeye Delo derin derin iç geçirdikten sonra soruyordu:

— Güzel değil mi? İşte böyle kardeşim!.. Hissediyor musun havanın nemini? Üşüyor musun?..

Gökyüzü kararmaya başlar, çevrede herşey koyulaşıp nemli bir loşluğa dalardı.

— Eh bu ,kadarı yeter, hadi gidelim artık! dedi Bahçenin kapısı önünde durdu ve yavaş bir sesle:

— Ninen çok iyi bir kadın, dedi. Havayı kuvvetle çekti içine:

— Oh, kutsal toprak!...

Gözlerini kapadı, gülümseyerek yavaş, ama açık bir sesle ezberlediği şu parçayı okudu:

Ulu Tanrının ona verdiği bir cezaymış,
Kötü buyruklara hiç boyun eğmemeliymiş.
Vicdansız kişilerin, merhametsiz beylerin,
Halkına acımayan, kanun hak yiyenlerin,
Gücüne sığınarak kötülük yapmak günah.

— Bunları aklında çok iyi tut dostum!

Beni öne iterek sordu:

— Yazmayı biliyor musun?

— Hayır.

— Öğren... Öğrendiğin zaman da ninenin söyle-

diklerini yaz. Sana çok yararlı olacaktır ilerde sana bunlar.

Artık arkadaş olmuştuk. O günden sonra Horoşeye Delo'nun yanına istediğim zaman gidiyor, paçavralarla dolu sandığın üzerine oturup kurşun eritişini, bakır ısıtışını zevkle seyrediyordum. Demir levhaları ısıttıktan sonra küçük bir örs üzerinde güzel saplı bir çekiçle dövüyordu. Çalışırken raspa, çeşitli eğeler, zımpara ve iplik kadar ince bir testere kullanıyordu. Çok hassas pirinç terazisiyle bir şeyler tartıyordu. Kalın, beyaz kâselere çeşitli eriyikler döküyor, bunlardan çıkan dumanı dikkatle izliyordu. Odanın içini keskin bir koku kaplıyordu. Yüzünü buruşturuyor, kalın bir kitaba bakıyor, kırmızı dudaklarını ısırarak bir şeyler mırıldanıyor, ya da kısık bir sesle şarkı söylüyordu:

«Oh, Saron gülü...»

— Nedir o yaptığın?

— Bir şeyler işte...

— Nasıl bir şeyler?

— Ha, hı, bak dostum, senin anlayacağın bir şekilde söylemesini beceremiyorum. Görüyorsun...

— Dedem senin için, belki de sahte para basıyor, diyor.

— Deden mi? Hımm, amma da saçmalamış ha! Para, dostum, para önemsiz bir şey benim için...

— Ama ekmek almak için para gerekli.

— Haklısın! Öyle ya, ekmek almak için para gerekli. Doğru...

—Gördün mü?.. Et için de...

Tabii, sığır eti için de gerekli para...

Hoş bir şekilde gülmeye başladı. Bir kedi yavrusuymuşum gibi kulağımın arkasını gıdıkladı.

— Sevgili dostum, hiç tartışamıyorum seninle.

Ne zaman tartışmak istesem sözümü ağzıma tıkayıveriyorsun. En iyisi susalım...

Bazan işini bırakır, gelir yanıma otururdu. Pencereden damın üzerine, otların kapladığı bahçeye, ince ince yağan yağmura, yaprakları dökülmüş çıplak elma ağaçlarına bakardık.

Horoşeye Delo az konuşurdu, ama söylediği çok anlamlıydı. Çoğu kez, dikkatimi herhangi bir şey üzerine çekmek ister, beni dürter, gözünü kırparak gösterirdi.

Avluda dikkate değer bir şey görememiştim o güne dek. Ama onun bu dirsek vuruşları, kısa açıklamalarıyla önemsiz görünen bir çok şey silinmez bir şekilde hafızama yerleşti. Bir gün, bir kedi geçiyordu avludan. Berrak bir su birikintisinin önünde durdu. Suyun içinde kendi aksini görünce vuracakmış gibi ayağını kaldırdı Horoşeye Delo yavaşça:

— Kediler gururlu ve güvensiz olurlar, dedi.

Altın sarısı horozumuz Mamay, bahçenin çitine uçup oraya yerleşmişti. Kanatlarını çırparken az kalsın düşüyordu. Kızdı, boynunu uzattı, öfkeyle ötmeye başladı. Horoşeye Delo:

— General kuruluyor, ama aklı kıt, dedi.

Hantal Valey, yaşlı bir at gibi ağır ağır yürüyordu çamurda. Çıkık kemikli yüzü şişti. Gözlerini kırparak göğe bakıyordu. Sonbahar güneşinin solgun ışığı tam göğsüne düşüyor, çeketinin madeni düğmesini parlatıyordu. Tatar durdu, eğri parmaklarıyla parlayan düğmeyi okşadı.

Horoşeye Delo:

— Adama bak, sanki madalya kazanmış, hayran hayran bakıyor, dedi.

Horoşeye Delo'ya çok çabuk, derinden bağlanmış-

tım. Hüzünlü günlerimde de, sevinçli saatlerimde de onsuz yapamıyordum.

Gerçi susmayı seven bir adamdı, ama konuşmama, aklıma gelen her şeyi söylememe engel olmuyordu. Dedemse her zaman konuşmalarımı keser:

— Yeter kafa patlattığın, şeytan değirmeni!.. diye sert sert azarladı beni.

Nineme gelince, onun yaşamı o denli doluydu ki, başkalarının sözüne kayıtsız kalıyor, dinlemiyordu bile.

—Horoşeye Delo benim gevezeliklerimi her zaman sonuna kadar dikkatle dinler, gülümseyerek uyarırdı beni:

— Amma da yaptın ha dostum! Doğru değil bu söylediğin, uyduruyorsun.

Onun bu kısa uyarmaları her zaman yerinde olurdu ve benim için gerekliydi de. Kalbimden ve aklımdan geçenleri tümüyle görüyor gibiydi. Yersiz sözleri, uydurduğum yalanları önceden sezer, iki tatlı sözle:

— Yalan söylüyorsun! diye keserdi sözümü.

Büyücülük yeteneğini bile bile bir çok kez denemiştim; bir şeyler uydurur, başımdan geçmiş gibi anlatırdım. Biraz dinledikten sonra hayır anlamında başını sallar;

— Uyduruyorsun gene, yalanları kıvırıyorsun dostum, derdi.

— Nereden biliyorsun yalan söylediğimi?

— Ben bilirim...

Ninem Sennoya alanına suya giderken çoğu kez beni de alırdı yanına. Birinde beş kentlinin, bir köylüyü dövdüğünü gördük. Onu yere yatırmışlar, bir köpeğin başka bir köpeği parçalamaya çalıştığı gibi parça-

lıyorlardı sanki. Ninem kovaları saka sırığından yere attı, sırığı sallayarak bana:

— Kaç!.. diye bağırarak adamların üzerine yürüdü.

Korkumdan kaçamadım, arkasından koştum; adamların üzerine taş atmaya başladım Ninem korkusuzca sırığıyla adamlara vuruyor, omuzlarına, başlarına, nereleri rasgelirse darbeler indiriyordu. Başkaları da yardıma geldiler Kentliler kaçtı, ninem de köylünün yaralarını silmeye koyuldu. Yüzü çiğnenmişti; kirli parmağını yırtılmış burun deliğine bastırıyor, inliyor ve öksürüyordu. Parmağının altından ninemin yüzüne, göğsüne kan fışkırıyordu. Ninem hâlâ kentlilerin ardından bağırıyor, bütün vücudu tir tir titriyordu. O görüntüleri anımsadıkça tiksinti duyuyorum şimdi.

Eve döner dönmez Horoşeye Delo'nun yanına koştum ve gördüklerimi anlatmaya başladım. İşini bıraktı, uzun eğesini bir kılıç gibi yukarı kaldırıp dikildi. Gözlüğünün altından dikkatle ve sert sert bakarak sözümü kesti.

— Mükemmel, herşey tamı tamına böyle geçti! Çok güzel...

Gördüklerim beni öylesine sarmıştı ki, sözlerine şaşırmadan konuşmamı sürdürdüm. Beni kucakladı, odanın içinde gezinmeye başladı. Durakladığı zamanlar da:

— Yeter, diyordu, daha fazla anlatmanın gereği yok! Dinle dostum, gereken herşeyi söyledim. Anlıyor musun? Herşeyi!...

Sustum. Sözleri gücendirmişti beni. Şimdi çok iyi anımsıyorum: Biraz düşündükten sonra şaşırarak anlamıştım ki, tam zamanında durdurmuştu beni. Gerçekten herşeyi anlatmıştım.

— Sen dostum, bu gibi olaylar üzerinde pek durma, bunları hatırında tutmanın hiç bir gereği yok, dedi.

Bazan birdenbire öyle sözler söylüyordu ki, yaşamın boyunca unutamadım onları. Bir gün, Novaya sokağındaki düşmanım kabadayı Klüşnikov'dan söz ediyordum. Şişman, koca kafalı bir oğlandı. Dövüşte ne ben onu yenebiliyordum, ne de o beni. Horoşeye Delo sözlerimi büyük bir dikkatle dinledikten sonra:

— Saçma bir şey bu, dedi. Bu şekildeki kuvvet, gerçek kuvvet değildir: Gerçek hareketlerin hızındadır. Ne kadar çeviksen, o kadar kuvvetlisin, demektir. Anladın mı?

Hemen ertesi pazar, yumruklarımı daha hızlı hareket ettirmeye çalıştım ve kolaylıkla yendim Klüşnikov'u. Bu olay, dostumun sözlerine karşı daha dikaktli olmamı sağladı.

— Esas sorun, işin neresinden tutacağını bilmektir, anlıyor musun? Bu da çok zor bir şeydir.

Hiç bir şey anlamamıştım bu sözlerden, ama ellimde olmadan bu ve buna benzerleri hep aklımda tutuyor; unutamıyordum. Bu sözlerin sadeliğinde bile cansıkıcı ve gizli bir şeyler vardı: «Neresinden tutacağını bilmek...» bir taşı, bir parça ekmeği, fincanı, çekici tutabilmek için hiç bir özel yetenek gerekmiyordu ki!

Ev halkının Horoşeye Delo'ya karşı sevgisi gittikçe azalıyordu. Neşeli kiracımızın uysal kedisi bile, herkese yaptığı gibi onun dizlerine tırmanmıyor, en tatlı çağırışlarına bile aldırış etmiyordu. Bu umursamazığı için ben de onu dövüyor, kulağını çekiyordum. Dostumdan korkmaması, çekinmemesi için hemen hemen ağlayarak kandırmaya çalışıyordum onu.

— Üstüm başım asit kokuyor, kedi bunun için ya-

naşmıyor bana, diye açıklamaya çalışıyordu. Ama bunun gerçek olmadığını biliyordum ben. Ninem dahil herkes, pansiyonere karşı düşmanca davranıyor, hepsi de kendine göre bu düşmanlığının nedenini açıklıyordu. Hepsi de hareket dolu, yanlış sözlerdi aslında.

Ninem öfkeyle:

— Neden dikilip duruyorsun o herifin yanında? diye soruyordu. Kimbilir neler öğretiyordur sana? .

Dostumun yanına her gidişimi öğrenen kızıl kokarca suratlı dedemse bunun için korkunç bir şekilde döverdi beni. Tabii Horoşeye Delo'ya, kendisiyle dostluğumu yasakladıklarını söylemezdim ama, evdekilerin ona karşı bütün davranışlarını açıkça anlatırdım.

— Ninem senden korkuyor, büyücü diyor sana. Dedemse senin bir Allah düşmanı ve insanlar için büyük bir tehlike olduğunu söylüyor...

Sinek kovalıyormuş gibi salladı başını. Tebeşiri andıran yüzünde pembeleşen bir gülümseme belirdi. Birden kalbimin daraldığını, gözlerimin kararduğını hissettim

— Ben, dostum, herşeyin farkındayım!.. dedi yavaşça. Canım kardeşim, hazin bir şey bu değil mi?

— Evet.

— Hazin, çok hazin...

Sonunda, bizleri bırakıp gitmesini zorunlu kıldılar onun.

Bir gün, sabah çayından sonra yanına gitmiştim. Yere oturmuş, «Saron gülü» şarkısını söyleyerek eşyalarını sandıklara yerleştiriyordu.

— Artık vedalaşacağız dostum, dedi, gidiyorum...

— Neden?

Dikkatle baktı bana.

— Bilmiyor musun? Oda annem için gerekliymiş...

— Kim söyledi bunu sana?

— Deden...

— Yalan söylüyor!

Horoşeye Delo elimden tutarak kendine doğru çekti beni ve yanına yere oturttu.

— Kızma! dedi. Senin geldiğini, fakat bana söylemediğini düşünmüştüm ben de. Hiç de doğru bulmamıştım...

Canım sıkılıyor, üzülüyordum.

Fısıltıyı andıran bir sesle:

— Dinle beni dostum, dedi gülümseyerek, hani bana gelmemeni söylemiştim bir gün, anımsıyor musun?

Başımla onayladım.

— Bana gücenmiştin değil mi?

— Evet ben seni gücendirmek için söylememiştim onu. Dost olursak, sizinkilerin bunu kabul etmeyeceklerini, seni paylaşacaklarını biliyordum. Sen de gördün ya...

Benimle aynı yaşta bir çocuk gibi konuşuyordu. Bu sözlerine çak sevinmiştim. O anda bana öyle geldi ki, onu çoktan, daha o zaman anlamıştım; öyle de söyledim:

— Çoktan, daha o zaman anlamıştım seni...

— Gördün mü? Böyledir bu dostum, herşeyde bu yüzden oldu.

Dayanılmaz bir şekilde kalbim sızlamaya başladı.

— Neden kimse sevmiyor seni burada?

Beni kucakladı, bağrına bastı ve gözünü kırpıştırarak:

— Bir yabancıyım ben, bir elim, onlar gibi değilim, anlıyor musun? İşte bunun için sevmiyorlar beni,

istemiyorlar, diye karşılık verdi. Ne diyeceğimi bilmiyor, sadece kolunu çekeliyordum.

— Kızma! diye tekrarladı ve fısıldayarak kulağıma ekledi: Ağlamanın da hiç bir gereği yok...

Gözlüğünün bulanık camları altından sessiz gözyaşları süzülüyordu.

Sonra her zamanki gibi, ara sıra karşılıklı tek tük sözcüklerle konuşarak uzun bir süre sessiz sedasız oturduk.

Akşam, gülerek vedalaştı herkesle, beni sıkıca bağrına bastıktan sonra gitti. Sokağa çıktım ve tekerlekleri donmuş çamur tümseklerini eze eze yürüyen arabasının içinde sarsıla sarsıla uzaklaşmasını izledim. Ninem gidişinden hemen sonra pis odayı yakayıp temizlemeye başladı. Kasten odanın içinde dolaşıyor, çalışmasına engel oluyordum.

Ninem bana çarptıkça,

— Çekil ayağımın altından! diye bağırıyordu.

— Neden kovdunuz onu?

— Biraz daha konuşursan seni...

— Hepiniz aptalsınız!

Islak paçavrayla saldırdı üzerime. Bir yandan vuruyor, bir yandan bağırıyordu:

— Çıldırmışsın sen, haylaz çocuk!...

Sözlerimi düzelttim:

— Sen değilsin ama, diğerlerinin hepsi aptal!

Düzeltmem de yatıştırmadı onu.

Akşam yemeğinde dedem:

— Hele şükür! dedi. Onu her gördüğümde: «Ah, bir an önce kovmalı şu herifi!» diye düşünürdüm.

Hırsımdan kaşığımı kırdım ve gereken şekilde cezalandırıldım.

Öz ülkesinde yabancı, ama o ülkenin en iyi insan-

ları olan sayısız kişilerden ilkiyle olan dostluğum böyle sona erdi.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Çocukluğumda, birçok küçük, basit ve silik insanların, tıpkı arılar gibi, yaşam üzerindeki bilgi ve düşüncelerinin balını getirip bıraktıkları bir kovan gibiydim. Onlardan her biri ellerinden gelen bütün cömertlikleriyle ruhumu zenginleştiriyorlardı. Çoğu kez kirli ve acıydı bu bal, ama her bilgi ne de olsa bir baldı.

Horoşeyo Delo'nun gidişinden sonra Piyotr amcayla arkadaşlık kurdum. Dedeme benziyordu; onun gibi kuru, düzenli, temiz, ama boyu daha kısa ve ufak tefekti. Şakacıktan yaşlı kılığına girmiş bir yeniyetmeye benziyordu. Yüzü, ince deri sicimlerinden örülmüş bir kalbura benziyordu. Bu örgülerin arasında, akları sarıya çalan gülünç ve canlı gözleri, tıpkı kafesteki kanaryalar gibi zıplayıp dururdu. Kırçıl saçları kıvrım kıvrım, şakalı lüle lüleydi. Pipo içerdi; dumanı da saçıyla aynı renkte, kıvır kıvır çıkardı. Konuşması da karmakarışık ve bir takım tekerlemelerle süslüydü. Vızıldayan sesinde hoş bir tatlılık vardı, ama bana, daima herkesle alay ediyormuş gibi gelirdi.

— Seneler öncesi sevgili hanımım kontes Tatyan[1] Lekseyevn'a bana: «nalbant ol,» dedi. Ama bir süre sonra «bahçıvana yardım et,» buyruğunu verdi. Peki, dedik... Köylü doğmuşuz bir kere; ne yapsan, ne etsen kimseye yaramazsın. Bir başka sefer; «Petruşka, ba-

(1) Tatiyana'yı yanlış olarak söylüyor.

lık avlamalısın!» dedi. Benim için hava hoş, balık da avlarız. Yalnız, tam işe alışmış, tadına varmıştım ki, balıklara da veda ettik. Arabacı olarak kente gönderildik, haracımızı da ödemeliydik tabii. Eh, ne diyeceksin, arabacı ol, dediler; onu da yaptık. Hanımefendimin bunu da değiştirmeye karar vereceği sırada özgürlük çıkageldi ve atımın yanında kaldım. İşte böyle kontesin yerini o tutuyor şimdi.

Atı yaşlıydı, beyaz üzerine renk renk lekelerle dolu bir derisi vardı. Sanki sarhoş bir boyacı, çeşitli boyalarla boyamaya başlamış da bitirememiş gibiydi. Ayakları çıkıktı; baştanbaşa paçavradan dikilmişe benziyordu. Şişkin damarlarla, tüyleri dökülmüş derisinin gövdesine bağladığı kemikli kafası hüzünle yere eğilmiş, gözleri bulanmıştı. Piyatr amca ona iyi bakar, hiç dövmez ve «Tanka» diye çağırırdı.

Dedem bir gün ona:

— Ne o Piyotr? diye sordu, bir hayvana hıristiyan adı mı taktın sen?

— Asla Vasilyi Vasilyev diye cevap verdi, asla saygıdeğer dostum! Hıristiyanlarda Tanka diye bir ad yoktur. Tatyana vardır sadece.

Piyotr amcanın da okumuşluğu vardı. Din kitapları üzerine epey bilgiye sahipti. Dedemle azizler arasında hangisinin daha kutsal olduğunu tartışırlardı. Eski zaman günahkârlarını birbirinden daha sert eleştirirlerdi. En çok saldırılarına uğrayan da Abeşelom'du. Ara sıra imla üzerine de tartışırlardı. Bazı dualarda sloven dilinde hangi sözlerin telaffuzunun doğru olup olmadığı üzerinde bir türlü anlaşamıyorlardı.

— Bana göre başka, sana göre başka, diyerek dedem mosmor kesilir, kızar, Piyotr amcanın telaffuzunu taklit ederek onu kızdırırdı.

Öteki de piposunun dumanına bürünür, inleyen bir sesle:

— Ya senin söylediklerin, benimkilerden daha mı iyi? Onların Tanrı için daha makbul olacağını hiç sanmıyorum. Senin duanı dinlerken Allahın: «İstediğin kadar dua et, yine de beş para etmezsin.» diye düşünmediği ne malûm? diye sorardı.

Dedem yeşil gözlerinden kıvılcımlar saçarak:

— Leksey, defol buradan! diye hiddetle bana bağırırdı.

Piyotr düzen ve temizliğe çok düşkündü. Avludan geçerken gözüne ilişen yonga, kiremit parçası, kemik gibi şeyleri ayağıyla bir kenara fırlatır, ardından da:

— Hem gereksiz şeyler hem de ayağımıza dolaşırlar! diye birine sitem edermiş gibi söylenirdi. Konuşkan bir adamdı hoş sohbet ve neşeli görünürdü, ama bazan gözleri kanlanır, donuklaşır, bir ölününki gibi sabitleşirdi. Böyle olduğu zamanlar karanlık bir köşeye büzülür, somurtarak tıpkı dilsiz yeğeni gibi sessiz sedasız otururdu.

— Nen var Piyotr amca? diye sorardım.

Boğuk ve sert bir sesle:

— Çekil! derdi.

Sokağımızdaki evlerden birine, alnı şiş ve çok garip alışkanlıkları olan bir bey yerleşmişti. Bayram günlerinde pencerenin önüne oturur, saçma dolu çiftesiyle köpeklere, kedilere, tavuklara, kargalara, hatta ve hatta hoşuna gitmeyen kişilere ateş ederdi. Bir gün, Horoşeye Delo'nun böğrüne bir avuç av saçması boşaltmıştı. Saçmaları deri çeketi delememiş, sadece bir kaç tanesi cebine düşmüştü. Dostumun, gözlüğünün altından mavimtrak saçma taneciklerini nasıl incelediğini, hemde büyük bir dikkatle incelediğini hâlâ anım-

sıyorum. Dedem, beyi şikâyet etmesi için çok zorlamış, ama o, saçmaları mutfağın bir köşesine atarak:

— Değmez, demişti.

Başka bir günde dedemin ayağına boşalttı tüfeğini. Dedem kızdı ve mahkemeye dilekçe verdi. Sokakta ondan zarar görenlerden tanık toplamaya başladı. Ama bey koyboluverdi ortalıktan.

Sokakta ne zaman silâh sesi duyulsa Piyotr amca eğer evdeyse, aceleyle bayramlık, büyük siperli, soimuş kasketini kırçıl kafasına geçirir, sokağa fırlardı. Orada, ellerini arkasında, bir horoz kuyruğu gibi yukarı kaldırdığı kaftanının altında bağlar, göbeğini öne çıkarır, yaya kaldırımdan ağır ağır bir aşağı bir yukarı dolaşırdı. Bütün gün kapı önünde dururduk biz de. Pencerelerinden subayın morumsu yüzüyle karısının başı görünürdü. Betleng'lerin de avlusundan birkaç kişi çıkardı. Yalnız Ovsiyannikov'un gri, sessizliğini koruyan evinden kimseler görünmezdi.

Bazan Piyotr amcanın gezintileri boşuna olurdu. Herhalde avcı, ateş etmeye değmez bir av sayardı onu. Ama bazan da çiftesi «güm—gümmm!» diye ardı ardına gürlerdi. O zaman Piyotr amca adımlarını sıklaştırmadan yanımıza gelir, memnun bir tavırla:

— Eteğime çarptı! derdi.

Birinde saçmalar omuzuyla boynuma girdi. Ninem iğne ile çıkarırken çıkıştı Piyotr amcaya:

— Deli misin sen, ne uyuyorsun bu yabani ayıya? Ya gözüne gelseydi saçmalar ne olacaktı?

Piyotr amca küçümseyen bir tavırla sözcükleri uzata uzata:

— Yo-o, asla! diye karşılık verirdi. İnan Akulina İvanna, beş para etmez nişancılığı herifin...

— Ne diye eğlendiriyorsn onu sanki?..

— Ben mi? Ben mi eğlendiriyorum onu? Onu kızdırmaktan, deli etmekten büyük bir zevk alıyorum...

Çıkarılan saçmaları avucunun içinde incelerken:

— Beş para etmez nişancılığı, diye tekrarladı. Bir zamanlar patronum kontes Tatyan Lekseyevna'nın yanında bir süre için kocalık görevinde bulunan — çünkü uşak değiştirir gibi koca değiştirirdi — Mamont İlyiç adında bir subay vardı. Görecektiniz, ne yaman nişancıydı o! Hem de kurşun atardı büyükanne kurşun, başka şey değil! Aptal İgnaşka'yı şöyle kırk adım kadar uzaklığa diker, beline bacakları arasından sarkacak bir şekilde bir şişe bağlardı İgnaşka bacaklarını açar, aptal aptal gülerdi. Mamont İlyiç nişan alır, bumm! Paramparça olur şişe. Nişancı öylesine derim ben işte. Ama birinde İgnaşka'yı at sineği mi sokmuştu da kıpırdanmıştı. Kurşun da dizine, tam diz kapağına saplandı. Doktor çağırdılar; o da hemen uçurverdi ayağını! Tamam mı? Ayağı toprağa gömdüler.

— Ya aptala ne oldu?

— Ne olacak, hiç! Aptal olana ne bacak ne de kol gerekli. Aptallığıyla doyurur karnını zaten. Aptalı herkes sever, çünkü kimseye zararı dokunmaz onun. Ne demiş atalarımız: «Yazıcıyla sorgucu aptalsa zararsızdır.»[1]

Böyle öyküler şaşırtmazdı ninemi; kendisi de buna benzer bir çoğunu bilirdi. Ama bir parça da olsa korkutuyordu beni. Piyotr amcaya:

— Bu bey herhangi bir kimseyi öldürebilir mi? diye sordum.

— Niye öldüremesin? Öldü-re-bilir! Onlar

(1) Bir Rus atasözü.

birbirlerini bile vuruyorlar. Tatyan Leksevna'ya bir süvari gelmişti. Mamont'la kavgaya tutuştular. İkisi de tabancalarını kaptıkları gibi parka gittiler. Orada havuzun kenarındaki yolda süvari pat dedirtti tabancasına ve Mamont'un tam karaciğerine bir kurşunu yerleştiriverdi. Mamont mezarlığı, süvari de Kafkasya'yı boyladı. İşte böyle, onlar kendi kendilerini bile temize havale ediyorlar. Vurulan köylü olduk sonra söz konusu bile edilmez. Hele şimdi adamlar beylerin malı olmaktan çıktılar ya, hiç acımazlar artık. Eh, eskiden kendi malları olduğu için pek kıyamazlardı.

Ninem:

— O zaman da pek acıdıkları yoktu, dedi.

Piyotr amca kabullendi:

— Doğru, kendi malları, ama hiç birinin ciğerine beş para vermezlerdi.

Piyotr amca bana karşı yumuşaktı. Büyüklerle konuştuğundan daha içten ve bakışlarını kaçırmaksızın konuşurdu. Gine de onda hoşuma gitmeyen bir şeyler vardı. Sevdiği reçelden herkese ikram ederken en çok benim ekmeğime sürerdi. Kentten bana tatlılar getirir, her zaman acelesiz ve ağırbaşlı sohbet ederdi.

— Eee, ne olmak istiyorsun bakalım, küçük beyim? Asker mi, memur mu?

— Asker.

— İşte bu iyi. Şimdi kolaylaştı askerlik. Papaz olmak da fena değil ya! Ara sıra «Tanrım bize merhamet eyle» demekten başka işleri yoktur. Hatta papazlık askerlikten de kolay. Ama en iyisi balıkçılık. Balıkçı olmak için hiç bir bilgiye gerek yok, el alışkanlığı olsun yeter!

Balıkların yem önünde dönmelerini; levreklerin,

kefallerin, çapa balıklarının oltaya takıldıktan sonraki çırpınmalarını komik bir şekilde taklit ederdi.

Beni avutmak ister gibi:

— Deden seni dövdüğü zamanlar kızıyorsun ona, derdi. Ama küçük beyim kızman yersiz çünkü seni akıllandırmak, uslu bir çocuk yapmak için dövüyorlar. Hem senin yediğin dayak da dayak mı ki? Şu benim hanımefendi Tatyan Leksevna var ya, öyle bir dayak atardı ki öf... deme gitsin. Onun, Hristofor adında sırf bu iş için tutulmuş özel bir adamı vardı. İşinin de öyle ustasıydı ki ancak o kadar olur. Komşu çiftlik sahiplerinin bile benim kontesime: «Sayın Tatyan Leksevna, ne olur Hristofor'a izin verin, adamlarımıza biraz dayak atsın» diye yalvarırdı, o da gönderirdi tabii.

Piyotr amca, hanımının, üzerinde beyaz tül elbisesi, başında şaffaf başörtüsüyle sütunlu taraçadaki kırmızı koltuğunda oturuşunu, Hristofor'un da onun önünde kadın, erkek adamlarına dayak atışını bütün ayrıntılaryla anlatırdı.

— Şu Hristofor küçük beyim, Riyazan'lıydı, ama çingeneye ya da Ukrayna'lıya benzerdi. Suratıysa maviydi; sakalını traş ederdi. Aptal mıydı, yoksa kendisine fazla bir şey sorulmasın diye aptal görünmeye mi çalışırdı bilmiyorum. Bazan mutfakta bir bardağa su doldurur; sinek ya da hamamböceği gibi bir böcek yakalayıp suya batırmaya çalışır, uzun uzun uğraşırdı. Koynundan çıkardığı bir biti...

Bu ve buna benzer öyküleri çok iyi biliyordum artık; ninem ve dedemden çok dinlemiştim. Başka başka olmalarına rağmen hepsi de çok benzerdi birbirine; işkence yapılır, alay edilir, sürgüne gönderilirdi insanlar. Bu tür öykülerden bıkmıştım, dinlemek istemiyordum. Arabacıya da:

— Başka bir şeyler anlat! diye yalvarırdım.

Yüzünün bütün kırışıklıklarını ağzının etrafına toplar, sonra gözlerinin hizasına kaldırır,

— Peki, açgözlü, işte sana başka bir öykü: diye başlardı. Bir ahçı vardı bizde...

— Kimde?

— Kontes Tatyan Lekseyevna'da.

— Niye Tatyan diyorsun ona? Erkek mi ki?

İnce bir sesle gülerdi:

— Bir hanımefendiydi tabii, ama bıyıkları vardı. Ufak, siyah bıyıkları... Siyah almanlardandı; arap gibi birşeydir onlar. İşte onun bir ahçısı vardı. Pek gülünç bir öyküdür bu...

Şuydu gülünç dediği öykü: Bir gün börek pişirmiş ahşı, ama bozmuş. Ceza olarak bir oturuşta hepsini yemek zorunda bırakmışlar onu. Yemiş ve hastalanmış.

Kızmıştım.

— Hiç de gülünç değil!

— Öyleyse gülünç olan neymiş, sen söyle bakalım?

Bilmiyorum...

— Sus öyleyse!

Ardından yine sıkıcı bir şey gevelemeye başlardı.

Bayramlarda dayıoğullarım; üzgün ve tembel Saşa Miyayilov ile titiz ve bilgiç Saşa Yakovov bizi ziyarete gelirlerdi. Bir gün üçümüz yapıların çatısında dolaşırken Betleng'lerin avlusunda evin kürklü, yeşil redingotlu beyini gördük. Adam, duvar dibindeki bir odun yığınının üzerine oturmuş, köpek yavrularıyla oynuyordu. Küçük, dazlak, sarı kafası açıktı. Dayıoğullarımdan biri, köpek yavrularından birini çalma-

mızı önerdi. Hemen çok orjinal bir hırsızlık planı düzenledik. İkisi Betleng'lerin sokak kapasına gidecekler, ben beyi korkutmaya çalışacağım. Adam korkup kaçtıktan sonra onlar avluya dalıp köpek yavrusunu kaçıracaklar...

— Nasıl korkutacağım onu? diye sordum.

— Dazlak kafasına tükür, dedi biri.

Bir insanın kafasına tükürmenin günahı çok mu büyüktü acaba? Ben, insanlara bundan çok daha kötü şeyleri yapıldığını çok duymuş, görmüştüm. Herhalde büyük olmamalıydı günahı. Üzerime aldığım görevi kuşkusuz en iyi şekilde yerine getirdim.

Ardından müthiş bir gürültü koptu. Avlumuzu Betleng'in evinden çıkan kadınlı erkekli küçük bir ordu ele geçirdi. Başlarında genç ve güzel bir subay bulunuyordu. Suçun işlendiği anda ortaklarım, yaptığım yaramazlıktan hiç haberleri yokmuşcasına sokakta uslu uslu gezindiklerinden dedem dayağı yalnız bana attı. Bu sonuçtan Betleng'lerin ev halkı çok memnun kalmıştı.

Dayağı yedikten sonra mutfakta, ranzada yatarken yanıma bayramlık giysilerini giyinmiş Piyotr amca tırmandı. Çok neşeliydi.

— Mükemmel küçük beyim, diye mırıldandı, iyi düşünmüşsün! Çoktan haketmişti bu kart teke. Tükür onlara, tükür! Çürük kafasına bir de okkalı taş yapıştırsaydın daha iyi olurdu!

Beyin yuvarlak, saçsız, çocuksu yüzü hâlâ gözümün önündeydi. Küçük elleriyle sarı dazlak kafasını silerken bir köpek yavrusu gibi yavaş ve acıklı bir sesle inim inim inlemesini unutamıyordum. Kimsenin yüzüne bakamayacak derecede utanç duyuyor; dayılarımın oğullarından nefret ediyordum. Ama arabacının

karşımda duran buruşuk ve titrek yüzü herşeyi unutturdu. O anda karşımda duran yüzü, dedemin bana dayak atışı sırasındaki gibi iğrenç ve korkunçtu.

Ellerimle ayaklarımla ittim Piyotr'u.

— Çekil yanımdan! diye bağırdım.

Kıs kıs gülmeye başladı, gözlerini kırparak ranzadan aşağı indi.

O günden sonra konuşmadım onunla. Kaçıyor, aynı zamanda birşeylerin olmasını bekliyormuşum gibi arabacıyı kuşkuyla gözlüyordum.

Beyle olan olayı bir başkası izledi.

Ovsiyannikov'ların sessiz evi uzun zamandır ilgilendirmekteydi beni. Öyle sanıyordum ki, bu gri evin içinde tıpkı masallardaki gibi bambaşka bir dünya gizlenmektedir.

Betleng'ler hareketli ve neşeli bir yaşam sürdürüyorlardı. Bir çok güzel kadın vardı. Subaylardan, üniversitelilerden konuklar gelirdi onlara. Gülüşürler, bağrışarak şarkı söyler, çeşitli çalgılar çalarlardı. Evin yüzü bile, içindeki insanlar gibi şendi; pırıl pırıldı pencerelerin camları. Çeşitli saksı çiçeklerinin canlı yeşilliği görünürdü arkalarından. Dedem hiç sevmezdi bu evi, içinde oturanların tümü için «zındıklar, Allahsızlar» derdi. Kadınlarına da çirkin bir ad takmıştı. O adın anlamını Piyotr amca bir gün iğrenç bir şekilde ve isterik bir sevinçle açıklamıştı bana.

Ovsiyannikov'un ciddi ve sessiz eviyse saygı uyandırıyordu dedemde.

Tek katlı, yüksekçe bir evdi bu. Baştanbaşa çimenlik içinde, tertemizdi. Avlunun ortasında, iki direkli sundurmanın altında bir kuyusu vardı. Sokaktan gizlenmek isteniyormuş gibi içerlek yapılmıştı ev. Yerden yüksekte olan kemerli, dar pencerelerinin

donuk camlarını güneş, gökkuşağı rengine boyardı. Avlu kapısının öbür yanında ön cephesi evin aynı olan bir ambar vardı; üç pencereliydi o da. Ama yapma pencerelerdi bunlar; gri renkli duvara tahtalar çakılmış, beyaz boyayla çerçeveler boyanmıştı üzerine. Bu kör pencerelerin görünüşü hiç de içaçıcı değildi. Ambarın genel görünüşü de evin gizlenmek, görünmeden yaşamak isteğini dile getiriyordu. Bütün çiftlikte, boş avlularda, koca kapılı boş samanlıklarda gizli bir küskünlüğü ya da dille getirilmeyen bir gururu anımsatan bir hava vardı.

Bazan avlu içinde, uzun boylu, sakalı traşlı, beyaz bıyığının kılları kirpi tüyü gibi dimdik duran bir ihtiyar topallayarak gezinirdi. Bazı zamanlar da başka biri; uzun favorili, çarpık burunlu bir ihtiyar, uzun kafalı, boz bir at çıkarırdı ahırdan. İnce bacaklı, dar göğüslü at, kendi halinde bir rahibe gibi çevresinde bulunan herşeve boyun kırardı. Topal adam atın sırtına sert bir şaplak indirir, ıslık çalar, hızlı hızlı içini çekerdi. Tekrar karanlık ahıra kapatırlardı atı. Yaşlı adamın bu evden çıkıp gitmek istediğini, ama büyülü olduğu için gidemediğini sanıyordum.

Hemen hemen her gün, öğleden akşama dek avluda üç erkek çocuk oynardı; üçünün de üzerinde birbirinin aynı gri ceketle pantalon, aynı biçimde şapkalar vardı. Üçü de yuvarlak yüzlü, gri gözlüydüler. Birbirlerine öyle çok benziyorlardı ki, ancak boylarından ayırt edebiliyordum.

Tahta duvarın aralığından gözlüyordum onları; varlığımdan habersizdiler. Görmelerini, tanımalarını istiyordum beni. Hiç kavga etmeden neşe ve sevinç içinde bilmediğim oyunları oynamaları hoşuma gidiyordu. Giysileri, birbirlerine karşı davranışları, özel-

likle büyüklerini küçük kardeşlerine, afacan bacaksıza gösterdikleri ilgiyi beğeniyordum. Küçük kardeşleri yere düşünce, herkese yapıldığı gibi ona da gülüyorlardı, ama bu gülüşlerinde hiç bir kötülük yoktu. Hemen kalkmasına yardım ediyorlar, elleri, dizi kirlenmişse mendilleriyle ya da dulavrat otlarının yapraklarıyla siliyorlardı. Peltek peltek konuşan ortanca çocuk:

— Amma da beceriksizsin ha!.. diyordu.

Aralarında hiç kavga etmiyorlar, birbirlerini kandırmıyorlardı. Üçü de çevik, güçlü, yorulmak bilmiyen çocuklardı.

Bir gün ağaca tırmanıp ıslık çaldım. Oldukları yerde durdular, sonra ağır ağır biraraya gelip bana bakarak aralarında bir şeyler konuştular. Beni taşlayacaklarını sandığım için aşağı indim, koynumu, ceplerimi taşla doldurup tekrar ağaca çıktım. Ama üç kardeş, avlunun benden uzak bir köşesinde yeniden oyuna dalmışlardı. Besbelli unutmuşlardı bile beni. Üzüldüm; savaşın ilk önce benim tarafımdan başlatılmasını istemiyordum doğru. Biraz sonra pencereden biri:

— Çocuklar, çabuk eve! diye seslendi onlara.

Karşılık vermeden, sızlanmadan, uysal kazlar gibi ardarda yürüyerek girdiler eve.

Bir çok kez beni de oyunlarına çağırırlar umuduyla tahta perdenin yanındaki ağaca tırmanıp bekledim. Çağırmadılar... Hayalimde ben de katılıyordum oyunlarına. Bazan öyle heyecanlanıyordum ki, bağırıyor, kahkahayla gülüyordum. Üçü birden bakıyor, aralarında konuşuyorlardı. Bozuluyor, hemen iniyordum aşağı.

Bir gün saklambaç oynuyorlardı. Ortancaları ebeydi. Ambarın arkasındaki köşede, elleriyle gözlerini kapamış dikiliyordu. Ağabeyleri çevik bir hareketle

ambarın sundurması altında duran geniş bir kızağa girdi. Küçükse şaşırmış, nereye saklanacağını kestiremiyor, kuyunun etrafında şaşkın şaşkın dolaşıyordu.

Ebe olan ortancaları:

— Bir, iki, diye bağırırken küçük kuyunarına çıktı, ipe sarıldı ve ayaklarını boş kovanın içine soktu. Kova, kuyunun duvarlarına çarpa çarpa gözden kayboldu. İyice yağlanmış çıkrığın sessiz, fakat hızla dönüşünü görünce donakaldım. Olanları çabucak kavradım ve atladım avluya:

Hem koşuyor, hem de:

— Kuyuya düştü!.. diye bar bar bağırıyordum.

Ortanca, kuyuya benimle aynı anda yetişti; ipe yapıştı ve yukarıya çekmeye başladı, elleri sıyrıldı. İpi elinden aldığımda büyüğü yetişti. Kovayı çekmeme yardım ederken:

— Lütfen yavaş!... diyordu.

Çabucak çıkardık küçüğü. Korkmuştu. Sağ elinin parmaklarından kan damlıyordu, yanağı epeyce sıyrılmıştı. Beline kadar ıslak ve yüzü mosmordu. Titriyordu.. Gözlerini alabildiğine açmıştı. Yine de gülümsüyor ve sözcükleri uzata uzata:

— Bir düş-tüüüm ki... diyordu.

Ortanca, kardeşine sarılmış mendiliyle yüzündeki kanı siliyor, o kekeleyen konuşmasıyla:

— Delirmişsin sen, başka bir şey değil, diye söyleniyordu.

Ağabeyleri somurtarak:

— Gidelim artık! dedi. Nasıl olsa saklayamayız...

— Döcevekler mi sizi? diye sordum.

Başıyla evet işareti yaptı, bana elini uzattı:

— Teşekkür ederim, çabuk yetiştin!

Bu iltifata sevindim. Daha ben elimi uzatmadan o ortanca kardeşine döndü.

— Gidelim, dedi, soğuk, alır! Düştüğünü söyler, kuyudan hiç söz açmayız.

Küçük titreyerek:

— Evet, kuyudan söz açmayalım, diye onayladı. Su birikintisine düştüğümü söylerim, tamam mı?

Gittiler.

Herşey öyle bir hızla geçmişti ki, avluya atladığım ağacın dalı hâlâ sallanıyordu. Sararmış bir yaprak düşüyordu üzerinden.

Üç kardeş, bir hafta kadar görünmediler avluda Sonra eskisinden daha büyük bir gürültüyle çıktılar. Büyüğü beni ağacın üstünde görünce dostça:

— Yanımıza gelsene!.. diye seslendi.

Ambar sundurmasının altındaki kızağın kenar oturduk ve uzun süre konuştuk.

— Sizi dövdüler mi? diye sordum.

Karşılığı büyük verdi:

— Öyle bir papara yedik ki!

Bu çocukların da benim gibi dövülebileceklerine bir türlü inanamıyordum. Onların hesabına üzüldüm.

Küçükleri bana:

— Kuşları niçin tutuyorsun sen? diye sordu.

— Güzel ötüyorlar da ondan.

— Ne olur tutma. Bırak diledikleri gibi uçsunlar.

— Olur, bir daha tutman onları.

— Yalnız, önce benim için bir tane tut da, sonra...

— Peki, hangisinden istersin?

— Şu, kafesin içinde güzel güzel ötenden.

— Kanarya istiyorsun demek.

Ortancası:

— Kedi yer onu, dedi. Hem babam da izin vermez.

Ağabeyleri doğruladı:

— Doğru, izin vermez...

— Anneniz var mı sizin?

Büyük;

— Hayır, dedi.

Ortancası tamamladı:

— Var ama başka anne, bizim değil, bizim annemiz öldü.

— Başka anne değil, analık derler ona, dedim.

Büyüğü başını sallayarak:

— Evet; dedi.

Üçü de düşünceye daldı, durgunlaştılar

Ninemin öykülerinden analığın ne demek olduğunu biliyor ve neden durgunlaşıp düşünceye daldıklarını çok iyi anlıyordum. Birbirlerine sokulmuşlar, yumurtadan yeni çıkmış, ayırdedilemeyen üç civciv andırıyorlardı. Cadı bir analığın yalan söyleyerek öz annenin yerini aldığı bir masalı anımsadım ve onlara:

— Sabredin, anneniz geri gelecektir, diye umut vermeye çalıştım.

Büyükleri omuzunu kaldırdı.

— Ölünce de mi? Olmaz öyle şey...

Olmaz mı? Aman Tanrım! Nice ölüler, hatta parça parça doğranmış olanlar bile, üzerlerine biraz zemzem suyu serpilince diriliveriyorlar ya! Birçok ölümlerin Tanrıdan gelen gerçek ölüm değil de, büyücülerin eseri olduğunu bilmiyorlar mı bunlar ?

Ninemden dinlediğim öyküleri büyük bir coşkuyla anlatmaya başladım. Büyük çocuk hep gülümsedi önceleri,

— Biliyoruz bunları, dedi, masal senin anlattıkların.

Kardeşleri ilgiyle dinliyorlardı. Küçüğü dudaklarını sımsıkı kapamış, somurtuk oturuyordu. Ortancaysa dirseğini dizine dayamış, öbür kolunu kardeşinin boynuna dolayıp ona abanarak bana doğru eğilmişti.

Ak bıyıklı, papazınkine benzeyen uzun, kahverengi giysili, başında tüylü kürkten şapkası olan ihtiyarın yanımıza geldiğinde iyice akşam olmuş, kızıl bulutlar çatıların üstünden sarkmaya başlamıştı.

Parmağıyla beni göstererek:

— Kim bu? diye sordu.

Büyük çocuk ayağa kalktı, başıyla dedemin evini göstererek:

Oradan, dedi.

— Kim çağırdı onu?

Çocuklar sesizce çıktılar kızaktan ve bana tekrar uysal kazları anımsatarak eve gittiler.

İhtiyar, omuzlarımdan sıkıca kavrayarak kapıya doğru sürükledi. Ondan korkmuştum. Ağlamak geliyordu içimden, ama adam o kadar geniş ve hızlı adımlarla yürüyordu ki, ağlamama vakit kalmadan kendimi sokakta buldum. Adam kapının önünde durdu, parmağıyla bana doğru uzatarak:

— Bir daha buraya gelme! dedi.

Kızmıştım.

— Senin için gelmiyorum kart şeytan! diye bağırdım.

Uzun eliyle beni tekrar yakaladı. Hem yaya kaldırımında sürüklüyor, hem de başıma bir çekişle vuruyormuş gibi:

— Deden evde mi? diye soruyordu.

Ne yazık ki evdeydi dedem. Başı yukarda, sakalı

öne fırlamış bir durumda, korkunç ihtiyarın karşısına dikildi. Gözlerini, gelenin iki kopeklik gibi yuvarlak ve donuk gözlerine dikerek hızlı hızlı konuştu:

— Annesi burada değil, benim de işim var, ona bakacak, göz kulak olacak kimsemiz yok. Kusura bakmayın albayım...

Albay bütün evin duyacağı kadar bağırdı, bir kazık gibi döndü ve gitti. Beni de biraz sonra avluya, Piyotr amcanın arabasına attılar. Atını çözerken:

— Yine kime çattın küçük beyim? Niye dövdüler seni? diye sordu.

Nedenini anlattığımda kıpkırmızı kesildi.

— Sen de ne diye arkadaş olursun onlarla? dedi. Yılan kumkuması beyzadelerdir onlar. Gördün ya, neler geldi mendeburlar yüzünden başına. Şimdi de sen onları güzelce bir patakla da, gürsünler günlerini!

Uzun uzun söylendi durdu. Yediğim dayak beni çok kızdırdığı için konuşmalarını önceleri onaylayarak dinledim. Ama onun buruş buruş yüzü gitgide nefretimi artırıyor, çocukların suçsuz yere dayak yiyeceklerini anımsatıyordu bana.

— Onları dövmenin gereği yok, dedim. İyi çocuklar hepsi de. Hem hep yalan söylersin sen zaten!

Yüzüme baktı ve birden:

— Defol arabamdan! diye bağırdı.

Yere atladıktan sonra:

— Budala sen de! dedim.

Piyotr amca ardımdan, avlunun içinde koşmaya başladı. Beni yaklamaya çalışırken doğal olmayan bir sesle:

— Budalayım ha? Yalan söylüyorum ha? Gösteririm ben sana!... diye bağırıyordu.

Mutfağın merdivenlerinde ninem göründü, ona sokuldum. Arabacı da yakınmaya başladı:

— Nedir çektiğim bu oğlandan? Ben beş misli büyüğüm ondan, gene de anama avradıma küfrediyor, yalancıya çıkarıyor adamı...

Yüzüme karşı yalan söylenince kendimi kaybeder, şaşkınlıktan aptallaşırdım. Piyotr amcanın söyledikleri karşısında yine öyle oldum ve kendimi toparlayamadım. Ninem kesin bir tavırla:

— Hadi işine Piyotr, dedi, gerçekten bir yalancısın sen. Küfretmedi bu çocuk!

Dedem olsaydı ninemin yerinde, arabacıya inanırdı.

O günden sonra aramızda sesiz, amansız bir savaş başladı.

Bilmeden yapıyormuş gibi bana çarpmaya, dizginlerle vurmaya çalışıyor, kuşlarımı kafesinden salıyordu. Bir gün de kediye yedirdi onları. Nedenli nedensiz, hem de bire bin katarak beni dedeme şikayet ediyordu. Gitgide bana kendi yaşımda, ihtiyar kılığına bürünmüş bir çocuk gibi görünmeye başladı. Ben de onun çarıklarını söküyor, görülmeyecek bir şekilde bağlarını açıyor, yer yer kesiyordum. Piyotr onları giyip bağlarken kopuveriyorlardı. Birinde de şapkasına biber doldurdum; belki de bir saat kadar aksırdı durdu. Genellikle, gücümün yettiğince ondan geri kalmamaya çalışıyordum. Bayram günlerinde gözünü dört açarak beni göz hapsine alırdı. Bir çok kez yasaklanmış olduğu halde küçük beylerle konuşurken yakaladı beni ve hemen dedeme fitnelemeye koştu.

Küçük beylerle dostluğumuz sürüyor ve gün geçtikçe daha çok sarıyordu beni. Dedemin eviyle Ovsi-

yannikov'un çiti arasındaki dar geçitte bir karaağaç, bir ıhlamur, gür bir mürver ağacı vardı. Bu ağacın altındaki çitin içine yarım daire şeklinde bir delik açtım. Kardeşler sırayla, ya ikişer ikişer oraya gelirlerdi. Çömelir, diz üstü oturur yavaş sesle konuşurduk. Albayın bizi yakalamaması için onlardan biri her zaman nöbet tutardı.

Can sıkıcı yaşamlarından sözaçarlardı bana. Bunları dinlerken içim hüzünle dolardı. Tuttuğum kuşların yaşantısı, ya da onları ilgilendiren şeyler üzerinde konuşurduk. Konuşmalarımızdan hiç birinde analıklarından, babalarından tek bir söz olsun etmediklerini anımsıyorum. Çoğu kez masal anlatmamı isterlerdi. Ben de ninemin öykülerini hiç bir şey kaçırmamaya çalışarak, anlatır unuttuğum bir yer olursa, beklemelerini söyler; koşa koşa nineme gider sorardım. Ninem çok hoşlanırdı bundan ve ne kadar işi olursa olsun bırakır, yeniden anlatırdı.

Ninemden çok söz ederdim onlara. En büyükleri bir gün derin derin içini çekti:

— Büyükannelerin hepsi de çok iyi oluyor galiba, dedi. Bizimkisi de çok iyiydi...

Bu çocuk, vardı, olurdu sözcüklerini o denli sık ve hüzünle söylüyordu ki, sanki onbir değil de yüz yıl yaşamış gibiydi. Anılarımda yer ettiğine göre: İnce parmaklı, dar elleri vardı. Kendisi de ince ve narindi. Gözleri çok berrak, kilise kandillerinin ışığı gibi yumuşaktı. Kardeşleri de sevimliydi ve insanda kendilerine karşı içten bir yakınlık duygusu yaratırlardı. Her zaman onlara iyilik yapma isteği vardı içimde. Ama en çok ağabeylerinden hoşlanıyordum.

Çoğu kez, konuşmaya öyle dalardım ki, Piyotr amcanın gelişini duymazdım. Can sıkıcı, ağır bir sesle:

— Yii-neemii? diye bağırır ve dağıtırdı bizi.

Piyotr amcanın dalgınlık buhranları gittikçe artıyordu. Ben de seziyordum bunu. İşten döndüğü zamanlar önceden anlayabiliyordum nasıl oldğunu Genellikle avlu kapısını acele etmeden açardı. Menteşeleri ağır ağır ve tembel tembel gıcırdardı. Arabacı neşesizse menteşeler kısa, sanki acıdan inliyormuş gibi ses verirdi.

Dilsiz yeğeni köye evlenmeye gitmişti. Piyotr ahırın üstündeki ufak pencereli, alçacık kulübede tek başına oturuyordu. İçerde keskin çürük deri, katran, ter ve tütün kokusu vardı. Bu kokuları sevmediğim için odasına hiç gitmezdim. Son zamanlarda ışığı söndürmeden yatması dedemi çok kızdırıyordu.

— Dikkat et Piyotr, yakacaksın bizi! diye uyarıyordu.

Arabacı bakışını ondan kaçırarak:

— Hiç merak etme! Yatmadan önce lambayı su dolu bir kabın içine koyuyorum, diye karşılık verirdi.

Kimsenin yüzüne bakmaz olmuştu artık. Çoktanberi ninemin akşam toplantılarına da katılmıyor, reçelinden ikram etmiyordu. Yüzü kurumuş, kırışıklıklar daha da derinleşmişti. Sallanarak yürüyor, ayaklarını bir hasta gibi sürüklüyordu.

Hafta ortasında bir sabah, dedemle avluda gece bolca yağan karı temizliyorduk. Birdenbire kapının sürgüsü tıngırdayarak değişik bir şekilde açıldı. Bir polis girdi avluya. Sırtıyla kapıyı kapadıktan sonra parmağıyla dedemi yanına çağırdı. Dedem ona yaklaşınca polis uzun burunlu suratını eğdi ve dedemin alnını kokluyormuş gibi kulağına birşeyler fısıldamaya başladı. Dedem de çabuk çabuk:

— Burada! Ne zaman? Hele bir düşüneyim... diyordu.

Birden bire garip bir şekilde fırladı:

— Allah korusun! Olacak iş mi? diye haykırdı.

Polis sert sert:

— Daha yavaş, dedi.

Dedem çevresine bakındı beni gördü.

— Kürekleri topla da eve git, dedi.

Köşeye gizlendim. Arabacının kulübesine doğru yürüdüler. Polis sağ elindeki eldivenini çıkardı ve Onunla sol avucuna vurarak:

— Adam çaktı işi, atı bırakıp kaçmış, dedi.

Görüp duyduklarımı nineme anlatmak için mutfağa koştum. Ninem unlanmış başını sallaya sallaya teknede ekmek hamuru yoğuruyordu. Beni dinledikten sonra sakince:

— Bir şey çalmış herhalde, dedi. Git gez, sana ne?

Tekrar avluya çıktığımda kapının yanında duruyordu dedem. Kasketi elinde, göğe bakarak istavroz çıkarıyordu. Yüzü öfkeli, sakalı diken diken olmuş, bir ayağı seyriyordu. Beni görünce:

— İçeri gir demedim mi ben sana? diye bağırdı. Ardından kendisi de eve doğru yürüdü. Mutfağa girince:

— Buraya gel ana! diye ninemi çağırdı.

Bitişikteki odaya geçtiler, fısıltıyla uzun uzun konuştular orada. Ninem tekrar mutfağa geldiğinde bazı korkunç şeylerin geçmekte olduğunu anladım. Nineme:

— Niye korktun sen öyle? diye sordum.

Yavaşça:

— Sen sus hele, dedi.

Evde bütün gün korkulu bir hava esti. Dedemle

ninem endişeli bakışlarla bakışıyorlar, yavaş sesle, anlaşılmaz sözcüklerle kısa kısa konuşuyorlardı. Bu halleri daha çok kaygılandırıyordu beni.

Dedem öksürerek:

— Kandillerin tümünü de yak ana, dedi.

Yemeği isteksiz, sanki birileri gelecekmiş gibi aceleyle yedik. Dedem yorgun bir şekilde yanaklarını şişiriyor ve bağırıp çağırıyordu:

— İblis insandan daha güçlüdür... İşte, dindar adammış güya, kiliseye de gidermiş. Ne dersin buna ha?..

Gün ağır ağır sona eriyor, evde huzursuzluk gitgide artıyor, hava daha da ağırlaşıyordu.

Akşamüstü polis tekrar geldi. Bu kez bir başkasıydı; kızıl saçlı, şişman bir adamdı. Mutfakta sıranın üzerine oturmuş horlayarak uyukluyord. Ninem ona:

— Nasıl öğrenmişler ki? diye sordu.

Biraz durakladı polis ve kalın bir sesle:

— Meraklanma, herşeyi öğrenir bizimkiler, diye karşılık verdi.

Şimdi bile anımsarım; Pencerenin önüne oturmuş, eski bir paranın üstüne hohluyordum. Buz tutmuş camın üzerine, yılanı öldüren Muzaffer Georgiy'in resmini basmaya çalışıyordum. Aralıktan patırtılar geldi, kapı ardına dek açıldı ve eşikte görünen Petrovna avazı çıktığı kadar bağırdı:

— Gidin de görün, avlunun arkasında ne var!..

Polisi görünce kaçmak istedi, ama polis eteğinden yakaladı onu ve korku dolu bir sesle:

— Dur! Kimsin sen? Neye bakacak mışız? diye bağırdı.

Kadın eşiğe takılarak dizüstü çöktü, gözyaşları içinde boğularak haykırmaya başladı:

— İnekleri sağmaya gidiyordum. Bir de baktım ki; aman Tanrım, sen benim aklımı koru, Kaşirinlerin bahçesinde çizmeye benzer bir şey var. Ne ola ki bu diye düşündüm...

Dedem bunları duyunca olduğu yerde tepinerek, öfkeden kudurmuşcasına bağırdı:

— Yalan söylüyorsun aptal karı! Bizim bahçemizdeki hiç bir şeyi göremezsin; duvar yüksek, üstelik deliği de yok. Yalan söylüyorsun! Hiç bir şey göremezsin oradan!

Bir elini dedeme uzatan, diğeriyle de başını tutan Petrovna:

— Babalık! diye inledi. Doğru diyorsun babalık, yalan söyledim ben. Geçerken sizin duvara doğru ayak izlerinin gittiğini gördüm. Kar ezilmişti orada. Meraklandım ve duvardan eğilip baktım, bir de ne göreyim: Aman Allahım, aman Allahım! Uzanmış yatıyordu...

— Kiiim?

Petrovna'nın ve ona soru soranların anlaşılmaz haykırışları epey zun sürdü. Sonra birdenbire yepsi de çıldırmış gibi itişip kakışarak mutfaktan dışarı fırladılar, bahçeye koştular. Orada, karla döşenmiş yumuşacık hendeğin içinde, sırtını yanmış bir direğe dayanmış Piyotr amca yatıyordu. Başı iyice göğsüne sarkmıştı. Sağ kulağının arkasında ağza benzeyen kırmızı, derin bir çatlak vardı. İçinden diş gibi mavimtrak küçük parçalar fırlamıştı. Korkudan gözlerimi hafifçe kapadım ve kirpiklerimin arasından Piyotr'un kulağında, bildiğim saraç bıçağını, yanında

da sağ elinin siyahlaşmış ve büzülmüş parmaklarını gördüm. Sol eli yana düşmüş, kara gömülmüştü Arabacının altındaki kar erimişti. Küçük vücudu beyaz, yumuşak karın içine iyice gömülmüş, daha da çocuksu olmuştu. Sağ tarafında, karın üstünde kuşa benzeyen bir kızıllık vardı. Soldaysa kar tertemiz, dümdüz, gözkamaştırıcı bir beyazlık içindeydi. Eğilmiş başı gür, kıvırcık sakalını ezmiş, çenesi göğsüne yaslanmıştı. Çıplak göğsünde, pıhtılaşmış kan birikintileri arasında bakır bir haç vardı. Çevredeki gürültüden başım dönüyordu. Petrovna çığlık üstüne çığlık atıyor, Valey'i bir yere göndermeye çalışan polis bağırıyor, dedemse:

— İzlere basmayın! diyerek önüne gelene çatıyordu.

Birdenbire kaşlarını çattı, ayaklarının altına bakarak yüksek ve emreden bir sesle polise bağırdı:

— Sen boşuna bağırıp çağırıyorsun memur efendi! dedi. Tanrının işi bu, Tanrının cezası! Sense pis pis işler yapmaya çalışıyor, iyice karıştırıyorsun. Ah, sizler!

Hep birden sustular. İççekip, istavroz çıkararak ölüye baktılar.

Avludan bahçeye koşarak bir takım adamlar geçiyordu. Petrovna'nın duvarından tırmanırken düşüyorlar, söyleniyorlardı. Ama dedemin çevresine bakıp ta:

— Aman komşular, ağaççileklerimizi kırıyorsunuz. Utanmıyor musunuz! diye acı acı bağırdığı âna dek çevre sessizlik içindeydi.

Ninem elimden tuttu, hıçkırarak eve götürdü beni.

— Ne olmuş ona? diye sordum.

— Görmedin mi? karşılığını verdi.

O gece geç saatlere dek mutfakla bitişikteki oda ba-

ğırıp çağıran yabancı kişilerle dolup taştı. Polisler emir veriyor, diyakoza benzeyen bir adam, ördek gibi:

— Kak? Kak?[1] diye bağırarak bir şeyler soruyor, bir şeyler yazıyordu.

Ninem herkese çay ikram ediyordu.

Masa başında tostoparlak, çopur bıyıklı bir adam oturmuş, gıcırdayan bir sesle anlatıyordu:

— Onun gerçek ve takma adı bilinmiyor. Sadece Yelatman'lı olduğu öğrenilmiş. Dilsiz bilinen yeğeni de aslında dilsiz değilmiş. Herşeyi anlatmış, üçüncüsü de söylemiş herşeyi. Üç kişilermiş zaten bunlar. Öteden beri kilisleri soyarlarmış, başıca hünerleri buymuş...

Yüzü kızarmış, terden sırılsıklam olmuş Petrovna:

— Hey yarabbim! Diye iç çeçkiyordu.

Ocağın ranzasına yatmış, aşağı bakıyordum. Adamların hepsi bodur, şişko ve korkunç görünüyorlardı bana...

ONUNCU BÖLÜM

Bir cumartesi sabahı erkenden Petrovna'nın bahçesine şakrak kuşu avlamaya gitmiştim. Uzun süre uğraştım; ama kırmızı göğüslü, gösterişli kuşlar bir türlü ökseye takılmıyorlardı. Güzellikleriyle benim yakalama isteğimi daha çok artırarak, gümüşten dökülmüş gibi duran karın buzlu kabuğu üzerinde geziniyorlardı. Kalın bir kırağı tabakasıyla örtülü çalılığın dallarına konuyor, canlı çiçekler gibi sallanarak çevrelerine mavi buz parçacıkları saçıyorlardı.

Görüntü o denli güzeldi ki, başarısızlığıma üzülmedim. Hırslı bir avcı değildim zaten. Her zaman

(1) Kak: Rusçada «Nasıl» demektir.

avladığımdan çok avın kendisini seviyordum. Kuşların yaşayışını izlemek, onları düşünmek hoşuma gidiyordu.

Rus kışının hazin tarla kuşu troykanın uzaklardan uçuşunu izlemek, çıngıranın ötüşünü dinlemek, karlı tarlanın kenarında tek başıma oturup soğuk günün kristalleşen sessizliğinde diğer kuşların cıvıltısını duymak çıldırtıcı bir zevk veriyordu bana.

Karın üzerinde oturmaktan titrediğimi, kulaklarımın donmaya başladığını hissedince ökselerimi, kafeslerimi topladım, duvardan dedemin bahçesine atlayarak eve doğru koştum. Sokak kapısı açıktı. İri yarı bir mujik, kapalı, kocaman bir kızağa koşulu üç atlı avludan çıkarıyordu. Koyu bir buhar yükseliyordu atların sırtından. Mujik keyifli keyifli ıslık çalıyordu. Birden yüreğim ağzıma geldi sandım.

— Kimi getirdin?

Arabacı döndü, elini siper ederek bana baktı, sonra kızaktaki yerine atladı ve:

— Papazı, dedi.

Kuşkularım dağılıverdi bir anda. Benimle ilgili bir şey değildi demek. Eğer gelen gerçekten bir papazsa bize değil, kiracılaraydı mutlaka.

Mujik atların dizginlerine asıldı.

— Haaayt aslanlarım!.. diye bağırdı. Neşeli ıslığının gürültüsüyle sessizliği doldurdu. Atlar ileri atılarak kızağı kıra doğru sürüklediler. Bir süre baktım arkalarından, avlu kapısını kapadım ve kimsenin olmadığı mutfağa girdim. Bitişikteki odadan annemin gür ve net sesiyle söylediği şu sözler çarptı kulağıma:

— Ne olacak şimdi? Öldürecek misiniz beni?

Kafesleri bir yana fırlattığım gibi aralığa koştum dedeme çarptım. Beni omuzumdan yakaladı, tuhaf

tuhaf yüzüme baktı, zorla yutkunduktan sonra kısık bir sesle:

— Anan gelmiş, git! Dur...

Beni öyle bir sarstı ki, ayakta zor durabildim. Sonra odanın kapısına doğru hızla itti:

— Git, git!.. dedi.

Keçe ve muşambayla kaplı kapıya doğru atıldım. Soğuktan ve heyecandan titreyen ellerimle bir süre bulamadım tokmağı. Yavaşça kapıyı açtım ve gözlerim kamaşarak eşikte durdum.

— İşte geldi, dedi annem. Aman Tanrım, ne kadar da büyümüş! Ne o, tanımadın mı beni? Öf, ne biçim giydiriyorsunuz bunu böyle? A, a, kulakları da bembeyaz! Anne, çabuk kaz yağı getir...

Odanın ortasında durmuş, üzerime eğilmiş beni bir top gibi evirip çeviriyor, üzerimdeki giysileri çıkarıyordu. İri vücudu, erkek köylülerin giydiği kaftan gibi geniş, sıcak, yumuşak kırmızı bir giysiyle sarılıydı. Omuzdan eteğe dek büyük, siyah düğmelerle iliklenmişti. Hiç bir zaman bu kılıkta görmemiştim onu.

Yüzü, eskisine göre küçülmüş ve beyazlaşmış gibime geldi. İrileşmiş gözleri daha derin, saçları daha sarıydı. Sırtımdan çıkardıklarını birer birer eşiğe doğru atıyor, kırmızı dudakları tiksintiyle bükülüyor ve emredercesine:

— Niye susuyorsun? Sevinmedim mi? diyordu. Öf, ne kirli gömlek...

Sonra kaz yağıyla kulaklarımı ovmaya başladı. Acıyordu; ama vücudundan çıkıp genzimi dolduran taze ve hoş kokusu acımı azaltıyordu. Ona sokuluyor, gözlerinin içine bakıyordum. Heyecandan konuşamaz olmuştum. Annemin sözleri arasında ninemin hafif, hiç de neşeli olmayan sesini duyuyordum:

— Kendi bildiğini okuyor, ele avuca sığmaz bir oğlan oldu. Dedesinden bile korkmuyor... Ah Varya, Varya!...

— Aman, bırak şu sızlanmayı anne, her şey düzelir!

Anneme oranla çevrede her şey küçük, eski ve zavallı görünüyordu. Ben bile dedem gibi yaşlı hissediyordum kendimi. Beni güçlü dizleri arasına sıkıştırmış, ağır ve sıcak eliyle saçlarımı düzeltiyor:

— Kestirmeli bunları, diyordu. Okula gitme zamanın da geldi artık. Okumak istiyor musun?

— Biliyorum okumayı, öğrendim.

— Az o, biraz daha. Amma da kuvvetlisin ha!

Seviyor, okşuyor beni, sıcak sıcak gülümsüyordu.

Dedem girdi içeriye. Gözleri kızarmış, asılmış yüzü donuktu. Annem beni kendinden uzaklaştırarak yüksek sesle:

— E, ne olacak şimdi baba? Gideyim mi?

Dedem pencerenin önünde durdu. Tırnağıyla camdaki buzları çiziyor, konuşmuyordu. Uzun süre de öyle kaldı. Odada gergin ve ürpertici bir hava esiyordu. Böyle gerginlik anlarında her zaman olduğu gibi vücudum her yanı göz, kulak kesiliyor, göğsüm alabildiğine genişliyor, büyük bir bağırma isteği doluyordu içime.

Dedem boğuk bir sesle:

— Leksey, çık dışarı! dedi.

Annem yine kendine çekti beni.

— Neden? diye sordu.

Dedem;

— Hiç bir yere gitmeyeceksin Varya, dedi Menediyorum...

Annem ayağa kalktı ve odanın içinde kırmızı bir bulut gibi kayarak dedemin arkasında durdu.

— Dinle beni baba...

Dedem ona döndü ve ince bir sesle:

— Sus! diye haykırdı.

— Yoo, bana böyle bağırmanı izin vermem, dedi yavaşça annem.

Ninem kanapeden kalktı ve uyardı annemi:

— Varvara!

Dedem bir sandalyeye oturdu:

— Dur bakalım, kime karşı geliyorsun sen? Ha, nasıl yapabilirsin bunu? diye mırıldanmaya başladı ve birdenbire doğal olmayan bir sesle:

— Rezil ettin sen beni, Varvara!.. diye haykırdı.

Ninem bana:

— Çık odadan, git! dedi Mutfağa geçtim. Bezgindim. Ocağın üstüne tırmandım ve duvarın öbür yanında konuşmaları uzun süre dinledim. Bazan hepsi birden, birbirinin sözünü keserek konuşuyor, ya da birden, uykuya dalmış gibi susuyorlardı. Sözkonusu olan, annemin doğurduğu ve başkasına verdiği bir çocuktu. Dedemin neye kızdığını anlayamıyordum; annemin ona sormadan doğurduğuna mı, yoksa çocuğu kendisine getirmeyişine mi?

Biraz sonra dedem saçı başı dağınık, kıpkırmızı ve yorgun bir halde mutfağa girdi. Yanaklarına dökülen gözyaşlarını blüzünün eteğiyle silen ninem geldi ardından. Dedem sıranın üzerine oturdu. Elleriyle ona tutunmuş, kamburunu çıkarmıştı. Tir tir titriyor ve solgun dudaklarını kemiriyordu. Ninem önüne diz çöktü ve ateşli bir sesle:

— Bağışla onu baba, Allahaşkına bağışla! Kul kusursuz olmaz. Sanki beylerin, tüccarların arasında

olmuyor mu böyle şeyler? Bak, tam bir kadın o! Hadi bağışlayıver kurbanın olayım... Günahsız insan var mı ki?

Dedem duvara dayandı. Ninemin yüzüne bakıyor ve çarpık bir gülümsemeyle hıçkırıyordu.

— Öyle ya... Elbette! herkesi bağışlarsın sen, kimi suçlu görürsün ki! Elbette. Ah sizler

Eğilip ninemin omuzlarından tuttu, sarsa sarsa hızla konuşmaya başladı:

Ama Tanrı hiç bir şeyi bağırlamıyor, değil mi? İşte, bir ayağımız çukurdayken bile cezalandırıyor bizi. Son günlerimizi yaşadığımız halde ne bir huzurumuz, ne de bir sevincimiz var, olmayacak da! Şu sözlerimi iyi tut aklında kadın; sürüneceğiz, dilenci olarak geberip gideceğiz. Dilençi olarak, unutma bunu.

Ninem onun ellerini avuçlarının içine aldı, kalkıp yanına oturdu ve kaygısızca güldü.

— Aman ne büyük felaket! Sürünecekmişiz, dilençi olacakmışız.

Bundan mı korkuyorsun sen? Boş ver, olursak olalım be! Seni evinde oturtur, kapı kapı dilenirim ben, duyuyor musun, kapı kapı dilenirim ben. Ben kadınım, bana sadaka veren çok olur. Aç kalmayız, aç bırakmam seni. Artık unutuver herşeyi.

Dedem birdenbire gülümsedi. Başını çevirip ninemin boynuna sarıldı. Küçülmüş, ezilmişti. Hıçkırarak:

— Ah kadın, deli kadın! Aptalım, son dostum benim? dedi. Hiç bir şeye acımıyorsun, hiç bir şey anlamıyorsun sen budala kadınım. Düşünsene az mı çalıştık ikimiz, az mı günaha girdim onlar için? Hiç olmazsa şimdi, azıcık, ah...

Daha fazla daynamadım. İçimden taşan gözyaşlarıyla atladım ocağın üstünden ve onların yanına ko-

tum. Onların böyle güzel güzel konuşmaları, onlara duyduğum sevgi ve acı, annemin gelmesi, büyüklerimin beni gözyaşlarına ortak etmeleri beni öylesine coşturmuştu ki, katıla katıla ağlıyordum. İkisi de sarıldılar bana, yüzümü gözyaşlarıyla ıslatarak kucaklarında sıkıyorlardı. Dedem kulağıma fısıldıyordu:

— Ah seni şeytan yavrusu, sen de buradasın demek! İşte anan geldi, hep onunla olacaksın bundan böyle. Hırçın yaşlı dedeni gözün görmez olacak değil mi? Seni bol bol şımartan yağcı nineni de ha!.. Ah sizler ah!..

Ellerini açarak bizi kendinden uzaklaştırdı, ayağa kalktı, yüksek ve kırgın bir sesle:

— Herkes kendi havasında, bir yol tuturmuş gidiyor, dedi. Hadi, çağır onu buraya! Çabuk ol ama...

Ninem mutfaktan çıktı. Dedemse başı önünde köşeye gitti.

— Hey, acıması bol Tanrım, işte, görüyorsun ya! dedi ve var gücüyle bir yumruk indirdi göğsüne. Hiç beğenmedim bu halini. Zaten dedemin Tanrıyla yaptığı konuşmaları sevmezdim. Her zaman, onun önünde övünüyor gibi gelirdi bana.

Annem geldi, kırmızı giysisi mutfağı daha da aydınlattı sanki. Masanın önündeki sıraya oturdu. Bir yanında ninem, diğerinde dedem vardı. Giysisinin geniş, kolları onların omuzları üzerindeydi. Bir şeyler anlatıyordu. Ninemle dedemse ses çıkarmadan, sözünü kesmeden dinliyorlardı onu. İkisi de küçülmüş, annem onların büyüğü olmuştu sanki.

Heyecandan yorulmuş, uyuya kalmışım.

Akşam, yaşlılar bayramlık giyisilerini giyip kiliseye ayine gittiler; dedem esnaf derneği resmi çeketiyle

setre pantolonunu ve rekum kürkünden gocuğunu giymişti. Ninem neşeli bir göz kırpışıyla dedemi gösterdi anneme:

—Babana bak, dedi. Nasıl da kısılıyor kart horoz. Eşşek bizim ya çulu değişmiş...

Annem kıs kıs güldü.

Odamızda başbaşa kaldığımızda annem, bağdaş kurup oturdu divana ve mindere eliyle vurarak yanına çağırdı beni.

— Gel yanıma, dedi. Nasıl yaşıyorsun, söyle bakalım; iyi mi, kötü mü?

Nasılyaşıyordum acaba?

— Bilmiyorum, dedim.

— Sana dayak atıyor mu deden?

— Eskisi kadar değil.

— Öyle mi? Hadi canın ne istiyorsa bir şeyler anlat bana.

Dedemden söz açmak istyordum. Ona, bir zamanlar bu odada çok sevimli bir adamın oturduğunu, kimsenin onu sevmediğini dedemin evden çıkardığını anlattım. Annemin bunları pek beğenmediğini hissettim.

— Peki başka dedi?

Üç kardeşi Albayın beni evden kovduğunu anlattı. Annem sıkıca sarıldı bana:

— Pis herif diye söylendi.

Gözlerini kırptı, başını sallaya sallaya döşemeye baktı.

—Dedem niçin kızdı sana?

— Suçluyum da ondan.

— Getirseydin ya çocuğunu ona.

Annem yerinde sallandı, dudağını ısırıp kaşlarını

çattı, sonra beni kolları arasına alarak kahkahayla güldü.

— Ah, yaramaz maskara seni! Bir daha ağzına alayım deme bunu. Duydun mu? Bir daha sözetme bundan, hattâ düşünme bile.

Hafif, ama sert bir sesle uzun uzun anlamadığım bir şeylerden söz etti. Sonra ayağa kalktı, parmaklarıyla çenesine vura vura, gür kaşlarını çatarak odanın içinde dalaşmaya başladı.

Masanın üzerinde, ışığını aynanın boşluğunda yansıtan don yağından bir mum yanıyordu. Kirli gölgeler dolaşıyordu döşemenin üzerinde. Köşedeki ikonun önünde küçük bir kandilin alevi titreşiyordu. Buz tutmuş cama ayın gümüş aksi vuruyordu.

Annem, çıplak duvarlarda, tavanda bir şeyler arıyormuş gibi çevresine bakınıyordu.

— Ne zaman yatacaksın?

— Biraz sonra,

— Gündüz de uyumuştun değil mi? diye anımsadı ve içini çekti.

— Yine gitmek mi istiyorsun? diye sordum.

— Nereye? diye o da bana sordu şaşkınlıkla. Yüzüme o kadar uzun baktı ki, gözlerimden yaş geldi.

— Ne oldu?

— Hiç, boynum ağrıdı da.

Derin bir sızı vardı kalbimde: Onun bu evde oturmayacağını, çekip gideceğini haykırıyordu bir ses içimde.

Yollukları ayağıyla kenara itti.

— Babana benzeyeceksin, dedi. Ninen hiç söz etti mi sana ondan?

— Evet.

— Çok severdi Maksim'i pek çok! O da onu...

— Biliyorum.

Muma baktı, yüzünü buruşturdu ve

— Böyle daha iyi! diyerek söndürdü.

Evet, böylesi daha iç açıcı, daha temizdi. Hiç olmazsa siyah, kirli gölgelerin dolaşması kesilmişti. Döşeme üzerine açık mavi lekeler yayılıyor, pencere camlarında altın kıvılcımlar parlıyordu.

— Nerelerdeydin? diye sordum.

Çoktan unuttuğu bir şeyi anımsamaya çalışıyormuş gibi bir kaç kent adı söyledi ve bir atmaca gibi sessizce odanın içinde dönmeye başladı.

— Bu giysiyi nereden aldın?

— Kendim diktim, herşeyimi kendim yaparım.

Hiç kimseye benzemeyişi hoşuma gidiyordu, ama az konuşmasını sorulmayınca tamamen susmasını hiç sevmiyordum.

Tekrar yanıma oturdu, birbirimize sokulduk. Üzerlerine mum ve buhur kokusu sinmiş, ayinin et kisiyle uysal ve hoşgörülü olmuş büyüklerimizin dönüşüne dek konuşmadan durduk.

Akşam yemeğini, bayram sofrasındaymışız gibi ağır ağır, uyuyan birini uyandırmaktan çekiniyormuşçasına usul usul yedik.

Bir kaç gün sonra annem, yeni Rusçayı esaslı bir şekilde öğretmeye başladı bana. Küçük kitaplar aldı. Birinden, «Yurt Sözü» adlısından iki gün içinde söktüm yeni harfleri. Annem hemen şiir ezberlememi önerdi. Karşılıklı üzüntülerimiz de bundan başladı:

Şiir şuydu: «Yol uzun, yol dümdüz
Az enginlik almamışsın Tanrıdan
Ne balta, ne kürek düzeltebildi seni

Toynağa yumuşak, toza zenginsin...»

Ben «erginlik» yerine «sadelik», «düzeltebildi» yerine «kesebildi», «toynağa» yerine «toynak» diye okuyordum.

Annem:

— Canım, düşünsene biracık, diyordu. Neden sadelik diyorsun maskara! En-gin-lik, anlıyor musun?

Çok iyi anlıyordum, ama yine de elimde olmadan «sadelik» diye okuyordum. Sonunda kızdı annem, anlayışsız ve inatçı olduğumu söyledi. Bunu annemden duymak acı bir şeydi benim için.

Bu uğursuz şiirleri elimden geldiğince ezberlemeye çalışıyordum. Aklımdan, yanlışsız okuyordum onları, ama sesli okumaya başlayınca mutlaka karıştırıyordum. Bir türlü doğru okumayı başaramadığım bu dizelere karşı sonsuz bir tiksinti duyuyordum. Kızgınlığımdan, saçma sapan, tek heceli sözcükler sıralıyarak bile bile bazmaya başladım. Büyülü şiirin bütün anlamını yitirmesi çok sevindiriyordu beni, bol bol eğleniyordum.

Sonunda acısı çıktı bu eğlencenin.

Bir gün, başarlı bir dersten sonra annem, şiiri ezberleyip ezberlemediğimi sordu. Elimde olmadan mırıldanmışım saçma şiirimi.

«Yol mol, enginlik menginlik»

Kendime geldiğimde çok geçti artık. Annem masaya dayanarak yavaş yavaş ayağa kalktı ve heceleri tek tek telaffuz ederek:

Ne demek oluyor bu? diye sordu

Afalladım.

— Bilmiyorum, dedim.

— Hayır, ne demek? Söyle!..

— Hiç...

— Nasıl hiç?

— Hiç işte, gülünç olsun diye.

— Köşeye git!

— Niçin?

Annem yine yavaş, ama tehdit dolu bir sesle:

— Köşeye! diye tekrarladı.

— Hangi köşeye?

Karşılık vermeden öyle bir baktı ki yüzüme, iyice şaşırdım. Benden ne istediğini anlayamıyordum. İkonaların altındaki köşede, içinde kokulu ot ve çiçek bulunan bir vazoyu taşıyan yuvarlak, küçük bir masa vardı. Diğer ön köşede üstü halıyla örtülü bir sandık bulunuyordu. Arka köşeyi karyola kaplıyordu. Dördüncü köşe de yoktu zaten, kapının sökesi duvara yapışıktı.

Annemi anlamaktan umudumu kesince:

— Ne istediğini anlayamıyorum anne, dedim.

Yerine çöküverdi, alnını ve yanaklarını oğuşturarak bir süre konuşmadan durdu. Sonra:

— Deden seni hiç durdurmaz mıydı köşede? diye sordu.

— Ne zamanlar ?

Üst üste iki kez indirdi yumruğunu masaya:

— Genellikle, ya da herhangi bir zaman! diye bağırdı.

— Hayır, durdurmadı.

— Köşede durmanın bir ceza olduğunu bilmiyor musun?

— Bilmiyorum. Hem niçin ceza olsun köşede durmak?

— Öff! Buraya gel!

Yanına yaklaştım.

— Niye bağırıyorsun bana ?diye sordum.

— Ya sen, şiirleri niye bile bile yanlış okuyorsun?

Becerebildiğim, dilimin döndüğü kadar ona, gözlerimi kapadığım zaman şiirleri yazıldığı gibi anımsadığımı, ama okumaya başlayınca dilime başka sözcüklerin dolaştığını anlattım.

— Bile bile yapmıyor musun bunu?

«Hayır» diye karşılık verdim, ama hemen «belki de bile bile yapıyorum,» diye düşündüm. Sonra birden, hiç acele etmeden şiiri yazıldığı gibi okudum. Bu okuyuş çok şaşırttı beni, iyice yıktı.

Damarlarımdaki tüm kanın çekildiğini, beynimin patlayacakmış gibi uğuldadığını hissediyor, yer yarılsa da içine girsem diyordum, ölmeyi istiyordum. Utançtan çıldıracak bir halde duruyordum annemin önünde. Göşyaşlarımın arasından annemin yüzünün kardığını, dudaklarının kasılıp, kaşlarının çatıldığını görüyordum.

Annem yabancı bir sesle:

— Hiç kuşkum yok artık, bile bile yapıyorsun!

— Bilmiyorum, ama öyle bile olsa isteyerek değil!

Başını yere eğdi.

— Seninle başa çıkılmaz, git! dedi.

Bundan sonra gittikçe daha çok şiir ezberlememi istemeye başladı. Bu vezinli dizeleri aklımda tutmak da iyice zorlaşıyordu benim için. Şiirleri değiştirmek, başka sözcükler ekleyerek yeni şekiller vermek isteği gittikçe artıyor ve güçleniyordu. Kolaylıkla da başarabiliyordum bunu. Bir sürü gereksiz sözcükler kafama doluyor, büyük bir ustalıkla kitaptakilerin yerine geçmeyi başarıyorlardı. Çoğu kez bir dizeyi tümüyle unutu-

yor, içten ve gerçekten uğraştığım halde yeniden anımsayamıyordum. Galiba prens Viyazemskiy'in olan şu açıklı şiir çok uğraştırmıştı beni.

«Akşam sabah her zaman
Bir yığın dul, yaşlı, öksüz
Allah rızası için yardım isterler
.....»

Şiirin «Torbalarıyla pencereden pencereye dolaşarak» diyen dizesini her okuyuşumda kaçırırdım. Annem kızar, dedeme anlatır, o da içimi karartan bir sesle:

— Şımarıklığından yapıyor, derdi. Hafızası çok kuvvetli, duaları benden iyi biliyor. Yalan söylüyor sana. Hafızası derin bir kuyu gibidir onun; içine düşen herşey orada kalır. Sen iyi bir dayak at ona!

Ninem de beni suçlardı:

— Masalları unutmuyor, şarkıları da... Şarkıyla şiir aynı şey değil mi sanki?

Doğruydu dedikleri. Kendimi suçlu hissediyordum ben de. Gelgelelim şiir ezberlemeye oturduğum an kafama, hamamböcekleri gibi bir sürü sözcük üşüşüyor, ardı ardına dizilip gidiyorlardı:

«Kapımızın önünde
bir çok yaşlı ve öksüz
sızlanarak dolaşır
bizden ekmek isterler.
Petrovna'ya taşırlar
bütün verilenleri
satarlar para ile
yesin diye inekler.
gider votka içerler
sonra dere içinde.

Gece ocak ranzasında yatarken nineme, kitaplardan aklımda kalanlarla kendi dizelerimi biktırıncaya dek okurdum. Kahkaha atarak güler, ama çoğu kez azarlardı beni:

— Gördün mü, ezbere biliyorsun, istediğin zaman yapabiliyorsun demek. Dilencilerle alay etmemelisin, gücenirim sana sonra. Tanrı yardımcıları olsun onların! Hazreti İsamız da yoksuldu, bütün azizler de...

Hemen: Dilencileri sevmem,
Hem dedemi de öyle.
Ne yapmalı bilmem ki?
Bağışla beni Tanrım!
Hep dövmek için dedem
Beni, arar bahane...»
Diye mırıldanırdım.

Ninem:

— Ne biçim sözler bun'ar? Dilin kurusun çocuk! diye haykırdı. Ya, deden duyarsa bu söylediklerini?

Duysun!

Ninem:

— Gereksiz yere yaramazlık yapıp kızdırıyorsun anneni! Zaten dertli kızcağız!.. der, tatlılıkla beni inandırmaya çalışırdı.

— Neden dertli annem? diye sorardım.

— Sus, herşeye burnunu sokma! Senin aklın ermez!

— Biliyorum ben, dedem onu...

— Sus, diyorum sana!

Yaşantım kötüydü. Umutsuzluğa benzer bir duygu kaplamıştı içimi. Nedense bunu gizlemek istiyor, olmayacak yaramazlıklar yapıyordum. Annemin dersleri gittikçe çoğalıyor ve zorlaşıyordu. Aritmetiği kolayca

kavradım. Yazıya dayanamıyor, dilbilgisini hiç anlamıyordum. En çok da annemin, dedemin evinde istemeyerek oturduğunu görmem beni üzüyordu. Yüzü her geçen gün daha asılıyor, hepimizden uzak yaşıyordu. Pencerenin önünde saatlerce oturur, bahçeyi seyrederdi. Rengi gittikçe soluyordu. İlk geldiği günler hayat doluydu, hareketliydi, şimdi koyu gölgeler sarmıştı gözlerinin altını. Günlerce saçını taramadan, buruşuk giysilerle dolaşır oldu. Bu halleri onun güzelliğini bozuyor, üzülmeme neden oluyordu. Annemin her zaman, herkesten daha güzel, daha ağırbaşlı, daha temiz giyimli olmasını istiyordum.

Ders arasında gözlerini üstümden dalgın dalgın duvara, pencereye diker, sorularını yorgun bir sesle sorar, verdiğim karşılığı duymazdı bile. Gittikçe daha sık kızıyor, bağırıyordu. Bu da gücendiriyordu beni. Anne, masallardaki gibi herkesten çok haksever olmalıdır!

Bazan:

— Bizimle mutlu değilsin, değil mi? diye sorardım.

Kızgınlıkla:

— Sen işine bak! Karşılığını verirdi.

Aynı zamanda dedemin, annemle ninemi korkutan bir şeyler düzenlediğini farkettim. Sık sık annemin odasına kapanır, orada ağlayıp sızlanır, hiç sevmediğim çarpık omuzlu çoban Nikanor'un tahta düdüğü gibi cırlar dururdu.

Böyle konuşmaların birinde, annem bütün evi çınlatan bir sesle

— Hayır! Olamaz bu! Asla!.. diye bağırdı ve kapıyı hızla çarpıp çıktı. Ardından dedemin ulumayı andıran sesi yükseldi.

Akşam üzeriydi; ninem masanın başına oturmuş dedeme gömlek dikiyor, bir yandan da kendi kendine mırıldanıyordu. Kapının hızla vurulduğunu duyunca, kulak kabarttı:

Kiracılara gitti. Hey Allahım! dedi.

Mutfağa bir yel gibi girdi dedem; nineme doğru yürüdü, hızla başına vurdu. Acıyan elini sallarken:

— Üstüne vazife olmayan şeyler için zırlama cadı karı! diye söylendi.

Kaymış başörtüsünü düzeltirken ninem gayet sakin:

— Hadi ordan aptal moruk sen de! Susacak mışım, daha neler? Çevirdiğin dolapları hep anlatacağım ona... dedi.

Gözü dönmüş dedem, ninemin üzerine atıldı. İri başını yumruklamaya başladı. Ninem kendini savunmuyor uzaklaştırmak için en ufak bir çaba harcamıyordu.

— Vur bakalım, koca budala, vur! Daha hızlı vur, aptal herif! diyordu.

Ocak ranzasından yastık, battaniye, çizme, elime ne geçerse atmaya başladım üzerine, ama kudurmuşa dönen dedem, bunların farkında bile değildi. Ninem yere düştü; başına, ayaklarıyla vurmaya başladı. Sonunda ayağı takıldı ve su dolu kovayı devirerek yuvarlandı. Hızlı hızlı soluyarak, tükürerek ayağa fırladı; vahşi gözlerle çevresine bakındıktan sonra tavanarasındaki odasına kaçtı. Ninem inleyerek kalktı yerden, sıraya oturdu ve karışmış saçlarını düzeltmeye koyuldu. Ranzadan aşağı atladım. Acı bir sesle:

— Attıklarının hepsini topla da ocağın üzerine

koy, dedi. Yastık fırlatmak da ne oluyor? Bana mı düştü beni korumak? İyice coştu. O kart iblis, ahmak!

Birdenbire inledi, yüzünü buruşturdu ve başını eğerek:

— Şuraya bakıver, dedi, neden acıyor acaba?

Gür saçlarını araladım. Derinin altına, epey derine bir firkete saplanmıştı. Çekip çıkardım. Bir tane daha buldum; çekemedim onu, parmaklarım uyuşuverdi.

— En iyisi annemi çağırayım, korkuyorum ben! dedim.

Elini salladı.

— Deli misin be? Ne diyorsun sen? Ben duymadığına, görmediğine şükrediyorum, sen de tutturmuş... Gösterirm ben sana! Defol başımdan.

Örgücüye özgü kıvrak parmaklarıyla yeleye benzeyen siyah gür saçlarını karıştırarak aramaya başladı. Tüm gücümü topladım, derinin altından, bükülmüş iki kalın firkete daha çıkarmasına yardım ettim.

— Acıyor mu?

— Önemli değil, yarın hamamı yapacağım, yıkanırım geçer...

Sonra tatlı bir sesle bana yalvarmaya başladı:

— Gözünü seveyim yavrum, beni dövdüğünü annene söyleme sakın, olur mu? Zaten kızgınlar birbirlerine... Söylemeyeceksin değil mi canım?

— Söylemeyeceğim!

— Aferin, unutma bak söz verdin! Hadi şimdi ortalığı toplıyalım. Yüzümde yara bere yok değil mi? Çok iyi, herşey kapandı demektir.

Hemen yerleri silmeye koyuldu. Ben, büyük bir içtenlikle:

— Sen bir azize gibisin, dedim. İşkence ediyor, acı çektiriyorlar sana, ama dokunmuyor.

— Neler saçmalıyorsun be? Azize... tam buldun adamını!

Uzun süre yerde emekleyerek söylendi durdu. Ben de oturmuş, dedemden bunun öcünü nasıl alacağımı düşünüyordum.

Ninemi gözümün önünde ilk kez böylesine iğrenç ve korkunç bir şekilde dövmüştü. Karanlıkta alev alev yanan kızarmış yüzü, dalgalanan kızıl saçları hep gözümün önünde duruyor, acı bir kırgınlık kalbimi doldurıyordu. Gerektiği gibi bir öc yolu bulamadığım için kendime kızıyordum.

Bir iki gün sonra, bir şey almak için tavanarasındaki odasına çıktığımda dedem, açık bir çekmecenin önüne oturmuş, içindeki kâğıtları karıştırıyordu. Sandalyenin üstündeyse onun çok sevdiği «Azizler Takvimi» vardı. On iki yapraktan oluşan kalın, gri takvimin her sayfasına o ayın gün sayısınca haneler çizilmişti. Her hanede o günde anılan azizlerin resmi vardı. Dedem için çok değerliydi bu takvim. Benden herhangi bir nedenle çok memnun kaldığı ender günlerde bakmama izin verirdi. Birbirine çok yakın çizilmiş o küçücük ve sevimli resimcikleri garip bir duyguyla incelerdim. Kirik ile Ulita, büyük azize Varvara, Penteleymon gibi birçoklarının yaşam öykülerini biliyordum. En çok da Allahın kutsal kulu Aleksey'n acıklı yaşamı ve onunla ilgili güzel şiirleri beğenirdim. Onları sık sık ve dokunaklı bir sesle okurdu bana ninem. Bu yüzlerce ulu kişinin resimlerine bakarken, dünyada her zaman böyle çilekeşlerin bulunduğunu düşünür, kendimi avuturdum.

O anda bu «Azizler Takvimi»ni makaslayıp parça parça etmeye karar verdim. Dedem, üzerinde kartal

amblemi bulunan mavi bir kâğıdı okumak için pencerenin önüne gittiğinde birkaç yaprak kaptım ve koşa koşa aşağı indim. Ninemin masasından makası aldım, ocağın ranzasına çıktım ve azizlerin başlarını kesmeye başladım. Bir sırayı bitirdiğimde takvime acıdım o zaman haneleri ayıran çizgilerin üzerinden kesmeye koyuldum. Daha ikinci sıranın kesilmesini bitirmiştim ki, dedem geldi, ocağın basamağına çıktı ve:

— Azizler Takvimini almana kim izin verdi? Diye sordu.

Tahtalar üzerine dağılmış parçacıkları topladı, yüzüne doğru götürdü, atıp tekrar topladı. Alt çenesi bir yana eğrilmiş, sakalı titriyordu. O kadar hızlı nefes alıyordu ki, rüzgârından kağıt parçaları yere düşüyordu.

Sonunda:

— Ne yaptın sen? Diye bağırdı ve ayağımdan tuttuğu gibi çekti. Havada takla attım. Ninem kucağına aldı beni, dedemse ikimizi birden yumrukluyor:

— Geberteceğim! Diye çın çın öttürüyordu evi.

Annem yetişti. Kendimi ocağın yanındaki köşede buldum. Yüzümün önünde uçuşan dedemin ellerini tutup itiyor, bana siper oluyordu.

— Bu ne rezalet! Kendinize geliniz.

Dedem, pencerenin önündeki sıraya yıkılırcasına çöktü:

— Mahvettiler beni! Herkes bana düşman, ah, ah... diye ulurcasına bağırıyordu.

Annem boğuk bir sesle:

— Utanmıyor musunuz? diyordu. Yapmacık hareketler yakışıyor mu size?

Dedem habire bağırıyor, sırayı tekmeliyordu. Sakalı gülünç bir şekilde tavana doğru dikilmiş, gözleri sımsıkı kapalıydı. Bana da öyle geliyordu; bilmediğim

bir nedenden dedem annemdem utanıyor, gerçekten yapmacık tavırlar takınıyordu. Gözlerini kapaması da bundandı.

Annem kırpıntılarla geriye kalan yapdakları gözden geçirdi.

— Bu parçaları kolibot üzerine yapıştırırım ben. Hem daha güzel, hem de daha sağlam olur, dedi. Görüyorsunuz ya, yıpranmış, buruşmuş. Dökülüyorlar nerdeyse...

Onunla, tıpkı benimle ders yaparken bir şeyi anlamadığım zaman konuştuğu gibi konuşuyordu. Dedem ayağa kalktı; önemli bir iş yapıyormuşcasına gömleğiyle yeleğini düzeltti, gırtlağını temizledi ve:

— Bugün yapıştırıver hemen, dedi. Şimdi geri kalan yaprakları da getiririm.

Kapıya doğru yürüdü, eşikte döndü ve eğri parmağını bana doğru uzattı:

— Ona da dayak atmalı!

Annem:

— Haketti, diye doğruladı bana dönerek. Neden yaptın bunu?

— İsteyerek yaptım... Ninemi dövmesin bir daha, yoksa sakalını keserim...

Yırtılmış bluzünü çıkarmakta olan ninem başını sallayarak sitemli bir sesle:

— Ağzını açmaya söz vermiştin ya dedi. Yere tükürdü. Dilin tutulaydı da, konuşamıyaydım keşke!

Annem ona baktı, mutfağın içinde dolaştı, tekrar yanıma geldi.

— Ne zaman dövdü onu?

Ninem öfkeyle:

— Varvara, utanmıyor musun bunu çocuğa sorma ya? Hem dövdüyse sana ne? diye bağırdı.

Annem nineme sarıldı.

— Ah anneciğim, canım benim!

— Öyle ya, şimdi de anneciğim. Çekil bakayım...

Birbirlerine bakışıp sustular ve ayrıldılar. Aralıkta dedemin ayak tıpırtıları duyuluyordu.

Annem, ilk geldiği günden beri subayın eşiyle arkadaş olmuştu Hemen hemen her akşam evin ön bölümüne geçirdi Betleng'lerden güzel kadınlar ve subaylar da gelirdi oraya. Dedemin hiç hoşuna gitmezdi bu. Bir çok kez mutfakta, akşam yemeği sırasında kaşığıyla masaya vurmuş:

— Yine toplandılar melûnlar! Sabaha kadar uyutmayacakar insanı, diye söylenmişti.

Bir süre sonra kiracılardan çıkmalarını istedi. Onlar gittikten sonra iki araba dolusu mobilya getirtti, ön bölümün odalarına yerleştirdi, kocaman bir asma kilitle kilitledi kapısını.

— Kiracıya vermiyeceğim artık, ben kendim konuk kabul edeceğim, dedi.

Bayram günlerinde bize de konuk gelmeye başladı. Ninemin kızkardeşi uzun burunlu, çizgili ipek giysili, başında altın sarısı şapkasıyla çamaşırcı Matrena İvanavna ve oğulları; krokici Vasiliy ile Viktor gelirlerdi. Vasiliy; uzun saçlı, iyi kalpli ve neşeli bir delikanlıydı. Baştan ayağa gri giyimliydi. Rengârenk giyimli, ata benzeyen kafası, çilli ve dar suratıyla Viktor daha aralıkta lâstiklerini çıkarırken tıpkı Petruşka[1] gibi ince bir sesle:

---

(1) Petruşka: Rusların karagözü.

— Andrey baba... Andrey baba... Diye şarkı mırıldanırdı.

Şaşırtır ve korkuturdu beni bu.

Gitarıyla Yakov dayım gelirdi. Beraberinde tek gözlü, dazlak kafalı, rahiplere benzeyen uzun redingotlu arkadaşı saatçiyi de getirirdi. Köşede otururdu her zaman. Başını yana eğer, traşlı çenesini parmaklarıyla tutar, garip bir şekilde gülümserdi. Esmerdi. Sağlam olan tek gözü, herkesi özel bir dikkatle incelerdi. Çok az konuşur, sık sık aynı sözleri tekrarlardı

— Zahmet etmeyiniz, nasıl olsa...

Onu ilk gördüğüm gün, çok eskiden daha Nova ya sokağında otururken izlediğim bir olayı anımsadım. Bir gün, davul sesleri ortalığı çınlatıyor asker, sivil bir halk kalabalığıyla çevrilmiş siyah bir araba sokaktan Cezaevinden alana gidiyordu. Arabanın içindeki sıranın üstünde yuvarlak çuha şapkalı, zincire vurulmuş ufak tefek bir adam oturuyordu. Göğsünde, beyaz iri harflerle yazılı siyah bir levha asılıydı. Sanki levhayı okuyormuş gibi başını göğsüne eğmiş, zincirlerini şangırdatarak sağa sola sallanıyordu adam. Annem saatçiye :

— İşte oğlum, dediği zaman birdenbire ürkmüş ve ellerimi arkama saklamıştım.

Saatçi ağzını korkunç bir şekilde sağ kulağına doğru kaydırmış, geri çekilme olanağını vermeden

Zahmet etmeyiniz, demiş, belimden tutarak beni kendine doğru çekmiş, sonra da hızla döndürmüştü.

— Oldukça iyi, güçlü bir çocuk, demişti.

Köşedeki, yatılacak kadar büyük, dedemin, Gürcistan prensinin koltuğu diye adlandırıp övündüğü deri koltuğa yerleştim. Büyüklerin can sıkıcı eğlenceleri-

ni saatçinin durmaksızın garip ve kuşku verici bir şekilde yüzünü değiştirmesini seyrettim. Uyuşuk yüzü, sanki yağ içinde eriyip yüzüyordu. Gülümsediği zaman kalın dudakları sağ yanağına doğru kayıyordu. Küçücük bir burnu vardı. Tabağın içinde sallanan mantıya benzerdi. Kocaman dik kulakları oynuyor, bazan sağlam gözünün kaşıyla kalkıyor, bazan elmacık kemiklerine doğru iniyordu. İstese, avuçlarıyla yaptığı gibi kulaklarıyla da burnunu kapatabileceği sanılıyordu. İç çektikten sonra bir havan elini andıran koyu renk dilini çıkarıyor, düzgün bir daire çizerek kalın, yağlı dudaklarını yalıyordu. Gülünç değildi bütün davranışları, sadece beni şaşkınlık içinde bırakıyor ve gözlerimi ayırmaksızın izlemeye zorluyordu.

Yanmış soğan kabuğu kokan romlu çay, sarı, siyah, ya da yeşil renkli likörler içiyorlar, taze yoğurt, yağda yumurta, üstü haşhaşlı çörek yiyor, durmaksızın terliyorlardı. Karınları doyunca da ninemi övüyorlardı. Terden yüzleri kızarmış, yemeklerden karınları şişmiş bir halde ağır ağır sandalyelere yerleşiyor, Yakov dayımdan, yarım ağızla, bir şeyler çalmasını istiyorlardı. Oda Gitarının üzerine eğilir, hafifçe dokunur tellere ve biktırıcı bir sesle şarkı söylemeye başlardı.

«Eh, bildiğiniz gibi yaşadık
Bütün kente nam saldık
Kazanlı bayana da
Herşeyi bir bir anlattık...»

Pek hüzünlü bir şarkı gibi geldi bana. Ninem:

— Başka bir şey çalsana Yaşa, dedi. Şöyle doğru dürüst bir şarkı söyle bize. Montrya, hatırlıyor musun, ne güzel şarkılar söylerdik.

Çamaşırcı hışırdayan giysisini azametle düzeltip:

— Şimdiki devirde şekerim, bunlar moda, dedi.

Dayım, sanki ninem çok uzakta oturuyormuş gibi ona gözlerini kısarak bakıyor, neşesiz, bıktırıcı sözlerini haykırmakta diretiyordu.

Dedem, saatçiyle gizli bir konuşmaya dalmıştı. Parmaklarıyla bir yerleri gösteriyor, öteki de kaşını kaldırıp annemin tarafına bakıyor, başını sallıyordu. Belirsizce parlıyordu yüzü.

Annem her zaman Sergeyev'lerin arasında otururdu. Vasiliy'e yavaş, ciddi bir şeyler anlatırdı. O da içini çeker:

— Evet, bunun üzerine düşünmeli... derdi.

Viktor, karnı tok bir insanın gülümseyişiyle ayaklarını yere sürtüyor, arada bir ince sesiyle:

— Andrey baba, Andrey baba... diye şarkısını söylüyordu.

Herkes şaşkınlıkla susup ona baktı. Çamaşırcı kadın gururlu bir sesle:

— Kiyatrodan[1] öğrendi. Orada söylüyorlarmış bunu, dedi.

Bunun gibi, insanı can sıkıntısından patlatan, içini ezen iki üç toplantı daha oldu.

Bir pazar günü, sabah ayininden hemen sonra çıkageldi saatçi. Annemin odasında oturmuş, kopmuş bir boncuk işinin sökülmesinde yardım ediyordum ona. Birden kapı hızla aralandı ve ninemin endişeli yüzü göründü.

— Varya, geldi! diye fısıldadıktan sonra hemen kayboldu.

---

(1) Tiyatro sözcüğünü yanlış söylüyor.

Annem kıpırdamadı yerinden. Kapı bir daha açıldı, bu kez dedem göründü eşikte. Azametli bir sesle:

— Giyin de gel, Varvara, dedi.

Annem başını kaldırıp yüzüne bile bakmadı dedemin.

— Nereye? diye sordu.

— Gel, Allah aşkına itiraz etme! Uslu bir adam, kendi işinde iyi bir usta, Leksey'e de iyi bir baba olur...

Dedem son derece onurlu konuşuyordu. Durmadan elleriyle böğürlerini sıvazlıyordu. Arkasına kıvrılan dirsekleri titriyordu. Kollarını anneme uzatmamak için çaba harcadığı belliydi.

Annem sakin bir tavırla sözünü kesti:

— Size, bu iş olmaz diyorum...

Dedem anneme doğru bir adım attı, kör gibi, ellerini öne uzattı. Üzerine eğilerek büyük bir kızgınlıkla:

— Kalk ta gel. Yoksa saçlarından sürükleye sürükleye, zorla götürürüm seni! diye homurdandı.

Annem yerinden kalktı.

— Zorla götüreceksiniz öyle mi? diye sordu. Yüzü bembeyaz oldu. Gözleri korkunç bir şekilde kısıldı. Blüzünü, eteğini koparır gibi çıkardı, yalnız gömlekle kalınca:

— Hadi götür! dedi.

Dedem dişlerini göstererek yumruğunu salladı ona:

— Varvara giyin!

Annem eliyle itti dedemi. Kapının tokmağını tutup:

— Hadi gidelim, diye inledi.

— Lânetlerim seni! diye fısıldadı dedem.

— Umurumda bile değil. Gidiyor muyuz?

Kapıyı açtı annem, dedem gömleğinin eteğine yapışarak dizüstü çöktü.

— Varvara, şeytan seni, mahvolacaksın sonra! Rezil etme beni, dedi. Anaa, anaaa... diye sızlandı.

Ninem, annemin yolunu kesmişti bile. Tavuk kovuyormuş gibi ellerini sallayarak kapıdan içeriye kovuyor ve dişleri arasından:

— Varka, budala, çıldırdın mı sen? Gir içeri utanmaz! diye söyleniyordu.

Annemi odaya soktuktan sonra kapıyı sürdü. Dedeme eğildi. Bir eliyle kaldırıyor, diğeriyle de tehdit ediyordu.

— Hey koca iblis, kalın kafalı sersem!

Divana oturttu. Bezden yapılmış kukla gibi küt, diye düşüverdi dedem. Ağzını açtı, başını salladı. Ninem anneme:

— Sen de giyin bakalım! diye bağırdı.

Annem giysilerini yerden alırken:

— Onun yanına gitmeyeceğim, duydunuz mu? dedi.

Ninem divandan aşağı itti beni:

— Koş, bir maşrapa su getir. Çabuk ol!..

Yavaş, fısıldarmış gibi, sakin, ama kesin bir sesle konuşuyordu. Aralığa çıktım. Evin ön bölümünden ağır ve düzenli adımlar duyuluyordu. Odasından, annemin gürleyen sesi çınlattı kulağımı:

— Yarın gideceğim!

Mutfağa girdim, pencerenin önüne oturdum. Düş görüyor gibiydim.

İnleyip hıçkırıyordu dedem, ninem söyleniyordu. Kapı hızla kapandı, ürkütücü bir sessizlik kapladı bütün evi. Niçin gönderildiğimi anımsayınca bakır maşrapaya su doldurdum ve aralığa çıktım. Ön bölümden

saatçi göründü. Başını eğmiş, eliyle şapkasını sıvazlıyor, hırıldıyordu.

Ninem, ellerini göbeği üzerinde bağlamış, saygıyla eğilerek arkasından yürüyor:

— Siz de bilirsiniz, zorla güzellik olmaz... diyordu.

Saatçinin ayağı merdivenlerin eşiğine takıldı, avluya atladı. Ninem de istavroz çıkardı arkasından. Vücudu titriyordu. Sessizce ağlıyor, yoksa gülüyor muydu, anlayamadım. Yanına koştum.

— Nen var? diye sordum.

Elimden maşrapayı kaptığı gibi yere, ayaklarıma döktü.

— Su için nereye gittin böyle? Kapa kapıyı! diye bağırdı ve annemin odasına gitti. Ben de onların bitişik odada, bir yerden başka bir yere ağır yükler kaldırırcasına ahlayıp poflamalarını dinlemek için tekrar mutfağa döndüm.

Hava açıktı İki pencerenin buz tutmuş camlarından kış güneşinin eğri ışıklar sızıyordu içeriye. Öğle yemeği için hazırlanmış masanın üzerinde kalaylı tabaklar, pas rengi kvasla dolu bir sürahi, içinde adaçayı ve kılıçotuyla yapılmış dedemin koyu yeşil votkası bulunan bir başka sürayi sönük bir pırıltıyla parlıyordu. Camların buzları erimiş yerlerinden, damların üzerindeki gözkamaştırıcı parlaklıktaki kar görünüyor, duvar direklerinin uçlarında, sığırcık yuvalarının tepelerinde gümüş kubbecikler şeklinde ışıldıyordu. Pencere kenarlarına asılı güneş içinde yüzen kafeslerde oynayıp duruyordu kuşlar. Kanaryalar neşeyle cıvıldıyor, şakraklar gıcırtılı sesler çıkarıyor, sakalar dem çekiyordu. Ama bu neşe, gümüş parıltılarla dolu, çın çın öten gün bana hiç bir şey vermiyordu. Çevremdeki

her şey yersiz ve gereksiz görünüyordu. Kuşlarımı salıvermek istedi canım ve kafesleri indirmeye başladım. Tam o sırada koşarak ninem girdi mutfağa. Ellerini böğürlerine vurarak ocağa koştu.

— Ah melunlar, Allah kahretsin hepinizi! Hay koca bunak Akulina... diye söyleniyordu.

Ocağın içindeki böreği çıkardı. Kabuğuna parmağıyla dokundu ve öfkeyle tükürdü yere:

— Tüh takır, takır olmuş! Isıttık güya! Hay iblisler, patlayasınız hepiniz! Ne diye kukumav gibi gözlerini patlatmış duruyorsun sen be? Ah, çatlak çömlekler gibi kırıp parça parça edebilsem topunuzu namussuzlar!

Ağlamaya başladı. Böreği evirip çeviriyor, parmağıyla kuru kabuğuna vuruyor, iri gözyaşları üzerine damlıyorlar.

Dedemle annem girdi mutfağa. Ninem börek tepsisini masanın üzerine öyle bir fırlattı ki, tabaklar sıçradı.

— Alın, görün marifetinizi! Hep sizin yüzünüzden oldu. Allahtan bulasınız!

Annem neşeli ve sakindi. Ninemin boynuna sarılarak gönlünü almaya çalıştı. Hırpalanmış, yorulmuş dedem masaya oturdu. Peçeteyi boynuna bağlarken, şişmiş gözlerini güneşten kırpıştırdı.

— Varsın bu da böyle olsun ana, önemli değil! Zamanında çok iyi börekler de yedik. Tanrının her işinde bir hayır vardır, acıyı da sevdiği kula verir. Otur bakalım Varya... Peki, peki.

Aklını oynatmışa benziyordu. Yemek boyunca hep

Allahtan, günahkâr Ahav'dan[1] baba olmanın zorluklarından sözetti. Ninem:

— Yemeğini yemeye baksana sen, diye sözünü kesti.

Annem şakalaşıyor, gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Beni iterek:

— Ne haber, korktun mu biraz önce? diye sordu.

Hayır, o zaman fazla korkmamıştım. Ama şimdi yıkılıyor, onlanları bir türlü anlayamıyordum.

Yemeği, bayram günlerinde olduğu gibi, usandırıcı bir ağırlıkla ve tıka basa doyuncaya dek yediler. Sanki bunlar, yarım saat önce birbirlerine bağırıp çağıran, hakaret eden, döğüşe hazır, birbirinin boğazını sıkmak isteyen, inleyen, gözyaşı döken insanlar değildiler. Bütün bunları ciddi olarak yaptıklarına, acı duyarak ağladıklarına inanmıyordum artık. Sık sık parlayan ve sönen öfkelerine, gözyaşlarına, bağırmalara, karşılıklı yaptıkları eziyetlere artık alışmış, gittikçe daha az heyecanlanıyor, daha az acı çekiyordum.

Çok sonraları, Rus halkının, yoksul ve sefil yaşamları içinde, kederi kendilerine eğlence yaptıklarını, onunla çocuklar gibi oynadıklarını, mutsuz olmaktan çok ender utanç duyduklarını anlamıştım.

Günlük yaşamın tekdüzenliği içinde, keder bayram, yangın eğlenceydi onlar için. Silik bir yüz üstündeki sıyrık bile bir süstür.

---

(1) İsrail kralı. Milâttan önce 9. y.y. da yaşamış ve putperestliği korumuştur.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Bu olaydan sonra kendini toparladı annem, iyice belini doğrulttu. Evde hükmeden, buyuran oydu artık, Dedem iyice değişmiş; silik, düşünceli, uysal bir adam olmuştu.

Hemen hemen sokağa hiç çıkmıyor, tavanarasındaki odasında tek başına oturarak «Babamızın Anıları» adlı esrarengiz kitabı okumakla geçiriyordu zamanını. Bu kitabı çekmecesinde, kilit altında tutuyordu. Birçok kez, dedemin onu çıkarmazdan önce ellerini yıkadığını görmüştüm. Küçük boy, kalın, pas renginde deri kaplı bir kitaptı bu. Mavimtrak ilk sayfanın, tam kitap adının üstünde, süsly harfle «Sayın Vaisli Kaşirin'e bir şükran ve dostluk anısı» diye bir yazı vardı. Uçan kuşa benzeyen garip bir şekilde imzalanmıştı altı. Cildin kalın kapağını özenle açtıktan sonra gümüş çerçeveli gözlüğünü takar, imzaya bakar, gözlüğünü yerleştirene dek uzun uzun burnunu oynatırdı. Bir çok kez bunun nasıl bir kitap olduğunu sormuştum ona. Hepsine de ciddi bir tavırla:

— Şimdi öğrenmenin hiç bir gereği yok, diye karşılık vermişti. Sabret biraz, ölmeden önce sana bırakırım. Rekun kürkünden gocuğum da sana bırakacağım zaten.

Annemle daha seyrek daha ılımlı konuşmaya başladı. Onu dikkatle dinler, gözleri Piyotr amcanınkiler gibi parlar, ellerini sallayarak söylenirdi.

Sandığında pek çok, görkemli giysiler vardı; damasko eteklikler, atlastan hırkalar, ipek ve gümüşle dokunmuş sarafan'lar[1] incilerle işlenmiş kokoşnik'ler,[2]

(1) Sarafan: Milli Rus kadın giysisi.

hotozlar, açık renk takkeler, başörtüleri, ağır mordov boncukları, renkli taşlardan kolyeler... Dedem bütün bunları kucağına alarak annemin odasına götürür, masa ve sandalyelerin üzerine sererdi. Annem bu giysileri hayran hayran seyrederden dedem:

— Bizim zamanımızda giyim bugünkünden çok daha güzel, çok daha zengindi. Giyim daha zengin, ama yaşam daha sade, daha düzgündü. Geçti. o zamanlar, geri dönmez artık! Hadi giy, üzerine bunları, bir güzel süslen!..

Birinde annem bitişik odaya geçti, birkaç dakika sonra oradan sırtında altın işlemeli mavi bir sarafan, başında inciden bir hootzla döndü. Dedemin önünde yerlere kadar eğilerek:

— Nasıl, yakışmış mı efendi baba? diye sordu.

Dedem gülüyor, ağzı kulaklarına varıyordu. Ellerini açıp parmaklarını kıpırdatarak annemin çevresinde dolaşıyor, uykudaymış gibi mırıldanıyordu:

— Ah Varvara, çok paran ve çevrende iyi insanlar olsaydı...

Annem, şimdi evin ön bölümündeki iki odada oturuyordu. Sık sık konuk gelirdi ona. En çok uğrayanlar da Maksimov kardeşlerdi. Biri Piyotr adında güçlü kuvvetli, açık renk gür sakallı, mavi gözlü, yakışıklı bir subaydı. Yaşlı beyin kafasına tükürdüğüm için dedem bunun yanında dövmüştü beni. Kardeşi Yevgeniy de onun gibi uzun boylu. ince bacaklı, solgun benizliydi. Küçük, siyah bir sivri sakalı vardı. İri gözlerini erikle-

(2) Kokoşnik: Eski Rus kadınlarında başa giyilen bir tür başlık.

re benzetirdim. Parlak düğmeli, dar omuzlarında yaldızlı apoletleri olan yeşilimsi bir resmi çeket giyerdi. Geniş, düzgün alnına düşen uzun, dalgalı saçlarını sık sık zarif bir baş hareketiyle arkaya atar, hoşgörüyle gülümser, genellikle konuşmasına:

— Bakınız, benim düşünceme göre, sözleriyle başlar, boğuk bir sesle konuşurdu

Annem gözlerini kısıp gülümseyerek dinler:

— Kusura bakmayın, Yevgeniy Vasilyeviç çocuksunuz siz... diye sık sık sözünü keserdi.

Subaysa, geniş elini dizine vurur:

— Tam anlamıyla bir çocuk işte, diye bağırırdı.

Noel haftası gürültülü ve neşeli geçti. Hemen hemen her akşam anneme şık giyimli konuklar geldi. O da hepsinden daha güzel giyinip süslendikten sonra konuklarıyla birlikte gezmeye çıkıyordu.

Annemin bu renkli kalabalığıyla kapıdan her çıkışından sonra ev, toprağa gömülüyordu sanki. Çevreyi bir sessizlik, endişeli bir cansıkıntısı kaplıyordu. Ninem, suda yüzen yaşlı bir kaz gibi odalarda dolaşıyor, ortalığı düzeltiyordu. Dedemse sırtını ocağın sıcak çinilerine dayamış kendi kendine:

— Pekâlâ, pek güzel... Bakalım nereye varacak bunun sonu? diye mırıldanıyordu.

Noelden sonra annem, Mihayil dayımın oğlu Saşa ile beni okula götürdü. Saşa'nın babası evlenmişti. Analığı ilk günden üvey oğlundan nefret etmiş, onu dövmeye başlamıştı. Ninemin ısrarı üzerine dedem Saşa'yı yanına almıştı. Bir ay kadar gittik okula. Orada öğretilenlerden ancak:

— Soyadın ne? Sorusuna sadece «Peşkof» değil

de, «benim soyadım Peşkof'tur» demenin gerektiği kalmış aklımda.

Bir de öğretmene:

— E be kardeşim, ne bağırıp duruyorsun? Korkmuyorum senden... denmeyeceği.

Okulu daha ilk görüşte sevmedim. Saşa ise ilk günler çok memnundu yaşamından. Arkadaşlar bulmuştu kendine kolayca. Bir gün derste uyuya kaldı. Uyku arasında birdenbire:

— Yapmayacağım... diye haykırdı.

Uyandırılınca dışarı çıkmak istedi. Bu yüzden bütün arkadaşları alaya aldılar onu. Ertesi gün okula giderken Sennaya alanındaki hendeğe inince birden durdu:

— Sen git, ben gelmeyeceğim okula! dedi. Canım gezmek istiyor.

Çömeldi, çantasını özenle kara gömdü ve gitti.

Ocak ayının berrak bir günüydü. Gümüşten bir güneşin ışınları pırıl pırıl aydınlatıyordu her yanı. Saşa'ya çok imrendim o anda; ama istemeye istemeye okulun yolunu tuttum. Annemi üzmek istemiyordum çünkü.

Saşa'nın gömdüğü çanta kayboldu kuşkusuz. Ertesi gün okula gitmemek için uygun bir nedeni vardı. Ama üçüncü gün dedemin haberi oldu.

Bizi yargıladılar. Mutfakta; masa başında dedem, ninem, annem oturuyor, sorguya çekiyorlardı bizi. Dedemin sorularına Saşa'nın verdiği gülünç karşılıklar, hâlâ anılarım arasında taptazedir.

— Nasıl oldu da okula gitmedin sen?

Saşa hiç suçu yokmuş gibi doğruca dedemin yüzüne bakıyor, hiç acele etmeden karşılık veriyordu:

— Yerini unuttum.
— Okulun mu yerini unuttun?
— Evet. Aradım, aradım...
— Leksey'in ardından gideydin ya, o unutmamış.
— Kaybettim.
— Leksey'i de mi?
— Evet.
— Nasıl kaybettin Leksey'i?
Saşa biraz düşündükten sonra içini çekti:
— Tipi vardı. Göz gözü görmüyordu.

Hepsi güldüler. Hava durgun ve açıktı. Belli belirsiz Saşa da gülümsedi kendi sözüne. Dedem dişleriyle sırıtarak alaylı sorgusunu sürdürüyordu.

— Elinden, ya da kemerinden tutsaydın ya.

— Önce tutuyordum; ama rüzgar kaptı götürdü beni, diye açıkladı Saşa. Tembel tembel, çaresiz bir tavırla konuşuyordu.

Bu gereksiz, becerıksizce yalanları dinlerken utanç duyuyor, inatçılığı karşısında şaşırıyordum.

İkimizi de dövdüler ve ertesi günü sakat, yaşlı, eski bir itfaiyeciyi tuttular parayla. Görevi: Saşa'nın bilim yolundan sapmaması için gereken dikkati göstermesiydi. Bu gözeticinin de bir yararı olmadı. Daha ertesi gün, hendeğe geldiğimizde Saşa birden yere eğildi, ayağındaki keçe çizmeyi çıkarıp fırlattı. Öbürünü de çıkarıp ters yöne attı, çoraplarla alanda koşmaya başladı. Zavallı ihtiyarcık oflaya puflaya çizmeleri topladı ve korkudan, beni okula değil de eve götürdü.

Dedem, ninem ve annem, kaçağı aramak için bütün gün arabayla dolaştılar kenti. Saşa'yı ancak akşamüstü manastırdaki Çirkov'un lokantasında buldu-

lar. Orada dans ederek müşterileri eğlendiriyormuş. Eve getirdiklerinde dayak bile atmadılar ona. İnatçı suskunluğu hepsini şaşırtmıştı.

Saşa ocak ranzasında yanımda yatarken, bacaklarını havaya kaldırmış, tabanlarını tavana sürüyor ve konuşuyordu.

— Analığım sevmiyor beni, babam da sevmiyor, dedem de... O halde onlarla niye oturayım ben? Haydutların nerede yaşadıklarını soracağım nineme ve onların yanına kaçacağım. O zaman görürsünüz hepiniz... Beraber kaçalım mı?

Kaçamazdım onunla. O günlerde kendime göre kutsal bir amacım vardı. Onu gerçekleştirmeliydim. Uzun, açık renk sakallı bir subay olmayı istiyordum. Bunun için de okumam gerekliydi. Bunları Saşa'ya anlatınca biraz düşündü ve hak verdi bana.

— Eh, bu da iyi, dedi. Sen subay olana dek ben de haydutların başına geçerim. O zaman beni yakalamak görevin olacak senin. Ya birbirimizi öldürmemiz, ya da tutsak almamız gerekecek. Ben seni öldürmeyeceğim.

— Ben de seni.

Biraz sonra ninem geldi, ocağın üstüne tırmandı:

— Nasılsınız farecikler? Vah öküzlerim, vah kalıntılarım benim, diye konuşmaya başladı.

Bize olan acıma duygularını yeterince dile getirdikten sonra Saşa'nın analığı, lokantacının kızı şişman Nadajda yengeyi, sonra da tüm üvey annelerle babaları çekiştirdi. Akıllı derviş İona'nın delikanlıyken, analığına karşı Allahın hükmüne sığındığını an-

latan şiiri okudu. Ugliş'li[1] babası Beyaz Göl'de balıkçılık yaparmış:

Yeni karısı bir gün sert bir şarap içirmiş
Şarapla birlik bolca uyku ilacı vermiş.
Uyuyunca kaldırıp taşımış tâ açığa
Koymuş tabut gibi dar meşeden bir kayığa.
İsfendan ağacından iki kuvvetli kürek
Almış, yürütmüş onu golün ortasına dek.
En korkunç girdapların olduğu yere varmış,
Tüm gücünü toplayıp sağa sola salanmış.
Kocası düşmüş suya, hemen kaybolmuş gözden
Cadı kaçmış eşine mezar ettiği yerden.
Yüze yüze çabucak ulaşınca kıyıya
Kendini yere atıp başlamış bağırmaya.
Dul kalan kadınların yaptığı gibi yapmış;
Saç ve başını yolmuş, hüngür hüngür ağlamış.
İyi insanlar ona inanmışlar çabucak
Düzmece kederine olmuşlar içten ortak.
Uzun uzun ağlamış, sonra demişler: — Genç dul.
Ey taze, güzel kadın artık teselliyi bul.
Kederin büyük, ama Tanrıdır canı veren,
Yine O'dur kullara bu ölümü gönderen
Yalnızca üvey oğlu İonuşka kanmamış
Analığın sözüne bir türlü inanmamış.
Koymuş elini onun kalbinin üzerine
Hoş bir sesle konuşmuş bakarak gözlerine:
— Ey benim üvey anam, artık yeter ağladın
Kara kalpli, can alan, aklınca kurnaz kadın.
İnanmıyorum senin döktüğün gözyaşına,
Ne saçını yolmana, ne de çığlıklarına.

---

(1) Volga üzerinde bulunan, Nijni — Novgorod'un 350 kilometre kuzey batısında bir kent.

Tanrı emriyle bıçak düşüp suçluya batsın.
Doğruysa dediklerin gelsin beni öldürsün.
Yok, yalan söylüyorsan senin üstüne düşsün.
Bunu duyan analık hızla ayağa kalkmış,
Ateş saçan gözlerle oğluna dik dik bakmış.
Başlamış İonayla kavgaya, tartışmaya
Küfürler, hakaretler, sövgüler yağdırmaya:
— Ah sen akılsız hayvan, Allah canını alsın
Arsız velet, kuduz it, neler uyduruyorsun.
Nasıl söylersin bunu, bana nasıl söylersin?
Geber, sürün inşallah, leşini itler yesin!
Herkes onlara bakmış, bir süre dinlemişler.
Bu işin içindeki pisliğj hissetmişler.
Hepsi çok çok üzülmüş, dalmışlar düşünceye:
Konuşmuşlar yaşlılar «nasıl yapalım,» diye.
İhtiyar bir balıkçı çıkmış sonra ortaya
Selâmlamış herkesi, demiş: — Biz bu davaya
Çözüm yolu olarak İona'nın fikrini
Beğendik, kabul ettik, yapalım dediğini.
Ey dostlarım bir çelik bıçak verin elime
Fırlatayım ben onu göğün derinliğine.
Suçlu kimse bunlardan üstüne düşsün bıçak
Kutsal adaletiyle doğruyu göstersin hak.
Sivri, keskin bir bıçak vermişler balıkçıya
O da bütün gücüyle kapmış, atmış havaya.
Kuş olmuş uçmuş bıçak, çabucak gözden yitmiş.
Beklemiş, beklemişler, ama yere düşmemiş.
Çıkarıp şapkaları, yaslanıp birbirine
Bakıp kalıvermişler göğün derinliğine.
Herkes suskun, şaşırmış; gecel sessiz, karanlık
Göl üstünde şafağın kızıllığı belirmiş
Üvey ana umutla, neşeyle gülümsemiş.
O sırada kırlangıç hızıyla bıçak inmiş

Katil üvey annenin tâ yüreğine girmiş.
Halk huşuyla diz çökmüş, şükretmişler Tanrıya
Sevinçle kaldırmışlar ellerini havaya:
— Şükürler olsun sana hakkı belirttin diye
İbret olsun bu olay dünyada her kötüye.
Yaşlı balıkçı tutmuş Anuşka'yı hemen
Uzak bir manastıra götürmüş düşünmeden.
Kerjenets[1] ırmağının berrak kıyılarına
Görünmez kutsal Kitej[2] kenti yakınlarına.

Ertesi gün vücudumun her yanında kırmızı lekelerle uyandım; çiçeğe tutulmuştum. Arka tarafta kalan tavan arasındaki odaya yerleştirdiler beni. Uzun süre, kollarımla ayaklarım geniş sargılarla sımsıkı bağlı olarak çevremi görmeden yatakta kaldım. Korkunç kâbuslar görüyordum. Bunlardan bini az kalsın ölümüme neden olacaktı. Yanıma yalnız ninem geliyor, bebekmişim gibi yemeğimi o yediriyordu. Bitmek bilmeyen ve her gün yeni yeni masallar anlatıyordu. İyileşmeye başladığım bir akşam, sargılarım çözülmüş yatıyordum yatakta. Yalnız parmaklarım, yüzümü tırmalamamam için eldiven gibi tek tek sarılmıştı. Ninem o gün gecikmişti. Her akşamki vaktinde gelmeyince meraklandım ve birden onu görür gibi oldum: Kapının arkasında, tavanarasının tozlu döşemesi üzerinde, kollarını iki yana açmış, yüzükoyun yatıyordu. Boynu; Piyotr amcanınki gibi yarı yarıya kesilmişti. Kocaman

---

1. Volga'ya dökülen bir ırmak.
2. Efsanevi bir kent.
Bu efsanenin başka bir anlatılış şeklini Tambof eyaletinin Kolüpanofka köyünde Borisoğlebsk bölgesi duymuştum. Bu efsanede bıçak, analığına iftira eden üvey oğlanı öldürür. M.G.

bir kedi tozlu karanlığın içinde, bir köşeden, yeşil gözlerini hırsla faltaşı gibi açmış, ona doğru geliyordu.

Yatağımdan fırladım. Ayaklarım ve omuzlarımla pencerenin çift çerçevesini kırdım, kendimi avluya, kar yığını üzerine attım. Annemde konuklar vardı o gece. Kimse kırılan cam ve çerçevenin sesini duymamış. Uzun bir zaman karda yatmışım. Kırılan bir tarafım yoktu; sadece kolum omuzdan çıkmış, cam parçaları her yanımı fena halde kesmişti. Ama ayaklarıma inme indi ve üç ay kadar ayağa kalkamadan yattım. Yattığım yerden evin gittikçe artan gürültüsünü, kapıların hızla açılıp kapanışını, insanların ardı gelmeyen geliş gidişlerini dinliyordum.

Çatının üstünde kar fırtınası, tavanarasındaki kapının dışında rüzgâr uğuldar, baca kapakları zangırdar, yas ezgileriyle doldururdu içini. Gündüzleri kargalar bağrışır, geceleri kurtların tüyler ürperten ulumaları duyulurdu. Kalbimi katılaştırıyordu bu müzik.

Bir zaman sonra pencereden, çekine çekine, gizli gizli, ama günden güne artan bir sokulganlıkla, mart güneşinin ışıldayan gözüyle içeri bakmaya başladı bahar.Dam üzerinde, çatı arasında kedilerin isterik miyavlamaları duyuluyordu artık. Baharın hışırtısı duvarlar arasından içeriye dek giriyordu. Billur buz saçakları kırılıyor, çatının üstündeki yumuşamış kar lar kayıyor, çanların sesi kıştakinden daha gür çıkıyordu.

Yine ninem geliyordu yanıma. Günden güne ağzı daha sık ve daha keskin votka kokar oldu. Daha sonra gelirken, yanında büyük, beyaz bir çaydanlık getirmeye başladı. Yatağımın altına saklarken bana göz kırpıyor:

— Bak, canım yavrum, sakın şeytan dedene söyleme, olur mu? diyordu.

— Niye içiyorsun sen?

— Fazla konuşma büyüyünce öğrenirsin niye içtiğimi...

Çaydanlığın ağzından iri bir yudum emer, dudaklarını koluna siler, tatlı tatlı gülümserdi:

— Ee, şekerim, dün neler anlatıyordum sana?

— Babamdan söz ediyordun.

— Nerede kalmıştık?

Kaldığı yeri söylerdim ve konuşması bir çağlayan gibi, uzun uzun akar giderdi.

Kendisi başlamıştı babamdan söz etmeye. Bir gün ayık, kederli ve yorgun geldi.

— Düşümde babanı gördüm, dedi. Kırda yürüyordu; ceviz bir sopa vardı elinde. Islık çalıyordu. Alacalı, bulacalı dili dışarda bir köpek koşuyordu arkasından. Nedense Maksim Savvateyiç'i sık sık görmeye başladım bugünlerde. Besbelli ruhu huzursuz zavallının...

Bir kaç gece, arka arkaya, diğerleri gibi ilginç olan, babamın öyküsünü anlattı. Alaylı bir subayın oğluymuş. Babası, emrinde olan askerlere sert davrandığı için Sibirya'ya sürgüne gönderilmiş. Babam arada Sibirya'da doğmuş. Çok kötüymüş yaşantısı ve küçük yaşlarında bile sık sık evden kaçarmış. Birinde dedem, tavşan avlar gibi köpeklerle aramış onu ormanda. Başka birinde de öyle bir dövmeye başlamış ki, komşular zor almış elinden ve saklamışlar.

— Küçükleri hep döverler mi? diye sordum.

— Evet, hep döverler küçükleri... diye karşılık verdi.

Babaannem çok erken ölmüş. Babam, dokuz ya-

şını bitirdikten sonra da dedem. Marongoz olan vaftiz babası yanına almış, Perm kentinin sanat okuluna yazdırmış ve kendi sanatını öğretmeye başlamış. Ama babam kaçmış onun yanından, Panayırlarda körlere rehberlik yapmış. Onaltı yaşındayken Nijni'ye gelmiş, Kolçin vapurlarında müteahhit marangozun yanında çalışmış. Yirmi yaşındayken iyi bir mobilya ustası, kaplamacı ve dösemeci olmuş. Çalıştığı atölye Kovaliha'da dedemin eviyle yanyanaymış.

Ninem gülümseyerek:

— Duvarlar alçak, adamların da gözü kara, dedi. Bir gün Varya ile bahçede ağaç çileği topluyorduk. Bir de baktık ki o, yani babam atlayıverdi duvardan. Bayağı korkmuştum; Elma ağaçlarının arasında öyle bir heybetli gelişi vardı ki. Beyaz gömlek, kadife pantalon giymişti. Yalınayaktı ve şapkası yoktu başında. Uzun saçlarını kayışla bağlamıştı. Bu kılıç kıyafetle kız istemeye gelmiş adamım. Daha önceleri penceremizin önünde geçerken görmüştüm onu. Her görüşümde: «Ne yaman delikanlı!» diye düşünürdüm. Bize yaklaşınca:

— Sen, yiğidim, niye doğru yoldan gelmiyorsun? diye sordum.

Diz çöktü karşımda:

— Akulina İvanovna, dedi. İşte ben, her şeyimle, bütün varlığımla önündeyim. Varya da! Allah aşkına, yardım et bize, evlenmek istiyoruz.

Dona kaldım bu sözler karşısında. Dilim tutuldu. Bir de ne göreyim? Yüzsüz anan elma ağacının ardına gizlenmiş, oğlana işaret etmiyor mu? Yüzü ağaççileği gibi kıpkırmızı olmuştu, gözleri yaş içindeydi.

— Sizi gidi kahrolasıca dedim. Nedir bu karıştırdığınız haltlar? Aklını mı kaçırdın Varvara? Sana

gelince delikanlı, düşünüver biraz. Davul bile dengi dengine diye çalarmış. Ayağını yorganına göre uzatsan daha iyi olur...

Deden o zamanlar zengindi. Malını çocuklar arasında pay etmemişti daha. Dört evi, parası ve ünvanı vardı. Dokuz yıl aralıksız dernek başkanlığı yaptığı için sırmalı bir şapkayla üniforma vermişlerdi. Pek gururluydu. Gereken söylüyor, ama korkudan da titriyordum. Hem de acıyordum onlara. İkisinin de neşesi kaçtı. O zaman baban:

— Valisiy Vasilyev'in, Varya'yı bana gönül rızasıyla vermeyeceğini bildiğim için kaçıracağım, dedi. Sen sadece yardım et bize...

Ben yardım edecekmişim onlara ha! Suratına doğru hırsla elimi kaldırdım, kıpırdamadı bile.

— İstersen taşla vur, dedi, ama yardım et. Ne pahasına olursa olsun vazgeçecek değilim ondan.

Varvara'da yaklaştı ona, elini omuzuna koydu. Bu yetmezmiş gibi bir de:

— Biz çoktan, daha mayıs ayındayken evlendik, demez mi? Sadece nikâhımızın kıyılması kaldı bizim...

Olduğum yere yuvarlanıverdim.

— Aman Tanrım!...

Ninem katıla katıla gülmeye başladı. Enfiyesinden bir tutam çekt, gözyaşlarını silli ve keyfle iç geçirdikten sanra konuşmasını sürdürdü.

— Sen, daha evlenmeyle nikâhlanmanın ne demek olduklarını bilemezsin, aralarındaki farkı anlayamazsın henüz. Yalnız şunu bil ki, bir kızın nikâhlanmadan çocuk doğurması büyük bir felâkettir. Bunu iyice aklında tutta, büyüdüğüm zaman kızları böyle işler yapmak için kandırma. Sen büyük bir günah işlemiş, kız mutsuz, çocuk da yasa dışı olur. Ömrün ol-

dukça kadınlara acıyarak yaşa. Eğlenmek için değil, yürekten sev onları. Sana iyi şeyler söylüyorum!

İskemlenin üzerinde sallanarak düşünceye daldı Sonra silkinip canlandı, tekrar başladı.

— E, ne yapmalıydım bu durumda? Maksim'in alnına bir tane indirdim, Varvara'yı da saçlarından yakaladım.

Baban:

— Dayakla hiç bir şeyi düzeltemezsin! diye yerinde bir söz etti.

Varvara da:

— Siz, dedi, önce ne yapacağınızı düşünün de,sonra dövüşürsünüz!

Babana:

— Paran var mı? diye sordum.

— Vardı ama onunla yüzük aldım Varya'ya dedi.

— Peki, ne kadar tuttu yüzük? Üç ruble falan mı?

— Yoo, yüz ruble falan.

O zamanlar paranın değeri yüksek. Onlara baktım, onlar da bana. Kendi kendime: «Ne çocukluk ne aptallık!» diye düşündüm.

Annen:

— Siz görmeyesiniz diye yüzüğü döşemenin altına sakladım, dedi. Satabiliriz onu!

Tam çacuktular ikisi de. Şöyle böyle derken, bir hafta sonra nikâhlarını kıydırmaya karar verdik. Papazla işi ben çözümleyecektim. Ama dedenin korkusundan tir tir titriyor, hüngür hüngür ağlıyordum. Varya'nın da ödü kopuyordu ya, neyse sonunda yola girdi her şey!

Yalnız babanın bir düşmanı vardı, bir usta. Kötü bir adamdı. Çoktandır işi anlamış, bizi gözler durur muş. Neyse, biricik kızımı daha güzel görünmesi için

güzelce giydirdim, kuşattım ve sokağa dek götürdüm. Köşede bir troyka bekliyordu. Bindi; Maksim ıslık çaldı ve gittiler! Gözyaşları içinde eve dönüyordum. Birden o adam çıktı karşıma ve namussuz herif:

— Ben, dedi, iyi bir adamım, kimsenin kısmetine engel olmaya kalkışmam. Yalnız Akulina İvanovna, susmam için senin bana elli ruble vermen gerekli!

Bendeyse metelik yok, parayı hiç sevmez, biriktirmeye çalışmazdım. Orada büyük bir aptallık ettim.

— Param yok, veremeyeceğim, dedim.

— Söz ver, beklerim ben, dedi.

— Söz vermek de ne demek oluyor? dedim. Hem söz versem de, nereden bulacağım bu parayı?

—Hadi canım! dedi. Zengin kocandan yürütmen de mi zor bir iş sanki?

Budala kadın, orada konuşup, söz verip adamı oyalamak gerekirken, suratına tükürdüm ve eve doğru yürüdüm. O, benden önce koştu avluya ve yaygarayı bastı.

Yaptığımız bu delice işleri anarken, şimdi bile korku duyuyorum! Dedem bir canavar kesilmişti. Uluyup duruyordu. Çok ağır bir darbeydi aslında bu onun için. Sık sık Varvara'ya bakıp; «Bir soyluya, beye vereceğim kızımı,» diye övünür dururdu. İşte sana soylu, işte sana bey! Meryem anamız kimi kiminle birleştireceğini bizden daha iyi biliyor. Deden, tutuşmuş gibi avluda çırpınıp duruyordu. Yakov ile Mihaylo'yu çağırttı, kalafatçı ustasıyla arabacı Klim'i de kandırdı. Topuzu ve kayışla bağlı kantar taşını alırlarken gördüm. Mihaylo da çiftesini kaptı. Atlarımız güçlü ve ateş gibiydiler, arabamız da hafif. «Eyvah yetişecekler!» diye düşündüm. İşte o anda Varvara'nın koruyucu meleği bana ilhamı verdi. Ele geçirdiğim bir bı-

çakla yolda kopsun diye oklardaki kayışları yarısına dek kestim. Öyle de olmuş, oklardan biri çıkıvermiş yolda; az kalsın dedenle Mihaylo'yu ve Klim'i öldürecekmiş. Arabayı onarmak için bir hayli zaman yitirmişler. Kiliseye vardıklarında Varya ile Maksim, Allaha şükür nikâhları kıyılmış, kilisenin merdiveni başında duruyorlarmış.

Bizimkiler, Maksim'in üzerine atılmışlar. Ama baban öyle sağlam, öyle kuvvetliydi ki, Mihayil'i merdivenlerden aşağı yuvarlayıp kolunu kırmış, Klim'i de yaralamış. Deden, Yakov ve usta korkmuşlar ondan.

Baban en öfkeli anlarında bile kendini kaybetmezdi. Dedene:

— At şu topuzu elinden, üzerime sallama, demiş. Ben uysal bir adamım. Bana dokunmayana benim de zararım dokunmaz. Aldığım şeyi bana Allah verdi, hiç kimse de geri alamaz elimden. Kızından başka senden hiç bir şey de istemiyorum.

Bırakmışlar onları. Deden arabaya binmiş.

— Şimdilik allahısmarladık Varvara, kızım değilsin artık, demiş. Bir daha görmek istemem seni. İster yaşa, ister açlıktan geber, umurumda bile değilsin!

Eve dönünce küfretmeye, beni dövmeye başladı. Ben sadece usul usul inliyor, ağzımı açmıyordum. «Her şey geçer, olan oldu, biten bitti» diye düşünüyordum. Bana:

— Bak Alkulina, dedi, artık kızın yok senin, bunu unutma!

Ben de içimden:

— İstediğini söyle sarı çıyan öfke buza benzer, sıcağı görünceye dek yaşar, diye söyleniyordum.

Dikatle, cankulağıyla dinliyordum. Öyküsünde beni şaşırtan bazı şeyler vardı. Dedem, annemin ni-

kâhlanmasını hiç de böyle anlatmamıştı bana. Bu evlenmeye karşıymış, nikâhtan sonra annemi evine sokmamış, ama onun anlatışına göre nikâh gizli olmamış ve kilisede kendisi de bulunmuş. Kimin doğru söylediğini sormak istemiyordum nineme; çünkü ninemin öyküsü daha güzeldi ve daha hoşuma gidiyordu.

Ninem konuşurken, sanki su üzerinde sandalla gidiyormuş gibi durmadan sallanıyordu. Eğer acıklı, ya da korkunç bir şeyden söz ediyorsa, havada bir şey tutacakmış gibi elini öne uzatır, daha çok sallanırdı. Sık sık gözlerini kapıyor, yanaklarının kırışıklıkları arasında belirli belirsiz, tatlı bir gülümseme gizleniyordu. Gür kaşları da hafifçe kıpırdanıyordu. Bazan onun böyle körü körüne her şeyi bağışlamak isteyen iyilikseverliği kalbime dek işliyor, bazan da sert bir söz söylemesini, bağırmasını, karşı çıkmasını çok istiyordum.

— İlk zamanlar, iki hafta kadar Varya ile Maksim'in nerede olduklarını bilmiyordum. Sonra bir gün, ateş gibi bir çocuk, koşa koşa gelip haber getirdi onlardan. Cumartesiyi iple çektim. Akşam, kiliseye ayine diye çıkıp doğru onlara gittim! Epey uzakta, Suetinsk çevresinde, küçük bir ek yapıda oturuyorlardı. Bütün avlu işçilerle dolu, gürültülü, çamurlu, her yan çöp içindeydi. Ama aldırdıkları yoktu hiçbirine. İki kumru gibi sevişip, oynaşıp duruyorlardı. Taşıyabildiğim kadar öteberi onlara: Çay, şeker, bulgur, reçel, un, kuru mantar, elime ne geçerse... Biraz da para, ne kadar olduğunu anımsamıyorum. Usulcacık dedenden aşırmıştım onları... Kendisi için olmadıktan sonra çalabiliyor insan. Baban hiçbirini almak istemiyor, gücenmiyordu bana.

— Dilençi miyiz biz? diyordu.

Varvara da ayni türküyü söylüyordu.

— Aman anneciğim, ne gereği var bunların?

İkisine de çıkıştım:

— Aptal çocuklar! dedim onlara. Ben neniz oluyorum sizin? Senin için Maksim, Allahın verdiği bir anayım, sense öz be öz ktzımsın benim. Beni kırmanın gereği varmı? Yeryüzünde bir annenin kalbi kırıldığı zaman, gökyüzünde İsa'nın anası acı gözyaşları dökermiş!

Bunları der demez Maksim kucağına aldı beni ve odanın içinde dolaşmaya başladı. Hem de hoplayıp zıplayarak. Kuvvetliydi, aslanım! Varka, anan olacak kâfir kız da, dişi tavus gibi dolaşıyor, eline yeni bir bebek verilmiş çocuk gibi seviniyor, kocasıyla övünüyordu. Bir de kırk yıllık ev kadınıymış gibi gözlerini devire devire ev işlerinden söz etmez mi? Güler misin, ağlar mısın, bilemezdim. Çayın yanına öyle peynirli poğaçalar çıkardı ki, kurda yedirsen dişleri kırılırdı. İçindeki lor, çakıllı kum gibi dökülüyordu.

Uzun bir zaman böyle geçti. Senin dünyaya gelmen yaklaşmıştı. Hâlâ bu konuda ağzını açmıyordu deden. İnatçı şeytan! Güya gizlice gidiyordum ben; o bunu biliyor, ama bilmiyormuş gibi davranıyordu. Evde Varya'dan söz edilmesi yasaklanmıştı. Herkes susuyordu. Ben de ağzımı açmıyordum. Baba yüreğinin uzun zaman susamayacağını biliyordum. En sonunda özlemle beklediğim o an geldi.

Dışarda kar fırtınasının, kurtların saldırısını andıran bir şekilde uluduğu bir geceydi. Bacalarda kudurmuş cinler gibi ötüyordu rüzgâr. Dedenle birlikte yatıyorduk, bir türlü gözümüze uyku girmiyordu.

Bir aralık ona:

— Böyle bir gecede fakir fukaranın durumu çok

kötü ama yüreği huzursuz olanların daha berbat! deyiverdim.

Birdenbire deden:

— Nasıl yaşıyorlar? diye sordu.

— Fena değil, iyi yaşıyorlar, karşılığını verdim.

— Benim kimden söz ettiğimi biliyor musun ki?

— Kızımız Varvara ile damadımız Maksim'den...

— Onlardan söz ettiğimi nasıl anladın?

— Yeter artık yaptığın budalalık baba, bırak şu oyunu, dedim. Kime yararı dokunuyor sanki?

— Sizi gidi şeytanlar, cahil aptallar sizi, diye içini çekti. Sonra da:

— O büyük aptal, —babanı kastediyordu— göründüğü kadar aptal değil mi? diye sormaya başladı.

Ben:

— Aptal, çalışmak istemeyen, başkasının sırtından geçinen kimsedir, dedim. Sen Yakov ile Mihayloya baksana. Aptal aptal oturan onlar değil mi? Evde çalışan kim? Kazanan kim? Sen... Sana ne yardımları dokunuyor sanki?

Bunun üzerine bana bağırmaya başladı. Ne aptallığım, ne alçaklığım, ne kodoş karılığım kaldı. Hiç ses çıkarmadım.

— Nasıl olur da, nereden geldiği, kim olduğu bilinmeyen bu adama kanabildin? dedi. Yine sustum. O yorulunca da:

— Gidip nasıl yaşadıklarına baksaydın ya, dedim. Öyle iyiler ki!

— Daha neler, dedi, ayaklarına mı gideceğim köpeklerin. Kendileri gelsinler...

Sevincinden ağlamaya başladım. Hem saçlarımı dağıtıyor, —pek severdi saçlarımla oynamasını— hem de mırıldanıyordu.

— Zırlayıp durmasana aptal kadın, benim kalbim yok mu sanki?

Eskiden dedemiz çok iyiydi, ama kendisini herkesten akıllı saymaya başlayınca zıvanadan çıktı ve aptalın teki oldu.

— Ya işte böyle, annenle baban çıkıp geldiler. Kutsal Bağış Pazarı[1] günüydü. İkisi de heybetli, pırıl pırıl, tertemizdiler. Maksim dedenin karşısına geçiverdi, —deden ancak omuzuna geliyordu— ve hemen:

— Allah aşkına Vasiliy Vasilyeviç, dedi. Buraya kızının çehizi için geldiğimi sanma. Sadece karımın babasına saygılarımı sunmak istiyorum.

Bu sözler pek hoşuna gitti dedenin, gülümsedi.

— Seni gidi haydut, sırık herif seni: dedi. Yeter artık yaptığınız maskaralıklar. Burada oturun!

Maksim kaşlarını çattı:

— Varya nasıl isterse öyle olur, benim için hava hoş, dedi.

Bundan sonra da diş dişe geldiler. Birbirleriyle bir türlü anlaşamıyorlardı. Ben arasıra babana göz ikırpar, masanın altından ayağına basardım, ama o bildiğini okurdu gene de. Pek güzel gözleri vardı; bakışları neşeli ve temiz, kaşları koyuydu. Onları çattığında gözleri altında kaybolur, yüzü taşlaşırdı. Benden gayrı da kimseyi dinlemezdi. Onu öz çocuklarımdan daha çok severdi. Bunu bilir, o da beni çok severdi. Bazan sokulur, sarılır, kucağına alıp odanın içinde dolaştırırdı beni.

---

1. Ortodoks dininde büyük orucun başlangıcından önceki son pazar günü. Eski bir halk geleneğine göre herkes geçen yıl içinde incittiği kimselerden, başkalarının önünde af diler.

— Sen, derdi, toprak gibi öz anamsın, seni Varvara'dan da çok seviyorum!

Annen o zamanlar şen yaramaz ,ele avuca sığmaz bir şeydi. Babanın üzerine atılır:

— Böyle sözleri nasıl söyleyebiliyorsun tuzlu kulaklı Permyak? diye bağırırdı.

Üçümüz büyük bir gürültüyle oynaşırdık. Pek iyi geçinirdik canım. Dans etmede üstüne yoktu, güzel şarkılar bilirdi.

Babanla annen bahçedeki ek yapıya yerleştiler. Sen orada; tam bir öğle vakit baban yemeğe gelirken onu karşılar gibi doğdun. Öyle sevindi, öyle sevindi ki, aklını kaçıracak sandım. Anneni de bir türlü rahat bırakmadı. Sanki çocuk doğurmak güç bir şeymiş gibi! Beni omuzuna bindirdi, avluyu boydan boya bu şekilde geçtik, dedene yeni torununun dünyaya geldiğini muştuladık. Deden halimizi görünce gülümsedi:

— Masallardaki dev sen misin yoksa Maksim? diye takıldı.

Dayıların sevmiyorlardı onu. Şarap içmezdi, çok hazırcevaptı ve çeşitli muziplikler yapmakta üstüne yoktu. Sonunda dayıların bunu burnundan getirdiler. Büyük perhiz ayında bir gün rüzgar esmeye başladı. Bütün evin içinde birşeyler ötüyor, korkunç bir şekilde uğulduyordu. Hepimiz dona kaldık. Neye uğradığımızı bilemedik. Deden korkudan şaşkına dönmüştü, bütün kandillerin yakılmasını istedi. Sağa sola koşarak «ayin yaptırmalı» diye bağırıyordu. Sonra birden bire kesildi gürültüler, daha çok korktuk.

Yakov dayın anladı.

— Bu mutlaka Maksim'in işidir! dedi.

Meğer çatı kapağının üstüne çeşitli büyüklüklerde

bir sürü şişe yerleştirmiş. Rüzgâr içlerine üfleyince ayrı ayrı ses çıkarmaya başlamışlar. Deden:

— Bu şakalarınla yine Sibirya'yı boylayacaksın galiba, Maksim; dedi.

Bir yıl kış pek çetin olmuştu. Kurtlar kırdan kente iniyorlardı. Ya bir köpek paralıyorlar, ya da bir at ürkütüyorlardı. Bir gece sarhoş bir bekçiyi yediler. Tüm kent büyük bir panik içindeydi. Babansa çiftesini omuzlar, ayaklarına kayaklarını bağlar, gece vakti kıra çıkardı. Dönüşte bir de bakardın ki, bir ya da iki kurtu sürükleyerek geliyor. Derilerini yüzer, kafalarını temizlerdi. Camdan göz takardı onlara. Çok da güzel becerirdi. Birinde Mihaylo dayın ihtiyacı için aralığa çıkmıştı. Birden koşarak geriye döndü. Saçları dimdik, gözleri faltaşı gibi açılmış, dili tutulmuştu. Pantalonu düşmüş, ayağı takılarak yuvarlanmış, güç belâ «kurt!» diye fısıldadı. Herkes eline geçeni kapıp, aralığa fırladı. Işık geldi, gerçekten bir kurt, kapağı açıp sandığın içinden başını uzatmış, onlara bakıyor. Vurdular, ateş ettiler, jama kurt olduğu yerden kıpırdamıyor. Korkumuz dağılınca bir de ne görelim: Ön ayakları sandığa çevilenmiş bir kurt postu değil mi? Dedem o zaman Maksim'e öyle kızmıştı ki, sorma. İşin kötüsü Yakov da bu şakaları taklit etmeye başlamıştı. Maksim, kartondan kafalar yapar, burun, göz, ağız çizer, kıtıktan saç takardı. Sonra da Yakov ile sokağa çıkarlar, bu korkunç suratları pencerelerden içeri sokarlardı. Tabii görenler korkar, bağrışırlardı. Geceleride çarşaflara sarılıp gezerlerdi. Bir keresinde papazı korkutmuşlar. Adamcağız nöbetçi polisin kulübesine dalmış, polis de korkup imdat istemiş. Buna benzer daha ne oyunlar çevirirlerdi bilemezsin. Bir türlü vazgeçiremezdik onları. Ben de, Varya da,

— Etmeyin, yapmayın! dedik ama söz geçiremedik. Maksim:

— İnsanların yok yere korkup, şaşkın şaşkın kaçışmalarını görmek hoşuma gidiyor, diyerek gülüyordu. Gel de söz anlat ona...

Bütün bu yaptıklarını az kalsın hayatıyla ödeyecekti. Mihaylo dayın tıpkı deden gibi alıngan, kinciydi ve babanı yok etmeyi aklına koymuştu. Kışın ilk günlerinde bir gün dördü; Maksim, dayıların ve kilise zangocu konuk gittikleri evden dönüyorlar. Sonradan bu zangocu, bir arabacıyı ölesiye dövdüğü için işten atmışlardı. Yamskaya sokağında geçiyorlarmış. Maksim'i Dükov havuzuna gitmek için ikna etmişler. Güya buz üstünde çocuklar gibi kayacaklarmış. Orada bir buz yarığının içine itivermişler. Sana anlatmıştım bunu...

— Dayılarım neden bu kadar kötü kalpliler?

Ninem enfiyesini çekti.

— Onlar kötü kalpli değil, dedi sakin bir sesle. Sadece aptaldılar! Mişka kurnaz, ama yine aptal. Yakov ise, saf salağın teki... Neyse onu suyun içine itmişler, baban üzerine çıkmış ve yarığın kenarına tutunmuş. Ellerine vurmaya başlamış, topuklarıyla parmaklarını eşmişler. Bereket Maksim ayık onlar sarhoşmuş. Nasılsa, Allahın yardımıyla buzun altında dağrulabilmiş. Yarığın ortasından başını çıkararak nefes alabiliyormuş. Ötekiler ona yetişemedikleri için bir süre başına buz parçaları atmışlar, nasıl olsa boğulur diye bırakıp gitmişler. Baban kıyıya çıkıp koşa koşa karakola gitmiş. Polis karakolu, biliyorsun şuracıkta, meydana. Komser hem onu, hem de bütün ailemizi tanıyordu. «Bu nasıl oldu?» diye sormuş.

Ninem istavroz çıkardı ve büyük bir minnet duygusuyla:

— Bütün sadık kullarınla beraber Maksim Savvateyiç'e de rahmet eyle yarabbi! O lâyıktır buna... Polisten işi saklamış.

— Ben, demiş, kendim düştüm. İçkiliydim, havuza gittim ve buz yarığının içine yuvarlandım.

Komiser:

— Yalan söylüyorsun, sen içki kullanmazsın, demiş.

Vücudunu ispirtoyla oğmuşlar üzerini değiştirmişler, bir gocuğa sarıp eve getirdiler. Yanında komserle iki polis daha vardı. Yaşka ile Mişka daha dönmemişlerdi eve. Meyhane meyhane dolaşarak anasını babasını rezil ediyorlardı. Annenle Maksim,e baktık; durum çok kötüydü; yüzü mosmordu. Parmakları ezilmiş, kanıyordu. Şakaklarında kar vardı, ama bir türlü erimek bilmiyordu. Sonra anladık ki, şakaklarına ak düşmüştü zavallının. Varvara:

— Ne yaptılar sana? diye bar bar bağırıyordu.

Komser herkese koklarcasına bakıyor, bir ipucu arıyordu. İçimde, Maksimuşka'dan olup biteni öğrenmeye çalıştım. Kulağıma:

— Yakov ile Mihaylo'yu önce siz karşılayın. Benden Yamskaya'da ayrıldıklarını, kendilerinin Pokzovka'dan gittiklerini, benimse Priyadilnaya sokağına saptığımı söylesinler. Sakın karıştırmayın, yoksa polisle başınız derde girer.

Dedene koştum:

— Git, komiseri lâfa tut, ben de kapı önünde oğullarımızı bekleyeceğim, dedim ve başımıza gelen felâketi anlattım.

Deden bir yandan tir tir titreyerek giyiniyor, bir yandan da:

— Bunun böyle olacağını sezmiştim, bekliyordum zaten, diye mırıldanıyordu.

Hepsi de yalandı. Bildiği hiç bir şey yoktu. Neyse, oğlanları kapıda suratlarına tokatlar indirerek karşıladım. Mişka korkudan hemen ayıldı. Yaşka'nınsa dili dolaşıyor, gene de:

— Benim hiç bir şeyden haberim yok, her şeyi Mihaylo yaptı, diyordu.

Komiseri zor yatıştırdık, iyi bir beydi. Allah razı olsun!

— Ama dikkat edin, bu evde başka bir şey olursa suçluyu bulmasını bilirim ben, dedi gitti.

Dedem Maksim'e yanaşarak:

— Sağol! dedi. Senin yerinde bir başkası olsaydı, böyle yapmazdı. Seni takdir ediyorum. Sana da kızım, babanın evine iyi bir insan getirdiğin için teşekkür ederim.

—Üçümüz kaldık. Maksim ağladı ve sayıklar gibi:

Deden istediği zaman öyle iyi konuşurdu ki, sonraları aptallığından kalbini herkese kapattı.

— Niçin yaptılar bunu bana, ne kötülük ettim onlara? Ne için, anne? diye konuştu. Bana valide değil, küçük bir çocuk gibi annaciğim, derdi. Karakter bakımından küçük bir çocuk gibiydi zaten, Hüngür hüngür ağlıyordum. Başka ne yapabilirdim ki? Kendi çocuklarımdı, acıyordum onlara! Annen blüzünün bütün düğmelerini koparmış, dövüşten çıkmış gibi saçı başı darmadağın duruyordu. Yanık bir sesle:

— Gidelim buradan Maksim! Kardeşlerim bize düşman, korkuyorum onlardan, gidelim! diye bağırıyordu.

Ben de ona bağırdım:

— Yangına körükle gitme, evde yeteri kadar ateş var!

O sırada dedem, iki budalayı özür dilemeye göndermiş. Annen, Mişka'nın üzerine atıldı.

— Al sana özür dilemek!.. Diyerek yanağına bir tokat yapıştırdı.

Baban da:

— Nasıl oldu da bunu yaptınız, kardeşlerim? Beni sakatlayabilirdiniz. Ellerim olmayınca nasıl çalışırım ben? diye sitem ediyordu.

Sonunda şöyle böyle barıştılar. Baban hastalandı, yedi hafta kadar yatakta kaldı. Zaman zaman:

Ne olur anne, birlikte başka kentlere gidelim. Burası çok can sıkıcı, derdi.

Az bir zaman sonra Astrahan'a gitmesi gerekti. Çar, yazın o kenti gezecekti. Zafer taklarının yapımı babana verilmişti. İlk vapurla gittiler. Onlardan değil, sanki canımdan ayrılıyordum. Maksim de çok hüzünlüydü. Astrahan'a gitmem için zorlayıp duruyordu. Varvara ise seviniyordu. Utanmaz kız sevincini saklamak bile istemiyordu. Gittiler... İşte hepsi bu kadar...

Ninem bir yudum votka içti, enfiyesinden bir tutam çekti ve pencereden koyu kurşuni göğe baktı.

— Babanla aynı karından değildik biz, ama ruhlarımız birdi... dedi. Öyküsünü anlatırken arasıra dedem geliyordu. Sansara benzeyen yüzünü yukarı kaldırıyor, kuşkulu kuşkulu nineme bakıyar, sivri burnuyla odanın havasını kokluyordu. Anlattıklarını dinliyor

— Uydur bakalım, uydur uydur söyle... diyordu.

Bana döner, birdenbire sorardı:

— Leksey, şarap içti mi ninen?

— Hayır.

— Yalan söylüyorsun, gözlerinden okunuyor.

İnanmamış bir halde çıkıp giderdi.

Ninem arkasından göz kırpar, esprili bir söz söyleyiverirdi.

— Geç Avdey, katırları ürkütme...

Bir gün gözlerini yere dikmiş odanın ortasında duruyordu.

— Ana! dedi.

— Eee...

— Görüyor musun olan işleri?

— Görüyorum.

— Peki, ne düşünüyorsun?

— Yazgı, derim baba! Biliyorsun, hep soyludan söz ederdin.

— Evet, ne olmuş?

— İşte istediğin oldu.

— Yoksul kopuğun teki be!

— Bu da onun bileceği bir iş!

Dedem gitti. Yine ortada kötü bir şeylerin döndüğünü seziyordum. Nineme:

— Neden söz ediyordunuz? diye sordum.

Bacaklarını ovarak:

— Her şeyi de öğrenmek, istersin diye söylendi. Gençliğinde herşeyi öğrenirsen, yaşlanınca soracağın bir şey kalmayacak. Sora başını sallayarak güldü.

— Ah dede, dede! Tanrının gözünde ufacık bir toz tanesisin! Liyonka, sakin kimseye söyleme. Deden tamamiyle iflâs etti! Beyin birine yüklü bir para, binlerce ruble vermişti. Bey de topu atıverdi.

Gülmesini sürdürerek düşünceye daldı. Uzun bir

süre ses çıkarmadan oturdu. İri yüzü gittikçe kırışıyor, durgunlaşıyor, kararıyordu.

— Ne düşünüyorsun nine?

Silkindi.

— Ha, sana ne anlatayım diye düşünüyorum. Yevstigney'n anlatayım, olur mu? Dinle öyleyse:

Eskiden, çok eskiden bir varmış bir yokmuş.
Ülkemizde yevstiğney diye biri yaşarmış.
Ondan daha aklı ne papazlar, boyarlar,
Ne de en kart köpekler içinde bulunmazmış.
Hindi gibi durmadan kabarırmış gezerken
Adam kendini sanki (Sirin) kuşu[1] sayarmış.
Kadın, erkek, genç, yaşlı, herkese akıl verir.
Herşeyde kusur bulur, hiç bir şey beğenmezmiş.
Bir kiliseye baksa: —Tavanı basıktır, der.
Sokağa yan yan bakar, dar, der, ordan geçmezmiş.
Elma onun gözünde hiç de kırmızı değil.
Güneşe kusur bulur: —Erken doğuyor! dermiş.
Evtigney'e en güzel şeyi gösterseler de.

Burada ninem yanaklarını şişirir, gözlerini kocaman kocaman açardı. Sevimli yüzü aptallaşır, **gülünç**leşir, öykünerek devam ederdi:

— Ben daha iyisini bilir, yaparım,dermiş.

Biraz sustuktan sonra gülümsedi ve sürdürdü öyküsünü:

Bir gece yatağında yatıyorken kâtip bey
Tüm şeytanlar toplanıp onun yanına gelmiş.
Demişler: — Haydi kütip kalk, toparlan bakalım
Madem beğenmiyorsun hiç bir şey, anlayalım

---

1. **Yunan mitolojisinde deniz perisi. Kadın başlı ve kadın gözlü bir** kuştur. Eski Rus halk masallarında çok anılır.

Bir de cehennemi gör, beğenirsin umarız.
Çok güzel bir ateş var, gece gündüz yakarız.
Kâtip zaman bulmadan şapkasını giymeye.
Şeytanların elinde kendini buluvermiş.
Almış sürüklemişler, gıdıklayıp vurmuşlar,
İçlerinden ikisi omuzlarına binmiş.
Kaldırıp fırlatmışlar cehennem ateşine.
Şeytanlar bol bol gülmüş, biri şöyle söylemiş:
— Nasıl yevstiğney'ciğim, rahat mısın orada?
Umarım bulacağın kusur yoktur burada?
Kâtip onlara sormuş, etrafınıza bakınız.
Elleri kalçasında kibirle dudak büküp:
— Fazla marsık kokuyor cehenneminiz, demiş...

Ninem öyküyü ağır, kalın bir sesle bitirdi. Yüzünün ifadesini değiştirip belli belirsiz bülümsedi ve öyküyü söylemekteki amacını açıkladı:,

— Orada bile teslim olmamış yevstiğney, dediğinde durmuş, cehenemde bile kusur bulmuş. Bizim dede gibi, inatçı, huysuz... Hadi bakalım, uyu artık...

Annem, tavanarasındaki odama seyrek gelir, az kalır, acele acele konuşup giderdi.

Gittikçe güzelleşiyor, daha iyi giyiniyordu. Onun da ninem gibi benden gizlemeye çalıştığı bir şeyler vardı.

Ninemin masallarına karşı ilgim gittikçe azalıyordu. Babamla ilgili anılar bile içimdeki belirsiz, ama her geçen gün daha da büyüyen kuşkuları yatıştırmaya yetmiyordu.

— Babamın ruhu neden rahatsız? diye sordum nineme.

Gözlerini kapadı.

— Bilemem dedi., Tanrının işi bu... Göklerde olanları bilemeyiz biz...

Uyuyamadığım geceler, pencereden gökte yıldızların ağır akışına bakar, bir takım acıklı öyküler uydururdum. Hepisinde de baş kahraman babam olurdu. Elinde sopayla tek başına bir yerlere doğru gider, arkasından tüylü bir köpek yürürdü.

ONİKİNCİ BÖLÜM

Bir akşamüstü dalmıştım. Uyandığımda ayaklarımın duyarlaştığını hissettim. Yataktan aşağı indirdim onları; yine cansızlaştılar. Ama onların sağlam olduğuna ve yürüyebileceğime dair bir duygu uyanıverdi içimde. Bu öyle büyük bir mutluluktu ki sevincimden bağırmaya başladım. Vücudumun bütün ağırlığıyla yere bastım, yuvarlandım. Aşağıdakilerin beni görünce gösterecekleri şaşkınlığı gözümün önüne getirince yeniden bir güç geldi bana ve merdiven kapısına doğru süründüm.

Kendime annemin odasında, ninemin kucağında geldim. Burada nasıl oluyor da bulunuyorum, bir anda anımsayamadım. Önümde birtakım yabancı kişiler oturuyordu. Kuru yeşil yaşlı kadın tüm sesleri bastırarak konuşuyordu.

— Ağaççileği kaynatmalı ve içirmeli sonra da yorganı başına sarmalı diyordu.

Baştan aşağı yeşildi: Giysisi, şapkası, gözünün altında bir ben bulunan yüzü, hatta benim üzerindeki bir tutam kıl bile ot gibi yeşildi. Alt dudağını sarkıtmış, siyah dantelden parmaksız eldivenli eliyle dişlerini kapıyor, yeşil gözleriyle bana bakıyordu.

Ürkerek:

— Kim bu? diye sordum.

Dedem tatsız bir sesle:

— Senin yeni ninen, dedi.

Annem gülümseyerek Yevgeniy Maksimov,u bana yaklaştırdı.

Bu da baban...

Hızlı hızlı, benim anlamadığım br şeyler söylemeye başladı Maksimov, gözlerini kırparak bana doğru eğildi.

— Sana boya hediye edeceğim, dedi.

Odanın içi çok aydınlıktı. Baş köşede, masanın üzerinde beş mumlu gümüş, kollu şamdanlar yanıyordu. Aralarında dedemin çok sevdiği «Benim için ağlama anam» ikonu vardı. Kaplamasındaki inciler, ışıkların önünde parlıyor ve eriyor gibiydi. Koyu kırmızı almandinler, altından halenin üzerinde ışıl ışıl yanıyordu. Sokaktan pencerenin siyah camlarına yufka gibi yassı, donuk ve yuvarlak suratlar sokulmuştu. Eğilmiş burunlar camlara yapışmıştı. Çevremde her şey yüzüyor gibiydi. Yeşil kocakarı soğuk parmaklarıyla kulağımın arkasını yoklayarak:

— Mutlaka , mutlaka... diyordu.

— Kendinden geçti, dedi ninem ve beni kapıya doğru götürdü.

Kendimden geçmemiş, sadece gözlerimi kapamıştım. Beni merdivenlerden yukarıya taşırken:

— Niye söz etmedin bana bundan? diye sordum.

— Sus hele!..

— Yalancısınız hepiniz.

Beni yatırdıktan sonra başını yastığa gömdü, bütün vücudu titremeye başladı, ağlıyordu.

— Sende ağla, ağla birazcık... diye mırıldandı.

Ağlamak istemiyordu canım. Tavanarası karanlık ve soğuktu. Titriyordum. Karyola sallanıyor, gıcır-

diyordu. Yeşil kocakarı gözümün önünden gitmiyordu bir türlü. Uyumuş gibi yaptım, ninem gitti.

Bir kaç boş ve tekdüze gün birbirini kovaladı. Söz kesilmesinden sonra annem bir yerlere kayboldu. Evin içini üzücü bir sessizlik kaplamıştı.

Bir sabah dedem, elinde keskiyle geldi. Pencereye yaklaşarak kışlık çerçevenin macununu kazımaya başladı. Arkasından bir leğen su ve paçavralarla ninem geldi. Dedem yavaşça:

— Ee, ne haber kocakarı? diye sordu.

Ne diyorsun?

— Memnun musun yani?

Ninem merdivenlerde bana verdiği karşılığı ona da yineledi:

— Sus hele...

Bu basit sözler, şimdi ayrı bir anlam kazanmışlardı. O sözlerin içinde, benim yanımda konuşulması istenilmeyen, ama herkesin bildiği acı bir gerçek gizleniyordu.

Dedem çerçeveyi dikkatle çıkardıktan sonra dışarıya götürdü. Ninem pencereyi ardına dek açtı. Bahçeden sığırcığın ötüşü, serçelerin cıvıltıları geliyordu. Karları erimiş taprağın mest edici kokusu doldurdu odayı. Sobanın mavi çinileri bir haylı solmuştu. Onlara soğuk bir bakışla bakılıyordu artık. Yataktan yere indim.

— Yalınayak gezme, dedi ninem.

— Bahçeye çıkacağım.

— Yerler yaş, biraz daha bekle!

Sözünü tutmak istemiyordum. Tüm büyükleri görmek bile sıkıyordu beni.

Bahçede taze çimenlerin açık yeşil sapları fırla-

mıştı artık. Elma ağaçlarını tomurcukları şişmiş, patlamaya başlamıştı! Petrovna'nın küçük evinin çatısındaki yosunlar tazelenmiş, yeşillenmişti. Her yan kuş doluydu; neşeli ötüşleri, taze, hoş kokulu hava tatlı bir baş dönmesi veriyordu. Piyotr amcanın kendisini bıçakladığı çukurda karın kırıp yatırdığı yaban otları sapsarı duruyardu. Onlara bakmak hiç de hoş bir duygu yaratmıyordu insanda. Bahar daha oraya girmemişti Siyah kirişler hazin hazin parıldıyordu. Bu çukur, insanın sinirlerini bozacak kadar gereksiz görünüyordu. Birdenbire bu yaban otlarını yolup atmak tuğla parçalarıyla kirişleri toplayıp çıkarmak, pisi ve gereksiz şeyleri atarak çukurda kendime temiz bir evceğiz yapıp yazın büyüklerden uzak, tek başıma olup bitenlerden uzun süre uzaklaştırdı beni. Büyük üzüntüm henüz geçmemişti daha, ama bu olaya karşı ilgim günden güne azalıyordu.

Ninemle annem ikide bir:

— Neden suratın asık? diye soruyorlardı. Onların bu sorusu karşısında sıkılıyordum. Onlara dargınlığım yoktu, sadece evdeki herşey yabancı olmuştu bana. Öğle, akşam yemeklerinde, akşam çayında sık sık, eski bir çitin içindeki çürük kazık gibi yeşil kocakarı oturuyordu. Gözleri yüzüne görünmeyen ipliklerle dikilmişti sanki. Bunlar kemikli yuvalarından fırlayarak büyük bir çeviklikle dönüyorlardı. Her şeyi görüyor, her şeyi farkediyordu. Tanrıdan söz ederken bu gözler tavana bakıyor; ev işleri üzerinde konuşuluriken yere doğru iniyordu. Kaşları sanki kepekten ve yapıştırılmış gibiydi. Küçük parmağını havaya dikip elini gülünç bir şekilde bükerek ağzına soktuğu her şeyi, etleri çekilmiş geniş dişleriyle ısırıveriyordu. Durmadan hareket eden kulaklarının arkasında ke-

mik parçalarının yuvarladığı görülüyordu. Benin üzerimdeki yeşil kıllarda sarı, kırışık ve iğrenç derecede temiz olan cildinin üstünde sürünerek kımıldanıyordu. O da oğlu gibi öylesine temiz ki, insan onlara dokunmaktan rahatsız oluyor içine fenalık geliyordu. İlk günlerde cansız elini öptürmek istedi. Bu el, sarı Kazan sabunu ve günlük kokuyordu. Başımı çevirip kaçtım.

Oğluna sık sık:

— Çocuğun çok sıkı bir terbiye görmesi lâzım, anlıyor musun Jenya? diyordu.

Oğlu uyumla başını eğer, kaşlarını çatar ve hiç bir şey demezdi. Zaten bu yeşil kocakarının yanında herkes suratını asıyordu.

Kocakarıdan ve oğlundan nefret ediyordum. Hem de derin bir nefretti; bu duygum yüzünden çok dayak yemiştim. Bir gün öğle yemeği sırasında kocakarı gözlerini korkunç bir şekilde açarak:

— Aman Alyoşa'cığım, niçin böyle hızlı hızlı yiyor, kocaman kocaman lokmalar alıyorsun? dedi. Boğulacaksın yavrum!

Ağzından lokmayı çıkarıp tekrar çatalıma taktım ve ona uzatım:

— Gözünüz kaldıysa, buyrun alın! dedim.

Annem, beni masadan çekip aldı, rezil bir şekilde tavanarasına kovuldum. Ardımdan ninen geldi, eliyle ağzını kapayarak kahkahalarla gülüyordu.

— Ah, yarabbim! Amma da yaramaz şeysin sen, Allah iyiliğini versin!...

Ağzını kapaması hoşuma gitmedi. Yanından kaçıp evin damına çıktım. Bacanın arkasına gizlenip orada uzun zaman oturdum. Evet, yaramazlık yapmayı, herkese kötü sözler söylemeyi o kadar çok istiyordum ki!.

Bu isteği yenmem güçtü, ama yenmek zorunda kaldım. Bir gün müstakbel babamın ve yeni büyükannemin sandelyelerine vişne tutkalı sürdüm. İkisi de yapıştılar; pek gülünç olmuşlardı. Dedemin attığı dayaktan sonra tavanarasına çıkmıştım. Annem geldi yanıma. Beni kendisine doğru çekti ve dizleri arasında kuvvetle sıktı.

— Dinle beni oğlum, niçin hırçınlık yapıp duruyorsun? Bu yaptıklarının benim için ne kadar büyük bir üzüntü olduğunu bilsen!

Gözleri parlak yaşlarla doldu. Başımı yanağına dayadı. Bu o kadar ağırıma gitti ki, keşke dövseydi beni daha iyi olurdu. Bir daha ağlamasın diye, Maksimovları artık hiç bir zaman gücendirmeyeceğimi söyledim.

Annen yavaşça:

— Evet, evet, yaramazlık yapma! dedi. Yakında biz nikâhlanıp Moskova'ya gideceğiz. Geri döneceğiz sonra. O zaman bizimle birlikte oturacaksın. Yevgeniy Vasilyeviç çok iyi ve akıllı bir adam. Onun yanında bulunman, senin için çok yararlı olacak. Lisede okuyacak, sonra da onun gibi üniversiteli olacaksın. Daha sonra da doktor olursun... Ne istersin, okumuş adam ne isterse onu olur. Hadi git gez...

Annemin ardı sıraladığı bu «sonra» lar, bana aşağıya, derinlere inen, ondan uzağa, karanlığa, yalnızlığa götüren bir merdiven gibi geldi. Böyle bir merdiven hiç sevindirmemişti beni. Anneme içimden:

— Ne olur evlenme, ben sana bakarım! demek geliyordu.

Söyleyemedim. Annem, her zaman içimde kendisine karşı şefkat dolu düşünceler uyandırırdı. Ama bu düşünceleri söylemeye hiç bir zaman cesaret edemedim.

Bahçede işlerim iyi gitti: Yaban otlarını yoldum, orakla biçtim. Çukurun, toprağı kaymış yerlerine tuğla parçaları döşedim. Hatta tuğla parçalarından yatılacak kadar geniş oturma yeri yaptım. renkli cam ve tabak çanak parçaları toplayıp tuğlaların arasına çamurla sıvadım. Güneş çukura vurduğu zaman bütün bunlar kiliselerde olduğu gibi gökkuşağını andırcan bir parıltıyla parlıyordu.

Bir gün dedem, yaptığım işi inceledi:

— Bayağı benzetmişsin! dedi. Yalnız yaban otları yine çıkacak. Köklerini burada bırakmışsın. Git küreği getir de, iyice belleyeyim...

Demir küreği getirdim. Ellerine tükürdü ve küre-

— Kökleri dışarıya at! Sonra buraya ayçiçeğiyle ği ayağıyla besili toprağa daldırdı.

— Kökleri dışarıya at! Sonra buraya ayçiçeği ile ebegümeci ekeriz. İyi olur, iyi!... dedi.

Birdenbire küreğin üzerine eğilerek sustu, hareketsiz kaldı. Yüzüne dikkatle baktım. Köpeğinki gibi ufak, zeki gözlerinden sık sık ince gözyaşlarının toprağa düştüğünü gördüm.

— Nen var? diye sordum.

Silkindi, yüzünü avucuyla sildi ve bulanık bakışlarla baktı.

—Terledim de ! Aa, baksana ne kadar çok solucan!

Sonra yeniden toprağı bellemeye başladı.

— Bütün bunları boşuna yaptın, boşuna bu kadar uğraştın yavrum, dedi, Yakında satacağım evimizi. Belki sonbahara doğru. Annenin çehizi için para gerekli. İşte böyle... Hiç değilse o iyi yaşasın, Allah yardımcısı olsun.

Küreği yere attı, elleriyle belirsiz bir işaret yapa-

rak hamamın arkasında, bahçenin köşesinde yaptığı sere gitti. Bu kez ben kazmaya başladım toprağı ve hemen ayak parmaklarımdan birini küreğe çarparak sakatladım.

Bu sakatlık, nikâh günü kiliseye gelmeme engel oldu. Sadece bahçe kapısına dek çıkabildim. Annemin başını eğmiş, Maksimov ile kolkola gittiğini gördüm. Ayaklarını kaldırım taşlarına ve aralarından fışkıran yeşil otlara, sanki çivi üzerinde yürüyormuş gibi dikkatle basıyordu.

Düğünleri sessiz geçti. Kiliseden geldikten sonra neşesizlik içinde çay içildi. Annem hemen üstünü değiştirdi ve odasına sandıkları hazırlamaya gitti. Üvey babam yanıma oturdu.

— Sana boya armağan edeceğime söz vermiştim ama bu kentte iyisi yok. Kendiminkilerini de veremem. Artık sana Moskova'dan gönderirim...

— Ne yapacağım onları?

— Resim yapmasını sevmez misin?

— Bilmiyorum ki.

— Öyleyse başka şeyler gönderirim sana.

Yanımıza annem geldi.

— Çabuk döneceğiz, dedi. Baban sınavlarını verip okulunu bitirsin, hemen buraya geleceğiz.

Büyük bir adamla konuşur gibi benimle konuşmaları hoşuma gitti, ama sakallı bir adamın hâlâ okumasını garip buluyordum.

— Ne okuyorsun? diye sordum.

— Arazi ölçme işi...

Bunun nasıl bir iş olduğunu sormaya üşendim. Evi can sıkıcı bir sessizlik kaplamıştı. Gecenin bir an önce gelmesini istiyordum. Dedem sırtını sobaya dayamış, gözlerini kırparak pencereye bakıyordu. Yeşil koca

karı eşyaları yerleştirmek için anneme yardım ediyor oflayıp pufluyordu. Öğleden beri sarhoş olan ninemi, utandıkları için tavanarasındaki odaya kilitlemişlerdi.

Annem ertesi sabah erkenden gitti. Vedalaşırken beni yerden hafifçe kaldırıp kucakladı. Gözlerinin içine yabancı bir bakışla baktı ve öptü.

— Hadi hoşça kal! dedi.

Pembeliği henüz geçmemiş göğe bakan dedem, suratı sarkık:

— Beni dinlemesini söyle ona! dedi.

Annem beni kutsadıktan sonra:

— Dinle dedeni, sözünden çıkma, dedi. Daha başka bir şeyler söylemesini istiyordum. Anneme engel olduğu için dedeme kızdım.

At arabasına bindiler. Annem, bir yerlere takılan elbisesinin eteğini kurtarmak için sinirli sinirli bir hayli uğraştı.

Dedem bana:

— Yardım etsene, dedi. Görmüyormusun?

Duyduğum üzüntü beni öylesine bağlamıştı ki yardım edemedim.

Maksimov arabada, dar lâcivert pantalonlu uzun bacaklarını sabırla yerleştirmeye çalışıyordu. Ninem, eline birtakım bohçalar sokuşturuyordu. O da kucağına koyuyor, çenesiyle tutuyor, sakına sakına solgun yüzünü buruşturuyor,

— Kâa—fii... diye söyleniyordu.

Öbür arabaya, subay olan büyük oğlanla yeşil kocakarı yerleşti. Bir heykel gibi haraketsiz duruyordu kadın, oğlan da kılıcının kabzasıyla sakalını kaşıyor, arada bir esniyordu.

Dedem:

— Demek savaşa gideceksiniz? diye sordu.

— Muhakkak!

— Çok iyi. Türkleri yenmeliyiz...[1]

Arabalar hareket etti. Annem mendilini sallayarak dönüp baktı. Ninem bir eliyle evin duvarına dayanmış, diğerini sallıyor, acı acı ağlıyordu. Dedem de gözlerinden akan yaşları siliyor ve kesik kesik:

— Bu işte hayır yok... olmayacak ta... diye söyleniyordu.

Kaldırımın kenarındaki sınır taşına oturmuş, arabaların sallana sallana gidişlerini seyrediyordum. İşte döndüler köşeyi Göğsümde sanki bir kapak, hızlı ve sert bir vuruşla kapandı.

Çok erkendi, evlerin pencerelerindeki tahta perdeler kapalıydı daha. Sokak bomboştu. Böylesine ölü bir sessizlik içinde hiç görmemiştim sokağı. Uzaklardan bir çobanın bıkkınlık veren türküsü geliyordu.

Dedem omuzumdan tuttu:

— Gidelim de çay içelim, dedi. Görülüyor ki, kısmetin benimle yaşamak. Tuğlaya karşı bir kibrit gibi benimle itişip kakışacaksın anlaşılan!

O gün akşama dek konuşmadan bahçede uğraştık durduk.Dedem evlek yapıyor, ağaççileği fidanlarını bağlıyor, elma ağaçlarındaki likenleri temizliyor, tırtılları eziyordu. Ben de evceğizimi düzeltiyor, süslüyordum. Dedem, yanmış ağacın ucunu kesti, yere sırıklar çaktı. Bunlara kuş kafeslerini astım ben de. Kuru çalılardan sağlam bir çit ördüm. Peykenin üstüne güneşten ve çiğden korumak için bir çardak yaptım. Evin çok şirin olmuştu

Dedem:

---

1. 1877-1878 Rus-Türk savaşı.

— Rahatını tek başına sağlamayı öğrenmen çok yararlı bir şey, diyordu.

Sözlerine çok değer veriyordum. Bazan üzerini çimenlerle örttüğüm sadirin üzerine uzanır, kelimeleri güçlükle buluyormuş gibi ağır ağır öğütler verirdi.

— Şimdi sen annanden kesilmiş bir ekmek dilimi gibisin Onun başka çocukları olacak, senden daha çok bağlanacak onlara. Ninem de içmeye başladı.

Doğayı dinliyormuş gibi uzun süre sustu, sonra isteksizce, yine sözcükleri ağır ağır söyleyerek konuşmasını sürdürdü:

— İkidir böyle içiyor. Bir de Mihayıl'ın askerlik kurası çıktığında içmişti. Oğlanın bedelini ödemem için kandırmıştı beni. Budala moruk. Belki askerlik yapsaydı başka türlü bir adam olurdu. Ah sizler... Ben de yakında ölürüm. Demek sipsivri, yalnız başına kalacaksın ortada.Kendi hayatını kendin kazan, anladın mı? İşte böyle, kendin için çalışmayı öğren, başkalarının sırtına binmesine izin verme! Sessiz, rahat, ama inatla yaşa. Herkesi dinle, ama işine geleni yap...

Yağmurlu günlerin dışında bütün yazı bahçede geçirdim. Hatta sıcak gecelerde, bahçede, ninemin hediye ettiği keçe üzerinde yatardım. Kendisi de sık sık yanıma gelirdi. Bir kucak kuru ot getirip yanıma serer, üstüne uzanır, geç saatlere dek bir şeyler anlatır dururdu. Arada sırada beklemediğim eklemelerle öyküsüne ara verirdi.

— Bak, yıldız düştü! Besbelli bir ölünün temiz ruhu, yer yüzünü hatırlayıp özledi! Şimdi bir yerlerde iyi bir insan doğdu demektir.

Ya da:

— Bak bak, yeni bir yıldız çıktı! diye gösterirdi.

Ne de iri gözlü! Ey Tanrının pırıl pırıl giysisi olan mavi gök!

Dedem de söylenir dururdu:

— Soğuk alacaksınız aptallar, hasta olacaksınız! Her tarafınız tutulacak! Hırsızlar gelip boğacaklar sizi...

Güneş batarken gökyüzü, alevden dereler akıyormuş gibi olurdu. Bahçenin kadife yeşilliğine sarı kırmızı küller dökülürdü sanki. Sonra ortalık, sıcak ışıltılığın içinde farkedilmicesine kararır, genişler ve şişerdi. Güneşe doymuş yapraklar sarkar, otlar yere eğilirdi. Her şey daha yumuşak daha süslü olur müzik gibi tatlı ve çeşitli kokular dağıtmaya başlardı. Uzaklardan, asker kamplarında çalan yat borusunun sesi duyulurdu. Yaklaşan gece, bir annenin okşayışı gibi tatlı bir duyguyu akıtırdı insanın içine. Sessizlik sıcak tüylü eliyle yüreği tatlı tatlı okşarken, unutulması gereken her şeyi, günün yakıcı ince tozunu hafızadan silip yok ederdi. Sırtüstü yatıp, pırıldayarak gök yüzüne sonsuzluğa doğru derinleştiren yıldızlara bakmak ne hoştu! Gittikçe yukarıya yükselen, yeni yeni yıldızlar açan bu derinlik, insanı bir tüy gibi kaldırırdı yerden sanki. Bütün yeryüzünün senin kadar küçülmüş, ya da kendisi olağanüstü büyümüş genişlemiş, evrenin içinde eriyerek kaybolduğunu sanırsın. Ortalık gittikçe kararır, sakinleşirdi. Ama her yanda görünmez duyarlı teller geriliydi sanki. Bir kuşun ötmesi, bir kirpinin geçişi, bir yerdeki hafif bir insan sesi, genellikle en küçük bir hışırtı bile duyarlı sessizliğin sevgi dolu kucağında gündüzkinden bambaşka, daha güçlü çıkardı. Bir akordeon çalar, bir kadın kahkahası çınlar, kaldırımda sürünen bir kılıç şakırtısı, bir köpek havlaması duyulur, ama bütün bu gereksiz sesler,

solmuş günün dökülen son yapraklarında başka bir şey değildir.

Bazı geceler kırdan, ya da sokaktan sarhoş narası gelir, birinin ağır ağır basarak koştuğu duyulurdu. alışılan bir şey olduğu için ilgi uyandırmazdı.

Ninemin uykuya dalması uzun sürerdi. Kollarını başının altına koyar, hafif bir coşku içinde, dinleyip dinlemediğimi umursamadan anlatır dururdu. Her zaman, geceyi daha anlamlaştıran, daha güzelleştiren masallar seçmesini becerirdi.

Ahenkli konuşmasını dinleyerek farkına varmadan uykuya dalar, sabahları kuşlarla birlikte uyanırdım. Güneş yüzümü aydınlatır, sabah ayazının yavaş yavaş ısındığı hissedilirdi. Elma ağaçlarının yaprakları, üzerlerindeki çiği silker, otların nemli yeşilliği, bir billûr berraklığına bürünerek daha büyük bir parıltıyla ışıldardı. Üstlerinden ince, hafif bir buğu yükselirdi. Eflâtun göğün üzerinde güneş ışınlarının eflatun yelpazesi açılır, gök mavileşirdi. Gözün göremeyeceği kadar yükseklerde bir çayır kuşu öter, bütün renkler sesler insanın içine bir çığ gibi damlayarak sakin bir sevinç, hemen kalkıp bir şeyler yapmak, çevredeki bütün canlı varlıklarla dostça yaşamak isteği uyandırırdı.

O günler, yaşamanın en sakin, iç alemine en çok daldığım günlerdi. Özellikle o yaz, kendime güven duygusu kazanmıştım. İnsanlardan kaçar olmuştum, yabanıl bir çocuk diyorlardı. Ovsiyannikov'ların çocuklarının bağrışmalarını duyuyor, canım onların yanına gitmek istemiyordu. Dayı oğullarımın gelmesi beni hiç sevindirmemişti. Sadece bahçedeki evimi, tek başıma yarattığım ilk eserimi yıkacaklar diye bir kuşku uyanmıştı içimde.

Dedemin git gide tatsızlaşan, homurtu ve oflama-

larla dolu konuşmaları ilgimi çekmiyordu artık. Ninemle sık sık kavga etmeye başlamıştı, evden kovuyordu onu. Kadıncağız ya Yakov, ya Mihayıl dayıma gidiyordu. Bazan bir kaç gün dönmezdi eve. O zamanlar dedem kendisi yemek pişirir, ellerini yakar, bağırır, küfreder, kap kacağı kırardı. Gittikçe de cimrileşiyordu.

Bazan evime gelir, çimenin üzerine rahatça oturur, hiç konuşmadan, uzun uzun beni izledikten sonra birdenbire:

— Niye konuşmuyorsun? diye sorardı.

— Hiç, konuşacak ne var da?

O zaman öğütlerine başlardı.

— Biz soylu değiliz. Bize bir şey öğretecek kimse yok. Herşey kendi aklımızla anlamalıyız. Başkaları için kitaplar yazılmış, okullar açılmış. Bizim için hiç bir çaba harcamamışlar. Biz, kendimiz öğrenmeliyiz...

Düşünceye dalan bir heykel gibi hareketsiz kalır, böyle zamanlarda korkunç bir hal alırdı.

Sonbaharda evi sattı. Satıştan kısa bir süre önce, sabah çayında birdenbire kaşlarını çattı ve keskin bir tavırla nineme:

— Eh ana, dedi, bugüne kadar besledim seni, ama artık yeter! Bundan böyle ekmeğini kendin kazan.

Ninem bu sözleri, büyük bir sessizlikle karşıladı. Sanki çoktandır bunların söyleneceğini biliyor, bekliyor gibiydi. Ağır ağır enfiye kutusunu çıkardı, süngeri andıran burnunu doldurduktan sonra:

— Ne olacakmış yani? dedi. Madem öyle diyorsun, öyle olsun...

Dedem, bayırın aşağısındaki çıkmazda, eski bir evin bodrum katında iki karanlık oda tuttu. Evden taşınırken ninem, uzun bağlı eski bir çarığı alıp sobanın altına

fırlattı. Sonra da diz çökerek evcinini çağırmaya başladı:

— Dodovik Rodovik, al sana bir kızak, yeni yerimize bizimle birlikte gel, bize uğur getir...

Dedem avlu penceresinden içeriye baktı.

— Böyle yaparak beni rezil etmeye kalkışırsan gösteririm gününü sana, dinsiz kâfir! diye bağırdı.

Ninem:

— Ah, baba, bak bunun sonu kötüye varacak, dedi.

Dedemi daha da kızdırdı bu karşılık. Ninemin evcinini bizimle beraber götürmesini yasakladı.

Mobilyayla, diğer bazı eşyaları dedem, iki üç gündür eskici tatarlara satıyordu. Hırsla pazarlık yapıyor, bağırıp çağırıyordu. Pencereden onları seyreden ninem ise kâh ağlıyor, kâh gülüyor,

—Çeek, kıır bakalım!.. diye yavaşça bağırıyordu.

Ben de bahçeyle evime acıyordum. Ağlayacak haldeydim.

İki arabayla taşındık. Pılı pırtı arasında oturduğum araba beni yere atmak istiyormuş gibi akıl almaz bir şekilde sarsılıyordu. Beni böyle yere atmaya çalışan sarsıntıyı daha iki yıl, annemin ölümüne dek duydum.

Anneme, bodrum katına yerleşmemizden kısa bir süre sonra döndü. Solmuş, zayıflamıştı. İrileşmiş gözlerinde şaşkınlık okunuyordu. Öylesine dikkatli bakıyordu ki anasını, babasını, beni ilk kez görüyormuş gibi bir hali vardı. O sessiz sessiz bakınırken üvey babam, arkasında bağladığı ellerinin parmaklarıyla oynuyor, odanın içinde durmadan dolaşıyor, öksürüyor, ıslık çalıyordu.

Annem sıcacık elleriyle yanaklarımı sıkarak bana:

— Yarabbi, ne kadar da büyümüşsün, dedi.

Giyinişi çirkindi. Sırtında pas rengi, bol ve karnının üstünde kabarık duran bir giysi vardı.

Babalığım bana elini uzattı:

— Merhaba dostum,ee, nasılsın bakalım?

Havayı kokladı,

— Biliyor musunuz, eviniz çok rutubetli! dedi.

İkisi de sakin uzun zaman koşmuş, yorumuşlar gibiydi. Giysileri buruşmuş, eskimişti. Yatıp dinlenmekten başka bir dilekleri yok görünüyorlardı.

Neşesiz içtik çayı. Yağmurun pencere camlarını yıkayışını seyreden dedem:

— Demek her şeyiniz yandı, öyle mi? diye sordu.

Babalığım kesin bir tavırla:

— Herşeyimiz, dedi, kendimizi zor kurtardık...

— Öyledir, ateşin şakası yoktur.

Ninemin omuzuna sokulmuş annem, kulağına bir şeyler fisildiyordu. Ninem de gözlerine ışık vuruyormuş gibi kırpıştırıp duruyordu. Gittikçe daha sıkıcı oluyordu.

Birdenbire dedem, sakin ve iğneleyici bir sesle:

— Ama işittiğime göre sayın Yevgeniy Vasilyev, yangın falan olmamış, sen sadece kumarda yitirmişsin herşeyini...

Odayı bir zindan sessizliği kapladı. Sadece semaver fışırdıyor, yağmur camları kamçılıyordu. Annem:

— Baba... diye seslendi.

Kulak patlatırcasına bağırdı dedem:

—Nee, baba ha? Daha neler olacak bakalım? Ben sana demedimiydim: Otuz yaşında bir kadın, yirmi yaşında birine varmaz diye? Al sana kibar koca! Soylu hanımefendi oldun öyle mi? Nasılmış kızım?

Dördü birden bağırmaya başladılar Hepisinden çok babalığımın sesi çıkıyordu. Aralığa çıktım, odun-

ların üzerine oturdum, şaşkınlıktan donakaldım! annemi değiştirmişlerdi sanki, bambaşka olmuştu, eski annem değildi bu. Odanın içinde daha az farkediliyordu, ama burada, karanlıkta eski halini daha belirgin görüyordum.

Sonra nasıl oldu anlayamadım, kendimi Sormav'da, herşeyin yeni olduğu bir evde buldum. Duvarlar kâğıtla kaplanmamıştı. Tahtaların arasındaki oyuklardan kenevirler fırlıyor, aralarında bir sürü hamamböceği dolaşıyordu. Annemle üvey babam, pencereleri sokağa bakan iki odada oturuyorlardı. Ninemle bense dama açılan tek pencereli mutfakta kalıyorduk. Çatıların arasından fabrikanın sivri bacaları göğe doğru yükseliyor ve koyu bir duman çıkarıyorlardı. Kış rüzgarı bu dumanı bütün kente yayıyordu. Soğuk odalarımızda yağlı is kokusu hiç eksik olmuyordu. Sabahları erken saatlerde bir kurt gibi ulurdu fabrikanın borusu:

— Vuuu—u, vuu—uu...

Sedire çıkılınca pencerenin üst camlarından, damın üstünden lâmbalarla aydılatılmış fabrika kapıları görülebiliyordu. Yaşlı bir dilençinin dişsiz kara ağzı gibi açıktılar hep. İçine ufak tefek insanların koyu kalabalığı akın ediyordu. Öğle vakti, yeniden bir düdük ötüşü; kapıların siyah dudakları sabahleyin yuttuğu insanları kusuyordu. Hepsi de koyu bir sel gibi sokağa dökülüyor, sokak boyunca esen fırtınalı kar rüzgârı, insanları evlerine savuruyordu. Kentin üstünde gökyüzü pek seyrek görünürdü; evlerin çatılarındaki kar yığınlarının üzerinde isle kaplanmış, hayalgücünü boğan, sıkıcı tekdüzeliliğiyle gözleri yoran gri, dümdüz, bambaşka bir dam daha vardı.

Geceler fabrkanın üstünde, bacaların uçlarını ay-

dınlatan donuk, kırmızı bir alev titriyordu. Bacalar yerden göğe değil de, bu duman bulutunun içinden yere doğru uzanıyorlardı sanki. Bütün bunları görmek, dayanamayacağım bir şekilde midemi bulandırıyordu, kötü bir sıkıntı kemiriyordu içimi. Ninem hizmetçi gibi çalışıyordu; yemek pişiriyor yer siliyor, odun kırıyor, su taşıyordu. Sabahtan akşama dek durmuyordu. Yorgunluktan inleye inleye gidiyordu yatmaya. Bazan, mutfak işlerini bitirdikten sonra kısa, pamuklu bir blüz giyer, etekliğini yukarı kaldırır, kente yollanırdı.

— Gidip ihtiyarın ne yaptığına bakayım...

—Beni de götür.

— Donarsın, baksana nasıl esiyor tipi!

Karla dolu kırların içinde kaybolmuş yolu tutar, yedi verst kadar yürürdü. Hamile olan annemin yüzü sapsarıydı. Hep üşüyor; gri renkli, kenarları püsküllü, yırtık bir atkıya sarınıyordu. İri, ölçülü vücudunu bozan bu atkıdan nefret ediyordum. Acısını da püskülerin uçlarını koparark çıkarıyordum. Evden, fabrikadan, bu kasabadan da nefret ediyordum.

Annem, evin içinde genişleyip şeklini kaybetmiş aba terliklerle dolaşıyor, çirkin kocaman karnını sallayarak öksürüp duruyordu. Gri mavi gözleri kuru ve hırçın bir pırıltı saçıyor, sık sık, çıplak duvarlara yapışırcasına diklip kalıyordu. Bazan bir saat kadar pencereden sokağa baktığı oluyordu. Sokağı bir çeneye benzetiyordum: Dişlerinin bir kısmı yaşlılıktan kararmış, eğrilmiş, bir kısmı artık dökülmüş ve yerlerine hiç uymayan dişler takılmış olan bir çeneye.

—Niçin burada oturuyoruz? diye sorardım.

Annem:

— Aman, sus sen de! Cevabını verirdi.

Benimle çok az konuşuyor, sadece:

— Git, ver, getir... diye emirler veriyordu.

Sokağa seyrek bırakırlardı beni. Çünkü her çıkışımda eve çocuklar tarafından adamakıllı dövülmüş olarak dönüyordum. Kavga, en çok sevdiğim şey ve biricik zevkimdi. Büyük bir tutkuyla verirdim kendimi ona. Annem kayışla döverdi beni. Ama ceza beni daha çok hiddetlendiriyor, ertesi kavgada daha hırsla girişiyordum. Annem de daha büyük ceza veriyordu. Bir gün, beni dövmeye devam ederse elini ısıracağımı, sonra da kırlara kaçıp donuncaya dek dolaşacağımı söyleyerek uyardım onu. Şaşkınlıkla kendinden uzaklaştırdı, yorgunluktan tıkanıncaya dek odada gezindi ve:

— Yezit! dedi.

Ruhumda, sevgi denen duyguların canlı, titreşen ışıkları solmaya başlamıştı. Her şeye karşı öfkenin kızgınlığın mavi zehirli alevcikleri gittikçe tutuşuyor, bütün bedenimi sarıyordu.

Kalbimde büyük bir hoşnutsuzluk duygusu ve yalnızlık bilinci, bu cansız, tekdüze anlamsızlıklar içinde habire alevleniyordu.

Üvey babam bana karşı sert davranıyor, annemle az konuşuyordu. Durmadan ıslık çalıyor, ya da öksürüyordu. Yemeklerden sonra aynanın karşısına geçiyor, eğri dişlerini bir çöple uzun uzun karıştırıyordu Annemle gittikçe daha sık kavga ediyor, ona öfkeyle «siz» diye ağırıyordu. Bu «siz»ler de beni çileden çıkarıyordu. Kavga sırasında her zaman mutfağın kapısını sımsıkı kapardı. Sözlerini duymamı istemiyordu herhalde. Ama ben yine de onun kısık sesle konuşmalarını dinliyordum.

Bir gün ayağını yere vurup:

— Sizin şu münasebetsiz göbeğiniz yüzünden eve kimseyi davet edemiyorum. Bir ineksiniz siz, inek! diye bağırdcı.

Şaşkınlıktan, duyduğum çılgınca öfkeden, ranzanın üstünde öyle bir zıplamışım ki, başımı tavana vurdum, dilimi de kan akıtıncaya dek ısırdım.

Cumartesiler, babalığıma bir sürü işçi, fabrika kantininden yiyecek almak için verilen fişlerini satmaya gelirlerdi. Bu fişler, para yerine verilirdi. Üvey babam yarı fiatına satın alırdı onları. İşçileri mutfakta kabul eder, masa başında kibirli, kaşlarını çatarak otururdu, eline aldığı fişin fiatını koyardı:

— Bir buçuk ruble.

— Yevgeniy Vasilyev, Allahtan korkun!..

— Bir buçuk ruble!

Bu anlamsız, üzüntülü yaşam uzun sürmedi. Annemin doğumu yaklaştı diye beni dedeme götürdüler. Kunavinde, Pesçanaya sokağında oturuyordu. Tuttuğu yer Napolnaya kilisesi mezarlığının duvarına doğru bayır aşağı inen iki katlı bir evde, Rus sobalı, dar ve iki penceresi avluya bakan bir odaydı.

Dedem beni:

— Ee, ne haber? Diye cırlak bir sesle gülerek karşıladı. Derler ki, «Öz anadan daha büyük dost yokmuş!» Galiba şimdi biz o sözü, öz ana yerine ihtiyar şeytan dede diye söyliyeceğiz! Ah sizler...

Yeni yerime daha alışamadan ninem ve bebekle birlikte annem de geldiler. Babalığımı, işçileri soyduğu için fabrikadan atmışlar, fakat bir yerlere başvurmuş, istasyonda bilet satıcısı olarak görevlendirilmiş.

Yine bir hayli zaman boş geçti Beni tekrar, kâğir bir evin bodrum katında oturan annemin yanına gön-

derdiler. O da hemen okula soktu; Okul, ilk gittiğim gün nefret yandırdı bende.

Ayağımda annemin kunduraları, sırtında ninemin blüzünden uydurulmuş külüstür bir palto, sarı bir gömlek ve uzun bir pantolonla gitmiştim. Giysilerim çocuklar tarafından hemen alay konusu edildi. Sarı gömleğimin sayesinde «Karoası» lâkabını aldım. Kısa bir zamanda çocuklarla aram düzeldi, ama öğretmenle papaza sevdiremedim kendimi.

Öğretmen sarı yüzlü, dazlak kafalı bir adamdı. Durmadan burnu kanardı. Burnunu tıkayarak gelirdi sınıfa. Masasına oturur, hım hım ederek verdiği dersleri sorardı. Birdenbire sözünü yarıda keser, burun deliklerinden pamuğu çıkarır, başını sallayarak incelerdi. Yüzü dümdüz, bakır çalmışa benziyordu. Kırışıklarında sanki küf birikmiş. Bu yüzü daha çirkinleştiren ve oraya gereksiz, boşu boşuna konmuş gibi duran, kalaydan yapılmışa benzeyen gözleriydi. Bakışları yüzüme öyle tiksindirici bir şekilde yapışırdı ki, her zaman yanaklarımı elimle sileceğim gelirdi.

Birkaç gün birinci bölümde kaldım. Hemen hemen öğretmenin masasına bitişik olan ön sırada oturuyordum. Dayanılmaz bir acıydı bu. Öyle sanıyordum ki, adam benden başkasını görmüyor ve hım hım sesiyle devamlı:

— Pesko—ov gömleğini—i değiştir! Pesko-ov ayaklarını yere sürtme! Peskov pabuçların yine gölleğ yaptı! diye söylenip duruyordu.

Ben de ona kaba kaba yaramazlıklar yaparak hıncımı aldım. Bir gün, donmuş yarım karpuz geçti elime. içini oydum ve loş koridorda, kapının ağırlık demirine iplikle bağladım. Kapı açılınca karpuz yukarı kalktı,

kapıyı kapadığı zaman da şapka gibi dazlak kafasına o turdu. Hademe, öğretmenin yazdığı yazısıyla birlikte eve götürdü beni. Bunun karşılığını yediğim dayaklarla fazla fazla ödedim.

Başka bir gün de masanın gözüne enfiye döktüm. Öğretmen öyle bir aksırmaya başladı ki, sınıftan kaçmak zorunda kaldı ve yerine subay damadını gönderdi. Subay, bütün sınıfa «Allah Çarı korusun» marşıyla «Ey özgürlük, aziz özgürlük» şarkısını söyletti. Yanlış söyleyenlerin başlarına cetvelle vuruyordu. Bu vuruşlar, gürültülü ve gülünç ses çıkarıyor, ama acıtmıyordu.

Din dersi veren güzel, genç ve gür saçlı papaz «Tevrat ve İncilin Kutsal Tarihi» adındaki kitabımın olmayışından ve konuşma şekline öyküdüğümden sevmezdi beni.

Sınıfa girer girmez ilk işi bana:

— Peşkov, kitabı getirdin mi, getirmedin mi? Evet, kitabı? diye sormaktı.

Ben de:

— Hayır, getirmedim! Evet, diye karşılık verirdim.

— Ne, evet mi?

— Hayır.

— Hadi eve git öyleyse! Evet, eve. Zira sana ders vermek niyetinde değilim. Evet. Niyetinde değilim.

Pek üzülmezdim. Çıkar gider ve dersin sonuna dek kasabanın çamurlu sokaklarında dolaşır, onun gürültülü yaşamını incelerdim.

Papazın İsa'ya benzeyen kutsal yüzü, şefkatli ve kadınlarınki gibi gözleri, herşeye okşarcasına dokunan ufak elleri vardı. Kitap, cetvel kalem, uç, eline ne geçerse geçsin, sanki canlıymış, kırılacaklarmış, dikkatli

tutulmazlarsa bozulurlarmış gibi korkuyla, özenle tutardı. Eşyaların hepsini çok severdi. Oysa çocuklara karşı hiç de şefkatli değildi davranışları. Herşeye rağmen çocuklar yine de severlerdi onu.

Ders durumum iyi olduğu halde, uygunsuz davranışlarım yüzünden çok yakında okuldan kovulacağımı öğrendim. Üzüntüm büyük oldu. Böyle bir kovulma başıma büyük belâlar getirebilirdi. Annem gittikçe daha çok sinirli oluyor, daha sık dayak atıyordu.

Okuldaki durumum düzeldi, fakat tam o sırada iğrenç bir olay geçti evde. Annemden bir ruble çalmıştım. Bu kasten işlenmiş bir suç değildi. Bir akşam, annem beni çocuğun yanında bırakarak gitmişti. Canım sıkıldığı babalığımın kitaplarından Düma Per'in «Bir Hekimin Hatıraları» kitabını açmıştım. Sayfaların arasında iki banknot gördüm; biri on, öteki de bir rublelikti. Kitap, benim anlayacağım türden olmadığından kapadım. Sonra da bir rubleyle sadece «Kutsal Tarihi» değil, Robenson kitabını da alabileceğimi düşündüm. Böyle bir kitabın varlığını bundan kısa bir süre önce okulda öğrenmiştim. Soğuk bir günde, ders arasında çocuklara masal anlatıyordum. Onlardan biri küfreder gibi:

— Masallar saçmadır, ama Robenson gerçek bir öyküdür! dedi.

Robenson'u okumuş bir kaç çocuk daha çıktı. Hepsi de övüyorlardı bu kitabı. Ninemin masalını beğenmedikleri için hepsine gücendim. İşte o zaman «asıl saçma olan budur,» diyebilmek için Robenson'u okumaya karar verdim.

Ertesi gün okula «Kutsal Tarih», yıpranmış iki cilt

Andersen Masalı, 3 libre[1] beyaz ekmek ve bir libre salamla geldim. Vladimiskaya kilisesinin duvarındaki küçük, karanlık dükkânda Robenson kitabı da vardı. İnce, sarı kaplı bir kitapçıktı. Kapağında kürk kalpaklı, omuzlarında bir hayvan postu olan sakallı bir adamın resmi vardı. Beğenmedim. Masal kitaplarının görünüşü, yıpranmış olmalarına rağmen daha sevimliydi.

Büyük arada ekmekle salamı çocuklarla bölüştükten sonra «Bülbül» adındaki olağanüstü masalı okumaya başladık. Daha ilk satırlarda sardı hepimizi.

«Çin'de bütün insanlar Çinlidir, imparatorun kendisi de bir Çinlidir.» Bu cümlenin sadeliği neşe için de gülümseyen müziği, nereden geldğini bilemediğim bir çok güzelliği hâlâ unutamadığım anılar arasındadır.

Bülbül'ü sonuna dek okuyamadım; okulda bitiremem iştim, eve gelince de, ocağın önünde yumurta pişiren annem sönük bir sesle:

— Rubleyi sen mi aldın? Diye sordu.

— Evet ben aldım, işte kitaplar...

Tavayı tuttuğu demir parçasıyla adamakıllı dövdü beni. Elimden aldığı Andersen'in kitaplarını da bir daha bulamayacağım bir yere sakladı. Kitaplarımın gitmesi dayaktan daha acı geldi bana.

Birkaç gün okula gitmedim. Babalığım, yaptıklarımı iş yerindeki arkadaşlarına, onlar da çocuklarına anlatmışlar, biri de okula yaymış. Sınıfa geldiğim gün yeni bir lakapla karşıladılar: «Hırsız.» Kısa ve açıktı, ama yanlıştı da. Rubleyi aldığımı saklamamıştım ki! Bunu anlatmaya çalıştım, inandıramadım kimseyi. Eve

(1) Bir libre 409.5 gramdır.

döndüm ve anneme bir daha okula gitmeyeceğimi söyledim.

Yine hamile ve iyice sararıp solmuş annem, pencere önüne oturmuş, kardeşim Saşa'yı besliyor, çılgın ve bitkin gözlerle, ağzını balık gibi açmış, bana bakıyordu.

— Yalan söylüyorsun dedi., Rubleyi aldığını bilemezler.

— Git sor.

— Kendi ağzından kaçırmışsındır. Hadi doğrusunu söyle kendin yaydın değil mi? Yarın okula gider, işin aslını öğrenirim sonra.

Söyleyen öğrencinin adını verdim. Annemin yüzü büyük bir acıyla kırıştı ve gözlerinden yaşlar dökülmeye başladı.

Mutfağa gittim, ocağın arkasındak sandıkların üzerine yapılmış yatağıma uzandım ve yattığım yerden odada annemin hafif bir sesle:

— Yarabbim, yarabbim... diye inlemesini dinledim.

Isınmış yağlı paçavraların iğrenç kokusu arasında daha azla yatamadım, kalkıp avluya çıktım. Annem:

— Nereye gidiyorsun? Nereye? Yanıma gel!.. diye haykırdı.

Yerde oturuyorduk. Saşa annemin dizlerinde yatıyor, giysisinin düğmeleriyle oynuyor:

— Küdüme, yani küçük düğme diye kekeliyordu.

Annemin böğrüne sokulmuş oturuyordum. Bana sarılmıştı.

— Biz yoksuluz, her bir kopeğimiz, her bir kopeğimiz... diyordu.

Sıcak eliyle beni sıkıyor, bir türlü sözünün arkasını getiremiyordu.

— Ne pis herif... pis herif! dedi birdenbire annem. Bu sözleri onun ağzından bir kez daha işitmiştim.

Saşa:

— Pis herif, diye tekrarladı.

Garip bir çocuktu; hantal, koca kafalı bir şeydi. Çevresinde herşeye güzel mavi gözleriyle, sakin bir gülümsemeyle, sanki beklediği bir şeyler varmış gibi bakardı. Konuşmaya çok erken başlamıştı. Hiç ağlamıyor, sonu gelmez bir neşe içinde yaşıyordu. Zayıftı. Güçlükle emekliyor, beni görünce seviniyor, kucağıma almamı istiyordu. Küçücük, yumuşak, nedense menekşe kokan parmaklarıyla kulağımı mıncıklamaktan çok hoşlanırdı. Saşa hiç hastalanmadan, aniden ölüverdi. Sabahleyin, her zamanki gibi sessiz ve neşeliydi, ama akşam ayini için kilise çanları çalarken masa üzerinde cansız yatıyordu. Bu ölüm, annemin ikinci çocuğu Nikolay'ın doğumundan az sonra oldu.

Annem sözünü tuttu ve okuldaki olağan yaşantıma yeniden döndüm. Fakat şansım tekrar dedeme attı beni.

Bir gün akşam çayı sırasında avludan mutfağa girerken annemin kısık bir sesle:

— Yevgeniv, rica ediyorum sana, rica ediyorum! diye bağırdığını duydum.

— Saçma şeyler bunlar, dedi babalığım.

— Ama biliyorum, yine ona gidiyorsun!

— Peki, ne var?

Birkaç saniye ikisi de sustular. Annem öksürerek:

— Ne kadar pis, alçağın birisin sen... dedi.

Babalığımın anneme vurduğunu işittim. Hemen odaya daldım. Görüntü korkunçtu: Annem dizleri üstüne düşmüş, sırtıyla dirseklerini bir sandalyeye daya-

mış, başı arkaya düşmüştü. Gözleri yuvalarından fırlamış, inliyordu. Babalığım, sırtında yeni resmi giysisi, uzun bacağıyla annemin göğsünü tekmeliyordu. Masadan, gümüşle işlenmiş kemik saplı ekmek bıçağını kaptım. Olen babamdan anneme kalan tek şeydi bu. Var gücümle babalığımın böğrüne doğru salladım.

Bereket versin annem, Maksimov'u zamanında itebildi. Yanından sıyrıldı bıçak. Çeketini boydan boya kesmiş, deriyi sadece çizmişti. Babalığım böğrünü tutarak odadan kaçtı, bir yandan da bağırıyordu. Annem yakalayıp havaya kaldırdı beni ve çığlık atarak yere çarptı. Avludan çığlığa dönen babalığım kurtardı beni elinden.

Akşamın geç saatinde, babalığımın herşeye rağmen gidişinden sonra, annem ocağın arkasına, yanıma geldi. Sarıldı.. Öpüyor ve ağlıyordu.

— Bağışla beni, suçluyum! Ah yavrum, nasıl yapabildin? Bıçakla hem de, olur mu hiç?

Ona içtenlikle ve sözlerimin, tam anlamıyla bilincine vararak, babalığımı da, kendimi de bıçaklayarak öldüreceğimi söyledim. Yapardım da. Hiç olmazsa yapmayı denerdim... Şimdi bile pantolonunun dikiş yerindeki renkli fitiliyle o melûn uzun bacağın havada savruluşunu, ayakların annemin göğsüne amansızca indirilişini görür gibi oluyorum.

Vahşi Rus yaşamının bu kurşun gibi ağır iğrençliğini anımsarken, öyle anlar oluyor ki, kendi kendime: «Bunlardan söz etmeye değer mi?» diye soruyorum. Sonra tazeleşen bir imanla yine kendi kendime: «Değer!» karşılığını veriyorum. Çünkü bu canlı, gerçek iğrençlik hâlâ yaşamaktadır. Hâlâ ezip yoketmektir kitleleri. Ağır, aşağılık yaşamımızdan, insan ruhu ve

belleğinden tümüyle, kökünden söküp atabilmek için bu gerçeklerin bütün ayrıntılarıyla en ince detayına dek bilinmesi, öğrenilmesi gerektir, şarttır!...

Bu iğrenç şeyleri dile getirmemi zorlayan olumlu bir neden daha var: Bunlar her ne kadar iğrenç, her ne kadar olağanüstü bir çok varlığı yok eden, ezen, doğmadan öldüren gerçeklerse de, herşeye karşın Rus halkı manen öylesine sağlam, öylesine genç ki dize getiriyor. Onları, yeniyor, yenecektir de...

Yaşamımızın herkesi şaşkınlık içinde bırakacak yönü; sadece hayvancasına her tür pisliğin oluşturduğu ölesine kalın ve doğurgan tabakanın bulunması değildir. Bu tabakanın içinden aydın, bilinçli ve yaratıcı bir şeylerin, bütün zıt güçlere karşın başarıyla çimlenmekte olduğudur. İyilik, insancıl duyguların gelişmesi, daha olumlu, daha parlak ve daha insancasına bir yaşama yeniden doğacağımızın sarsılmaz umudu, muştucusudur.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tekrar dedemin yanındayım.

Masayı yumruklayarak:

— Ne o haydut? diye karşıladı beni. Bu kez seni ben beslemeyeceğim artık, ninen beslesin.

— Beslerim tabii, dedi ninem. Çok büyük bir iş miş sanki!

Dedem:

— Hadi besle bakalım! diye haykırdı, hemen sakinleşti arkasından. Bana:

— Biz onunla artık tamamen ayrıldık, her şeyimiz ayrı, diye açıkladı.

Ninem pencerenin önüne oturmuş, hızlı hızlı dantel örüyordu. Şişleri neşeyle şıkırdatıyor, bakır taplu iğnelerle dolu iğneliği, bahar güneşinde altından bir kirpi gibi parıldıyordu. Ninemin kendisi de bakırdan dökülmüşe benziyordu. Görmeyeli hiç değişmemişti! Dedem daha çok kurumuş, buruşmuş, kızıl saçları kül rengine dönüşmüştü. Davranışlarındaki sakin kurum yokolmuş, yerini son derece telâşlı oluş almıştı. Yeşil gözleri kuşkuyla dolu bakışlar saçıyordu. Ninem arada bir gülerek dedemle aralarındaki mal bölüşümünü anlattı bana: Dedem ona bütün çömlekleri, çanakları, kapkacağı verdikten sonra:

— Bunlar senin, başka da hiç bir şey isteme benden, demiş.

Sonra eskiden kalma bütün giysi ve öteberisini, tilki kürkünü bile elinden almış, hepsini yedi yüz rubleye satmış. Paraları da vaftiz oğlu yahudi bir manava faizle vermiş. Cimrilik illetine tutulmuş ve utanma, arlanma duygularını tümüyle yitirmş. Eski tanıdıklarına, esnaf yönetimindeki meslektaşlarına, zenğin tüccarlara gitmeye başlamış. Çocukları yüzünden battığını söyleyerek yakınıyor, kendisine acındırarak para dileniyormuş.

Saygı kazanmış bir adam olduğu için cömert davranıyorlar, koca koca banknotlar veriyorlardı. Banknotları ninemin burnuna dek sokuyor, gözlerinin önünde sallıyor, övünüyor, çocuk gibi sataşıyordu.

— Gördün mü budala! Sana bunun yüzde birini bile vermezler!

Topladığı paraları, faizle yeni dostu uzun boylu, dazlak kafalı, kasabada «Hlist» lâkabıyla anılan kürkçüye ve onun şişman, kırmızı yanaklı, elâ gözlü, bay-

gın bakışlı ve bal gibi tatlı olan dükkan sahibi kızkardeşine verirdi.

Evde her şey titizlikle paylaşılıyordu: Bir gün yemeği ninem, kendi parasıyla aldığı yiyeceklerden pişiriyor, ertesi gün de ekmek ve yiyeceği dedem alıyordu. Dedemin günlerinde yemek çok kötü oluyordu; ninem iyi et alıyordu. Dedemse işkembe, ciğer, şirdan gibi şeyler getiriyordu. Her biri çay ve şekerini ayrı saklıyor, ama aynı çaydanlıkta demliyorlardı. Dedem kuşkuyla:

— Dur, dur birazcık, ne kadar koydun? diye soruyordu.

Çay taneleri avucuna döküyor, dikkatle teker teker saydıktan sonra:

— Senin çayın ince, benimkiyse daha iri, daha kuvvetli. Onun için daha az koyacağım... diyordu.

Ninem çayı bardaklara koyarken dedem, ikisinin de aynı koyulukta olmasına ve ninemin kendisinden fazla içmemesine titizlikle dikkat ederdi.

Ninem son çayı koymadan önce:

— Ne dersin, birer daha içelim mi? diye sorardı.

Dedem çaydanlığa bir göz atar:

— Peki son bir tane! diye mırıldandı.

İkonun önünde yaktıkları kandil için yağı bile ayrı ayrı alıyorlardı. Yarım yüzyıllık ortak bir yaşamdan sonra yapılıyordu bütün bunlar!

Dedemin bu akıl almaz maskaralıklarına bakarken hem gülüyor, hem iğreniyordum. Ninem sadece gülüyor ve beni yatıştırmak için:

— Boş ver canım! diyordu. Ne var sanki? İhtiyarladı, bunadı artık! Sekseninde vavrum! Dile kolay sen de bu kadar yolu yürü de inşallah, seni de görelim.

Varsın saçmalasın, kime ne zararı var? Kendimin de, senin de ekmeğini çıkarırım evelallah, hiç korkma!

Bende para kazanmaya başladım.

Pazar günleri sabah erkenden elime bir torba alır, avlu ve sokaklardan kemik, paçavra, kağıt, çivi toplamaya çıkardım. Eskiciler, bir pud[1] paçavrayla kağıda yirmi kopek, bir pud kemigeyse sekiz—on kopek veriyorlardı. Demir ve demirden yapılmış şeylerin pudu da yirmi kopekti. Bu işi hafta içinde de okuldan sonra yapardım. Her cumartesi topladığım şeyleri satar, kırk, elli, daha şanslı olduğum haftalarda daha fazla kazanırdım. Ninem elimden paraları alır, aceleyle etekliğinin cebine sokar ve gözlerini yere indirerek:

— Teşekkür ederim canım yavrum! derdi. Biz mi kendimize bakamayacağız? İş mi sanki?

Bir gün avucunun içinde verdiğim beşliklere bakarak ağladığını gördüm. Bulanık bir gözyaşı damlası, derisi süngertaşı gibi delikli burnunun ucundan sarkıyordu.

Oka kıyısında ya da Peski'deki odun depolarından odun ve kereste çalmak, eskicilikten daha kazançlı bir işti.

Peski, panayır zamanında çabucak yapılan derme çatma barakalarda demir satılan bir adaydı. Panayırdan sonra barakalar sökülür, direkler, tahtalar istiflenir, baharda suların taşmasına dek Peski'de kalırdı. Ev sahibi kasabalılar iyi bir kereste parçasına on kopek verirlerdi. Günde iki üç tane aşırılabilirdi. Ama bu işi başarabilmek için bekçilerin dağılıp bir yerle-

(1) Pud Eskiden Ruslarda 16,3 kiloluk bir ağırlık birimiydi.

re sığınmalarını zorlayan tipili ya da yağmurlu günleri beklemek gerekti.

Kafa dengi birkaç arkadaş biraraya gelmiştik: Mordoflu dilençi kadının on yaşındaki oğlu Sanka Viyahir, sevimli, narin ve her zaman güleryüzlü bir çocuktu. Kimsesiz, saçları perçem perçem kalkık, kemikli, iri siyah gözlü Kostroma. Bu arkadaş daha sonraları, on üç yaşındayken, bir çift güvercin çaldığı için çocuk cezaevine atılmış, orada kendisini asmıştı. On iki yaşında, pehlivan gibi güçlü, saf ve iyi yürekli tatar Habi. Mezarlık bekçisinin oğlu, sekiz yaşında, balık gibi sessiz, saralı ve yassı burunlu bir çocuk olan Yaz ve aramızda yaşça en büyük, dul terzi kadının oğlu Grişka çurka. Çurka akıllı, haksever, yumruk döğüşü delisi bir çocuktu. Hepimiz aynı sokaktandık.

Kasabada hırsızlık günah sayılmazdı. Hatta yarı aç, yarı tok kasabalıların hemen hemen biricik geçim kaynağıydı. Bir buçuk ay süren panayır, bir yıllık geçim giderini karşılayamazdı. Birçok hatırı sayılır yerliler, nehirden sebeplenirlerdi. Taşan suların getirdiği odun ve kütükleri yakalar, yüklerini ufak sallarla taşırlardı. Ama asıl işleri mavnalarda hırsızlık yapmak, genellikle Volga ve Oka kıyılarında gözlerine kestirdiklerini araklamaktı. Bayram günlerinde büyükler bu işlerdeki başarılarıyla övünürler, küçükler de anlatılanları dinler, örnek alırlardı.

Kasaba ilkbaharda, panayır hazırlıklarının en kızıştığı günlerde, akşamları sokaklara serilip yatan sarhoş işçiler, arabacılar ve amelelerle dolardı. Kasaba çocukları bunların çeplerini yoklar, bu işi de yasal bir sanat sayıldığı için büyüklerin gözleri önünde, çekinmeden yaparlardı.

Dülgerlerin araçlarını, faytonların somun anahtarlarını, yük arabalarının millerini, dingil demirlerini çalarlardı. Bizim grup böyle işlere girmezdi. Çunka bir gün kesinlikle:

— Ben hırsızlık yapmayacağım, annem izin vermiyor, dedi.

— Ben de korkuyorum, dedi Habi.

Kostroma, küçük hırsızlardan tiksinir, «hırsız» sözcüğünü nefretle söylerdi. Yabancı çocukların sarhoşları soyduğunu görünce kovalar, yakalayabilirse adamakıllı döverdi. Bu iri gözlü, somurtkan çocukta kendini büyük adam görme hastalığı vardı. Yürüyüşü bile bambaşkaydı; hamal gibi sallana sallana yürür, kalın, kaba bir sesle konuşmaya çalışır, ağır ve yapmacık davranışlarla kendini daha yaşlı göstermeye çabalardı. Viyahir hırsızlığın günah olduğuna inanıyordu.

Bununla beraber, Peski'den keresteyle direkleri taşımak ne hırsızlık nede günahtı. Hiç birimiz bundan korkmuyor ve günden güne işimizi kolaylaştıracak yeni yeni yöntemle yağmurlu günlerde Viyahir ile Yaz burun kabarmış, buluyorduk. Akşam üstleri, ortalık kararınca, yada yağmurlu günlerde Viyahir ile Yaz burnun kabarmış ıslak buzları üzerinden Peski'ye giderlerdi. Gizlenmeden, bekçilerin dikkatini üzerlerine çekmeye çalışarak yürürlerdi. Biz dördümüz de ayrı ayrı, görünmemeye çalışarak gecerdik. Bekçiler Yaz ile Viyahir'i kollarken biz önceden kararlaştırdığımız istifin yanında toplanırdık. Yükümüzü alır, arkadaşlarımız bekçileri kızdırıp peslerine taktıklarında da dönerdik. Ellerimizde, ucunda çengel biciminde eğilmiş kocaman bir civi bulunan ipler vardı. Kereste parçalarına ya da direklere takarak buzun üzerinde sürüklerdik. Bekçiler çoğu kez bizi farketmezler gördük

leri zaman da arkamızdan yetişemeyekleri kadar uzaklaşmış olurduk. Yükümüzü sattıktan sonra aldığımız parayı altı parçaya bölerdik. Adam başına beş, bazan yedi kopek düşerdi.

Bu parayla bir günü, hem de bol bol harciyarak geçirebilirdik. Viyahir bir şişe votka parası götürmezse annesi döverdi onu: Kostroma, güvercin avına başlamayı düşlediğinden para biriktiriyordu. Çurka, hasta annesi için mümkün olduğu kadar fazla kazanmaya çalışıyordu. Habi ise tekrar doğduğu kente dönebilmek için saklıyordu paralarını. Habi'yi amcası getirmiş Nijni'ye gelişinden az sonra da nehirde boğulmuş. Doğduğu kentin adını unutmuş Habi, sadece Volga'ya yakın Kama nehri kıyısında olduğunu anımsıyordu.

Bu kent nedense çok güldürüyordu bizi. Şaşı gölü küçük Tatarı şu şarkıyı söyleyerek kızdırırdık:

Kama üzerinde bir kent
Nerede olduğunu bilmiyoruz.
Ellerimizle tutamıyor,
Ayaklarımızla gidemiyoruz!

Önceleri çok kızıyordu Habi. Bir gün Viyahir boğuk sesiyle:

— Ne o alındın mı? diye sordu. İnsan arkadaşlarına darılır mı?

Küçük Tatar bozuldu ve kama kıyısındaki kentin şarkısını o da bizimle bilikte söylemeye başladı.

Paçavrayla kemik toplamak, kereste hırsızlığından daha çok hoşumuza gidiyordu. Özellikle ilkbaharda, karlar eriyip, yağmurlar panayırın boş kaldırımlı sokaklarını tertemiz yıkadığı günlerde pek ilgi çekici oluyordu. Panayırın hendeklerinde her zaman bol bol çivi ve demir parçaları bulabiliyorduk. Çoğu kez ba-

kır ve gümüş paralar da geçerdi elimize. Ama bekçilerin bizi kovup, elimizden torbalarımızı almamaları için onlara da ikişer kopek vermemiz, ya da uzun uzun yalvarmamız gerekiyordu. Genellikle para kazanmak kolay olmuyordu bizim için. Aramızda çok iyi geçinirdik. Tey tük ağız dalaşımız oluyordu, ama bir kerecik olsun kavga ettiğimizi anımsamıyorum.

Arabulucumuz Viyahir'di. Tam zamanında tuhaf tuhaf konuşarak yatıştırırdı bizi. Bu sözler yalındı. Fakat duyunca şaşırır, utanırdık. Kendisi de onları şaşkınlıkla söyler gibiydi. Yaz'ın hırçınlıkları onu ne kızdırır, ne de korkuturdu. Viyahir her kötü şeyi gereksiz bulur; sakin, inandırıcı bir sesle karşı çıkardı.

— Ne gereği var bunun? diye sorduğunda bir süre düşünür, yapılanın gerçekten gereksiz olduğunu görürdük. Annesine «benim Mordovlu» derdi. Gülünç gelmezdi bize. Altın sarısı yuvarlak gözlerini parlatır:

— Benim Morduvlu, dün yine zil zurna sarhoş geldi eve, der ve neşeyle anlatırdı. Küt! diye kapıyı çarpıp eşiğe oturdu. Bir de şarkı tutturdu mu bizim tavuk!

İyimser Çurka hemen sorardı:

— Nasıl bir şarkı?

Viyahir elleriyle dizlerine vurup, ince bir sesle annesinin şarkısını tekrarlardı:

Oy, tık tık,
Genç çoban,
Pencereye sopasıyla vurunca
Hemen sokağa dökülürüz!
Çoban Borka,
Akşamın ışığı,
Kavalını çalınca

Bütün köy sakinleşir!

Bu tür oynak şarkılardan pek çok bilir ve güzel söylerdi.

— Ya, işte böyle, diye sürdürürdü konuşmasını: Eşikte uyuya kaldı. Odayı öyle soğuttu ki, zangır zangır titremeye başladım, donacaktım neredeyse. Kaldırıp odasına götürmeye de gücüm yetmiyordu. Bu sabah ona:

— Niye bu kadar ayyaşsın!.. diye çıkıştım. O da: «Zararı yok, biraz daha sabret, yakında öleceğim nasıl olsa» diye karşılık verdi.

Çurka ciddiyetle:

— Evet, yakında ölecek, diye onayladı. Her tarafı şişmiş artık.

— Acıyacak mısın? diye sordum.

Viyahir şaşkınlıkla:

— Elbette, dedi. İyi bir kadındır anam...

Mordovlunun her aklına estiğinde Viyahir'i dövdüğünü bildiğimiz halde iyi bir kadın olduğuna biz de inanıyoduk. Hatta işlerimizin iyi gitmediği günlerde

— Birer kopek uçlanın da Viyahir'in anasının votka parasını denkleyelim, derdi. Yoksa dover onu!

Çurka:

Aramızda okuma —yazma bilen iki kişiydik: Çurka ile ben. Viyahir çok özenirdi bize; fare kulakları gibi sivri kulaklarını çeker:

— Mordovlumu gömdükten sonra ben de okula gideceğim, derdi. Öğretmenin ayaklarına kapanıp, beni de alması için yalvaracağım. Okuma yazmayı öğrendikten sonra ya başpiskoposun, ya da çarın yanında bahçıvan olacağım!..

İlkbaharda Mordovluyu, kilise inşaatı için para

toplayan yaşlı bir adamla birlikte, yanlarında bir şişe votkayla, yıkılan odun yığınının altında ezilmiş bul dular. Kadını hastaneye götürdüler. Çurka, Viyahir'e:

— Hadi bize gidelim, dedi. Annem sana okuma —yazmaz öğretir.

Aradan çok geçmeden Viyahir, başını yukarıya kaldırarak tabelâları okumaya başladı.

— Ballak dükkanı...

Çurka düzeltirdi:

— Bakkal, maymun!

— Görüyorum, ama hafler oynuyor

— Hafler değil, harfler!

Onları okuduğum için öyle seviniyorlar ki, yerle rinde duramıyorlar!

Viyahir'in ağaçlara ve otlara karşı sevgisi hepi mizi şaşırtıyor, bir yandan da çok eğlendiriyordu. Ka sabamız kumlu bir toprak üzerinde bulunduğu için bit kiden yana pek yoksuldu. Yalnız avlulardan tek tük cılız aksöğütler, çarpık dallı mürveller sivrilir, kuru, renksiz ot sapları duvar diplerinde büyümeye çalışır dı. İçimizden biri bunların üzerine otururşa Viyahir kızar:

— İyi ya, niye çiğniyorsunuz otları? derdi. Ya nına, kumun üzerine otursanıza! Sizin için ne değişir sanki?

Onun yanında aksöğüt budaklarını kırmaktan, mürver ağacının çiçek açmış dallarını koparmaktan, ya da Oka nehrinin kıyısındaki söğüt çubuklarını kes mekten çekinirdik. Çünkü her gördüğünde hemen omuzlarını kaldırır, ellerini açar:

— Niye kırıyorsunuz? Ne mendebur çocuklarsı nız siz? diye bağırmaya başlardı.

Onun, anlam veremediği bu davranışımız karşısındaki şaşkınlığından hepimiz utanırdık.

Cumartesi günleri, bütün hafta boyunca düşündüğümüz, plânlarını hazırladığımız bir eğlence düzenlerdik. Sokaklara atılmış eski çarıkları toplar, kuytu köşelere saklardık. Cumartesi akşamı Sibirskaya iskelesindeki Tatar hamallar toplu halde evlerine dönerken, kavşağın bir yerine mevzilenir, onları çarık yaylımına utardık. Başlangıçta çok kızdılar. Bizi kovalayıp küfrediyorlardı. Kısa bir zamanda onlar da bu oyundan hoşlanmaya başladılar. Neyle karşılaşacaklarını bildikleri için onlar da savaş alanına bir sürü çarıkla silâhlanarak gelir oldular. Üstelik, savaş araçlarımızın yerini bulup, silâhlarımızı çaldıkları da oluyordu.

— Böyle oyun olmaz! diye kızıyorduk onlara,

O zaman yarısını bize veriyorlar ve bütün gücümüzle savaşı başlatıyorduk. Tatarlar, genellikle açık bir yerde sıraya dizilirlerdi. Biz de cıyak cıyak bağırır, çevrelerinde koşar, çarıkları üzerlerine fırlatırdık. Onlarda bağırır, hele birimizin ayağına değen bir çarıktan, ya da koşarken kösteklenmesinden düşmesi kahkahalar attırırdı onlara.

Oyun kızışır, bazarı karanlığa dek sürerdi. Kasabalılar toplanır, köşelerden bakarak lâf olsun diye söylenirdi. Gri, tozlu çarıklar, kargalar gibi havada uçuşur, içimizden birine adamakıllı değdiği olurdu. Ama aldığımız zevk, acıdan da, kızgınlıktan da büyüktü. Tatarların coşkunlukları hiç de bizimkinden aşağı değildi. Çoğu kez, savaşımızı bitirdikten sonra, hep beraber artele giderdik. Orada bize at etinden yapılmış, kendilerine özgü tatlımsı, çorbaya benzeyen bir sebze yemeği yedirirlerdi. Akşam yemeğinden sonra tatlı hamurdan yapılmış lokmalarla koyu prese çayı içerdik.

Bu iri yarı, pehlivan yapılı adamları çok seviyorduk. Onlarda çocuksu, bize pek yakın bir şey vardı. Uysallıklarına, sarsılmaz iyi yüreklilik lerine ve birbirlerine karşı dikkatli, ciddi davranışlarına hayrandım.

Gözleri yaşarıncaya dek kahkahalarla gülerlerdi. Kırık burunlu, bir masal devi gibi güçlü, mavnadan sahilin en uzak köşesine dek 27 pudluk kilise çanını taşıyabilen Kasimof'lunun[1] kahkahalar atarak:

— Vuu, vuu! Söz bazan bir tutam ottur, bazan da bozuk para, bazan da altın paradır söz, diye bağırıp çağırması hâlâ anılarım arasındadır.

Bir gün Viyahir'i avucunun içine oturtmuş, yükseğe kaldırarak:

— İşte yaşayacağın yer, gökler! demişti.

Bozuk havalarda mezarlıkta, Yaz'ın babasının bekçi kulübesinde toplanırdık. Babası eğri kemikli, uzun kollu, yıpranmış bir adamdı. Küçük kafasındaki kirli, darmadağınık saçları esmer yüzüne yayılırdı. Başı, kurumuş dulavrat otunu, ince boynu da onun sapını andırıyordu. Tuhaf sarı gözlerini tatlı tatlı yumar, hızlı konuşurdu.

— Allah kimseye uykusuzluk vermesin, uf! diye söylenirdi.

Üç zolotnik[2] çay, eli gram şeker, ekmek. Yaz'ın babasına mutlaka küçük bir şişe votka alırdık. Çünka sert bir sesle buyururdu ona:

— Pis mujik, semaveri hazırla!

Mujik gülümseyerek hazırlardı teneke semaveri. Biz de cayı beklerken işimiz üzerinde konuşurduk. Yararlı öğütler verirdi bize:

---

(1) Nijni — Novgorod'a yakın bir kent

(2) 4.26 gram.

— Bakın, öbürgün Trusov'larda kırklık[3] yapılacak. Zengin bir sofra hazırlanıyor. Bol bol kemik bulabilirsiniz orada!

Herşeyi bilen Çurka:

— Trusov'larda kemikleri aşçı kadın topluyor,

Vihayir pencereden mezarlığa bakar, hayallere dalardı:

— Yakında ormana gidebileceğiz, oh ne iyi!

Yaz hiç konuşmaz, hüzünlü gözlerle hep bizi seyrederdi. Çöp çukurundan topladığı tahta askerler, bacakları kopmuş atlar, bakır parçaları ve düğmelerden oluşan oyuncaklarını gösterirdi bize.

Babası masaya çeşitli fincanlar, maşrapaları dizdikten sonra semaveri getirirdi. Kostroma çayları koymaya başlar, mezarcı da votkasını içtikten sonra ocağın üzerine çıkardı. Oradan uzun boynunu uzatarak baykuş gözleriyle bizi seyreder:

— Hay geberesiceler, bunlar da çocuk ha? Ah, hırsızlar, Allah kimseye uykusuzluk vermesin, diye söylenirdi.

Viyahir:

— Hiç de hırsız değiliz biz, derdi.

— Peki dediğin gibi olsun, hırsızcıklar...

Yaz'ın babasının konuşmaları bıktıracak kadar uzarsa Çurka:

— Yeter artık, pis Mujik! diye bağırır, sustururdu onu.

Bu adamın, hangi evde hasta olduğunu, kasabalılardan yakında kimin öleceğinden söz etmesini ben Vi-

(3) Ortodokslarda, bir kimsenin ölümünden 40 gün sonra kilisede yada evde papazın yönetiminde yapılan bir ayin. Ayinden sonra çağrılı dost ve akrabalara yemek verilir.

yahir ve Çurka hiç sevmezdik. Bunları büyük bir zevkle ve acımasızca anlatırdı. Konuşmalarından hoşlanmadığımızı gördükçe çenesi daha çok açılır, kızdırmaya çalışırdı bizi.

— Ha, korkuyorsunuz değil mi sersemler? Tamam! Yakında şişkonun biri ölecek! Çürümesi de amma uzun sürer ha!..

Susturmaya çalışırdık, ama durmazdı çenesi:

— Siz de öleceksiniz bok böcüleri! Çöp çukurlarında daha fazla yaşayamazsınız ki!

Vihayir:

— Ölürsek ölelim, ne varmış yani? Melek oluruz hiç olmazsa, derdi.

Adamın şaşkınlıktan nefesi tıkanacak gibi olur:

— Siz mi? derdi. Siz ha? Melek olacaksınız öyle mi?

Kahkahalar atar, ölüler hakkında çok kötü şeyler anlatır, bizi daha çok kızdırmaya çalışırdı.

Ara sıra daha garip şeyler anlattığı olurdu.

— Durun, dinleyin beni çocuklar! derdi. Üç gün önce bir karıyı gömdük. Ben, çocuklar, onun hakkında epey şey öğrendim. Ne biçim bir karıymış, biliyor musunuz?

Kadınlardan sık sık söz eder pis şeyler anlatırdı. Öykülerinde belli belirsiz acıklı bir hava vardı. Bizi de kendisiyle birlikte düşünmeye çağırır gibiydi. Dikkatle dinlerdik onu. Beceriksizce, abuk sabuk sözlerini kendi kendine sorduğu birtakım sorularla keserdi. Buna rağmen öykülerinden, kırık dökük kuşkular kalırdı içimizde.

— Karıya soruyorlar: Kim çıkardı yangını! Ben çıkardım, diyor. Nasıl olur budala? Sen evde yoktun o

gece; hastanede yatıyordun! Ben çıkardım. Neden öyle demiş acaba? Uf, Allah kimseye uykusuzluk vermesin!

Bu çıplak ve hazin mezarlığın toprağına gömdüğü her kasabalının yaşam öyküsünü bilirdi. Sanki evlerin kapılarını açar, biz de içeri girerek oradaki insanların nasıl yaşadıklarını görür, ciddi, önemli birşeyler karşısında olduğumuzu hissederdik. Adama fırsat versek bütün gece, belki de sabaha dek konuşurdu. Ama kulübenin penceresi kararmaya başlayınca Çurka ayağa kalkar:

— Ben eve gidiyorum, annem kaygılanır, derdi. Benimle gelen var mı?

Hepimiz birlikte kalkardık. Yaz, bizi mezarlığın kapısına dek geçirir, ardımızdan kapıları kilitlerdi. Esmer kemikli yüzünü parmaklığa dayayıp kısık bir sesle:

— Güle güle! derdi.

Biz de ona «Hoşça kal!» diye haykırırdık. Onu mezarlıkta bırakırken her zaman bir sıkıntı çökerdi içimize. Bir gün Konstroma dönüp arkasına baktıktan sonra:

— Yarın sabah uyanınca, bir de bakıyoruz ki Yaz ölüvermiş dedi.

Çurka sık sık:

Yaz'ın yaşamı hepimizinkinden kötü, derdi. Ama Viyahir her zaman karşı koyardı buna:

— Bizim yaşantımız hiç de kötü değil!

Bana da kötü gelmiyordu yaşantımız. Başına buyruk sokak yaşamı pek hoşuma gidiyordu. Arkadaşlarımı da seviyordum. Onlara karşı en iyi duygular besliyor, iyilik yapma isteği duyuyordum.

Okulda yine güç bir duruma düşmüştüm. Öğrenciler: «Paçavracı, dilenci!» diye alay ediyorlardı benim-

le. Bir gün de kavgadan sonra öğretmene, çöp çukuru gibi korktuğumu, benim yanımda oturmayacaklarını söylediler. Bu yakınmanın beni ne denli incittiğini ve ondan sonra okula gitmekte ne denli güçlük çektiğimi hâlâ anımsıyorum. Kötü kalpli olduklarından uydurmuşlardı bunu. Çünkü her sabah iyice yıkanır, okula hiç bir zaman paçavra toplamaya gittiğim giysilerle gitmezdim.

Sonunda üçüncü sınıfa geçme sınavlarını verdim. Armağan olarak İncil, Krilov'un ciltli bir öykü kitabı ve «Fato-Morgana» gibi adını anlamadığım ciltsiz bir kitap verdiler. Bunlardan başka bir de takdirname aldım. Bu armağanları eve götürünce çok sevindi dedem, duygulandı ve bunların saklanması gerektiğini, kitapları çekmecesine kilitleyeceğini söyledi. Ninem, birkaç günden beri hasta yatıyordu. Parası da yoktu. Dedem oflayıp puflıyor:

— Her şeyimi yiyip içiyorsunuz, iliklerimi bile sömüreceksiniz, ah sizler!.. diye sızlanıyordu.

Kitapları bir kitapçıya götürüp elli beş kopeğe sattım, parasını nineme verdim. Takdirnameyi de birtakım yazılarla karaladıktan sonra dedeme teslim ettim. Kâğıdı özenle sakladı çekmecesine. Yaptığım yaramazlığın farkında değildi, çünkü açıp bakmamıştı bile.

Okuldan ayrıldıktan sonra tekrar kavuştum sokak yaşantıma. Şimdi eskisinden daha iyiydi; baharın en güzel zamanıydı ve kazancımız daha da çoğalmıştı. Pazar günleri sabah erkenden kıra, çaç ormanına gider, kasabaya geç saatlerde hoş bir yorgunluk içinde ve birbirimize daha çok yakınlaşmış olarak dönerdik.

Ama pek uzun sürmedi bu mutlu yaşam. Babalığımı işten çıkarmışlar, o da ortadan kaybolmuştu. Annem de küçük kardeşim Nikolay ile dedemin yanına taşındı.

Dadılık görevi bana verildi. Ninem şehirde, zengin bir tüccarın evinde, kilise için İsa'nın tabuttaki resmini gösteren bir örtü örüyor, orada kalıyordu.

Dilsizleşmiş, kurumuş annem, ayaklarını güçlükle sürüyor, çevresine korkunç gözlerle bakıyordu. Kardeşim sıracaliydi, ayak bileklerinde yaralar vardı. Öyle zayıftı ki, yüksek sesle ağlamaya bile yetmiyordu kuvveti. Aç olduğu zamanlar sadece acı acı inliyordu. Karnı tokken uyukluyor, uykusunda durmadan iç çekiyor, küçük bir kedi yavrusu gibi yavaşça mırıldanıyordu.

Dedem, birinde onu elleriyle yokladıktan sonra:

— Bunu iyi beslemeli, dedi. Ama yemeklerim sizleri doyurmaya yetmiyor ki!..

Köşede, yatağın üstünde oturan annem, hırıltılı bir sesle içini çekti.

— Azıcık bir şey yeter ona.

— Azıcık ona, azıcık buna derken, sonunda çok oluyor...

Eliyle belirsiz bir işaret yaptı dedem ve bana döndü:

— Nikola'yı temiz havada, kumda tutmalısın, dedi. Bol bol güneşletmelisin onu...

Torbayla temiz, kuru kum getirip pencerenin altına, güneşli bir yere döktüm. Kardeşimi, dedemin dediği gibi boynuna kadar gömdüm içine. Küçük, kumda oturmaktan çok hoşlanıyordu. Gözlerini tatlı tatlı süzüyor, akları görünmeyen, sadece açık bir halkayla çevrili mavi gözbebekleri olan o olağanüstü güzellikteki gözleriyle bakıyordu bana.

Kardeşime daha ilk günlerde iyice bağlanmıştım. Pencerenin altındaki kumda, yanında yatarken düşündüklerimin tümünü anladığını sanırdım.

Pencereden, dedemin gıcırdayan sesi bize kadar gelirdi:

— Ölmek bir hüner değil, yaşamayı bilmelisin!

Annem uzun uzun öksürdü.

Ellerini kurtaran kardeşim, sarı başını sallayarak bana doğru uzanıyordu. Alka çalan seyrek saçları, büyümüş de küçülmüş gibi akıllı bir yüzü vardı. Yanımıza bir tavuk, ya da kedi yaklaşsa, Kolya onu uzun uzun iceler, bana bakar, belli belirsiz gülümserdi. Bu gülümsemesi sıkıyordu beni. Yanında canımın sıkıldığını her an onu bırakıp sokağa kaçmak istediğimi hissediyor muydu acaba?

Avlumuz küçük, dar ve pisti. Kapıdan sonra, rendelenmiş tahtayla yapılmış ambar, odunluk samanlık ve hamam yanyana yapılmıştı. Çatılar, sandal kırıkları, odun parçaları, yaş yongalarla doluydu. Bunlar, buzların eriyip, suların taştığı zaman Oka'dan toplanmışlardı. Çeşitli ağaç yığınlarıyla dolu olan avlunun görüntüsü hiç de içaçıcı değildi. Suyu çekmiş kütükler güneşte çürüyor, çevreye çürük kokusu yayıyordu.

Yanımızda, küçük baş hayvanların kesildiği bir mezbaha vardı. Oradan hemen hemen her sabah danaların böğürmeleri koyunların melemeleri duyulurdu. Kanın kokusu o denli ağırdı ki, tozlu havada saydam, kızıl bir ağ gibi dalgalandığını görüyordum sanki.

Boynuzlarının arasına baltanın tersini yiyerek şersemlemiş hayvanlar inlerken Kolya gözlerini kırpar, dudaklarını büzerdi. Besbelli duyduğu sesi öykünmek istiyordu. Ama ancak:

Ffuuğğ... diye ağzından hava çıkarabiliyordu.

Öğleyin dedem, pencereden başını uzatır:

— Yemeğe! diye haykırırdı.

Çocuğu kucağına alıyor, kendisi doyuruyordu. Pa-

tatesle ekmeği çiğner, serçe parmağıyla küçücük ağzına sokardı. Kolya'nın ince dudaklarıyla sivri çenesini iyice kirletirdi. Biraz yedirdikten sonra çocuğun gömleğini kaldırır, şişmiş karnını parmağıyla dürter, kendi kendine:

— Yeter mi, yoksa biraz daha vereyim mi? diye sorardı.

Kapının yanındaki karanlık köşeden annemin sesi gelirdi:

— Görmüyor musunuz, hâlâ ekmeğe uzanıyor çocuk!..

— Çocuğun aklı ermez! Ne bilsin o nekadar yineleceğini...

Sonra Kolya'nın ağzına tekrar çiğnenmiş lokmaları sokardı.

Bu yedirme şekli bende ıstırap yaratır, utanç verir, midemi bulandırırdı.

Dedem sonunda:

— Hadi yeter artık, derdi! Al şunu, annesine ver.

Kolya'yı kucağından alırdım, ama çocuk inleyerek masaya uzanırdı. Annem hırıltıyla soluyarak yatağından kalkar, etsiz kuru ellerini uzatırdı bana doğru. Dalları kırık, uzun, ince bir çam gibiydi artık.

Hiç konuşmuyordu. Çok seyrek, fısıldayan bir sesle bir iki söz söylediği olurdu. Bütün gün köşede sessizce yatardı. Yavaş yavaş ölüyordu. Ölmekte olduğunu ben de seziyordum. Zaten dedemde, bıktırıcı bir şekilde sık sık, özellikle akşamları, ortalık kararır, pencereden koyun postu gibi sıcak, yağlı bir çürüme kokusu girerken hep ölümden söz açardı.

Dedemin yatağı ön köşede hemen hemen ikonaların altındaydı. Başını onlara, pencereye doğru koyarak yatar, karanlıkta uzun uzun mırıldanırdı.

— İşte ölme zamanı geldi. Hangi suratla çıkacağız Tanrının karşısına? Ne diyeceğiz? Oysa ömür boyu didindik, birşeyler yaptık... Nereye ulaştık sanki?..

Ben, ocakla pencere arasında yerde yatıyordum. Yerim kısa olduğundan ayaklarımı ocağın altına sokardım. Hamamböcekleri gıdıklardı hep ayaklarımı. Bu köşe bana bir çok kötü zevkler tattırmıştı.

Dedem yemek yaparken ukvotların[1] uçlarıyla, fırın kancalarıyla devamlı olarak pencerenin camlarını kırardı. Onun gibi akıllı bir adamın bu sapları kesmeyi düşünemeyişini pek gülünç buluyordum.

Bir gün toprak çömleğin içindeki yemek taşıyordu. Aceleyle öyle hızlı çekmişti ki, iki çerçevenin de kirişini ve tüneğin üzerine devirerek çömleği kırmıştı. Bu kırılanlara yaşlı adam öylesine üzülmüştü ki, yere çöküp:

— Yarabbim, yarabbim... diye ağlamaya başlamıştı.

Evden dışarı çıktığı bir zaman, ekmek bıçağını alıp sapların dörtte üçünü kestim. Dedem yaptığımı görünce küfretmeye başladı:

— Melun iblis! Testereyle kesilecekti, testereyle! Oklava çıkardı onlardan, satar, para kazanırdık, şeytan dölü!

Ellerini sallaya sallaya aralığa çıktı. Annem:

— Keşke yapmasaydın, karışmasaydın sen, dedi.

Ağustosta bir pazar günü, öğleye doğru öldü annem. Babalığım, gezisinden henüz dönmüş, yine bir yerde çalışıyordu. Ninem Kolya ile onun yanına, istasyonun yakınında temiz bir eve taşınmıştı. Birkaç

---

(1) Ukuot Rusyada fırına konan tencere ve benzeri şeyleri tutup çıkarmak için kullanılan bir çeşit masa.

gün sonra annemi de oraya götürecektik.

Öldüğü günün sabahı annem, yavaş ama herzamankinden daha açık bir sesle:

— Yengeniy Vasileviç'e git, gelmesini rica ettiğimi söyle, dedi.

Duvara eliyle dayanarak kalktı ve yatağın içinde oturdu.

— Çabuk ol, koşa koşa, diye ekledi.

Gülümsüyor gibi geldi bana. Gözlerinde yeni bir anlam vardı. Babalığım kilisede, ayindeydi. Ninem, demiryolu bekçisi yahudi kadına tütün almaya gönderdi beni. Hazır tütün olmadığı için kadının kıymasını bekledim. Sonra alıp nineme götürdüm.

Dedemin evine döndüğümde annem, temiz, eflâtun bir giysi giymiş, masa başında oturuyordu. Saçlarını güzelce taramıştı. Eskisi gibi görkemli bir görünüşü vardı.

Nedensiz ürktüm.

— İyi mi oldun anne ?diye sordum.

Korkunç bakışlarını üzerime dikti.

— Gel buraya! Nerede sürttün velet? dedi.

Karşılık vermeye vakit bulamadan saçlarımdan tuttu, öbür elinde tuttuğu testereden yapılmış uzun, esnek bir bıçağın tersiyle birkaç kez hızla vurdu. Bıçak elinden düştü.

— Kaldır şunu yerden, ver bana! dedi.

Bıçağı kaldırıp masanın üzerine attım. Annem beni itti. Ocağın basamağına oturdum ve korku içinde onu izlemeye koyuldum.

İskemleden kalkarak ağır ağır köşesine yürüdü, yatağına yattı ve mendille terli yüzünü silmeye başladı. Eli düzenli hareket etmiyordu. İki kez yüzünün yanına düşüp yastığı sildi.

— Su var...

Kovadan maşrapayla su aldım, güçlükle başını kaldırarak bir yudum içti ve hızla nefes alarak soğuk eliyle elimi itti. Sonra köşeye, ikonalara baktı, bakışını bana çevirerek gülümser gibi dudaklarını kıpırdattı ve uzun kirpiklerini ağır ağır gözlerine indirdi. Dirsekleri sımsıkı yanlarına yapıştı. Parmakları hafif hafif titreyen elleri boğazına doğru çıkmaya çalışıyor, göğsüne sürünüyordu. Yüzünde sarı derisini gerdirip burnunu sivrileştiren bir gölge kayıyor ve derinliklerinde kayboluyordu. Ağzı bir şeye şaşıyormuş gibi açılıyor, ama nefesi duyulmuyordu.

Annemin yatağı yanında, elimde maşrapayla, yüzünün donup renksizleşmesine bakarak uzun bir süre kalmışım.

Odaya dedem girdi. Ona:

— Annem öldü... dedim.

Yatağa bir göz attı:

— Ne yalan söylüyorsun? deyip ocağa gitti. Fırın kapaklarını tangur tungur açarak börek tepsisini çıkarmaya çalışıyordu. Onu izliyor, annemin öldüğünden emin, bunu ne zaman anlayacağını bekliyordum.

O sırada beyaz kasketi, sırtında kabaiketen bezinden ceketiyle babalığım geldi.

Sessizce bir iskemle alarak annemin yatağının yanına götürdü, birdenbire iskemleyi hızla yere bırakarak madeni bir boru gibi:

— Ha, ölmüş o, baksanıza! diye yüksek sesle haykırdı.

Dedem gözlerini faltaşı gibi açmış, fırın kapağı elinde, yatağa doğru sendeleye sendeleye ilerledi.

***

Annemin tabutu kuru kumla örtüldükten sonra, ninem kör gibi mezarlar arasında dolaşmağa başladı. Bir haça çarptı ve yüzünü parçaladı. Yaz'ın babası kulübesine götürdü onu. Ninem yüzünü yıkarken o da sözde beni teselli etmek için konuşuyordu.

— Ah, zavallı, Allah kimseye uykusuzluk vermesin, ne yapacaksın! Bu iş böyledir... Doğru söylüyorum, değil mi büyük anne? Zenginin de, yoksulun da hepimizin sonunda gideceğimiz yer mezarlıktır. Öyle değil mi büyükanne?..

Pencereden bakıp birden dışarıya fırladı, neşeli neşeli, Viyahir ile birlikte döndü. Kırık bir mahmuz uzattı bana:

— Baksana, dedi, bak ne güzel bir şey! Bunu Viyahir ile ben sana armağan ediyoruz. Küçük tekerleği de görüyor musun? Bir kazak yitirmiş olacak... Viyahir'den satın alacaktım bunu, iki kopek verecektim...

Viyahir yavaş, ama kızgın bir sesle:

— Ne yalan söylüyorsun? dedi.

Yaz'ın babasıysa önümde zıplıyor, Viyahir'e göz kırpıyor,

— Görüyor musun Viyahir'i, diyordu. Ne de ciddi. Peki, ben değil, o armağan ediyor sana bunu, o...

Ninem yıkandıktan sonra, şişmiş, moralmış yüzünü atkısıyla sardı ve eve gitmemizi istedi. Gitmeyeceğimi söyledim. Çünkü ayinden sonraki yemekte votka içeceklerini ve mutlaka kavga edeceklerini biliyordum. Miyahil dayı, daha kilisedeyken içini çekerek Yakov'a:

— Bugün içeriz, değil mi? demişti.

Viyahir beni güldürmeye çalışıyordu. Mahmuzu çenesine takmış, diliyle tekerine dokunuyordu. Yaz'ın babası da içten olmayan, zorlama kahkahalar atıyor.

— Bak, bak, neler yapıyor? diye bağırıyordu. Bü-

tün bunların beni neşelendirmediğini görünce ciddi bir pozla:

— Eee, yeter artık kendine gel ! dedi. Hepimiz öleceğiz. Kuşlar bile ölüyor. Bak bana, annenin mezarını çimlerle döşerim, ister misin? Hemen kıra gidelim; sen, ben, Viyahir. Benim Yaz'ı da alırız yanımıza Çimen biçip mezarı öyle bir donatırızki, deme gitsin.

Bu fikir hoşuma gitti ve hep birlikte kıra doğru yürüdük.

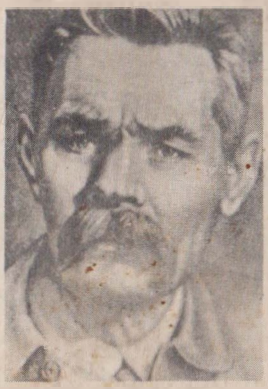
⁂

Annemi toprağa verdikten bir kaç gün sonra dedem:

— E e, Leksey, dedi, madalya değilsin ki, boynumda asılı kalasın. Git, kendi ekmeğini kendin kazan.

Ve ben ekmeğimi kazanmaya gittim.

— SON —

"Çocukluğum" adlı yapıtın basit bir otobiyografi olmaması; alt tabakadan gelen yetenekli bir kişinin yükselme, özgürlük ve yaşam savaşının öyküsünü yansıtmasındandır.

Bu yapıtında M. Gorki; ezilen Rus halkının yazgısını, 1870-1880 yıllarının acılarla dolu gerçekçi tablosunu kişiliğine özgü ustalığıyla gözler önüne sermektedir.

"Çocukluğum" üzerine:
A. Blok, Goncarov'un "Uçurum" adlı yıpıtının tüm yapmacılığını anlıyorum. İşte gerçek Rusya'yı simgeleyen nine!..."

A. Şirvanzade, "Gorki'nin bu yapıtı, yalnız Rus halkının acısını değil, tüm dünya halklarının ortak sorununu dile getirmekle genel bir çoşkunluk yaratıyor" demektedirler.....

Matbaa 70 Tel. : 26 60 05

Fiatı 15 lira